

NEKATERE KNJIGE
REDNE KNJIŽNE ZBIRKE
MOHORJEVE DRUŽBE CELJE
SO LETOS TISKANE
NA RECIKLAŽNEM PAPIRJU •
S TEM SMO SLOVENSKIM GOZDOVOM

**OHRANILI
160 DREVES**

MOHORJEVA
DRUŽBA

Vpisni list novomeškega prošta Erberga v knjigi Dizmove bratovščine v Ljubljani. Na levi strani je Erbergov družinski grb, v sredini pa grb novomeškega kapitlja (zlat konj na modrem polju, nad njim škofovska kapa in palica). Napis spodaj se glasi:

»Presvetli in prevzvišeni gospod Anton Gothard baron Erberg, gospod v Stari Loki, doktor presv. teologije, apostolski protonotar, svetnik nj. ces. kralj. veličanstva, infulirani prošt slavnega ces. kralj. novomeškega kapitlja, arhidiakon Dolenjske in Slovenske krajine, leta 1734.

(Arhiv R. Slovenije, Rokopis I/1 r)

MOHORJEV KOLEDAR

1993

JANUAR · PROSINEC

1 Petek	NOVO LETO, OSM. BOŽIČA, BOŽJA MATI MARIJA (1) ●
2 Sobota	Bazilij Veliki in Gregor Nac., škofa in cerkvena uč. (3) ●
3 Nedelja	2. PO BOŽIČU (2) ● Genovefa Pariška, devica Beseda se je učlovečila (Jn 1,1–18)
4 Ponedeljek	● Angela Folinjska, redovnica; Gregor Langreški, škof
5 Torek	● Simeon Stilit, puščavnik; Emilijana (Milena), devica
6 Sreda	Gospodovo razglašenje, sv. Trije kralji (1) ●
7 Četrtek	Rajmund Penjaf., duh. (4) ● Lucijan Antiohijski, muč.
8 Petek	● Severin Noriški, op.; Erhard, škof; Jurij iz Hozibe, red.
9 Sobota	● Julijan in Bazilisa, mučenca; Hadrijan, opat
10 Nedelja	JEZUSOV KRST (2) ● Viljem iz Bourgesa, škof Ta je moj ljubljeni Sin (Mt 3,13–17)
11 Ponedeljek	Pavlin Oglejski, škof (3) ● Teodozij, opat
12 Torek	● Aelred, opat; Tatjana (Tanja), mučenka; Ernest, škof
13 Sreda	Hilarij, škof in cerkv. uč. (4) ● Veronika Milanska, devica
14 Četrtek	● Feliks (Srečko) Nolanski, duh.; Odon iz Novare, red.
15 Petek	● Pavel Puščavnik; Maver, opat; Habakuk, prerok
16 Sobota	● Marcel, papež; Berard in tov., frančiškanski mučenci
17 Nedelja	2. NAVADNA (2) ● Anton (Zvonko), puščavnik Janez Krstnik pričuje o Jezusu (Jn 1,29–34)
18 Ponedeljek	● Marjeta Ogrska, redovnica; Priska, mučenka
19 Torek	● Kanut (Knut), kralj; Germanik, mučenec; Arsen, red.
20 Sreda	Fabijan, papež in Boštjan (Sebastijan), mučenca (4) ●
21 Četrtek	Neža (Agnes, Janja), devica, muč. (3) ● Epifanij, škof
22 Petek	Vincenc (Vinko), diakon, muč. (4) ● Teodolinda, kraljica
23 Sobota	● Emerencijana, mučenka; Ildefonz, škof
24 Nedelja	3. NAVADNA (2) ● Francišek Saleški, škof, c. u. Jezus začne učiti (Mt 4,12–23)
25 Ponedeljek	Spreobrnitev apostola Pavla (2) ● Ananija, mučenec
26 Torek	Timotej in Tit, škofa (3) ● Robert, Alberik, Štefan, r. u.
27 Sreda	Angela Merici, devica (4) ● Vitalijan, papež
28 Četrtek	Tomaž Akvinski, duh; c. u. (3) ● Peter Nolasko, red. u.
29 Petek	● Valerij, škof; Julijan Ubogi, spokornik
30 Sobota	● Martina, dev., muč.; Hijacinta (Jacinta) Marescotti
31 Nedelja	4. NAVADNA (2) ● Janez Bosko, redovni ustanov. Osmero blagrov (Mt 5,1–12)

Januar	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
vzhod Sonca	07.44	07.43	07.42	07.39	07.36	07.31	07.26
zahod Sonca	16.27	16.33	16.38	16.45	16.52	16.59	17.06
dolžina dneva	08.43	08.50	08.56	09.06	09.16	09.28	09.40

Do konca meseca se dan podaljša za 57 minut.

Sonce stopi v znamenje Vodnarja 20. januarja ob 02.23.

Lunine mene: prvi krajec 1. ob 04.38, sčip 8. ob 13.37, zadnji krajec 15. ob 05.01, mlaj 22. ob 19.27, prvi krajec 31. ob 00.

Opomba: Navedeni časi so v srednjeevropskem času, od 28. marca do 26. septembra pa v poletnem času.

1. Bogoslužni predmeti
2. Orgle

1
2

FEBRUAR · SVEČAN

1 Ponedeljek	● Brigita Irska, devica; Pionij, mučenec
2 Torek	Jezusovo darovanje, Svečnica (2) ● Simeon in Ana
3 Sreda	Blaž, škof, mučenec; Oskar (Ansgar), škof (4) ●
4 Četrtek	● Andrej Corsini, škof; Janez de Britto, mučenec
5 Petek	Agata, dev., muč. (3) ● Ingenuin in Albuin, škofa
6 Sobota	Pavel Miki in tov., muč. (3) ● Amand Belgijski, škof
7 Nedelja	5. NAVADNA (2) ● Nivard, redovnik Naloga Jezusovih učencev (Mt 5,13–16)
8 Ponedeljek	PREŠERNOV DAN; Hieronim Emiliani (4) ● Janez de Matha
9 Torek	● Apolonija, devica, mučenka; Nikefor, mučenec
10 Sreda	Sholastika, devica (3) ● Viljem Veliki, puščavnik
11 Četrtek	Lurška Mati božja (4) ● Cedmon, redovnik
12 Petek	● Evlalija, mučenka; Benedikt Anianski, opat
13 Sobota	● Katarina de Ricci, redovnica; Gregor II., papež
14 Nedelja	6. NAVADNA (2) ● Valentin (Zdravko), mučenec Jezus dopolnjuje postavo (Mt 5,17–37)
15 Ponedeljek	● Jordan Saški, opat; Georgija, devica; Agapa, dev., muč.
16 Torek	● Julijana, mučenka; Onezim, škof; Peteri muč. iz Egipta
17 Sreda	Sedem ustanoviteljev servitov (4) ● Frančišek Clet, muč.
18 Četrtek	● Simeon Jeruzalemski, škof, mučenec; Flavijan, škof
19 Petek	● Konrad iz Piacenze, spokornik; Barbat, škof
20 Sobota	● Sadot in tovariši, mučenci; Evherij, škof
21 Nedelja	7. NAVADNA (2) ● Irena Ljubite svoje sovražnike (Mt 5,38–48)
22 Ponedeljek	Sedež apostola Petra (2) ● Marjeta Kortonska, spok.
23 Torek	Polikarp, škof, c. u. (3) ● Dositej, menih; Pust
24 Sreda	†† Pepelnica (1) ● Matija, ap.; Sergij, muč.
25 Četrtek	● Tarazij (Taras), škof; Valburga, devica
26 Petek	† ● Matilda iz Hackeborna, devica; Porfirij, škof
27 Sobota	● Gabrijel Žalostne Matere božje, red.; Leander, škof
28 Nedelja	1. POSTNA (1) ● Roman, opat; Hilarij, papež Jezus zavrne skušnjavca (Mt 4,1–11)

Februar	1.	6.	11.	16.	21.	26.
vzhod Sonca	07.25	07.18	07.11	07.03	06.55	06.46
zahod Sonca	17.07	17.15	17.23	17.30	17.37	17.44
dolžina dneva	09.42	09.57	10.12	10.27	10.42	10.58

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 22 minut.

Sonce stopi v znamenje Rib 18. februarja ob 16.35.

Lunine mene: ščip 7. ob 00.55, zadnji krajec 13. ob 15.57, mlaj 21. ob 14.05.

1. Knjižnica kolegialnega kapitlja – detajl
2. in 3. Dva pogleda v knjižnico

MAREC · SUŠEC

1 Ponedeljek	● Albin, škof; Svitbert, škof; Antonina, mučenka
2 Torek	● Neža Praška, devica; Karel Dobri, knez
3 Sreda	● Kunigunda, cesarica; Marin in Asterij, mučenca
4 Četrtek	Kazimir, kraljevič (4) ● Arkadij, škof, mučenec
5 Petek	† ● Janez Jožef od Križa, redovnik; Evzebij, mučenec
6 Sobota	Kvatre ● Fridolin (Miroslav), op.; Koleta, devica
7 Nedelja	2. POSTNA (1) ● Perpetua in Felicita, muč. Jezus se na gori spremeni (Mt 17,1–9)
8 Ponedeljek	Janez od Boga, redov. ustan. (4) ● Beata, mučenka
9 Torek	Frančiška Rimska, redovn. (4) ● Gregor Niški, škof
10 Sreda	● Štirideset mučencev; Makarij, škof
11 Četrtek	● Sofronij, škof; Evlogij, mučenec; Konstantin, spok.
12 Petek	† ● (Gregor Vel., papež); Doroteja (Rotija), mučenka
13 Sobota	● Kristina, dev., muč.; Teodora (Božidara), mučenka
14 Nedelja	3. POSTNA (1) ● Matilda, kraljica Jezus in Samarijanka (Jn 4,5–42)
15 Ponedeljek	● Klemen M. Dvořak, red.; Ludovika de Marillac, red.
16 Torek	● Hilarij in Tacijan, muč.; Herbert, škof; Julijan, muč.
17 Sreda	Patricij, škof (4) ● Jedrt Nivelska, opatinja
18 Četrtek	Ciril Jeruzalemski, šk., c. u. (4) ● Salvator, redovnik
19 Petek	Jožef, mož Device Marije (1) ● Sibilina, devica
20 Sobota	● Klavdija in tov., mučenke; Kutbert, škof
21 Nedelja	4. POSTNA (1) ● Filemon, mučenec Jezus ozdravi sleporojenega (Jn 9,1–41)
22 Ponedeljek	● Lea, spokornica; Katarina, spokornica
23 Torek	Turibij iz Mongroveja, šk. (4) ● Viktorijan in tov.
24 Sreda	● Dionizij in tov., mučenci; Katarina Švedska, red.
25 Četrtek	Gospodovo oznanjenje (1) ● Dizma, desni razbojnik
26 Petek	† ● Evgenija, mučenka; Kastul, mučenec
27 Sobota	● Rupert Salzburški, škof; Lidija, mučenka
28 Nedelja	5. POSTNA (1) ● Bojan (Vojan), knez, mučenec Jezus obudi Lazarja (Jn 11,1–45) Prehod na poletni čas
29 Ponedeljek	● Bertold, redovni ustanovitelj; Evstracij, mučenec
30 Torek	● Amadej IX. Savojski, knez; Kvirin iz Neussa
31 Sreda	Modest Gosposvetski, škof (4) ● Gvido, opat

Marec	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
vzhod Sonca	06.41	06.32	06.22	06.13	06.03	05.54	06.44
zahod Sonca	17.48	17.55	18.02	18.09	18.16	18.22	19.29
dolžina dneva	11.07	11.23	11.40	11.56	12.13	12.28	12.45

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 38 minut.

Sonce stopi v znamenje Oвна 20. marca ob 15.41. Začetek pomladi.

Lunine mene: prvi krajec 1. ob 16.47, ščip 8. ob 10.46, zadnji krajec 15. ob 05.16, mlaj 23. ob 08.14, prvi krajec 31. ob 06.10.

1. Žalostna MB s stranskega oltarja
2. in 3. Prižnica in stranski oltarji z Metzingerjevimi slikami

1
2

APRIL · MALI TRAVEN

1 Četrtek	● Hugo Grenobelski, škof; Venancij, škof, mučenec
2 Petek	† Frančišek Paolski, red. ust. (4) ● Teodozija, muč.
3 Sobota	● Rihard, škof; Sikst I., papež; Agapa, mučenka
4 Nedelja	CVETNA NEDELJA JEZUSOVEGA TRPLJENJA (1) ● a) Jezusov slovesni vhd v Jeruzalem (Mt 21,1–11) b) Trpljenje NGJK po Mateju (Mt 26,14–75; 27,1–66)
5 Ponedeljek	● Vincenc Ferrer, duh.; Julijana, opatinja
6 Torek	● Irenej Sirmijski, škof, muč.; Celestin I., papež
7 Sreda	● Janez Krstnik de la Salle, redovni ustanovitelj
8 Četrtek	Vel. četrtek (1) ● Albert, šk., muč.; Valter, opat
9 Petek	†† Vel. petek (1) ● Marija Klopajeva, svetopis. žena
10 Sobota	Vel. sobota (1) ● Ezekijel, prerok; Apolonij in tov., m.
11 Nedelja	VELIKA NOČ, GOSPODOVO VSTAJENJE (1) ● Jezus vstane od mrtvih (Jn 20,1–9)
12 Ponedeljek	VELIKONOČNI PONEDELJEK (1) ● Lazar Tržaški, šk., m.
13 Torek	● Martin I., papež, mučenec; Hermenegild, muč.
14 Sreda	● Lidvina, devica; Valerijan in tov., mučenci
15 Četrtek	● Anastazija, mučenka; Peter Gonzales, redovnik
16 Petek	● Bernardka Lurška, devica; Benedikt J. Labre, spok.
17 Sobota	● Rudolf, mučenec; Fortunat, muč., Vando, opat
18 Nedelja	2. VELIKONOČNA, BELA (1) ● Apolonij, muč. Jezus se prikaže apostolom (Jn 20,19–31)
19 Ponedeljek	● Leon IX., papež; Ema, redovn.; Dioniz, mučenec
20 Torek	● Hilda, devica; Teotim, škof; Sulpicij, mučenec
21 Sreda	Anzelm, škof, cerkv. uč. (4) ● Konrad Parzham, red.
22 Četrtek	● Leonid, mučenec; Agapit, papež
23 Petek	Jurij, mučenec (4) ● Vojteh, škof, mučenec
24 Sobota	Fidel (Zvest) Sigmarinški, d., m. (4) ● Honorij, škof
25 Nedelja	3. VELIKONOČNA (1) ● Marko, evangelist Jezus na poti v Emaus (Lk 24,13–35)
26 Ponedeljek	● Pashazij, opat; Mati dobrega sveta
27 Torek	● DAN UPORA PROTI OKUPATORJU; Hozana, devica
28 Sreda	Peter Chanel, duh, muč. (4) ● Vital (Živko), mučenec
29 Četrtek	Katarina Sienska, dev., c. u. (3) ● Peter Veronski, muč.
30 Petek	Pij V., papež (4) ● Jožef Cottolengo, redovni ustanov.

April	1.	6.	11.	16.	21.	26.
vzhod Sonca	06.42	06.33	06.23	06.14	06.06	05.57
zahod Sonca	19.31	19.37	19.44	19.50	19.57	20.03
dolžina dneva	12.49	13.04	13.21	13.36	13.51	14.06

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 29 minut.

Sonce stopi v znamenje Bika 20. aprila ob 03.49.

Lunine mene: ščip 6. ob 20.43, zadnji krajec 13. ob 21.39, mlaj 22. ob 01.49, prvi krajec 29. ob 14.40.

1. Detajl enega od portretov iz kapiteljske galerije
2. Proštove insignije: mitra, palica in naprsni križ
3. Prošt Urh

1

2

3

MAJ • VELIKI TRAVEN

1 Sobota	JOŽEF DELAVEC (2) • PRAZNIK DELA
2 Nedelja	4. VELIKONOČNA (1) • Boris, kralj Jezus dobri pastir (Jn 10,1–10)
3 Ponedeljek	Filip in Jakob ml., apostola (2) • Teodozij Kijevski, red.
4 Torek	Florijan (Cvetko), mučenec (4) • Cirijak, škof
5 Sreda	• Gotard, škof; Angel, mučenec; Juta, spokornica
6 Četrtek	• Marija Srednica milosti; Dominik Savio, dijak
7 Petek	• Gizela, opatinja; Domicijan, škof; Flavij, mučenec
8 Sobota	• Viktor Milanski, mučenec; Dezider (Željko), škof
9 Nedelja	5. VELIKONOČNA (1) • Pahomij, opat Jezus je pot, resnica in življenje (Jn 14,1–12)
10 Ponedeljek	• Antonin, škof; Gordijan in Epimah, mučenca
11 Torek	• Mamert, škof; Sigismund (Žiga), kralj
12 Sreda	Leopold Mandić, duh. (3) • Pankracij, mučenec
13 Četrtek	• Servacij, škof; Mucij, mučenec
14 Petek	• Bonifacij, mučenec; Justina, mučenka
15 Sobota	• Zofija (Sonja), mučenka; Izidor, kmet
16 Nedelja	6. VELIKONOČNA (1) • Janez Nepomuk, duh., muč. Jezus obljubi Svetega Duha (Jn 14,15–21)
17 Ponedeljek	Prošnji dan; Jošt, opat (4) • Paskal Baylon, redovnik
18 Torek	Prošnji dan; Janez I., pap., muč. (4) • Erik, kralj
19 Sreda	Prošnji dan • Peter Celestin, pap.; Pudencijana, dev.
20 Četrtek	Gospodov vnebohod (1) • Bernardin Sienski, duh.
21 Petek	• Krispin, redovnik; Valens, škof; Evtihij in tovariši
22 Sobota	• Renata, spok.; Marjeta (Rjeta–Rita) Kasijska, red.
23 Nedelja	7. VELIKONOČNA (1) • Janez de Rossi, duhovnik Jezusova velikoduhovniška molitev (Jn 17,1–11)
24 Ponedeljek	Marija Pomočnica (3) • Socerb, mučenec
25 Torek	Beda Čast., c. u.; Gregor VII., p.; Marija M. de' Pazzi (4)
26 Sreda	Filip Neri, duhovnik (3) • Lambert de Vence, škof
27 Četrtek	Avguštin Canterburyjski, škof (4) • Julij, mučenec
28 Petek	• German Pariški, škof; Bernard Menthonski, duh.
29 Sobota	Maksim Emonski, škof (4) • Teodozija, devica
30 Nedelja	BINKOŠTI, PRIHOD SV. DUHA (1) • Ferdinand, kr. Prejmite Svetega Duha (Jn 20,19–23)
31 Ponedeljek	Obiskanje Device Marije (2) •

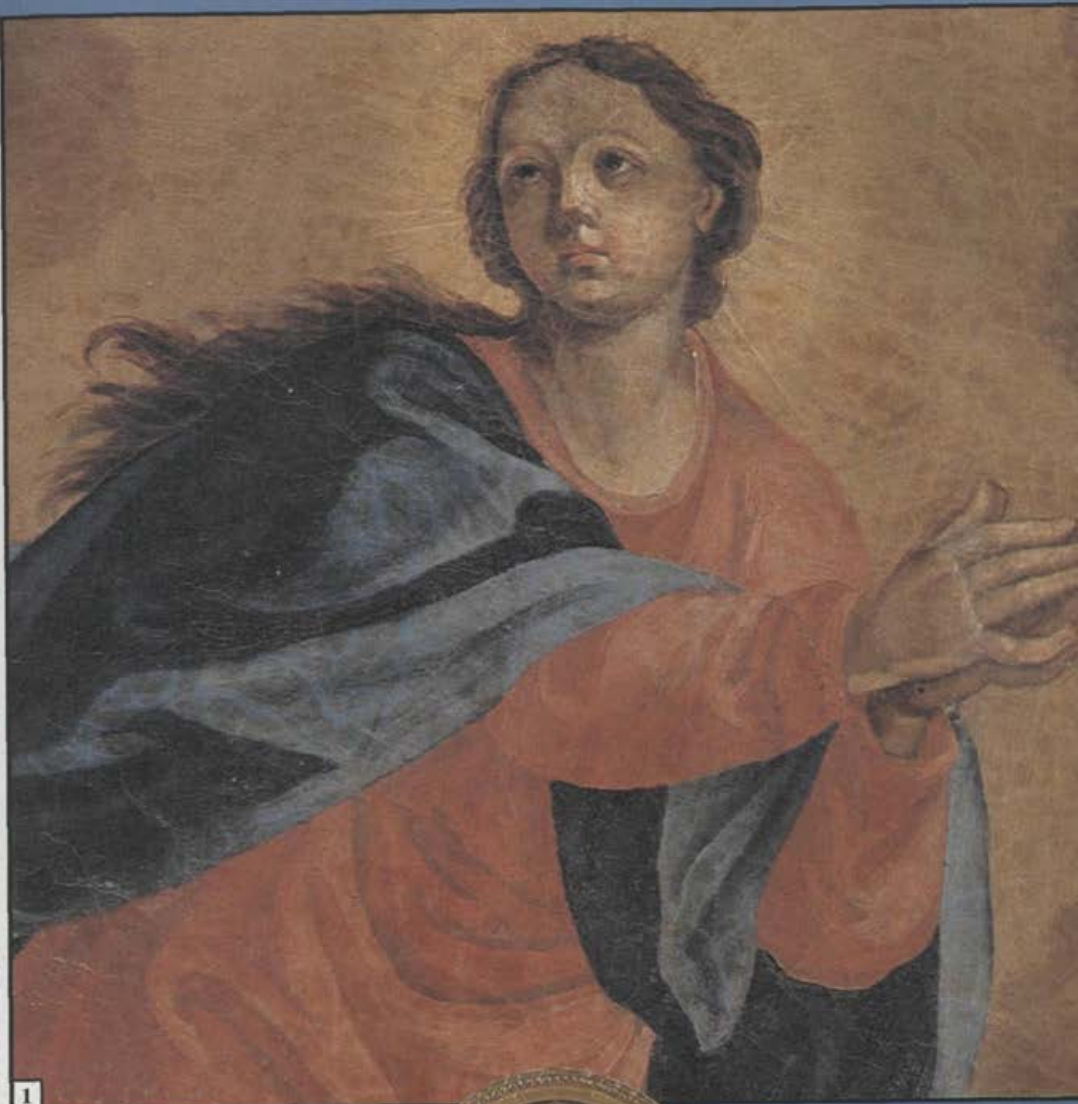
Maj	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
vzhod Sonca	05.49	05.42	05.35	05.29	05.24	05.19	05.15
zahod Sonca	20.10	20.17	20.23	20.29	20.34	20.40	20.44
dolžina dneva	14.21	14.35	14.48	15.00	15.10	15.21	15.29

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 8 minut.

Sonce stopi v znamenje Dvojčkov 21. maja ob 03.02.

Lunine mene: ščip 6. ob 05.34, zadnji krajec 13. ob 14.20, mlaj 21. ob 16.06, prvi krajec 28. ob 20.21.

1. V. Metzinger: Marijino vnebovzetje na stranskem oltarju – detajl
2. Ista slika v celoti

1

2

JUNIJ · ROŽNIK

1 Torek	Justin, mučenec (3) ● Pamfil, mučenec
2 Sreda	Marcelin in Peter, mučenca (4) ● Erazem, škof, muč.
3 Četrtek	Karel Lwanga in tov., muč (3) ● Klotilda, kraljica
4 Petek	● Frančišek Caracciolo, r. u.; Kvirin iz Siscije, šk., muč.
5 Sobota	Kvatre; Bonifacij, škof, muč. (3) ● Svetko (Svetopolk), muč.
6 Nedelja	SV. TROJICA (1) ● Norbert, škof, red. ustan. Oče pošilja Sina na svet (Jn 3,16–18)
7 Ponedeljek	● Robert Newminsterski, opat; Ana Garzia, devica
8 Torek	● Medard, škof; Viljem iz Yorka, škof
9 Sreda	Efrem Sirski, diakon, c. u.; Primož in Felicijan, m. (4) ●
10 Četrtek	REŠNJE TELO IN REŠNJA KRI (1) ● Bogumil, škof
11 Petek	Barnaba, apostol (3) ● Jolenta, redovnica
12 Sobota	● Janez Fakundski, redovnik; Adelhajda, devica
13 Nedelja	11. NAVADNA (2) ● Anton Padovanski, red., c. u. Jezus razpošlje učence (Mt 9,36–38; 10,1–8)
14 Ponedeljek	● Elizej, prerok; Valerij in Rufin, mučenca
15 Torek	Vid (Vitomir), mučenec (4) ● Germana (Mana) Cousin, d.
16 Sreda	● Frančišek Regis, duh.; Beno, šk.; Gvido Kortonski, red.
17 Četrtek	● Gregor Barbarigo, škof; Adolf, škof
18 Petek	Srce Jezusovo (1) ● Marko in Marcelijan, muč.; Amand, škof.
19 Sobota	Marijino Srce; Romuald, opat (4) ● Nazarij, škof
20 Nedelja	12. NAVADNA (2) ● Silverij I., papež, mučenec Jezus uči apostole (Mt 10,26–33)
21 Ponedeljek	Alojz (Vekoslav) Gonzaga, red. (3) ● Evzebij, škof
22 Torek	Pavlin iz Nole, šk.; Janez Fisher in Tomaž More, m. (4) ●
23 Sreda	● Agripina, devica, mučenka; Jožef Cafasso, duhovnik
24 Četrtek	Rojstvo Janeza Krstnika (1) kres ● Favst, mučenec
25 Petek	● DAN DRŽAVNOSTI; Viljem, opat; Doroteja, devica
26 Sobota	● Vigilij (Stojan), škof; Pelagij, mučenec
27 Nedelja	13. NAVADNA (2) ● Ladislav Ogrski, kralj Lastnosti Jezusovih učencev (Mt 10,37–42)
28 Ponedeljek	Irenej, škof, mučenec (3) ● Potamijena, mučenka
29 Torek	Peter in Pavel, apostola (1) ● Marcel, mučenec
30 Sreda	Prvi mučenci rimske Cerkve (4) ● Emilijana, mučenka

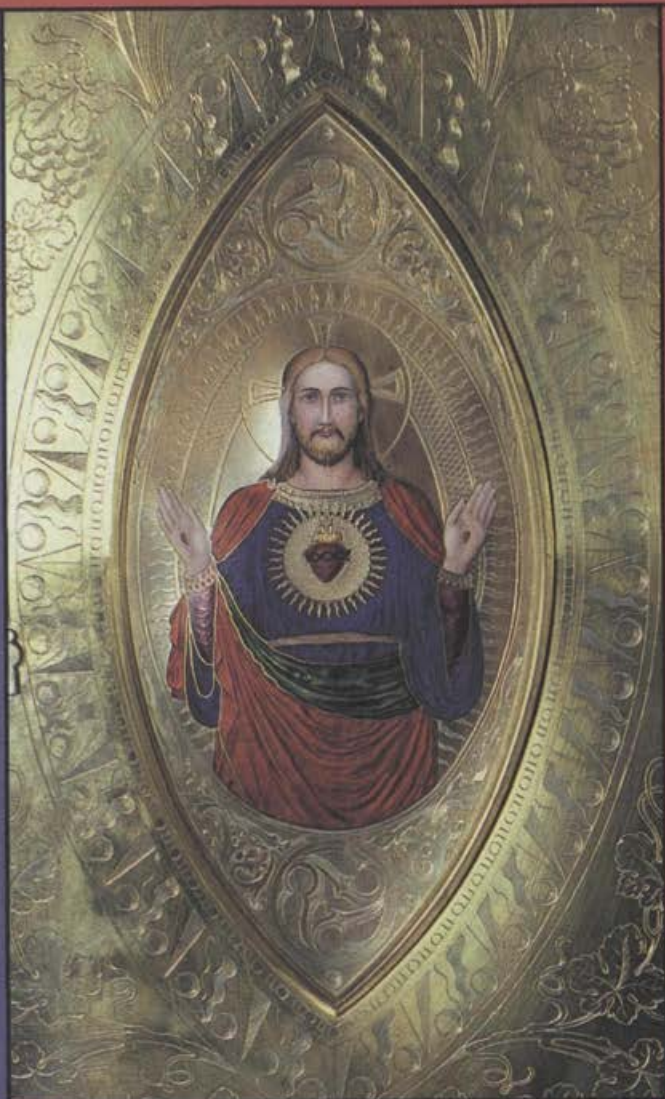
Junij	1.	6.	11.	16.	21.	26.
vzhod Sonca	05.15	05.12	05.11	05.11	05.11	05.13
zahod Sonca	20.45	20.49	20.53	20.55	20.56	20.57
dolžina dneva	15.30	15.37	15.42	15.44	15.45	15.44

Do 21. junija se dan podaljša za 15 minut, nato pa skrajša do konca meseca za 3 minute.

Sonce stopi v znamenje Raka 21. junija ob 11.00. Začetek poletja.

Lunine mene: ščip 4. ob 15.02, zadnji krajec 12. ob 07.36, mlaj 20. ob 03.52, prvi krajec 27. ob 00.43.

1. Srce Jezusovo na tabernakeljskih vratih
2. Menza in tabernakelj glavnega oltarja

1
2

JULIJ · MALI SRPAN

1 Četrtek	● Teobald (Bogoslav), pušč.; Estera, svetopis. žena
2 Petek	● Oton Bamberški, škof; Vital (Živko), mučenec
3 Sobota	Tomaž, apostol (2) ● Heliodor, škof
4 Nedelja	14. NAVADNA (2) ● Elizabeta Portugalska; Urh, škof Mali umevajo božje razodetje (Mt 11,25–30)
5 Ponedeljek	Ciril in Metod, slov. ap. (1) ● Anton M. Zaccaria, duh.
6 Torek	Marija Goretti, dev., muč. (4) ● Bogomila, spokornica
7 Sreda	● Vilibald, škof; Edelburga, devica
8 Četrtek	● Kilijan, škof, mučenec; Prokop, mučenec
9 Petek	● Veronika Giuliani, opatinja; Gorkumski mučenci
10 Sobota	● Amalija (Ljuba), redovnica; Rufina in Sekunda, m.
11 Nedelja	15. NAVADNA (2) ● Olga Kijevska, kneginja Prilika o sejavcu in semenu (Mt 13,1–23)
12 Ponedeljek	Mohor in Fortunat, muč. (4) ● Nabor in Feliks, muč.
13 Torek	Henrik (Hinko) I., kralj (4) ● Evgen, škof
14 Sreda	Kamil de Lellis, duh. (4) ● Frančišek Solan, redovnik
15 Četrtek	Bonaventura, šk., c. u. (3) ● Vladimir Kijevski, knez
16 Petek	Karmelska Mati božja (4) ● Evstatij, škof
17 Sobota	● Aleš (Aleksej), spokornik; Marcelina, devica
18 Nedelja	16. NAVADNA (2) ● Friderik (Miroslav), šk., m. Prilika o ljulki med pšenico (Mt 13,24–43)
19 Ponedeljek	● Arsen, diakon, puščavnik; Aurea (Zlata), devica
20 Torek	● Marjeta Antiohijska, devica, mučenka; Elija, prerok
21 Sreda	Lovrenc iz Brindisija, duh., c. u. (4) ● Danijel (Danilo), pr.
22 Četrtek	Marija Magdalena (Majda) (3) ● Menelij, opat
23 Petek	Brigita Švedska, red. ust. (4) ● Apolinarij, škof, muč.
24 Sobota	Krištof (Kristo), mučenec (4) ● Kristina, dev., muč.; Boris, muč.
25 Nedelja	17. NAVADNA (2) ● Jakob st., apostol Prilika o zakladu in o ribah (Mt 13,44–52)
26 Ponedeljek	Joachim in Ana, starša DM (3) ● Valens, škof
27 Torek	Gorazd, Kliment, Naum in tov. (3) ● Pantaleon, muč.
28 Sreda	● Viktor (Zmago) I., papež; Samson (Samo), škof
29 Četrtek	Marta iz Betanije (3) ● Olaf, kralj
30 Petek	Peter Krizolog, škof, c. u. (4) ● Angelina, kneginja
31 Sobota	Ignacij Lojolski, red. ust. (3) ● Fabij, mučenec

Julij	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
vzhod Sonca	05.15	05.18	05.22	05.27	05.32	05.37	05.43
zahod Sonca	20.56	20.54	20.52	20.49	20.44	20.39	20.33
dolžina dneva	15.41	15.36	15.30	15.22	15.12	15.02	14.50

Do konca meseca se dan skrajša za 51 minut.

Sonce stopi v znamenje Leva 22. julija ob 21.51.

Lunine mene: ščip 4. ob 01.45, zadnji krajec 12. ob 00.49, mlaj 19. ob 13.24, prvi krajec 26. ob 05.25.

1. Angel – detajl z oltarja
2. Oltar v kapeli prostiškega doma

1
2

AVGUST · VELIKI SRPAN

1 Nedelja	18. NAVADNA (2) ● Alfonz M. Ligvorij, šk., c. u. Jezus nasiti množico (Mt 14,13–21)
2 Ponedeljek	Evzebij iz Vercellija, škof (4) ● Štefan, papež
3 Torek	● Lidija, makedon. žena; Avguštin Kažotić, zagr. škof
4 Sreda	Janez M. Vianney, duh. (3) ● Perpetua, žena
5 Četrtek	Posvetitev bazilike Marije Snežne (4) ● Ožbalt, kr.
6 Petek	Jezusova spremenitev na gori (2) ● Pastor, muč.
7 Sobota	Sikst II., papež in tov., muč.; Kajetan, duh. (4) ●
8 Nedelja	19. NAVADNA (2) ● Dominik (Nedeljko), r. u. Jezus hodi po morju (Mt 14,22–33)
9 Ponedeljek	● Peter Faber, redovnik; Roman, mučenec
10 Torek	Lovrenc, diakon, mučenec (2) ● Asterija (Zvezdana), muč.
11 Sreda	Klara (Jasna), devica (3) ● Tiburcij in Suzana, muč.
12 Četrtek	● Evplij, mučenec; Inocenc IX., papež
13 Petek	Poncijan, papež in Hipolit, duhovnik, mučenca (4) ●
14 Sobota	Maksimilijan Kolbe, muč. (3) ● Evzebij iz Rima, duh.
15 Nedelja	MARIJINO VNEBOVZETJE (1) ● Tarzicij, mučenec Marijin slavospev (Lk 1,39–56)
16 Ponedeljek	Rok, spokornik; Štefan Ogrski, kralj (4) ●
17 Torek	● Hijacint Poljski, redovnik; Liberat (Slobodan), op., m.
18 Sreda	● Helena (Jelka, Alenka), cesarica; Agapit iz Preneste
19 Četrtek	Janez Eudes, red. ustan. (4) ● Ludvik Toulouški, škof
20 Petek	Bernard, opat, c. u. (3) ● Samuel (Samo), prerok
21 Sobota	Pij X., papež (3) ● Baldwin, kralj; Sidonij, škof
22 Nedelja	21. NAVADNA (2) ● Sigfrid (Zmago), škof Jezus obljubi Petru prvenstvo (Mt 16,13–20)
23 Ponedeljek	Roza iz Lime, devica (4) ● Filip Benizi, redovnik
24 Torek	Jernej, apostol (2) ● Emilija de Vialar, redovnica
25 Sreda	Ludvik IX., francoski kralj; Jožef Kalasanc, d. (4) ●
26 Četrtek	● Ivana Elizabeta Bichier, red. ust.; Rufin, škof
27 Petek	Monika, mati sv. Avgušтина (3) ● Cezarij, škof
28 Sobota	Avguštin, škof, cerkv. uč. (3) ● Hermes, mučenec
29 Nedelja	22. NAVADNA (2) ● Mučeništvo Janeza Krstnika Hoja s križem za Kristusom (Mt 16,21–27)
30 Ponedeljek	● Feliks (Srečko) in Adavkt, muč.; Gaudencija, muč.
31 Torek	● Rajmund (Rajko) Nonat, redovnik; Pavlin, škof

Av gust	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
vzhod Sonca	05.44	05.51	05.57	06.02	06.08	06.15	06.21
zahod Sonca	20.31	20.25	20.17	20.09	20.00	19.52	19.43
dolžina dneva	14.47	14.34	14.20	14.07	13.52	13.37	13.22

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 25 minut.

Sonce stopi v znamenje Device 23. avgusta ob 04.50.

Lunine mene: ščip 2. ob 14.10, zadnji krajec 10. ob 17.19, mlaj 17. ob 21.28, prvi krajec 24. ob 11.57.

1. Značilen pogled na Novo mesto s frančiškansko (spodaj) in kapiteljsko cerkvijo (zgoraj)
2. Grbi in napis nad vhomom v proštijski dom

SEPTEMBER · KIMOVEC

1 Sreda	Egidij (Tilen), opat (4) ● Verena, devica
2 Četrtek	● Maksima, mučenka; Kastor, škof
3 Petek	Gregor Vel., papež (3) ● Mansvet, škof
4 Sobota	● Rozalija (Zalka), devica; Ida, spok.; Mojzes, prerok
5 Nedelja	23. NAVADNA (2) ● ANGELSKA; Viktorin, škof Jezus naroča spravljivost (Mt 18,15–20)
6 Ponedeljek	● Petronij, škof; Favst, Makarij in tov., mučenci
7 Torek	● Marko Križevčan in tov., muč.; Regina, dev., muč.
8 Sreda	Marijino rojstvo (2) ● Hadrijan, mučenec
9 Četrtek	● Peter Klaver, redovnik; Dorotej in Gorgonij, mučenca
10 Petek	● Nikolaj Tolentinski, spokornik; Otokar, redovnik
11 Sobota	● Prot in Hijacint, mučenca; Ertruda (Erna), devica
12 Nedelja	24. NAVADNA (2) ● Tacijan (Tihomil), mučenec Prilika o neusmiljenem hlapcu (Mt 18,21–35)
13 Ponedeljek	Janez Zlatousti, škof, c. u. (3) ● Mavrilič, škof
14 Torek	Povišanje sv. Križa (2) ● Notburga, devica
15 Sreda	Žalostna Mati božja (Dolores) (3) ● Melita, mučenka
16 Četrtek	Kornelij, pap. in Ciprijan, šk., muč. (3) ● Ljudmila, kneg.
17 Petek	Robert Bellarmino, škof, c. u. (4) ● Lambert, škof, muč.
18 Sobota	Kvatre ● Jožef Kupertinski, duh.; Irena in Zofija, muč.
19 Nedelja	25. NAVADNA (2) ● Januarij, škof, mučenec Prilika o delavcih v vinogradu (Mt 20,1–16)
20 Ponedeljek	Korejski muč. (3) ● Suzana, muč.; Kandida (Svetlana), muč.
21 Torek	Matej (Matevž), apostol in evang. (2) ● Jona, prerok
22 Sreda	● Tomaž Villanovski, škof; Mavricij in tov., mučenci
23 Četrtek	● Paternij (Domogoj), škof, mučenec; Lin, papež
24 Petek	Rupert Salzburški, škof (4) ● Marija reš. jetnikov
25 Sobota	● Avrelija (Zlata), devica; Sergij Radoneški, škof
26 Nedelja	26. NAVADNA (2) ● Kozma in Damijan, mučenca Prilika o neenakih sinovih (Mt 21,28–32) Vrnitev na sončni čas
27 Ponedeljek	Vincenc Pavelski, duh. (3) ● Hiltruda, devica
28 Torek	Venčeslav (Vaclav), muč.; Lovrenc Ruiz in jap. mučenci (4) ●
29 Sreda	Mihael, Gabrijel in Rafael, nadangeli (2) ●
30 Četrtek	Hieronim, duhovnik, c. u. (3) ● Zofija, spokornica

September	1.	6.	11.	16.	21.	26.
vzhod Sonca	06.22	06.28	06.35	06.41	06.47	05.54
zahod Sonca	19.41	19.31	19.22	19.12	19.02	17.52
dolžina dneva	13.19	13.03	12.47	12.31	12.15	11.58

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 34 minut.

Sonce stopi v znamenje Tehtnice 23. septembra ob 02.23. Začetek jeseni.

Lunine mene: ščip 1. ob 04.33, zadnji krajec 9. ob 08.26, mlaj 16. ob 05.10, prvi krajec 22. ob 21.32, ščip 30. ob 19.54.

1. Nagrobnik (brez groba) prošta Montagnana v nadžupn. cerkvi v Laškem
2. Listina cesarja Maksimilijana I.
3. Prošt Slatkonja, dunajski škof

1
2

3

OKTOBER · VINOTOK

1 Petek	Terezija Deteta Jezusa, dev. (3) ● Remigij, škof
2 Sobota	Angeli varuhi (3) ● Teofil (Bogoljub, Bogomil), sp.
3 Nedelja	27. NAVADNA (2) ● ROŽNOVENSKA; Evald, m. Prilika o hudobnih vinogradnikih (Mt 21,33–43)
4 Ponedeljek	Frančišek Asiški, red. ust. (3) ● Petronij, škof
5 Torek	● Marcelin, škof; Flavija, mučenka
6 Sreda	Bruno, redovni ustanovitelj (3) ● Renato, škof
7 Četrtek	Rožnovenska Mati božja (3) ● Marko I., papež
8 Petek	● Demetri, mučenec; Pelagija, spokornica
9 Sobota	Dioniz, šk. in tov., muč.; Janez Leonardi, duh. (4) ●
10 Nedelja	28. NAVADNA (2) ● Hugolin, mučenec Prilika o kraljevi svatbi (Mt 22,1–14)
11 Ponedeljek	● Emilijan (Milan, Milko), škof; Aleksander Sauli, škof
12 Torek	Maksimilijan Celjski, škof (4) ● Serafin, redovnik
13 Sreda	● Edvard, kralj; Koloman, mučenec
14 Četrtek	Kalist I., papež, muč. (4) ● Gaudencij (Veselko), šk. m.
15 Petek	Terezija (Zinka) Velika, dev., c. u. (3) ● Avrelija, dev.
16 Sobota	Hedvika, red.; Marjeta M. Alakok, dev. (4) ● Gal, opat
17 Nedelja	29. NAVADNA (2) ● Ignacij Antiohijski, škof, muč. O davčnem denarju (Mt 22,15–21)
18 Ponedeljek	Luka, evangelist (2) ● Julijan, mučenec
19 Torek	Izak Jogues in kanadski mučenci; Pavel od Križa (4) ●
20 Sreda	● Irena (Miroslava), mučenka; Vendelin, opat
21 Četrtek	● Uršula, devica, mučenka; Hilarion, opat
22 Petek	● Marija Saloma, svetopis. žena; Bertila Boscardin, red.
23 Sobota	Janez Kapistran, duhovn. (4) ● Severin iz Kölna, škof
24 Nedelja	30. NAVADNA (2) MISIJONSKA ● Feliks, škof, muč. Največja zapoved (Mt 22,34–40)
25 Ponedeljek	● Krizant in Darija, muč.; Krišpin in Krišpinijan, muč.
26 Torek	● Lucijan, mučenec; Amand iz Strasbourga, škof
27 Sreda	● Vincenc in Sabina, mučenca; Frumencij, škof
28 Četrtek	Simon in Juda Tadej, apost. (2) ● Cirila, mučenka
29 Petek	● Narcis, škof; Ermelinda Brabantska, devica
30 Sobota	● Marcel, mučenec; Alfonz Rodriguez, redovnik
31 Nedelja	31. NAVADNA (2) ŽEGNANJSKA (1) ● DAN REFORM. Jezus obsoja farizeje (Mt 23,1–12)

Oktober	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
vzhod Sonca	06.01	06.07	06.13	06.20	06.27	06.34	06.41
zahod Sonca	17.43	17.33	17.23	17.14	17.05	16.57	16.50
dolžina dneva	11.42	11.26	11.10	10.45	10.38	10.23	10.09

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 33 minut.

Sonce stopi v znamenje Škorpiona 23. oktobra ob 10.37.

Lunine mene: zadnji krajec 8. ob 20.35, mlaj 15. ob 12.36, prvi krajec 22. ob 09.52, ščip 30. ob 13.38.

1. Jezus Dobri pastir (mozaik v prezbiteriju)
2. Notranjščina cerkve z značilno lomljeno osjo
3. Tintoretov sv. Miklavž – detajl

NOVEMBER · LISTOPAD

1 Ponedeljek	VSI SVETI (1) ● Cezarij, diakon, mučenec
2 Torek	Spomin vseh vernih rajnih (1) ● Marcijan, puščavnik
3 Sreda	Viktorin Ptujski, šk. m.; Just, tržaški muč.; Martin Porres, šk. (4) ●
4 Četrtek	Karel Boromejski, škof (3) ● Vital in Agrikola, mučenca
5 Petek	● Zaharija in Elizabeta, starša Janeza Krstnika; Bertilda, op.
6 Sobota	Lenart (Narte), opat (4) ● Sever, škof, mučenec
7 Nedelja	32. NAVADNA (2) ZAHVALNA ● Engelbert, škof, muč. Pametne in nespametne device (Mt 25,1–13)
8 Ponedeljek	● Bogomir (Mirko), škof; Deodat (Bogdan), papež
9 Torek	Posvetitev lateranske bazilike (2) ● Teodor (Božidar)
10 Sreda	Leon Vel., papež, c. u. (3) ● Andrej Avelinski, duhovnik
11 Četrtek	Martin iz Toursa, škof (3) ● Menas, puščavnik
12 Petek	Jozafat Kunčević, škof, mučenec (3) ● Kunibert, škof
13 Sobota	Stanislav Kostka, redovnik (4) ● Homobonus, trgovec
14 Nedelja	33. NAVADNA (2) ● Nikolaj Tavelić, mučenec Prilika o talentih (Mt 25,14–30)
15 Ponedeljek	Albert Veliki, škof, c. u. (4) ● Leopold, knez
16 Torek	Marjeta Škotska; Jedrt iz Helfte (4) ● Otmar, opat
17 Sreda	Elizabeta Ogrska, redovnica (3) ● Evfemija in Tekla
18 Četrtek	Posvetitev bazilik sv. Petra in Pavla (4) ● Abdija, prerok
19 Petek	● Narsej, škof, mučenec; Barlam, mučenec
20 Sobota	● Edmund, kralj, mučenec; Feliks Valois, redovnik
21 Nedelja	JEZUS KRISTUS, KRALJ (VLADAR) VESOLJSTVA (1) ● O poslednji sodbi (Mt 25,31–46)
22 Ponedeljek	Cecilija (Cilka), dev., muč. (3) ● Maver, škof, muč.
23 Torek	Klemen, papež, mučenec; Kolumban, opat (4) ●
24 Sreda	Andrej Dung–Lac in tov., vietnam. muč. (3) ● Flora, d., m.
25 Četrtek	● Katarina Aleksandrijska, devica, muč.; Erazem, muč.
26 Petek	● Leonard Portomavriški, redovnik; Valerijan Oglejski, škof
27 Sobota	Virgil, apostol Karantanije (4) ● Jožef Pignatelli, redovnik
28 Nedelja	1. ADVENTNA (1) ● Eberhard, škof Opomin k čuječnosti (Mr 13,33–37)
29 Ponedeljek	● Saturnin, mučenec; Radogost (Radbod), škof
30 Torek	Andrej, apostol (2) ● Justina, devica

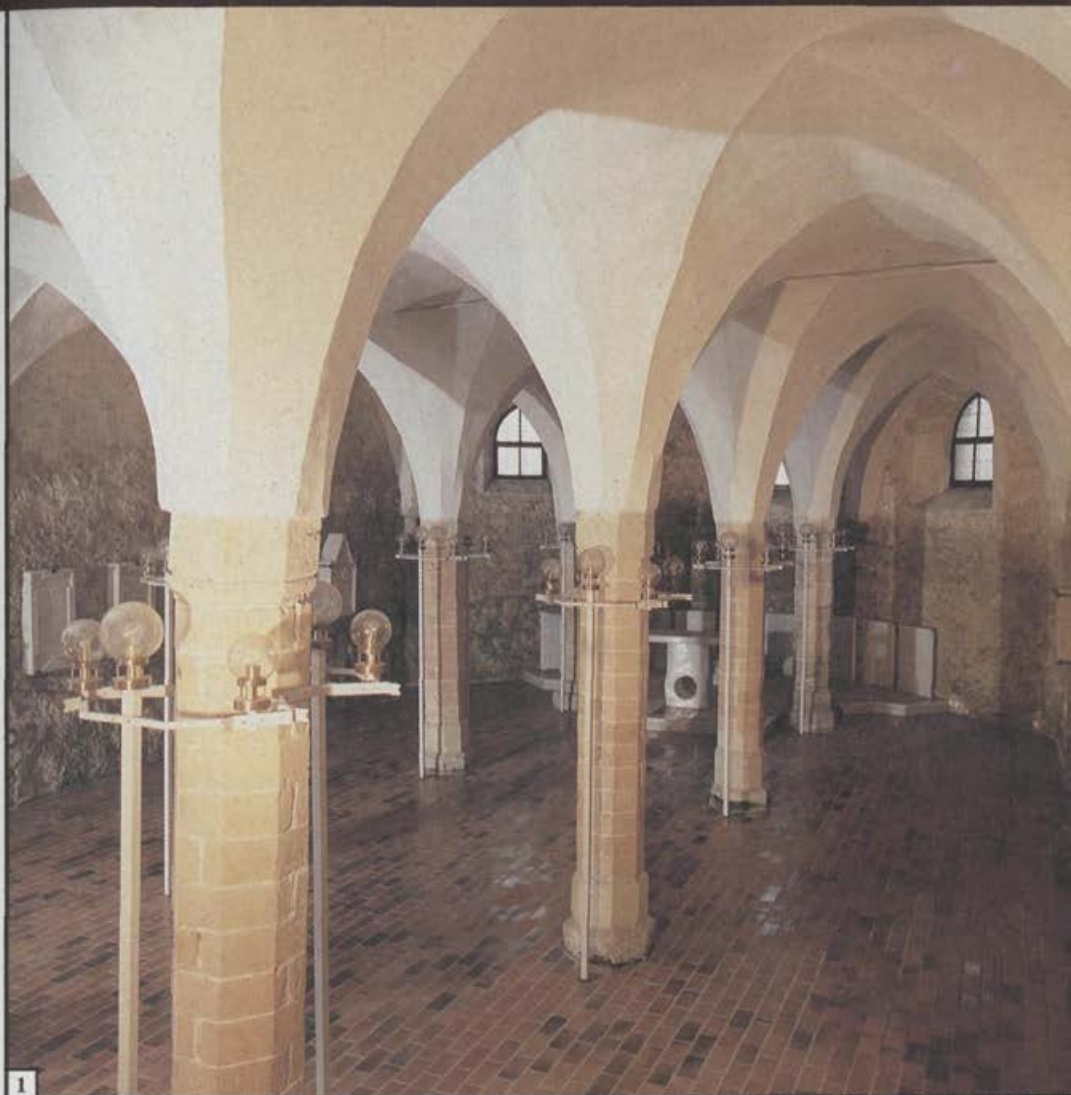
November	1.	6.	11.	16.	21.	26.
vzhod Sonca	06.43	06.50	06.57	07.04	07.11	07.18
zahod Sonca	16.49	16.41	16.35	16.29	16.25	16.21
dolžina dneva	10.06	09.51	09.38	09.25	09.14	09.03

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 9 minut.

Sonce stopi v znamenje Strelca 22. novembra ob 08.07.

Lunine mene: zadnji krajec 7. ob 07.36, mlaj 13. ob 22.34, prvi krajec 21. ob 03.03, ščip 29. ob 07.31.

1. Kripta kapiteljske cerkve
2. Freska pri vhodu v kripto
3. Oltar in tabernakelj v kripti

1

2

3

DECEMBER · GRUDEN

1 Sreda	● Eligij, škof; Natalija (Božena), spokornica
2 Četrtek	● Bibijana (Vivijana, Živka), muč.; Blanka, spok.
3 Petek	Frančišek Ksaver, duhovnik (3) ● Kasijan, mučenec
4 Sobota	Janez Damaščan, duh.; c. u. (4) ● Barbara, dev., muč.
5 Nedelja	2. ADVENTNA (1) ● Saba (Sava), opat Janez Krstnik pripravlja Jezusu pot (Mr 1,1–8)
6 Ponedeljek	Nikolaj (Miklavž), škof (3) ● Apolinarij Tržaški, muč.
7 Torek	Ambrož, škof, cerkv. uč. (3) ● Agaton, mučenec
8 Sreda	Brezmadežno spočetje Device Marije (1) ●
9 Četrtek	● Peter Fourier, redovnik; Valerija, muč.; Abel, očak
10 Petek	● Melkijad, papež, mučenec; Judita, svetopisemska žena
11 Sobota	Damaz I., papež (4) ● Danijel Stilit, puščavnik
12 Nedelja	3. ADVENTNA (1) ● Amalija, mučenka Janez Krstnik pričuje o Kristusu (Jn 1,6–8.19–28)
13 Ponedeljek	Lucija, devica, muč. (3) ● Otilija, devica; Jošt, pušč.
14 Torek	Janez od Križa, duh.; c. u. (3) ● Spiridion (Dušan), šk.
15 Sreda	● Kristina (Krista), devica; Marija K. di Rosa, red. ust.
16 Četrtek	● Albina, devica, mučenka; Adelhajda, cesarica
17 Petek	● Lazar iz Betanije; Olimpija, redovna ustanov.
18 Sobota	Kvatre ● Teotim in Bazilijan, muč.; Gacijan, škof
19 Nedelja	4. ADVENTNA (1) ● Urban V., papež Angel oznani Kristusovo rojstvo (Lk 1,26–38)
20 Ponedeljek	● Evgenij in Makarij, mučenca; Dominik Siloški, op.
21 Torek	Peter Kanizij, duhovnik, c. u. (4) ● Severin, škof
22 Sreda	● Demetri, mučenec; Frančiška Cabrini, redovnica
23 Četrtek	Janez Kancij, duh. (4) ● Viktorija, devica, muč.
24 Petek	Sveti večer ● Adam in Eva; Hermina (Irma), devica
25 Sobota	BOŽIČ, GOSPODOVO ROJSTVO (1) ● Anastazija, m.
26 Nedelja	SV. DRUŽINA (2) ● DAN SAMOSTOJNOSTI; Štefan Jezusovo darovanje v templju (Lk 2,22–40)
27 Ponedeljek	Janez Evangelist, apostol (2) ● Fabiola, spokornica
28 Torek	Nedolžni otroci, mučenci (2) ● Kastor in tov., mučenci
29 Sreda	Tomaž Becket, škof, mučenec (4) ● David, kralj
30 Četrtek	● Rajner, škof; Liberij, škof; Egvin, škof
31 Petek	Silvester I., papež (4) ● Melanija, opatinja

December	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
vzhod Sonca	07.23	07.29	07.34	07.38	07.41	07.43	07.44
zahod Sonca	16.18	16.17	16.17	16.18	16.20	16.22	16.26
dolžina dneva	08.55	08.48	08.43	08.40	08.39	08.39	08.42

Do 21. decembra se dan skrajša za 16 minut, potem pa podaljša do konca meseca za 3 minute.
 Sonce stopi v znamenje Kozoroga 21. decembra ob 21.26. Začetek zime.
 Lunine mene: zadnji krajec 6. ob 16.49, mlaj 13. ob 10.27, prvi krajec 20. ob 23.26, ščip 29. ob 00.05.

1. Jezusovo rojstvo
2. Naramno ogrinjalo
3. Kelihi z ogrinjaloma in proštove rokavice

1

2

3

RIHARD JAKOPIČ, 1869–194

Rihard Jakopič, Kristus Tolaznik
90 × 73,3 cm

Rihard Jakopič, Krizanke, 1909; Narodna galerija
101 × 71 cm

Rihard Jakopič, Večer na Savi; Narodna galerija
80 × 130 cm

Rihard Jakopič, Cvetje; Narodna galerija
112,5 × 80,5 cm

IVAN VAVPOTIČ, 1877–1943

Ivan Vavpotič, Dvojna lastna podoba, 1900;
Narodna galerija 65,7 × 40 cm

Ivan Vavpotič, Trnovo; zasebna last
81,3 × 61,5 cm

Ivan Vavpotič, Cvetlično tihožitje, 1930;
zasebna last 95 × 68 cm

Ivan Vavpotič, Kompozist Franc Gerbič, 1911;
Narodna galerija 70,5 × 70,8 cm

NAVADNO LETO 1993

ima 365 dni, začne se s petkom in konča s petkom.
Februar ima 28 dni.

Premakljivi prazniki:

Pepelnica	24. februarja
Velika noč	11. aprila
Vnebohod	20. maja
Binkošti	30. maja
Sv. Rešnjé Telo	10. junija
Prva adventna nedelja	28. novembra

Zlato število XVIII

Sončev krog 14

Epakta 6

Nedeljska črka C

Rimsko število 1

Letni vladar Saturn

Začetek letnih časov

Začetek pomladi: dne 20. marca ob 15h 41m: Sonce stopi v znamenje Ovna (pomladno enakonočje):

Začetek poletja: dne 21. junija ob 11h 00m: Sonce na Rakovem obratniku:

Začetek jeseni: dne 23. septembra ob 02h 23m: Sonce stopi v znamenje Tehtnice (jesensko enakonočje):

Začetek zime: dne 21. decembra ob 21h 26m: Sonce na Kozorogovem obratniku:

Vzhod in zahod Sonca (navedeni časi veljajo za Ljubljano, za druge kraje v Sloveniji se razlikujejo za največ 6 minut), dolžina dneva

Mrki 1993

V letu 1993 so štirje mrki, dva Sončeva in dva Lunina:

Dne 21. maja je **delni Sončev mrk**, ki pri nas ni viden.

Dne 13. novembra je **delni Sončev mrk**, ki pri nas ni viden.

Dne 29. novembra je **popolni Lunin mrk**, ki je viden tudi iz naših krajev. Delni mrk se začne ob 5^h 40 m. Ob 7^h 2 m nastopi popolni mrk in traja do 7^h 50 m. Delni mrk se konča ob 9^h 12 m. Med mrkom se bo zdanilo in Luna bo zašla, zato bomo videli le še začetek popolnega mrka.

Navedeni časi so v srednjeevropskem času, in se ravnavajo po evropskem poletnem času.

Vidnost planetov 1993

Merkur je na nebu vedno blizu Sonca in se od njega lahko oddalji le največ za 10 do 28 stopinj. Pot Merkura okoli Sonca je namreč dokaj oploščena elipsa in je največja navidezna oddaljenost od Sonca odvisna od Merkurjeve trenutne lege na tiru in istočasne lege Zemlje. Merkur lahko opazujemo samo zvečer nad zahodnim delom obzorja po Sončevem zahodu ali jutraj na vzhodnem nebu pred vzhodom Sonca.

Na večernem nebu bo letos viden ob datumih okoli 20. II., 17. VI. in 13. X., na jutranjem nebu bo viden ob datumih okoli 5. IV., 3. VIII. in 22. XI.

Merkur sreča Luno 22. I., 23. II., 21. III., 19. IV., 22. V., 22. VI., 19. VII., 17. VIII., 17. IX., 17. X., 12. XI. in 12. XII., Venero 18. IV., 14. XI. in 25. XII., Mars 5. X. in 28. X., Jupiter 24. IX., Saturn 2. II., Uran 14. I., Neptun 14. I. in Pluton 4. XII.

Venera je do marca Večernica: sredi januarja zaide ob 20^h 50 m, sredi februarja ob 21^h 25 m. Postopoma se približuje Soncu in pride 1. IV. v spodnjo konjunkcijo, to je v lego, ko je Venera med Zemljo in Soncem. Tedaj ni vidna. V maju se pojavi kot Danica na jutranjem nebu in vzide sredi meseca ob 3^h 50 m. Potem se začne navidezno oddaljevati od Sonca in je vedno dalj časa vidna: sredi junija vzide ob 3^h, sredi julija ob 2^h 35 m, sredi avgusta ob 2^h 50 m. Spet se navidezno približuje Soncu in vzhaja postopoma vedno pozneje: sredi septembra okoli 4^h, sredi oktobra takoj po 4^h, sredi novembra ob 5^h 35 m, ob koncu leta že ni več primerna za opazovanje.

Venera sreča Luno 27. I., 25. II., 24. III., 19. IV., 17. V., 16. VI., 16. VII., 15. VIII., 14. IX., 13. X., 12. XI. in 12. XII., Merkur 18. IV., 14. XI. in 25. XII., Jupiter 8. XI. in Pluton 29. XI.

Mars je v začetku leta v ozvezdju Dvojčkov in je viden vso noč, saj je 8. I. v opoziciji s Soncem. Do 15. II. se giblje obratno. Tedaj zaide ob 5^h 10 m. Postopoma zahaja vedno prej: sredi aprila ob 3^h, v juniju že pred 1^h, od avgusta naprej pa v večernih urah. V decembru ni viden, ker je 27. XII. v konjunkciji s Soncem.

Mars sreča Luno 8. I., 4. II., 3. III., 31. III., 28. IV., 27. V., 24. VI., 23. VII., 20. VIII., 18. IX., 16. X., 14. XI. in 13. XII., Merkur 5. X. in 28. X., Jupiter 6. IX. in Pluton 2. XI. ter 1. XII.

Jupiter se giblje vse leto v ozvezdju Device. V začetku leta je viden v drugi polovici noči. Po zastoju 29. I. se giblje obratno. Sredi februarja vzide ob 21^h 30 m. V marcu in aprilu je viden vso noč, ker je 30. III. v opoziciji s Soncem. V maju zahaja v zgodnjih jutranjih urah. Od 1. VI. se giblje spet napredno. Konec junija je viden vso prvo polovico noči. Potem zahaja vedno prej: sredi julija okoli polnoči, sredi avgusta ob 22^h. V septembru je viden le še v večernih urah. Dne 18. X. pride

v konjunkcijo s Soncem, zato ni viden. V novembru se pojavi na jutranjem nebu: sredi meseca vzhaja ob 5^h, ob koncu leta pa ob 3^h.

Jupiter sreča Luno 14. I., 10. II., 10. III., 6. IV., 3. V., 30. V., 27. VI., 24. VII., 21. VIII., 17. IX., 15. X., 12. XI. in 10. XII., Merkur 24. IX. Venero 8. XI. in Mars 6. IX.

Saturn zahaja v začetku leta v zgodnjih večernih urah. V februarju ni viden, ker je 9. II. v konjunkciji s Soncem. V marcu ga zasledimo v jutranjih urah na vzhodnem nebu. Vse leto se giblje med ozvezdjem Kozoroga in Vodnarja. Sredi aprila vzhaja ob 4^h 20 m, sredi maja ob 2^h 30 m. Po zastoju 10. VI. spremeni smer svojega navideznega gibanja v obratno. Sredi julija vzhaja ob 22^h 30 m. V najprimernejši legi za opazovanje je v avgustu in septembru, ker je 20. VIII. v opoziciji s Soncem. Tedaj je viden vso noč. Od 28. X. se giblje spet napredno. Sredi oktobra zaide kmalu po 1^h, sredi novembra okoli 23^h, v decembru pa že v večernih urah.

Saturn sreča Luno 24. I., 20. II., 20. III., 16. IV., 14. V., 10. VI., 7. VII., 4. VIII., 31. VIII., 27. IX., 24. X., 20. XI. in 8. XII. ter Merkur 2. II.

Uran je na meji vidnosti s prostim očesom. Vse leto se giblje v ozvezdju Strelca. Dne 26. IV. je v zastoju in je viden po 2^h. V opozicijo s Soncem pride 12. VII., tedaj je vso noč nad obzorjem. Dne 27. IX. je spet v zastoju in zaide po 23^h.

Uran sreča Luno 21. I., 18. II., 17. III., 13. IV., 11. V., 8. VI., 4. VII., 31. VII., 28. VIII., 24. IX., 21. X., 18. XI. in 15. XII., Merkur 14. I., Neptun 2. II., 19. VIII. in 25. X.

Neptun je mogoče opazovati le z zelo močnimi daljnogledi. V zastoju je 23. IV. in je tedaj viden v drugi polovici noči. V opozicijo s Soncem pride 12. VII. Zato je v juliju vso noč nad obzorjem. Dne 30. IX. je spet v zastoju in je viden v prvi polovici noči. Vse leto se giblje v ozvezdju Strelca.

Neptun sreča Luno 21. I., 18. II., 17. III., 13. IV., 11. V., 7. VI., 4. VII., 31. VII., 28. VIII., 24. IX., 21. X., 18. XI. in 15. XII., Merkur 14. I., Uran 2. II., 19. VIII. in 25. X.

Pluton, deveti, najoddaljenejši znani planet, je v opoziciji s Soncem 15. V., v konjunkciji pa 17. XI. Vse leto se giblje v ozvezdju Tehnice.

Pluton sreča Luno 17. I., 13. II., 13. III., 9. IV., 6. V., 3. VI., 30. VI., 27. VII., 23. VIII., 20. IX., 17. X., 14. XI. in 11. XII., Merkur 4. XII., Venero 29. XI., Mars 2. XI. in 1. XII.

Pregled vidnosti

Venera je do marca Večernica, od maja naprej pa Danica.

Mars je v začetku leta viden vso noč, v juniju prvo polovico noči, v avgustu le še v večernih urah. V decembru ni viden.

Jupiter je v začetku leta viden vso drugo polovico noči, v marcu in aprilu vso noč, ob koncu junija vso prvo polovico noči. Oktobra ni viden. Ob koncu leta je viden le v jutranjih urah.

Saturn je v začetku leta viden v zgodnjih večernih urah. V februarju ni viden. Ob koncu junija je viden vso drugo polovico noči, v avgustu in septembru vso noč, ob koncu oktobra vso prvo polovico noči, konec leta pa le v večernih urah.

Herschlov ključ

Učenci sicer ne morejo dokazati, da Luna vpliva na vreme – podobno kakor vpliva na morsko gladino – vendar opazovanja dokazujejo, da je Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz Luninih sprememb, precej zanesljiv vremenski prerok, posebno če ga uporabljamo z drugimi vremeniki.

Zvezdoslovec F. J. Herschel je sestavil tabelo, ki jo podajamo spodaj. Na podlagi te tabele – vsaj približno – lahko ugotovimo vreme, če vemo, kdaj se izpremeni Luna, to je, ob kateri uri nastopi prvi krajec ☾, ščip ☾, zadnji krajec ☾ in mlaj ☾.

Herschlov ključ pravi: Če se Luna, spremeni:

ob uri	bo poleti (16. 4.–15. 10)	bo pozimi (16. 10.–15. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozahodnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozahodniku, sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severodežu in snegu ob jugu ali zahodniku ali zahodniku	dež ob jugu ali jugozahodniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo ta ključ takole:

1. Vreme bo tem zanesljiveje lepo, čim bliže polnoči se Luna spremeni.
2. Vreme bo tem bolj gotovo grdo, čim bliže polne lune se Luna spremeni.

Ako Herschlov ključ napoveduje lepo vreme za določen dan, moramo razumeti tako, da bo približno v tistih dneh lepo.

Naši dedje so zelo verjeli stoti uri po mlaju. Kakor se je vreme tedaj zastavilo, tako je redno do ščipa (polne lune) tudi trajalo. Rimljani so v svojem pregovoru to označevali kar s petim dnevom: Kakršno je po mlaju vreme peti dan, tako je do ščipa (polne lune).

Koledar za leto 1994

Januar	Februar	Marec	April	Maj	Junij
1 So Novo leto	1 To Brigita Irska	1 To Albin	1 Pe Vel. petek	1 Ne 5. v., Jozef Del.	1 Sr Justin
2 Ne Bazilij	2 Sr Svečnica	2 Sr Neža Praška	2 So Vel. sobota	2 Po Boris	2 Če Telovo
3 Po Genovefa	3 Če Blaž	3 Če Kunigunda	3 Ne Velika noč	3 To Filip, Jakob	3 Pe Klotilda
4 To Angela Fol.	4 Pe Andrej Cors.	4 Pe Kazimir	4 Po Vel. ponedeljek	4 Sr Florijan	4 So Kvirin
5 Sr Milena	5 So Agata	5 So Evzebij	5 To Vincenc Fer.	5 Če Angel	5 Ne 10. nav., Svetko
6 Če Trije kralji	6 Ne 5. nav., Ljubo	6 Ne 3. postna	6 Sr Irenecj	6 Pe Dominik Savio	6 Po Norbert
7 Po Rajmund Pen.	7 Po Rihard, kr.	7 Pe Perpetua	7 Če Saturnin	7 So Gizela	7 To Robert
8 So Severin	8 To Prešernov dan	8 To Janez od B.	8 Pe Valter	8 Ne 6. vel., Viktor	8 Sr Medard
9 Ne Jezusov krst	9 Sr Apolonija	9 Sr Frančiška R.	9 So Valtruda	9 Po Pahomij	9 Če Primož
10 Po Viljem, šk.	10 Če Sholastika	10 Če 40 mučencev	10 Ne Bela ned.	10 To Antonin	10 Pe Jezusovo Srce
11 To Pavlin Oglej.	11 Pe Lurška MB	11 Pe Sofronij	11 Po Stanislaw, m.	11 Sr Žiga	11 So Marijino Srce
12 Sr Tatjana	12 So Evalija	12 So Doroteja	12 To Lazar Trž.	12 Če Vnebohod	12 Ne 11. navadna
13 Če Veronika Mil.	13 Ne 6. n., Katarina	13 Ne 4. postna	13 Sr Hermenegild	13 Pe Servacij	13 Po Anton Pad.
14 Pe Odon iz Nov.	14 Po Valentin	14 Po Matilda, kr.	14 Če Lidvina	14 So Bonifacij	14 To Elizej
15 So Maver	15 To Pust	15 To Klemen Dvořak	15 Pe Anastazija	15 Ne 7. vel., Zofija	15 Sr Vid
16 Ne 2. nav., Marcell	16 Sr Pepelnica	16 Sr Herbert	16 So Bernardka	16 Po Janez Nep.	16 Če Gvido
17 Po Anton Pušč.	17 Če Silvin	17 Če Jodrt	17 Ne 3. vel., Rudolf	17 To Jožet	17 Pe Adolf
18 To Suzana	18 Pe Flavijan	18 Pe Edvard, m.	18 Po Eleuterij	18 Sr Erik	18 So Marcell
19 Sr Knut	19 So Konrad	19 So Jozef	19 To Leon, p.	19 Če Peter Celestin	19 Ne 12. n., Romuald
20 Če Boštjan	20 Ne 1. postna	20 Ne 5. postna	20 Sr Hilda	20 Pe Bernardin	20 Po Silverij
21 Pe Neža, m.	21 Po Irena	21 Po Serapijon	21 Če Anzelm	21 So Valens	21 To Alojz
22 So Vincenc, m.	22 To Marjeta K.	22 To Lea	22 Pe Leonid	22 Ne Binkošti	22 Sr Ahac
23 Ne 3. n., Ildefonz	23 Sr Dositej	23 Sr Turibij	23 So Jurij	23 Po Željko	23 Če Zeno
24 Po Frančišek Sal.	24 Če Matija	24 Če Dioniz in tov.	24 Ne 4. vel., Fidel	24 To Marija Pomoč.	24 Pe Ivan Krstnik
25 To Pavlova spr.	25 Pe Taras	25 Pe Oznanjenje	25 Po Marko	25 Sr Beda Čast.	25 So Dan državnosti
26 Sr Timotej, Tit	26 So Matilda	26 So Evgenija	26 To Pashazij	26 Če Filip Neri	26 Ne 13. nav., Vigili
27 Če Angela Mer.	27 Ne 2. postna	27 Ne Cvetna ned.	27 Sr Dan upora	27 Pe Avguštin Cant.	27 Po Ladislav
28 Pe Tomaž Akv.	28 Po Roman, op.	28 Po Bojan	28 Če Vital	28 To Irenecj	28 To Irenecj
29 So Valerij		29 To Bertold	29 Pe Katarina Sien.	29 Ne Sv. Trojica	29 Sr Peter, Pavel
30 Ne 4. n., Hijacinta		30 Sr Amadej	30 So Pij V.	30 Po Ferdinand	30 Če Prvi mučenci
31 Po Janez Bosko		31 Če Vel. četrtak		31 To Mar. obisk.	

Julij	Avgust	September	Oktober	November	December
1 Pe Estera	1 Po Alfonz	1 Če Egidij	1 So Terezija DJ	1 To Vsi sveti	1 Če Natalija
2 So Oton Bamb.	2 To Evzebij	2 Pe Kástor	2 Ne Rožnovenska	2 Sr Verne duše	2 Pe Bibijana
3 Ne 14. n., Tomaž	3 Sr Lidija	3 So Gregor Vel.	3 Po Evald	3 Če Just	3 So Frančišek Ks.
4 Po Urh	4 Če Janez Vianney	4 Ne Angelska	4 To Frančišek As.	4 Pe Karel	4 Ne 2. adventna
5 To Ciril in Metod	5 Pe Marija Snežna	5 Po Lovrenc Giust.	5 Sr Marcelin	5 So Zaharija	5 Po Saba
6 Sr Bogomila	6 So Jezus. spremen.	6 To Petronij	6 Če Bruno	6 Ne Zahvalna	6 To Nikolaj, šk.
7 Če Izaja	7 Ne 19. n., Kajetan	7 Sr Regina	7 Pe Marija rožnv.	7 Po Engelbert	7 Sr Ambrož
8 Pe Kilijan	8 Po Dominik	8 Če Mali Šmaren	8 So Pelagija	8 To Bogomir	8 Če Brezmadežna
9 So Veronika Giul.	9 To Jaroslav	9 Pe Peter Klaver	9 Ne 28. nav., Dioniz	9 Sr Božidar	9 Pe Valerija
10 Ne 15. n., Amalija	10 Sr Lovrenc, m.	10 So Otokar	10 Po Hugolin	10 Če Leon Vel.	10 So Melkijad
11 Po Olga	11 Če Klara	11 Ne 24. nav., Erna	11 To Emilijan	11 Pe Martin	11 Ne 3. adventna
12 To Ana, Fortun.	12 Pe Innocenc IX.	12 Po Gvido	12 Sr Maksimilijan	12 So Jozafat	12 Po Ivana Šant.
13 Sr Henrik	13 So Radegunda	13 To Jan. Zlatoust	13 Če Edvard, kr.	13 Ne 33. n., Stanislaw	13 To Lucija
14 Če Kamil	14 Ne 20. n., M. Kolbe	14 Sr Pov. sv. Kriza	14 Pe Kalist	14 Po Nikolaj Tav.	14 Sr Dušan
15 Pe Vladimir	15 Po Vel. Šmaren	15 Če Zalostna MB	15 So Terezija Vel.	15 To Leopold	15 Če Kristina
16 So Karmelska MB	16 To Rok	16 Pe Ljudmila	16 Ne 29. n., Hedvika	16 Sr Otmar	16 Pe Albina
17 Ne 16. nav., Aleš	17 Sr Hijacint	17 So Lambert	17 Po Ignacij Ant.	17 Če Elizabeta	17 So Lazar iz B.
18 Po Friderik	18 Če Helena	18 Ne 25. nav., Irena	18 To Luka	18 Pe Roman, m.	18 Ne 4. adventna
19 To Arsen	19 Pe Boleslav	19 Po Januarius	19 Sr Erbin	19 So Norsej	19 Po Favsta
20 Sr Marjeta Ant.	20 So Bernard	20 To Evstahij	20 Če Vendelin	20 Ne Kristus Vadar	20 To Evgen
21 Če Danijel	21 Ne 21. nav., Pij X.	21 Sr Matej	21 Pe Uršula	21 Po Darovanje DM	21 Sr Peter Kan.
22 Pe Magdalena	22 Po Marija Kraljica	22 Če Mavricij	22 Po Kordula	22 To Cecilija	22 Če Demetrij
23 So Brigita Švedska	23 To Roza Lim.	23 Pe Paternij	23 Ne Misijonska	23 Sr Klemen, p.	23 Pe Viktorija
24 Ne 17. n., Kristof	24 Sr Jernej	24 So Rupert	24 Po Feliks, šk.	24 Če Krizogon	24 So Adam, Eva
25 Po Jakob st.	25 Če Ludvik	25 Ne 26. n., Avrelija	25 To Krizant, Daria	25 Pe Katarina Al.	25 Ne Božič
26 To Ana, Joahim	26 Pe Rufin	26 Po Kozma, Damij.	26 Sr Lucijan	26 So Peter Aleks.	26 Po Štefan
27 Sr Gorazd in tov.	27 So Monika	27 To Vincenc Pav.	27 Če Sabina	27 Ne 1. adventna	27 To Janez Evang.
28 Če Viktor	28 Ne 22. n., Avguštin	28 Sr Vencislav	28 Pe Simon, Juda	28 Po Eberhard	28 Sr Nedolžni otr.
29 Pe Marta	29 Po Mučen. Jan. Kr.	29 Če Mihael	29 So Narcis	29 To Saturnin	29 Če David
30 So Peter Krizolog	30 To Feliks, muč.	30 Pe Hieronim	30 Ne Žegnanjska	30 Sr Andrej	30 Pe Sv. Družina
31 Ne 18. n., Ignacij	31 Sr Rajmund Nonat		31 Po Dan reformacije		31 So Silvester

ODLIKOVANJE MOHORJEVE DRUŽBE V CELJU Z ODLIČJEM SV. CIRILA IN METODA

Ob 140-letnici Mohorjeve družbe v Celju je Slovenska škofovska konferenca na svoji seji v Ljubljani 14. maja 1992 na predlog mariborskega škofa dr. Franca Krambergerja soglasno sklenila, da v priznanje velikih zaslug za Cerkev na Slovenskem kakor tudi za vse Slovence v zdomstvu in izseljenstvu odlikuje Mohorjevo družbo v Celju z odličjem sv. Cirila in Metoda.

Utemeljitev za podelitev odlikovanja je sledeča:

Anton Martin Slomšek je že kot spiritual v Celovcu leta 1835 želel ustanoviti slovensko založbo, ki bi izdala letno po tri ali več knjig. Deset let kasneje je kot kanonik v St. Andražu prijavil oblastem ustanovitev »Družbe za izdajanje dobrih knjig za ljudstvo v slovenskem jeziku«. Oblasti tega niso dovolile. Kot lavantinski škof je Slomšek za svojo idejo pridobil celovškega stolnega kaplana Andreja Einspielerja, profesorja Antona Janežiča in bogoslovnega spirituala Franja Sorčiča. Poziv za ustanovitev »Društva, katero bode dobre bukve za Slovence izdajalo...« je izšel v Slovenski Bčeli julija 1851. Tako je leta 1852 zaživelo »Društvo sv. Mohora«. Maja istega leta je bila natisnjena prva knjiga.

Društvo sv. Mohorja so preosnovali v Družbo sv. Mohorja kot cerkveno bratovščino. Papež Pij IX. jo je 18. maja 1860 potrdil.

Od tedaj naprej ima vsakoletni mohorski knjižni dar v zbirki, ki šteje tri do sedem knjig, dve obvezni knjigi: Koledar in Slovenske večernice.

Prenovljena Družba sv. Mohorja se je naglo večala in leta 1918 doživela največje število članov – 90.512.

Velika zasluga Mohorjeve je bila v tem, da je slovensko ljudstvo navadila na branje, da so ljudje tisto, kar so se v šoli naučili, gojili tudi potem, ko so šolo zapustili.

Mohorjeva družba je povezovala vse Slovence po svetu. Tako je leta 1905 imela v Aziji in Afriki 255 članov, leta 1912 pa v Ameriki celo 2550 udov.

Zaradi narodnostnega nasprotovanja na Koroškem se je Mohorjeva leta 1919 s tiskarno preselila na Prevalje, od tam pa leta 1927 v Celje.

Ob preselitvi v Celje je pokroviteljstvo prevzel lavantinski škof, vse drugo pa je ostalo nespremenjeno. Pod predsedništvom dr. Franca Cukala (1921–1964) in uredništvom Franca Saleškega Finžgarja (1922–1952) je Mohorjeva razširila svoj program. V redni zbirki je izhajala Zgodovina slovenskega naroda (Gruden-Mal) in Življenje svetnikov, Finžgar pa je poleg rednih knjig uvedel še doplačilne knjige. Med temi so bile knjige trajne vrednosti, tako npr. zbirka Cvetje iz domačih in tujih logov ter Cerkvenih očetov izbrana dela.

Julijska krajina je zaradi fašističnega režima dobila leta 1923 Goriško Mohorjevo družbo, ves ostali slovenski prostor (tudi v zamejstvu in zdomstvu) pa je še naprej oskrbovala Mohorjeva s Prevalj oziroma iz Celja. V tem času je bilo največ članov leta 1931, in sicer 61.848.

Nacistična okupacija Slovenije leta 1941 je zaplenila vse imetje Mohorjeve družbe. Dvanajst vagonov knjig so iz Celja odpeljali v papirniške mline. Le pod italijansko okupacijo v Ljubljanski pokrajini je Družba pod Finžgarjevim uredništvom lahko nadaljevala svoje poslanstvo.

Po vojni leta 1945 je Mohorjeva nadaljevala svoje delovanje v Celju, in sicer še naprej kot cerkvena bratovščina. Vendar je Družbo kmalu zajela nacionalizacija in odvzela tiskarno in z njo povezane stavbe.

Tudi drugi neprijetni dogodki so se kar vrstili. Leta 1947 so koroški Slovenci v Avstriji odklonili redni knjižni dar iz Celja, ki so ga dobivali v času med obema vojnama; začeli so sami izdajati svoje mohorske knjige v Celovcu.

Za Mohorjevo družbo v Celju so novi oblastniki v Sloveniji sicer zatrjevali, da bo lahko nemoteno delovala, vendar so jo močno ovirali. Ko je leta 1948 članstvo doseglo 70.233 udov, je prišel izgovor, da ni papirja, zato niti vsi naročniki niso mogli dobiti knjig.

Zaradi državne zakonodaje je Družba sv. Mohorja v letih 1956–1970 delovala kot založniško podjetje, od 1970 dalje pa kot knjižno društvo z istim namenom. Navznoter pa je Mohorjeva družba obdržala svojo ureditev kot cerkvena bratovščina z župniki kot poverjeniki in mariborskim škofom kot pokroviteljem.

V času, ko ni bilo Družine in Ognjišča, ko nista mogla izdajati knjig, je Mohorjeva leta 1946 izdala Družinski molitvenik v 30.000 izvodih. Od več bibličnih izdaj je treba omeniti Jezusov evangelij, ki je leta 1972 dosegel 80.000 izvodov.

Mohorjeva je izdajala tudi znanstveno ali poljudno znanstveno knjigo, npr. zbirka Studenci žive vode in zbirka Teološki priročnik.

V preteklih petih desetletjih je Mohorjeva tiskala in izdajala tista dela, ki jih državne založbe niso hotele tiskati (Pregelj, Meško, Finžgar, A. Vodnik, Janžekovič, Trstenjak, Kocbek ...).

Mohorjeva je na svojem obnem zboru 24. septembra 1991 v Mariboru dopolnila svoja pravila in se predstavila za cerkveno področje kot združenje vernikov po določilih Zakonika cerkvenega prava.

Ves čas svojega obstoja Mohorjeva družba uresničuje Slomškovo zamisel o izdajanju dobrih in poceni knjig za Slovence. Kot najstarejša založba s svojimi knjigami, ki so izhajale v visokih nakladah, pomeni važno ustanovo za Cerkev na Slovenskem in za ves slovenski narod.

Na podlagi te utemeljitve podeljuje Slovenska škofvska konferenca Mohorjevi družbi v Celju

ODLIČJE SV. CIRILA IN METODA S POSEBNO DIPLOMO IN PLAKETO.

Ljubljana, 24. septembra 1992

dr. Franc Kramberger dr. Alojzij Šuštar
mariborski škof nadškof in metropolit
predsednik SŠK

OB PETSTOLETNICI KOLEGIATNEGA KAPITLJA V NOVEM MESTU

Letošnji mesečni okraski v koledarju pri-
našajo motive iz kapitelske cerkve v Novem
mestu, na platnicah pa ima koledar Tinto-
rettovo sliko sv. Miklavža z glavnega oltarja
te cerkve. Takšno opremo smo pripravili
v počastitev petstoletnice slavnega kolegiat-
nega kapitlja v Novem mestu. Tudi začetni
članek v koledarju in še nekaj drugih pri-

spevkov je povezanih s tem jubilejem.
V omenjenem članku bodo bralci lahko
spoznali nastanek in razvoj tega edinega ko-
legiatnega kapitlja na slovenskem ozemlju,
ki je v svoji dolgi zgodovini dajal in še daje
značilen pečat Novemu mestu in temu delu
Dolenjske. Prav tako bodo bralci lahko izve-
deli, kdaj so kanoniki dobili privilegij, da
nosijo vijolično moceto kakor škof in veriži-
co s križcem, prošt pa je v 17. stoletju dobil
pravico nositi škofvsko mitro in palico. Ta-
ki zunanji znaki so še bolj poudarili ugled
novomeškega kapitlja, tako da Fran Levstik
imenuje Novo mesto kar »dolenjski Rim«.
Prošt je bil prva osebnost v mestu, nekateri
med njimi so bili celo škofje, četudi je bil
proštovski naslov včasih podeljen samo za-
radi boljših dohodkov. Tudi nekateri kano-
niki zavzemajo pomembno mesto v sloven-
ski kulturni zgodovini, tako npr. Matija Ka-
stelec, slovenski nabožni pisatelj v 17. stolet-
ju, ali pa glasbenik Fran Ferjančič, katerega
se posebej spominjamo tudi v letošnjem ko-
ledarju. Pri vsem tem naštevanju ne smemo
pozabiti dolgoletnega kapitelskega organi-
sta Ignacija Hladnika (gl. Mohorjev koledar
1982, str. 79–80), skladatelja tolikih pevnih
slovenskih cerkvenih pesmi. Njegovo pesem
Marija skoz življenje, ki je postala že sloven-
ska neuradna marijanska himna, so prvič
izvajali na kapitelskem pevske koru. Dr-
žavljska vojna, ki je med drugo svetovno
vojno divjala na Dolenjskem, je zajela tudi
novomeški kapitelj: med partizansko zased-
bo Novega mesta po kapitulaciji Italije leta
1943 je bil ubit tudi kanonik Frane Kek.

Danes živi kapitelj v spremenjenih raz-
merah. Nadstrešni stolpiček na kapitelski
cerkvi sicer kaže na to, da je nekdanji poseben
zvonček klical kanonike v kor k skupni latin-
ski molitvi. Sedaj je kanonikov tako malo, da
jih ni treba vabiti z zvončkom, je pa možno
še več: vsi verniki v cerkvi lahko skupno
opravljajo molitveno bogoslužje v slovenšči-
ni. Prošt Štrukelj je bil zadnji, ki je še nosil
škofvske znake, po zadnjih določbah so ti
znaki pridržani samo posvečenim škofom in
redovnim opatom. Kljub temu imajo danes
v novomeški kapitelski cerkvi dostojanstve-
nika z mitro. V proštijem domu biva nam-
reč upokojeni beograjski nadškof, ki je avtor
ene izmed letošnjih rednih knjig. Če se no-
vomeški kapitelj danes ne more pohvaliti
s številčnostjo, je pa še vedno versko sredi-
šče za Novo mesto in Dolenjsko. Obnovljeni
proštijski dom, sedaj že brez vsiljenih stano-
valcev, s staro kapitelsko knjižnico, z vrsto

portretov proštov in z urejenim atrijem, je tudi svojevrsten kulturni dom in prireditveni prostor. Proštu ni treba več reči »milostljivi gospod« in ne nosi več prstana, katerega bi bilo treba poljubljati, zato pa zaradi svoje delavnosti in prizadevnosti ne uživa nič manj spoštovanja kot njegovi predniki. Kapiteljska cerkev z veliko Tintorettovo umetnino gospoduje nad Novim mestom, saj si brez nje pogleda nanj ne moremo predstavljati. Tako stopa novomeški kapitelj v naslednja stoletja svojega delovanja.

Uredništvo

NOVOMEŠKI KOLEGIATNI KAPITELJ

Druga polovica 15. stoletja je bila v vseh pogledih za Evropo in tudi za naše dežele izredno razgibana. Na duhovnem področju je to obdobje humanizma in renesanse, ki je prežela praktično vsa področja človekovega življenja in ustvarjanja. Ti novi pogledi na svet pa so imeli za Cerkev vrsto pozitivnih in deloma negativnih posledic. Pozunanjenost človekovega življenja je pljusnila celo na papeški dvor. Na čelo Cerkve so prišli ljubitelji znanosti in umetnosti, ki pa žal niso vedno znali uskladiti prizadevanja za lepo z vzvišenostjo svoje službe. Posvetni duh, ki so se mu vdajali celo najvišji predstavniki Cerkve, pa je mnoge vzpodbudil k poglobitvi duhovnega življenja in večji odgovornosti pri uresničevanju poslanstva Cerkve. Svojevrstna simbola te kritike sta bila Girolamo Savonarola (zaradi svojih političnih odločitev in ne zaradi ostre moralne kritike papeža je leta 1498 končal na grmadi) in Tomaž Kempčan, ki je s svojo knjigo Hoja za Kristusom (za sv. pismom do danes najbolj brana knjiga na svetu) morda najbolj intimno nagovoril človeka pri njegovem prizadevanju uresničiti krščanske vrednote v vsakdanjem življenju.

Tudi politično je bila druga polovica 15. stoletja izredno razgibana. Leta 1453 je padel Carigrad. Krščanski Evropi je grozila dvojna nevarnost: turška okupacija in z njo povezano širjenje islama, ki je že uničil cve-točo krščansko Cerkev v Mali Aziji in severni Afriki. Turška nevarnost pa je že trkala na vrata slovenskih dežel. Človeka pa je vleklo ven v svet. In ker so poti v Indijo po

kopnem postale prenevarne, se je Kolumb odpravil tja kot je menil, po krajši morski poti okoli sveta. Leta 1492 je kot prvi Evropejec preplul Atlantski ocean.

Današnje slovenske dežele so po umoru Ulriha II. Celjskega leta 1456 v Beogradu pripadle Habsburžanom. Leta 1440 je cesarska krona pripadla **Frideriku III.** (1415–1493). Bil je prvi Habsburžan v neprekinjeni vrsti cesarjev in zadnji nemški kralj, ki se je dal kronati papežu v Rimu. Na njegovo politiko do Cerkve so vplivale predvsem tri velike osebnosti tedanjega časa: eden najvidnejših humanistov Enea Silvio Piccolomini, poznejši papež Pij II. (1458–1464), veliki mislec in filozof Nikolaj Kuzanski in eden največjih pridigarjev tedanjega časa, sv. Janez Kapistran. Z ustanovitvijo ljubljanske škofije leta 1416 je Friderik III. odločneje posegel tudi v cerkvene razmere v osrednjem slovenskem prostoru. Njegovo politiko pa je nadaljeval njegov sin **Maksimilijan I.** (1459, cesar 1493–1519). Z obema cesarjema pa je najtesneje povezana tudi ustanovitev novomeškega kolegiatnega kapitlja.

Njegovemu nastanku sta botrovali predvsem dve dejstvi. Na eni strani širjenje zave-sti med duhovniki, da so predvsem oni nosilci prenove Cerkve, na drugi strani pa stopnjevanje napetosti med Habsburžani in Beneško republiko, ki je imela usodne posledice tudi za cerkvene razmere na Slovenskem. Večji del patriarhata je namreč obsegal habsburške notranje avstrijske dežele, patriarh sam pa je bival na ozemlju Avstrijcem sovražno razpoložene Beneške republike.

Sami začetki kapitlja v Novem mestu še vedno niso povsem zadovoljivo pojasnjeni, so pa nedvomno najtesneje povezani z življenjskimi ideali skupine dolenskih duhovnikov, ki so se zbirali okrog šentruperskega župnika Jakoba Auersperga (Turjaškega). Skupno življenje duhovnikov je bilo namreč že od sv. Avgušтина (u. 430) dalje vzor pravega duhovniškega življenja. Na teh načelih je gradila tudi gregorijanska prenova Cerkve v 11. in 12. stoletju. Omenjeni dolenski duhovniki so leta 1493 pismeno zaprosili cesarja Friderika III., naj jim pri cerkvi sv. Nikolaja v Novem mestu dovoli skupno bivanje in skupno molitev duhovnikom predpisanih molitev (brevirja ali kornih molitev). V ta namen so bili omenjeni duhovniki pripravljeni »zložiti skupaj vse svoje imetje in dohodke in jih tudi skupno uporabljati«.

Cesarju je bila misel všeč, zlasti še, ker

ga ni materialno obvezovala. Z listino z dne **27. aprila 1493** je tej prošnji tudi formalno ugodil. Seveda pa neke ustanove ni mogoče priklicati v življenje zgolj s cesarskim ali papeškim odlokom. Ustaljena praksa v Cerkvi je sicer bila, da neka cerkvena ustanova (npr. samostan) dobi tudi formalno pravno potrditev v obliki ustanovne listine, ko je dejansko že zaživela. V novomeškem primeru je tekel postopek nekoliko drugače.

Dolenjski duhovniki so si sicer pridobili cesarsko dovoljenje za ustanovitev kolegiatnega kapitlja, vsa ostala vprašanja pa so dejansko ostala odprta: V prvi vrsti je ostal nerešen odnos do oglejskega patriarha, v čigar škofiji je, brez njegove vednosti, nastajala nova cerkvena ustanova. Nič čudnega torej, če je patriarh Nicolo Donato 20. decembra 1493 šentruperskemu župniku Jakobu Auerspergu zagrozil z izobčenjem, če takoj ne preneha s pripravami za ustanovitev kapitlja v Novem mestu. Vendar so bile politične razmere na strani novomeščanov. Cesar je z vedno večjim nezaupanjem gledal na oglejske patriarhe, ki so bivali na ozemlju Beneške republike. Friederikov sin (umrl 19. 8. 1493) Maksimilijan I. je očetovo voljo spoštoval in **21. decembra 1493** (presenetljivo sovpadanje) potrdil nameravano ustanovitev kolegiatnega kapitlja v Novem mestu. V Rimu praktično ni bilo zapletov. Papež Aleksander VI. je bil vkljub svojemu razvpitemu življenju naklonjen ustanovam, ki so si prizadevale za notranjo prenovo Cerkve. Ker razmer na Dolenjskem ni poznal, je naročil stišskemu opatu Tomažu Izanskemu, naj zadevo preišče, in ustanovitev kapitlja tudi cerkveno pravno izvede. Papeška listina nosi datum **30. aprila 1494**.

Najtežji oreh pa je bila zagotovitev materialnih pogojev za skupno življenje kanonikov, ki naj bi jih bilo po volji obeh ustanoviteljev kar trinajst. Kanonike imenujemo duhovnike, ki živijo skupaj po enotnem pravilu (canon) pri stolnih ali »ustanovnih« cerkvah. Kolegij kanonikov (kapitelj) navzven zatopa prošt (praepositus), ko pa rešuje svoje interne zadeve, jim predseduje dekan. Imetje proslincev za ustanovitev novomeškega kapitlja očitno ni zadoščalo, pridružitvev (inkorporacija) posameznih župnij in beneficijev pa je bila zaradi zapletenega pravnega sistema in zaradi nasprotovanja oglejskega patriarha povezana z velikimi težavami. Te očitno še niso bile premagane, ko so **3. januarja 1496** »umestili« prve novomeške

kanonike. Za prvega prošta je cesar na predlog proslincev imenoval šentruperskega župnika Jakoba Auersperga. Po umestitvi ti gotovo še niso mogli stanovati skupaj na kapitljskem griču.

Že Friderik III. je nekdanjo mirnopoško podružnico sv. Nikolaja v Novem mestu povzdignil v župnijo, novoustanovljenemu kapitlju pa na željo proslincev pridružil (inkorporiral) župniji Mirno peč in Šentrupert na Kranjskem ter Ponikvo na Štajerskem in dohodke bratovščine sv. Trojice, kaplanije sv. Antona in špitalske kapele sv. Marije v Novem mestu. Cesar Maksimilijan je leta 1509 kapitlju pridružil še župnijo sv. Križa v Poljanah pri Kolpi, iz prafare Ponikva pa so kasneje izšle župnije Šentjur pri Celju, Lemberg, Šmarje pri Jelšah in Zibika, ki so prav tako ostale inkorporirane novomeškemu kapitlju.

Leta 1497 so pri cerkvi sv. Nikolaja začeli zidati kapitljsko poslopje in zdi se, da je do leta 1509 novomeški kapitelj normalno zaživel in deloval v skladu s svojimi pravili. To potrjuje nova ustanovna listina, ki jo je izdal cesar Maksimilijan I. **16. oktobra 1509**. Ta je v skladu z »normalno prakso« pri potrjevanju cerkvenih ustanov zajamčila dejanski pravni status novomeškega kapitlja. Tokrat so vsi kanoniki že bivali pri sv. Nikolaju pod skupno streho in opravljali predpisane korne molitve in bogoslužje.

Od tega trenutka dalje je zgodovina Novega mesta neločljivo povezana z zgodovino novomeškega kapitlja. Tej pa so dajali ton predvsem **novomeški prošti**, med katerimi je bila vrsta izjemnih osebnosti. Ker si je imenovanje proštov pridržal cesar, kapitelj pa je bil v danih okoliščinah materialno razmeroma dobro preskrbljen, so prav imenovanja za novomeškega prošta svojevrsten dokaz, kakšen ugled je kapitelj užival v preteklosti med podobnimi ustanovami v cesarstvu. Kar šest novomeških proštov je bilo škofov, oziroma so to postali po svojem odhodu iz Novega mesta. Vsaj nekateri med njimi so poskrbeli, da se je del njihovega ugleda prenesel tudi na kapitelj, katerega člani so bili. Tako je že drugi prošt **Jurij Slatkonja** (prošt 1509–1514) kapitlju pridobil njegov grb, zlatega konja na modro-zeleno-belem polju. Po rodu ljubljčan, velik humanist in glasbenik, je postal dvorni kaplan cesarja Maksimilijana I. na Dunaju. Cesar ga je za njegovo službo bogato obdaroval, saj je bil med drugim tudi kanonik in nato prošt

v Ljubljani, leta 1506 je postal škof v Pičnu, leta 1514 pa škof na Dunaju.

Še en pičenski škof je postal novomeški prošt in sicer **Jurij Franc Ksaver de Marotti** (prošt 1715–1740), ki pa je v proštiji videl samo vir svojih dohodkov, s katerimi je povrh še zelo slabo gospodaril. Slovensko ni znal. Duhovni in kulturni razcvet Novega mesta in okolice ga ni zanimal. Zato pomeni obdobje njegovega proštovanja eno najtemnejših v zgodovini kapitlja.

Le dve desetletji pozneje je kapitlju grozila nova nevarnost. Ker je bila goriška nadškofija razmeroma slabo dotirana, je Marija Terezija prvemu goriškemu nadškofu **Karlu Mihaelu Attems** (1751–1774) leta 1756 namenila še dohodke novomeškega prošta. Vendar je Attems razmišljal drugače kot pred njim Marotti. Nadškof Attems je bil predvsem dušni pastir. Pred očmi je imel potrebe celotne nadškofije, ki je takrat obsegala velik del današnjega slovenskega ozemlja. Njegova goreča želja je bila, da bi ustanovil v Gorici lastno semenišče. In temu semenišču je želel nameniti dohodke novomeškega kapitlja. Svojih namenov ni mogel uresničiti, je pa kapitlju v Rimu dosegel privilegij, da so smeli novomeški kanoniki nositi vijolično moceto in verižico s križem.

Novomeški kapitelj je bil ustanovljen proti volji oglejskega patriarha. Patrijarh kot krajevni škof ustanovitve na avstrijskem delu svoje škofije sicer ni mogel preprečiti, je pa trajalo razmeroma dolgo, da so patriarhi novomeške prošte upoštevali kot del uradne cerkveno pravne strukture škofije. Velike zasluge za normalizacijo odnosov med patriarhom in novomeškim kapitljem ima prošt **Polydorus Montagnana** (prošt 1582–1604). Kot človek je bil Montagnana zelo sporna osebnost in predvsem velik kariérist. Ko je ugotovil, da protestantizem v deželi katoliškega kneza daljnoročno nima prihodnosti, je postal zagrien nasprotnik protestantizma. S tem je zbudil pozornost oglejskega patriarha, ki ga je imenoval za komisarja na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem. Za novomeški kapitelj pa je naredil veliko. Najprej je dosegel kanonikom privilegij, da so smeli nositi »almucijo« (krzveno vrhno haljo). Leta 1591 se je s kanoniki pogodil, da je tudi z njihovimi dohodki obnavljal v požaru uničeno kapiteljsko cerkev. Za novo cerkev mu je oglejski patriarh Giovanni Grimani (1585–1593) daroval Tintorettovo sliko farnega patrona.

Cela vrsta proštov je prispevala svoj de-

lež k zunanji podobi proštije in kapiteljske cerkve in tako pomagala soustvarjati enega najlepših kulturnih spomenikov v Novem mestu. Prvi prošt **Jakob Auersperg** je že leta 1497 začel graditi prvo proštijo. Od nje seveda ni ostalo praktično ničesar, saj sta v požaru 1. marca 1576 proštija in cerkev pogoreli do tal. Cerkev je začel obnavljati prošt **Montagnana**, dela pa je dokončal prošt **Germa-nik grof Thurn** (Turri), ki je dal pozidati tudi kapiteljski stolp. Leta 1625 je dal prinesiti iz Rima relikvije sv. Feliksa, ki so danes shranjene na velikem oltarju kapiteljske cerkve. Novomeškim proštom pa je izposloval v Rimu privilegij, da so pri slovesnih bogoslužnih opravilih smeli nositi mitro in pastore.

Prošt **Martin Jožef Jabacin** (1774–1789) je prišel v Novo mesto 1762 kot namestnik odsotnega prošta, goriškega nadškofa Attemsa. Ko je po Attemsovi smrti sam postal prošt, je dal v kapiteljski cerkvi na svoje stroške postaviti orgle. Bil je odličen pridigar in zelo izobražen teolog, ni pa bil naklonjen ljudski šoli v Novem mestu.

Usodno prelomnico v zgodovini novomeškega kapitlja pomeni proštovanje **Rudolfa barona Zierheima** (1797–1802). Pred ukinitvijo Stiške opatije je bil cistercijski redovnik. Pravzaprav ni popolnoma jasno, zakaj si je nakopal toliko osebnih nasprotnikov. Ker je bil tudi njegov predhodnik Franc Nikolaj Peršič, pl. Kastenstein, po rodu Istran, zelo problematična in bleda figura, dvor pa kapitlju ne posebej naklonjen, je proštovo mesto po Zierheimovi smrti ostalo nezasedeno. Radikalni Francozi so nato leta 1810 kapitelj preprosto ukinili. Za njegovo onovitev je bilo potrebno veliko truda. Dunajska vlada je sicer 5. januarja 1818 kapitelj formalno obnovila, novega prošta Andreja Albrehta pa imenovala šele leta 1831.

V gradbeno zgodovino kapitlja se je zapisal tudi prošt **Jernej Arko** (1852–1868), ki je dal leta 1855 preliti vse zvonove, preurediti cerkveni stolp in predelati gotska okna. Pri vsem tem pa je bil še zelo ploden nabožni in narodno gospodarski pisatelj. Njegovemu nasledniku **Simonu Wilfanu** (1869–1881), cerkvenemu zgodovinarju in nabožnemu pisatelju, pripisujejo naročilo za stranske oltarje v cerkvi. Prošt **Sebastijan Elbert** (1898–1924), po rodu iz Deidesheima na Bavarskem, se je lotil obnove proštije, dal pa je napraviti tudi načrte za novo cerkveno ladjo, vendar se je ustrašil prevelikih stroškov zanjo. Obsežna obnovitvena dela tako v cerkvi kot proštiji pa vodi sedanji prošt

Jože Lap (od 1968 kapiteljski vikar, prošt od 1977).

Iz bogate zgodovine novomeške proštije velja omeniti vsaj še dva pomembna dogodka. Prošt **Janez Andrej pl. Stemberg** (1653–1666) si je zelo prizadeval, da bi Novo mesto postalo škofija za avstrijski del oglejskega patriarhata. Očitno je dobro poznal prizadevanja avstrijskih vladarjev, ki so na svojem ozemlju želeli izločiti Benečanom podrejenega oglejskega patriarha in za avstrijski del patriarhata ustanoviti samostojno škofijo. Od konca 16. stoletja dalje je bila za sedež nove škofije predvidena Gorica. V dopisu z dne 24. januarja 1656 pa je prošt Stemberg za sedež škofije predlagal Novo mesto in svoj predlog temeljito utemeljil. Vendar za svoja prizadevanja ni naletel na razumevanje. Je bil pa Stemberg tudi sicer izredno zanimiva osebnost. V času, ko je bil še prošt v Ljubljani (1650–1654), je dal postaviti križev pot od šempetrskega mosta do štepanjske vasi, kjer je zgradil kapelo božjega groba. Od Valvazorja dalje vsi avtorji navajajo, da je bil Stemberg škopski škof, ki pa je v glavnem živel v Ljubljani. Za to trditev ni nobene podlage ne v ljubljanskem nadškofjskem arhivu, ne v Vatikanskem arhivu, kot škopskega škofa pa ga ne vodi niti seznam škopskih škofov, ki je bil leta 1974 objavljen v šematizmu jugoslovanskih škofij.

Tragični dogodki med drugo svetovno vojno v Novem mestu, so pustili posledice tudi na cerkvenem področju. Leta 1943 je bila Dolenjska praktično odrezana od Ljubljane. Ljubljanski škof Gregorij Rožman je takrat imenoval tri izredne generalne vikarje, kočevskega Nemca Alojzija Krischa, ki se je naselil v Čatežu ob Savi, za Zasavje, župnika in dekana Andreja Ilca v Podzemlju za Belo Krajino (1944), za Dolenjsko pa že 1943 novomeškega prošta **Karla Čerina** (1924–1949), ki je še tudi po drugi svetovni vojni pomagal urejati zapletene razmere, v katerih se je znašla Cerkev na Dolenjskem v tem času.

Dekanija Novo mesto je danes med največjimi dekanijami v ljubljanski škofiji, kapitelj pa je v mestu, ki je postalo politično, kulturno in gospodarsko središče Dolenjske, ohranil privlačno moč duhovnega središča v tem delu slovenske zemlje.

France M. Dolinar

VRSTA NOVOMEŠKIH PROŠTOV

1. Jakob Turjaški 1496–1508
 2. Jurij Slatkonja (dunajski škof) 1508–1514
 3. Jakob Nikolai 1514–1526
 4. Sebastijan Kolpehk 1526–1543
 5. Leonard 1543–1545
 6. Jurij Graf 1562–1572
 7. Janez Peter Petrovina 1572–1582
 8. Polydor de Montagnana 1582–1604
 9. Marko Kuhn 1608–1622
 10. Albert Pesler 1622–1629
 11. Karel Peslar 1629–1630
 12. Nikolaj Mrau (skradinski škof) 1630–1639
 13. Francišek Mrau 1639–1650
 14. Mihael Kummer pl. Kumberg (škof kristolitanski) 1650–1653
 15. Janez Andrej pl. Stemberg 1653–1666
 16. grof Germanik pl. Thurn-Valsee 1668–1679
 17. grof Krištof Žiga pl. Herberstein 1679–1684
 18. grof Hieronim Friderik pl. Lanthieri 1684–1696
 19. grof Rajmund pl. Lanthieri 1698–1714
 20. Jurij Franc Ksaver de Marotti (pičenski škof) 1715–1740
 21. baron Anton Gothard pl. Erberg 1741–1755
 22. grof Karel Mihael pl. Attems (goriški nadšk.) 1756–1774
 23. Martin Jožef Jabačin 1775–1789
 24. Francišek Nikolaj Peršič pl. Kastenstein 1791–1797
 25. baron Rudolf de Zierheim 1797–1802
- kapitelj odpravljen 1810–1818
26. Andrej Albrecht 1831–1848
 27. Jernej Arko 1852–1868
 28. vitez Simon pl. Wilfan 1869–1881
 29. Peter Urh 1882–1897
 30. Sebastijan Elbert 1898–1924
 31. Karel Čerin 1924–1949
 32. Alojzij Štrukelj 1956–1973
 33. Jožef Lap 1977–

TINTORETTOV SV. MIKLAVŽ V NOVEM MESTU

V pričujočem članku želimo prikazati največji umetnostni spomenik, kar jih hrani novomeška kapiteljska cerkev, obenem pa se tudi spomnimo avtorja tega prispevka, ker poteka ravno 50-letnica njegove prezgodnje nasilne smrti. Avtor je umetnostni zgodovinar Jože Gregorič, ki ga moramo razlikovati od duhovnika in slavista z enakim imenom in priimkom (1908–1989), ki je Mohorjanom bolj poznan, saj je bil odbornik Mohorjeve in avtor člankov v koledarju. Umetnostni zgodovinar Jože Gregorič je bil rojen v Novem mestu 30. avgusta 1912. Leta 1934 je maturiral in se vpisal na Filozofsko fakulteto v Ljubljani. Študiral je najprej slavistiko, potem pa si je kot glavni predmet izbral umetnostno zgodovino, ki ga je popolnoma pritegnila. V letih 1937–1941 je bil bibliotekar v umetnostnozgodovinskem seminarju na FF. V svojem kratkem življenju je napisal več tehtnih prispevkov s področja umetnostne zgodovine, v katerih obravnava umetnostne spomenike v Novem mestu, na Dolenjskem in tudi v vsej Sloveniji. Njegovo življenje je ugasnilo 3. oktobra 1943 ob nemškem bombardiranju Novega mesta. Po smrti je univ. prof. dr. France Stele takole ocenil njegovo delo: »... Izreden je njegov pomen za kulturni napredek Novega mesta. Umetnostna razstava leta 1938, prosvetni teden 1940 in ustanovitev lokalnega muzeja v Novem mestu so v veliki meri njegova zasluga. Gregorič je bil kot znanstvenik praktično usmerjen duh. Spomenik, njegovo proučevanje, odkrivanje in ohranjanje mu je veljalo več kakor tako pogosto varljivo pisano poročilo. Po svojem tipu je bil rojen konzervator, obdarjen z raziskovateljskim čutom in s spoštovanjem do dokumentarne pristnosti spomenika, kakor so le redki tudi med umetnostnimi zgodovinarji. Njegova konzervatorska skrb je bila posvečena posebno rodnemu mestu in njegovim spomenikom; uspešno pričeta restavracija kapiteljske cerkve in skrbno izdelani program zanjo je resnično Gregoričev življenjski spomenik...« Pričujoča razprava je v skrajšani obliki povzeta po objavi v Zborniku za umetnostno zgodovino XV/1937/1938.

Podoba sv. Miklavža iz velikega oltarja novomeške kapiteljske cerkve, ki jo stara poročila pripisujejo Tintoretu, je danes

2 m široka in 4.29 m visoka, zgoraj nepravilno ostroločno zaključena. Pri podrobnem ogledu se je izkazalo, da je ostroločni zaključek zgoraj v izmeri 42 cm kasneje dostavljen. Na spodnjem robu pa je platno odrezano, za kar govorita figuri sv. Mohorja in Fortunata, katerima so bile odrezane noge. Podoba je predstavljala prvotno pravokotnik 2 x 4 m. Manjka torej spodaj okrog 14 cm prvotnega platna. V splošnem je podoba dobro ohranjena, le na spodnjem delu je na vsej širini odtrgano platno, na katero so jo napeli pri restavraciji leta 1914 na Dunaju. Odprle so se stare luknje, ki so bile urezane v podobo takrat, ko je bila vdela v sedanji oltar.

Slika predstavlja vstop sv. Miklavža v nebo. Ta osnovna misel je obogatena z dvojno vizijo; sv. Miklavžu se na poti v nebo prikaže v oblakih sv. Trojica obdana z vencem angelskih glav in oblita z zlato lučjo, ki prihaja iz odprtih nebes. Tej viziji se pridruži še druga: Od spodaj strmita v čudovito prikazen na nebu oglejska zavetnika sv. Mohor in Fortunat.

Idejo za kompozicijo je nudil slikarju cerkveni zbor v Niceji leta 325, na katerem je sv. Miklavž branil skrivnosti sv. Trojice.

Kompozicijo pričenjata spodaj oba svetnika; levo sedi sv. Mohor v beli albi, odet v rdeč, z zlato pošit pluvial, s pastoralom v desni in palmovo vejo v levi ter zlekne nazaj zre v nebo. Desno kleči na levem kolenu sv. Fortunat, oblečen zopet v belo albo, rdečo dalmatiko, v sklenjenih rokah drži palmo in prav tako sklonjen nazaj gleda v nebo. Osrednja figura je sv. Miklavž, ki se z razprostrtimi rokami dviga proti nebu. Odet je v svečana škofovska oblačila, vijoličast talar, belo albo, moder rdeče pošit pluvial s širokim zlatim robom. Čez albo ima spuščeno svileni tančico, ki se sem in tja pobjliskava na oblačila. Z leve zgoraj, kamor se sv. Miklavž obrača, mu hiti nasproti sv. Trojica: Bog Oče, bradat, častitljiv starec, drži v rokah na križ razpetega Sina. Med njunima glavama sv. Duh v podobi goloba. Z desne pa mu prinašata dva putta škofovske insignije, bleščeče belo mitro in pastore.

O sliki ni v kapiteljskem arhivu nikakega dokumenta. Najstarejše sporočilo je Valvasorjevo, nastalo komaj sto let potem, ko je bila slika izdelana, zato je izredno važno in si ga moramo natančno ogledati.

V XI. knjigi str. 481 leta 1689 izdane

»Ehre des Herzogtums Krain«, nam Valvasor sporoča o sliki tako:

»Na glavnem oltarju, ki ga je pred nedavnim dal na zelo lep način postaviti prošt grof von Thurn, je velika in imenitna slika sv. škofa Nikolaja, katero je naslikal zelo slaven slikar Tintoretto; slika je neprecenljive vrednosti. Zaradi požara leta 1580 so bili v tej cerkvi uničeni vsi spomeniki in napisi...«

Predvsem se zdi važen atribut, ki ga Valvasor dostavlja imenu slikarja »zelo slaven«. Iz tega spoznamo, da je bilo Tintorettovo ime že takrat tudi pri nas znano in upoštevano. Dalje smemo po stilu navedbe sklepati, da je Valvasor dobesedno ponovil poročilo, ki mu ga je dal gotovo kateri kanonikov, če ne celo sam prošt, ko se je on obrnil nanj z vprašanjem o avtorju slike. Vsekakor pa kaže to poročilo na zavestno tradicijo, ki se je vzdržala v mestu o avtorstvu sv. Miklavža.

Druga važna opora je leto 1580, ko je požar uničil cerkveno opravo. S tem je dan terminus ante quem slika ni mogla priti v Novo mesto. V poštev pride torej poldrugo desetletje od 1580–94, ko je Tintoretto umrl.

Na vprašanje, kako je slika prišla v Novo mesto, je skušal odgovoriti baron Michelangelo Zois v Mitteilungen der k.k. Zentral-Kommission leta 1914. Rezultat njegovih izvajanj je zanesljiv, spremeniti bi ga mogla le slučajna najdba dokumenta ali zapiska v kapitelskem arhivu. Vendar se zdi, da bi ga tako nepričakovano odkritje le podprlo.

Polydor de Montagnana se je takoj, ko je nastopil proštovo mesto, lotil popravljanja cerkve. Od meščanov, ki so bili po požaru sami hudo prizadeti, se ni mogel nadejati izdatne pomoči. Sklenil je zato s kanoniki posebno pogodbo, o kateri nam Vrhovec obširno poroča. Vendar je šlo delo počasi od rok. Zato je prošt zaprosil za pomoč tudi oglejskega patrijarha, ki je bil takrat cerkveni patron novomeškega kapitlja. Na patrijarhovi stolici je sedel takrat Giovanni Grimani (1554–1592). Z njim je bil Polydor v prijateljskih odnosih, kakor to povedo ohranjena pisma v kapitelskem arhivu. Nanj se je torej obrnil Polydor s prošnjo za podporo. In res je patrijarh prispeval za cerkev novo oltarno podobo sv. Miklavža. To domnevo potrjuje podoba sama. Da je bila slikana za Novo mesto, pove glavna figura sv. Miklavža, patrona cerkve. Za naročilo preko patrijarhata pa pričata sv. Mohor in Fortunat, patrona oglejske cerkve.

Stilno analizo je podal na istem mestu A. Matejček. Njen rezultat je kratko tale: Podoba je v splošnem nedotaknjena, le v spodnjem, podvitem delu močno natrgana, v ostalem samo zaprašena in otemnela vsled obilnega firneža. Večje poškodbe so bile le na Miklavževem pluvialu in luknja na glavi sv. Fortunata. Obrazi so popolnoma nedotaknjeni. Podoba, tako pravi Matejček, kaže znake dveh rok, katerih druga je nedvomna Tintorettova, ki je sliko dovršil. Slika je torej nedvomno Tintorettovo delo iz zadnjih let njegovega ustvarjanja.

Oglejmo si predvsem figuralno kompozicijo sv. Miklavža. Slika je komponirana po načelu križajočih se diagonal in sicer tako, da se pričanja gibanje istočasno v obeh spodnjih kotih in se razvija v diagonalni smeri proti gornjima, vendar je naraščanje od spodnjega desnega kota v gornji levi, v smeri, v kateri se giblje glavna figura, močnejše od nasprotnega. Glavno gibanje sproži v desnem kotu spodaj leva golen sv. Fortunata, nakazano je dalje v pregibu njegovih rok in ramen, se v smeri njegovega pogleda prelije v glavno figuro sv. Miklavža, kjer jo podčrtuje svetloba na svetnikovi albi, preide preko njegove desne roke v roke Križanega, s katerimi doseže gornji levi kot. To glavno diagonalno naraščanje križa v nasprotni smeri z ono, ki se pričanja z goleni sv. Mohorja, ki je zopet nakazana v pregibu njegovih ramen, se v smeri njegovega pogleda nadaljuje preko gornjega telesa sv. Miklavža in preide v ravno linijo pasterala, s katero doseže gornji desni kot. Ti dve glavni gibanji križa polno manjših diagonal. Tako sekajo glavno diagonalo in obenem spremljajo nasprotno gornje telo sv. Fortunata, konture Miklavževe albe in pluviala, telo Kristusovo in Boga Očeta. Nasprotno diagonalno pa sekajo vzporednice, ki jih tvorijo gornje telo sv. Mohorja, pastore v njegovih roki, konture Miklavževega pluviala in oba angela na desni zgoraj. Ta preračunana kompozicija pa gre še dalje. Po istem principu so razgibane vse figure in skupine. Poglejmo si sv. Miklavža, kjer glavno telesno os učinkovito križata razprostrti svetnikovi roki, ali skupino sv. Trojice, kjer vzdolžno os, ki je nakazana predvsem s križevim pokončnim tramom, seka močna horizontala prečnega tramu. Isto se ponovi pri skupini puttov, kjer smer njunih teles preseka smer pasterala.

S tako umno kompozicijo je slikar dosegel predvsem silovito dramatično razgiba-

nost in iluzijo širnega, vseobsegajočega prostora. Poglejmo samo, kako je v kontrapostu razgibal figuro sv. Mohorja. Z levo nogo in roko sili proti ozadju, z desno roko in z močno osvetljenim desnim kolonom iz slike ven proti ospredju. Telo je torej razgibano v vseh smereh, da nam tako nakaže prostor. Poglejmo še figuri Križanega in Boga Očeta, podani v močni skrajšavi od strani, samo zato, da je slikar čimbolj poudaril videz prostorne razsežnosti. Naravnost drzno sta iz istih vzrokov naslikana gornji obeh angelov in golob pravokotno na slikino ploskev. Vendar se prostor ne širi samo k ozadju in v ospredje, temveč tudi proti levi in desni. Bogata draperija Boga Očeta je zadaj prirezana, znak, da se prostor širi tudi v tej smeri.

Razen te umne kompozicije in rafinirane perspektivne skrajšave figur se je v dosego popolne jasnosti prostora poslužil slikar v najvišji meri tudi svetlobe. Močna luč, ki z odprtih nebes lije na figure in v širokih pramenih plahuta preko površine slike, tu blesteča v polni jasnosti, tam le medlo se svetlikajoča, drugje popolnoma premagana po globokih temnih sencah, daje figuram polno plastičnost, prostoru, v katerem se gibljejo, močan globinski poudarek. Svetloba ima svoj izvor za skupino sv. Trojice, ki je močno osvetljena od sprednje strani, medtem ko je od nas odmaknjena stran v senci. Luč je, ki nam pove, kaj nam je prostorno bliže, kaj je dalje proč od nas. In zopet je luč, ki dematerializira figure, da se lahko gibljejo v neskončnem prostoru. Sv. Miklavž resnično plava v zraku, kajti v intenzivni svetlobi se je njegovo telo oprostil materialne teže in tako dematerializirano se lahko dviga v zračne višine, kjer ga na vratih izvora vse luči pričakuje sv. Trojica. Iluzija vizije bo popolna.

Tudi barvna kompozicija podpira težnjo po plastičnosti prostora. Oba svetnika spodaj sta barvno najživahneje obdelana. Rdeča barva njunih ornatov se nikjer več v sliki ne ponovi. Le tu na začetku kompozicije žari na oblačilih figur, ki sta nam tudi prostorno najbližji. Barve nato vedno bolj zgubljajo na intenzivnosti. Nikjer ni več izrazitih, živih tonov, namesto njih nastopa svetloba. Barve Miklavževega ornata so nevtralne. Med modro barvo pluviala in njegovo temno rdečo podlago tvori prehod širok brokatni rob. Kontrast med belo albo in rdečo podlago pluviala je ublažen z močno senco. Tudi oblačilo Boga Očeta je obdelano v nevsiljivi

rjavovijoličasti harmoniji. Vendar vse te barve niso mrtve, temveč bleste v zlati svetlobi, ki prihaja iz nebes in ki se v čudovitih refleksih razliva preko gornjega dela podobne. Ostro kontrastira od razsvetljenega ozadja skupina sv. Trojice in da slutiti za seboj širne prostore transcendentalnega sveta. Najbolj razsvetljena figura je sv. Miklavž, kajti na njem sloni idejni poudarek slike. Svetnikov obraz je v polni luči, brokat njegovega pluviala žari v zlatih refleksih, belina albe je podčrtana s temno senco. Vse okoli sv. Miklavža se topi v svetlobi. Čim dalje prehaja svetloba v spodnji del slike, bolj je umerjena. Le tu in tam še zablesti zadnji odsev luči iz temne okolice in končno ugasne, ko je zadnjič zažarela na beli albi sv. Mohorja.

Če iščemo za primerjalnim gradivom med Tintoretovimi deli, nas preseneti frapantno sorodna kompozicija sv. Marcelijana v nebeški slavi iz leta 1548 iz beneške cerkve istega imena.

Če sledimo Tintoretovemu ustvarjanju dalje, bomo za posamezne figure kmalu dobili analogne v drugih delih. Na oba spodnja svetnika spominjajo kraljična v sliki s sv. Ludovikom in Jurijem v doževi palači: Kristus v Obujenju Lazarja v Scuoli San Rocco; Marija v sliki Marije in Marte v Augsburgu; sv. Peter v Prikazni sv. križa v cerkvi Madonna dell'Orto v Benetkah. Vse te figure so kompozicijsko enako obdelane kot sv. Mohor in Fortunat. Napol kleče, napol sede, močno nagnjene nazaj, z rameni in koleno razgibane v globino.

Tak je rezultat stilne primerjave. Kompozicija in figure so pristno tintorettovske. Pa tudi vse druge lastnosti slike kot barvna in svetlobna izdelava govore za Tintoretta.

Rešiti moramo le še vprašanje, kako naj si razlagamo številne korekture, ki se dado zasledovati na novomeški sliki in ki so tudi na reprodukcijah prav dobro vidne? Gre za korekture, izvršene iz kompozicijskih razlogov. Obema svetnikoma spodaj so bile glave vržene nazaj. Sv. Fortunatu je bil z drzno potezo odrezan gornji del glave. Figura sv. Miklavža je bila spodaj močno skrajšana, pluvial razširjen in preslikane roke. Popolnoma novo smer je dobil Kristus tako, da sta bila glava in gornje telo pomaknjena nazaj. Tudi angeli so dobili po korekturi novo smer.

Če pomislimo, da je bil Tintoretto v letih, ko je dobil naročilo za novomeško sliko, star že okrog 70 let, nam bo jasno, da z de-

lom preobloženi mojster ni zmoget sam vsega dela, zato se je pri izdelovanju naročil poslužil učencev. Saj je pri ogromnem številu njegovih slik lahko umljivo, da je bilo nemogoče, da bi jih od vsega početka izvrševal sam. Mojster je napravil kompozicijsko skico, ki jo je potem nekdo drugi prenesel na platno in nato sliko v osnovnih barvah izvršil. Potem šele je nadaljeval mojster sam. Seveda je pri izdelavi sproti popravljal vse napake, ki jih je učenec napravil pri prenašanju osnutka na platno. Takega kompozicijskega značaja so tudi korekture na novomeškega podobni.

Paziti pa moramo na to, kje je Tintoretto popravljal napake prenašalca, in kje je korigiral samega sebe. Pozabiti ne smemo, da so slične korekture vidne tudi na delih, za katera vemo, da jih je izvršil Tintoretto od vsega početka lastnoročno. Kje pa tiči vzrok tem korekturam? Edino v načinu Tintorettovega slikanja, ki je lasten samo njemu. Drzno in smelo slika Tintoretto, poteze njegovega čopiča so široke, celo grobe. Zato so ga napadli zakaj ne slika tako kot Tizian in ostali starejši mojstri. Njegov odgovor je bil: »Ker ti mojstri niso imeli toliko v sebi, da bi jim razganjalo glavo«. Množica vedno novih načrtov, ki jih je porajala njegova neizčrpna fantazija, ga je prisilila, da si je ustvaril le sebi lasten stil, ki mu je dovoljeval hitro ustvarjanje in ki je bil širok, drzen in velikopotezen kot njegov neprestano ustvarjajoči duh. Pri njem potezo za potezo sledimo, kako je slika nastajala, pri vseh drugih pa je nastanek zabrisan z onim končnim stanjem, ki ga je dal slikar, ko je napravil zadnjo potezo.

Iz povedanega je lahko umljivo, da pri novomeški podobi nikoli ne bomo vedeli, kdaj korigira Tintoretto sebe, kdaj prenašalca skice. Vemo pa, kaj je na podobi njegovega. To je najprej kompozicija. Dalje predvsem rafinirana raba svetlobe in sence v dosegu iluzionističnih učinkov. Potem pa tudi vsa obdelava figur, predvsem obrazov, rok in draperije. Poglejmo samo glavo sv. Miklavža, kako sigurno, drzno, s širokimi potezi je izdelana ta čudovita glava. Oglejmo si draperijo in široki brokatni rob Miklavževega pluviala s slikovito obdelanimi reliefi, pogledimo končno še prozorno tančico, ki se kakor pajčevina ovija svetnikove obleke in ki je s prav tako virtuosno sigurnostjo naslikana kot tančica boginj na slavnih alegorijah iz Anticollegia.

Kaj je po vsem tem ostalo po Tintoretu

nedotaknjena? To so le simboli obeh svetnikov, mitra ob sv. Mohorju, kadilnica ob sv. Fortunatu in krajinsko ozadje v spodnjem delu slike, razburkano morje z ladjo, ki se prikazuje v daljavi.

Vse drugo pa je neovržno delo Tintorettovega čopiča in nosi pečat njegovega genialnega duha. Zato moramo in smemo novomeškega Miklavža z večjo upravičenostjo pripisovati Tintoretu samemu, kot marsikatero sliko iz dožve palače in katerekoli beneške cerkve, ki nosi Tintorettovo ime in ki po kvaliteti še od daleč ne dosega sv. Miklavža.

Na novomeški sliki so združene vse odlike Tintorettovega stila. Iluzija prostorne neomejenosti je dosegla višek izrazne možnosti, prostor se v polni razsežnosti širi v vseh smereh, plastičnost teles je popolna, barvna harmonija ubrana do zadnjega odtenka, vse pa, prostor, figure in barve dematerializira žareča svetloba »onstranske gloriole«.

Prav ta absolutna sigurnost v objavljanju pojavnosti prostora in figur, suvereno obvladovanje iluzionističnih sredstev, kompozicije in svetlobnih efektov je zadosten dokaz za avtorstvo Tintoretta. Poleg vsega nam govore dovolj korekture. To, kar je slikar izvršil v korekturah, kaže visoko kvalificiranega umetnika, ki s sigurno roko vodi čopič po sliki in ki zna vlti mrtvim formam resnično življenje.

Stilna primerjava pa nam je podala tudi dokaz, da je datiranje slike po letu 1582 pravilno. Videli smo, da je slika po kompoziciji, modelaciji teles in obraznih tipih sorodna mnogim delom v veliki dvorani Scuole San Rocco. Kristus je brez predhodnega v sliki Vstajenje nemogoč. Bog Oče pa tako točno ponavlja v tipu obraza in strogem profilu onega iz slike Pogovora z Jonom, da moramo novomeško podobo staviti časovno za deli v gornji dvorani beneške Scuole San Rocco, ki so bila končana leta 1581. Novomeška slika je torej res nastala po letu 1582, ko je Polydor nastopil proštovski mesto. Na ta način pade novomeška podoba v zadnje desetletje Tintorettovega ustvarjanja in je odličen primer njegovega stila v zadnji dobi posebno še, ker je ohranila svežnost barv bolj od marsikatero beneške slike.

Jože Gregorič

OGLEJSKA SVETNIKA MOHOR IN FORTUNAT

Njun izvor in začetki njunega češčenja

Sv. Mohor in Fortunat sta v kulturnem življenju in duhovnosti slovenskega človeka navzoča že vsaj eno tisočletje. Njuno češčenje je zašlo v naše kraje v procesu pokristjanjevanja slovenskega prostora iz Ogleja od začetka 9. stoletja dalje in je po številu njima posvečenih cerkva ter po pričevanju srednjeveških in novoveških dokumentov imelo vse do današnjega časa pomembno vlogo. Zgodovinsko ozadje češčenja teh dveh svetnikov je sestavni del izjemno zapletenega vprašanja začetkov krščanstva v Ogleju in vprašanja razvoja krščanstva v antični dobi na vplivnem območju oglejske cerkve, ki je proti vzhodu segalo v vzhodnoalpski, panonski in zahodnobalkanski prostor.

Legenda o mučeništvu sv. Mohorja in njegovega spremljevalca Fortunata je edini vir, ki skuša pojasniti začetke krščanstva v Ogleju in deloma na oglejskem vplivnem območju. Ta legenda je ohranjena v dveh vsebinsko malo, oblikovno in jezikovno pa precej bolj različnih variantah, poleg tega se daljša varianta deli v dve podvarianti. V celoti je ohranjenih sedem rokopisov legende, ki so nastali od 11. do 15. stoletja. Krajša, bolj elegantna verzija temelji na enem samem rokopisu, ki ga hrani knjižnica v Namurju v Belgiji in ki izhaja iz 12. stoletja. Daljša, stilistično in jezikovno manj izdelana varianta je poznana po rokopisu iz kraja San Daniele del Friuli iz 11. ali 12. stoletja (le dobra polovica teksta; nekateri zgodovinarji datirajo tekst v poznejši čas, v 12.–13. stoletje), po rokopisu švedske kraljice iz 13. stoletja in rokopisu iz samostana sv. Maksimilijana v Trierju iz okvirno iste dobe. V uvodnem delu precej spremenjena podvarijanta tega besedila je poznana iz treh rokopisov, od katerih se eden nahaja v Münchenu, eden na Dunaju in eden v Ljubljani. Dunajski in ljubljanski rokopis izhajata iz Stiškega samostana, prvi iz 12. stoletja, drugi, pravopisno in po estetskem izgledu dosti slabši, pa iz prve polovice 15. stoletja.

Z ozirom na vsebino je dokaj obsežna, v 22 poglavij razčlenjena legenda sestavljena iz dveh zelo neenakih delov: iz uvodnega kratkega spisa o apostolatu evangelista Marka v Ogleju (pogl. 1–3) in iz obširnega zapisa o delovanju in mučeniški smrti prvega oglej-

skega škofa Mohorja (pogl. 2–4). V glavnih potezah posredujemo vsebino legende.

Apostol Peter je poslal iz Rima svojega učenca Marka v Oglej, mesto v »provinci Avstriji« (oziroma po namurskem kodeksu v »Istri«). Marko je ob prihodu v mesto ob zahodnih mestnih vratih srečal mladega gobavca Ataulfa, sina mestnega veljaka Ulfa, in ga z dotikom na čudežen način ozdravil. Mladenec je o ozdravljenju takoj sporočil očetu, ki je z množico meščanov prišel k Marku, se z drugimi vred spreobrnil in se dal krstiti. Marko je nekaj let uspešno širil krščanstvo v Ogleju, nato je skrivaj želel oditi v Rim k apostolu Petru. Pokristjanjeno ljudstvo pa ga je prosilo, naj še ostane ali vsaj določi svojega naslednika. Marko je predlagal, naj sami izberejo primerne človeka, nakar so ti izbrali mladega Mohorja. Mohor je nato odšel z Markom v Rim, kjer ga je apostol Peter posvetil za škofa »provinice Italije«. Po povratku v Oglej je organiziral cerkveno skupnost, imenoval diakone in levite ter jih poslal v Trst in druga mesta. Mohor je uspešno opravljal apostolat, s čudeži si je pridobil sloves ne le v Ogleju, temveč tudi med vsem prebivalstvom »provinice Italije«, zaradi česar so ga pogani zasovražili.

Oba stiška rokopisa in rokopis iz Münchena se v uvodnem delu vsebinsko precej razlikujejo. Navedli bomo vsebino te različice, saj je, če sodimo po ohranjenih rokopisih, v slovenskih deželah in na Bavarskem prevladovala. V Neronovem času sta se apostola Peter in Pavel v Rimu prepirala s čarodejem Simonom o Kristusovem nauku (očitna je naslonitev na apokrifna »Acta Petri et Pauli«, pogl. 37–39). Kmalu po tem dogodku sta oba apostola v Rimu pretrpela mučeniško smrt. Ko so apostoli slišali za njuno smrt, so poslali v Rim apostola Marka, ki naj bi nadaljeval njuno delo. Marko se je v Rimu zadrževal več let, nato je odšel iz prestolnice in začel širiti krščanstvo po drugih italjskih mestih. Prišel je tudi v Oglej, »prvo med mesti Italije«, in tam zelo uspešno širil Kristusovo blagovest. Ko se je po daljšem času hotel vrniti v Rim, ga je ljudstvo prosilo, naj imenuje naslednika. Pred odhodom iz Ogleja je imenoval za svojega naslednika Mohorja, ki je z velikim uspehom nadaljeval njegovo delo v Ogleju in v vsej italjski deželi. V nadaljevanju se besedilo münchensko-stiške verzije vsebinsko ne razlikuje od glavne verzije legende.

Po daljšem Mohorjevem delovanju je

prišel iz Rima v Oglej novi cesarski namestnik Sevast, daljni sorodnik cesarja Nerona. Poganski svečeniki, prizadeti, ker je zaradi Mohorja poganski kult zelo opešal, so škofa zatožili pri novem upravniku. Ta je odredil aretacijo. Mohorja so odvedli k Sevastu. Sledilo je zasliševanje z mučenjem, nato ječa. V ječi je Mohor spreobrnil ječarja Pontijana in je po njem znova zasejal versko vneto med ljudstvo. Ponovno so poganski svečeniki posredovali pri Sevastu, naj kaj ukrene. Pokristjanjeno ljudstvo se je medtem v vse večjem številu zgrinjalo k ječi. Mohor je iz ječe na čudežen način ozdravil obsedenosti sina nekega Gregorija in ga skupaj z očetom spreobrnil. Nato je postavil za svojega naslednika mladega diakona Fortunata. Zatem je ozdravil slepote premožno in ugledno vdovo Aleksandrijo. Sevast je nato vrgel v ječo tudi Fortunata. Oba, Mohor in Fortunat, sta iz ječe širila krščanstvo med ljudstvom, ki se je množično zgrinjalo k njima. Na ponovno posredovanje in grožnje poganskih svečnikov je Sevast poslal rablja, ki je Mohorja in Fortunata ponoči obglavil. Njuni trupli so ječar Pontijan, Gregorij in Aleksandrija še iste noči odnesli in ju pokopali po krščanskem običaju na posestvu vdove Aleksandrije v bližini mesta. Ob njenem grobu so številni verni dosegli ozdravljenje. Mučeniška smrt naj bi ju doletela 12. julija, »ko je vladal naš gospod Jezus Kristus«.

Legenda vsebuje celo vrsto verjetnih, možnih, pa tudi neverjetnih, anahronističnih in nelogičnih sestavin, zato je bila že od 18. stoletja na udar historične kritike in s strani največjih avtoritet med zgodovinarji ovrednotena kot komajda uporaben vir za začetke oglejske cerkve. Ne bomo se spuščali v naštevane vseh tistih številnih mest, ki izpodbijajo njeno vrednost in kažejo na njen kasni nastanek. Opozorimo naj le na to, da nekatera mesta le kažejo na antični čas in da bi ta mesta mogla kazati na avtentično antično podlago zapisa. Ti avtentični elementi so ime mučenja, strokovni izrazi iz upravne in sodne sfere (»praeses«, »correctio«, obtožba zaradi magije, elementi v Mohorjevem zasliševanju). Historična vrednost legende pa je v prvi vrsti odvisna od časa in okoliščin njenega nastanka.

Legenda je bila zanesljivo razširjena šele v karolinški dobi. Najstarejše omembe njene vsebine izhajajo s konca 8. stoletja (Pavel Diakon) in iz začetka 9. stoletja (himna v čast sv. Marku), najbolj neposredne pa so

aluzije nanjo v zapisniku sinode v Mantovi leta 827, v katerem najdemo že vse glavne poudarke legende. Na njen odsev naletimo v celi vrsti pravnih, historiografskih in hagiografskih tekstov, katerih število gre v desetine. Omenimo naj vrsto diplom karolinških vladarjev oglejski Cerkvi iz 9. stoletja, legendi o oglejskih devicah ter o Siriju in Evenciju, kronike oglejskih patriarhov in redke teološke oziroma historiografske pisce izven oglejskega območja (npr. Francoz Honorius Augustodunensis in Anglež Ordericus Vitalis, pisca iz visokega srednjega veka).

Če je legenda v nam poznani obliki obstajala v karolinški dobi, se postavlja vprašanje, kdaj in v kakšnih okoliščinah se je izoblikovalo njeno idejno jedro. Iz antike nimamo nobenega sporočila, ki bi se nanašalo na njeno vsebino. O dejavnosti sv. Marka in sv. Mohorja v Ogleju molčijo zgodnjekrščanski zgodovinarji in molčijo oglejski cerkveni očetje. Arheoloških (materialnih) dokazov za obstoj češčenja sv. Mohorja v antični dobi ni. Legendo o Markovem apostolatu v Ogleju moremo po današnjem stanju razpoložljivih virov oceniti kot izmišljotino oglejske Cerkve, ki je nastala vsekakor po zatonu oglejske cerkvene književnosti v začetku 5. stoletja. Njeno historičnost zagovarjajo danes prav redki zgodovinarji. Postavlja se vprašanje, kdaj je do potvorbe prišlo in čemu naj bi služila. Ker imamo opraviti z besedilom z nedvoumno politično tendenco, bomo poskusili najti odgovor na vprašanje, v katerem obdobju oglejske Cerkve bi mogel tako oblikovan spis oglejski Cerkvi koristiti.

Tako obdobje je čas začetkov tako imenovanega oglejskega cerkvenega razkola (po 557), ko je oglejska Cerkev prekinila vse vezi z Rimom in si prilastila naslov patriarhata. Ker so imeli ta naslov lahko le škofje cerkvenih skupnosti z apostolskim izvorom, bi legenda o Markovem delovanju v Ogleju mogla dati pravno osnovo temu naslovu. Zanesljivega dokaza o obstoju legende po sredini 6. stoletja ni, pač pa se eno mesto v pismu papeža Pelagija bizantinskemu namestniku v Italiji patriciju Johannesu iz leta 559 nanaša na politična prizadevanja oglejske Cerkve, zlasti na prilastitev naslova »patriarhata«; le ta naj bi po papeževih besedah temeljila na »potvorjenih trditvah«. Te, po papeževem mnenju lažne trditve oglejske Cerkve so se z ozirom na vsebino spora

skoraj gotovo nanašale na delovanje evangelista Marka v Ogleju.

Postavitev nastanka jedra legende v še starejše obdobje je povsem hipotetične narave in zanj ne dobimo v ohranjenih virih nikakršne opore. Vpoštev bi prišla sredina 5. stoletja, ko so legende o apostolskem ali poapostolskem izvoru dobile velike Cerkve zahoda, Milano, Arles, Ravena in morda že tudi Salona. Zelo verjeten je že v tem času vpliv ravenske legende o sv. Apolinariju, ki je nedvomno vplivala tudi na končno redakcijo oglejske legende. Težko bi si mislili, da Oglej kot pomembno cerkveno središče ne bi sledil temu trendu časa, zlasti potem, ko je bil sredi in v drugi polovici 5. stoletja zaradi hunskega vpada in izgube velikih delov metropolitanskega ozemlja na severu in vzhodu zelo prizadet. Legenda bi v takih razmerah vsaj idejno oziroma teoretično mogla služiti prizadevanju cerkvene skupnosti, da si opomore po težkih udarcih.

Izpovedno vrednost legende bi mogli oceniti ob vprašanju osrednjih osebnosti v njej: historičnosti prihoda sv. Marka v Oglej in historičnosti sv. Mohorja in njegovega učenca Fortunata.

Apostolata evangelista Marka v Ogleju se ne da dokazati. Redki antični pisci (Klemen Aleksandrijski, Evzebij, Hieronim, Efrem, Gregor iz Naziansa) poročajo o Markovem prihodu v Italijo in o tem, da naj bi v Rimu napisal evangelij. Najstarejši vir, ki zelo verjetno (ne pa zanesljivo!) temelji na legendi o prihodu sv. Marka v Oglej, je upodobitev na eni od štirinajstih ohranjenih slonokoščenih plošč, ki so sestavljale tako imenovani prestol sv. Mohorja. Delo je nastalo v Egiptu ob koncu 6. ali v začetku 7. stoletja in je kot darilo cesarja Herakleja leta 630 prišlo v posest graške Cerkve (gl. slikovno prilogo). O apostolovem delovanju v Ogleju zanesljivo poroča šele sekundarno na oglejski legendi osnovano oglejsko-beneško izročilo. Bizantinski viri o tem ne vedo nič, prav tako ne zahodni latinski, z izjemo salonitanske zgodovine iz 13. stoletja (Thomas Archidiaconus, Historia Salonitana), ki je edina privzela oglejsko legendo, in z izjemo zelo sumarnih notic pri Honoriju iz Augustoduna in Orderiku.

Še težje rešljivo je vprašanje historičnosti sv. Mohorja in Fortunata. O tem obstajata še dandanes dve na prvi pogled popolnoma izključujoča se pogleda.

Po prvem naziranju, ki ga zastopa predvsem italijanska historiografija, naj bi bil

Mohor prvi poznani oglejski škof, ki po mnenju redkih zgodovinarjev pade v dobo cesarja Nerona (tako kot poroča legenda), po večinskem mnenju pa nekako v prvo polovico ali sredino 3. stoletja. Mohor se namreč omenja kot prvi v vrsti oglejskih škofov v dveh seznamih oglejskih škofov (oziroma »patriarhov«), ki sta bila sestavljena kasneje od nastanka legende, vendar naj bi temeljila na starem v antiko segajočem seznamu. Omemba Mohorja kot prvega oglejskega »patriarha« v seznamu naj bi bila odločilna za njegovo istovetenje s prvim legendarnim oglejskim škofom. Še starejša, zato pa bolj problematična, je omemba Mohorja v Hieronimijanskem martirologiju, ki naj bi nastal okvirno v letih 431–450 nekje v severni Italiji. V tem največjem koledarsko zasnovanem seznamu mučencev iz antike naletimo pod 12. julijem na zapis: »In Aquileia sanctorum Fortunati et Armigeri«. Istovetenje Armigera z Mohorjem je v stvarno zgodovinske in filološke oziroma zanesljive. Nenavadno je dejstvo, da se v zapisu pojavlja na prvem mestu Fortunat, vendar je poznanih še nekaj podobnih primerov, ko glavni mučenec in »spremljevalec« zamenjata vlogi (primer sv. Lavrencija v Rimu ob papežu Sikstu II. in sv. Vincenca v Saragozi ob škofu Valeriju). Ker je Mohor iz legende istoveten z Mohorjem na prvem mestu v seznamu oglejskih »patriarhov« in z »Armigerom« iz Hieronimijanskega martilologija, naj bi sledil sklep, da so v Ogleju v prvi polovici 5. stoletja častili Mohorja kot prvega domačega škofa in mučenca. To naj bi bilo jedro kasnejše legende.

Povsem drugačno gledanje se je uveljavilo v tem stoletju (prvič 1911) najprej med hrvaškimi zgodovinarji (S. Ritić), nato med avstrijskimi (R. Egger, 1948), nemškimi, slovenskimi (M. Miklavčič, 1962 in kasneje) in deloma francoskimi zgodovinarji. Izhodišče tega naziranja je dejstvo, da se na podlagi virov kaže historičnost Mohorja kot prvega oglejskega škofa kot zelo nezanesljiva. Zato so iskali Mohorja drugod. Med spodnjepanonskimi in zgornjemrazijskimi mučenci iz dobe cesarja Dioklecijana se v zapisu, ki je ohranjen v tako imenovanem Čedadskem breviariju, omenja tudi neki Hermogenes, lektor iz zgornjemrazijskega Singiduna (dan. Beograda), ki je bil usmrčen v Sirmiju 23. avgusta verjetno leta 304. Na isti dan omenja tega mučenca tudi Hieronimijanski martirologij, ki pa postavlja njegovo smrt v Oglej (»in Aquileia natale sanc-

torum Fortunati Ermodori« oziroma po drugih rokopisih »Hermogenis, Hermogerati«). Z ozirom na to, da se v Ogleju, pa tudi v Čedadu in Konkordiji omenja češčenje teh mučencev iz sirmijsko-singidunskega področja, je očitna neka skupna poteza svetniškega češčenja med panonskim in vzhodno-beneškim področjem. Nastanek te povezave so zagovorniki te teze pojasnili takole: Ko so v začetku 5. stoletja prebivalci Panonije v velikem številu zapuščali domače kraje in se pred nevarnostjo barbarskih vpadov preseljevali zlasti v Italijo, so prinašali s seboj tudi relikvije in s tem češčenje svojih mučencev. Tako naj bi okrog leta 409–10 prispele v Oglej relikvije panonskih mučencev Hermogena in Fortunata. Na podlagi zapisa o Hermogenovem mučeništvu naj bi v Ogleju nastala legenda o Mohorju in Fortunatu. Sestavljalci legende naj bi ime Hermogena, ki naj bi bilo po prenosu že slabo poznano, spremenili v Hermagora. Tako naj bi manj znani nižji klerik singidunske cerkve postal prvi oglejski škof in mučenec Mohor.

Kritično soočenje obeh tez, ki se na prvi pogled povsem izključujeta, nam razkrije nekatere šibke točke ene in druge teze. Vsekakor pa je po našem mnenju druga teza dosti bolj ranljiva kakor prva.

Šibka točka prve teze je, da se Mohor kot oglejski mučenec ne omenja nikjer pred 5. stoletjem, kot oglejski škof oz. »patriarh« pa šele v virih iz srednjega veka (seznam oglejskih »patriarhov«, legenda).

Drugo naziranje ima celo vrsto šibkih mest, ki nas vodijo k sklepu, da gre za konstrukt majhne verjetnosti. Naj navedemo glavne pomisleke proti tej tezi. Prěoblikovanje imena Hermagoras iz Hermogenes je vprašljivo. Težko si predstavljamo, da bi se ob prenosu relikvij pozabilo pravo ime mučenca in taki primeri od drugod niso poznani. Komajda je verjetno, da bi na furlanskem področju po prinosu relikvij mučenca Hermogena nastala zapis o trpljenju sv. Hermogena in legenda o sv. Mohorju, torej da bi bilo eno svetniško češčenje podlaga za nastanek dveh in to na istem ozemlju in v okvirno istem času. Zato je resnično vprašljivo naziranje, da gre v primeru zapisa v Hieronimijanskem martirologiju za 12. julij in 23. avgust za istega mučenca, kar je temeljno izhodišče te teze.

Čas prinosu relikvij panonskih mučencev v Furlanijo ni poznan; ni trdnega dokaza, da bi se to zgodilo v začetku 5. stoletja. Teoretično bi se to lahko zgodilo kasneje, v drugi

polovici 5. ali celo v 6. stoletju, ko je zadnja skupina Romanov skupaj z Langobardi odšla v Italijo. Dejstvo, da nastopa Hermogenes v Hieronimijanskem martirologiju kot oglejski mučenec, pa kaže na to, da se je prenos relikvij najverjetneje res izvršil v začetku 5. stoletja, še pred nastankom martirologija, ki že upošteva novo stanje.

Zgodnjekršćanska cerkev v Samagerju pri Puli iz 5. stoletja, ki naj bi obenem s toponimom (Samager oz. Samagher) dokazovala češčenje tega svetnika že v 5. stoletju, govori v prid oglejske tradicije in proti drugemu naziranju, da gre za mučenca iz Panonije. Toponim Samager vsekakor lažje povežemo s Hermagorom kot s Hermogenom (če ne izhaja od sv. Makarija?). Orientacija cerkve z osjo, ki se odklanja za 12. stopinj proti severu od smeri vzhod-zahod, ustreza legi sonca 12. julija, kar se ujema z dnevom češčenja sv. Mohorja v Ogleju (Hermogen češćen 23. avgusta). Zgodnjekršćanska cerkev v Mogorjelu v Hercegovini s konca 5. stoletja je bila, sodeč po imenu kraja, ki spominja na slavizirano obliko imena oglejskega svetnika, verjetno posvećena sv. Mohorju in ne Hermogenu. V obeh primerih, tako v Istri kot v Hercegovini, gre za sakralni stavbi iz 5. stoletja. Ob očitni podobnosti z imenom Hermagoras (in ne Hermogenes) bi si težko predstavljali, da bi se ime nekega svetnika spremenilo tako hitro in se v spremenjeni obliki tako naglo razširilo po celotnem upravnem in vplivnem območju oglejske cerkve.

V Hieronimijanskem martirologiju se kot oglejski mučenec 12. julija omenja Armiger(us) ali Armager(us); to ime je vsekakor bližje Hermagoru kot Hermogenu. Če je martirologij nastal najkasneje do srede 5. stoletja, torej le dve do štiri desetletja po domnevanem prenosu relikvij Hermogena iz Panonije, sta morali biti identiteta enega in drugega mučenca z imenom vred popolnoma jasni, zlasti ker so gotovo še živele priče prenosa relikvij mučencev iz Panonije.

Poimenovanje ustanovitelja domaće Cerkev po nekem mučencu od drugod bi bilo v nasprotju z duhom časa. Druge velike cerkvene skupnosti na Zahodu, ki so prav tako v 5. stoletju s pomoćjo legend skušale dokazati svoj nastanek v apostolski dobi, so lastne mućence (ali mućenca) iz 3. ali zaćetka 4. stoletja postavile v apostolsko dobo, v približno dve stoletji stareše obdobje. Zakaj bi oglejska Cerkev, ki je imela večje število svojih mućencev, posegla po manj

poznanem svetniku od drugod in s tem znižala pomen domačih mučencev? Tak primer bi konkurenčne Cerkve lahko izrabile sebi v prid. Ko je v začetku 7. stoletja prišlo do večstoletnega spora med Oglejem in Gradežem, bi gradeška Cerkev gotovo izrabila v svojo korist vsako sumljivo potezo v izročilu o nastanku oglejske Cerkve. Noben zahodni vir in posebej noben vir gradeškega izvora pa ne izraža dvomov v oglejski izvor sv. Mohorja.

Cela vrsta virov iz zgodnjega srednjega veka po letu 600 kaže na to, da na oglejskem področju ni prišlo do zlitja češčenja sv. Hermogena in sv. Mohorja, temveč sta oba svetniška kulta obstajala drug ob drugem. To dejstvo kaže, da gre v primeru Mohorja (Hermagora) in Hermogena za dve različni svetniški osebnosti, ki ju v oglejskem izročilu spočetka niso nikdar zamenjevali. Tudi vprašanje Mohorjevega spremljevalca Fortunata ne prevesi teže argumentov v prid teze o panonskem poreklu sv. Mohorja. Neki Fortunat se resda omenja v Hermogenovi skupini sirmijskih mučencev, vendar imamo tudi v Ogleju zanesljivo dokazan obstoj mučenca s tem imenom (v skupini Felix-Fortunat) in tudi obstoj diakona in mučenca Fortunata kot Mohorjevega spremljevalca ni povsem izključen.

Po ponovnem pretresanju virov se nam Mohor razodeva kot prvi oglejski škof, čigar delovanja ne moremo datirati v Neronov čas, pač pa v prvo polovico ali najkasneje sredo 3. stoletja. Teorija o njegovem panonskem poreklu ima toliko šibkih točk, da je po našem mnenju nesprejemljiva in bi jo veljalo opustiti. Legenda o mučeništvu sv. Mohorja in Fortunata je sicer poznega nastanka, v nam poznani obliki šele iz 9. stoletja, vendar se opira na neki zapis, ki bi se mogel nanašati na čas preganjanj kristjanov v 3. stoletju ali v začetku 4. stoletja. Legenda ni nastala na osnovi poročila o mučenju sv. Hermogena. Glavna oseba legende, škof Mohor, izhaja iz oglejske tradicije in ne iz tradicije o singidunskem mučencu, ki se je na oglejskem območju ohranila poleg prve.

Rajko Bratož

UTRDITEV MOHORJEVE DRUŽBE SKOZI NJENIH 140 LET

Zgodovinski razvoj Slovencev v Karantaniji, ali kakor danes rečemo na Koroškem, je sredi 19. stoletja izpolnjeval vse potrebne pogoje, narodne, kulturne in socialne, da so Anton Martin Slomšek, Andrej Einspieler in Anton Janežič lahko uspeli z organizacijo vsenarodne Mohorjeve družbe. Posebej značilno je, da je bila ta ustanovljena kot društvo že leta 1852. Ob ustanovitvi sprejeta kratka in jedrnata pravila so programsko napredna in pomembna. Dobra in poučna ljudska knjiga, ki budi narodno zavest in pogloblja srčno kulturo ter je vsakemu dosegljiva, je bil temeljni program društva. Razvoj in vsenarodni pomen MD je izpričal pravilno stališče, zapisano tudi v pravilih, da se društvo s politiko na nobeno vižo ne bo pečalo. S tem je bila dana prednost narodni kulturi. Pomembna je vsenarodna sestava odbora (vodja in 12 članov), ki proporcionalno zastopajo: goriško, labodsko, ljubljansko in tržaško škofijo, le krška škofija ima 3 odbornike. S tem je bila že od vsega začetka lepo izražena vsenarodna širina MD. Članstvo je porastlo od 600 na 892 in nato v letu 1859 padlo na komaj 263 udov. Nastala je kriza društva.

Glavni vzrok krize je bila organizacijska nemoč. Za uspešen razvoj ljudske mohorske knjige je manjkala uspešna poverjeniška mreža. Potrebna je bila reorganizacija. V letu 1860 se je društvo sv. Mohorja, na predlog Andreja Einspielerja in Antona Janežiča, reorganiziralo v družbo ali bratovščino in se s pomočjo Cerkve močno okrepilo. V celoti pa je ostal ohranjen program. Glavni organizacijski motor Mohorjeve postane solidna poverjeniška mreža slovenskih župnišč. Le tako je Mohorjeva zmogla nalogo kulturne ljudske založbe, katere zasluge za narodni in kulturni razvoj so danes objektivno priznane. Naklada redne zbirke se je naglo okrepila in leta 1865 dosegla 3000 leta 1870 že 16.000, leta 1874 25.000, leta 1876 30.000, nato pa po obdobju stagniranja zopet raste in 1891 doseže naklado 51.800, leta 1896 že 72.000, leta 1904 se naklada povzpne na 80.000, dokler 1919 ne doseže najvišje naklade 90.000 izvodov.

V več kot 60 letnem razvoju pred prvo svetovno vojno je MD ustvarila tudi lepo

lastno premoženje. Predvsem je pomembna tiskarna, ki začne obratovati v Celovcu 1871. V letu 1893 je bil pozidan v Celovcu Mohorjev dom. V knjigi Zgodovina Slovencev je Bogo Grafenauer v kratkem opisu razvoja MD, podal oceno: »S tako razširjenostjo je MD daleč preseгла okvir cerkvene bratovščine, s svojimi rednimi letnimi knjigami je širila in utrjevala narodno zavest, dvigala kulturno raven slovenskega ljudstva in opravila veliko kulturno poslanstvo. Čeprav je bila vseskozi katoliška po svojem vodstvu in programu, ni niti po članstvu, niti po sodelavcih ostala omejena na politične klerikalne okvire.«

Beg iz Celovca in utrditev nove matične sredine

Boj za slovensko Koroško, neposredno po prvi svetovni vojni, je zadal MD težak udarec. Predvsem splet težkih mednarodnih okoliščin je povzročil, da se je MD, po kratkem upanju 1918, že v letu 1919 znašla v brezizhodno težkem položaju, ki ga je bilo mogoče spričo priprav plebiscita in njegove izvedbe, rešiti samo v begu iz Celovca. V rahlem upanju na vrnitev se julija 1919 najprej začasno preseli na Prevalje, od tam pa, ko je vsako upanje na vrnitev splahnelo, 1927 najprej v Celje, kjer se je končno ustalila. V begu iz Celovca je MD lahko rešila le premično premoženje tiskarne, zaloge knjig in papirja. Vse nepremično premoženje pa je ostalo v Celovcu.

Koroško je zajel val germanizacije, ki je udarila po Mohorjevi, kot nosilki narodne zavesti. Mohorjeva je zaman upala na ureditev razmer, da bi lahko delovala iz Celovca. Misel na vrnitev v Celovec je bilo treba odpisati. Dejansko in pravno je nastalo posebno stanje, ki so ga diktirale mednarodno pravne razmere, nastale po prvi svetovni vojni. Matična Slovenija ni izgubila le Koroške, temveč tudi Slovensko primorje z Goriško vred. Onstran državne meje je ostala približno tretjina Slovenije. V tistih letih je tudi število članov Mohorjeve padlo za več kot 30.000.

Z odlokom celovškega škofijskega ordinariata je 21. junija 1921 določen poseben odbor, ki naj na podlagi aktov izdela strokovno pravno mnenje v zadevi preselitve MD iz Celovca na Prevalje in zahtev poverjenikov MD na slovenskem ozemlju nasproti MD v Celovcu.

Dne 13. 7. 1921 zapisano strokovno mnenje ugotavlja, da delokrog Mohorjeve

že 61 let obsega ves slovenski narod. Njeno delovanje se nikoli ni omejilo le na Slovence na Koroškem. Družba je bila ustanovljena za ves slovenski narod.

Mohorjeva na Prevaljah šteje 50.000 udov iz vse Slovenije. Poverjeniki MD v Sloveniji in na Koroškem so bili mnenja, da Celovec ne more več biti sedež celotne MD, ker je prišlo do nevarnosti, da se začne usihanje poverjenikov in članov. Preseči je treba možne spore in doseči enotnost v korist vsega slovenskega ljudstva. Zato je nujna tudi sprememba društvenih pravil. Na skupnem sestanku predstavnikov MD iz Celovca in Prevalj so 19. 9. 1921 sicer govorili, da je beg MD na Prevalje le začasna rešitev in zato potrdili celovski status in jurisdikcijo, vendar dejanski razvoj dogovorjenih zaključkov nikoli ni potrdil.

Nadaljnji državni in mednarodni razvoj med obema vojnama je pokazal, da beg MD iz Celovca 1919 nikakor ni bil le začasen, temveč dejanska in pravna stvarnost, ki jo krojijo državne meje med Jugoslavijo, Avstrijo in Italijo.

Pod silo razmer fašizma je začela leta 1924 delovati Goriška Mohorjeva družba. Ustanovil jo je nadškof Frančišek Sedej z odlokom 17. 11. 1923 s sedežem v Gorici. Pobudo za njeno ustanovitev je dal Virgilij Šček, duhovnik in znan politični ter kulturni delavec v Slovenskem primorju. Vsekakor je bila MD v Gorici med obema vojnama trdna opora slovenstva v boju z italijanskim fašizmom.

5. 11. 1937 v Celovcu izdanih skupnih pravil MD za Celovec in Celje čas in razvoj v praksi nikoli nista potrdila. Ni jih bilo možno izpeljati. MD v Celovcu je med obema vojnama mogla usmeriti svojo dejavnost in poslovanje le na upravo premoženja in razdeljevanje knjig, ki jih je prejemale najprej s Prevalj in kasneje iz Celja. Celovška MD med obema vojnama ni zalagala in tiskala lastnih knjig. Vse mohorske knjige je od 1919 do 1927 prejemala Prevalj, od 1927 do vdora Hitlerja pa iz Celja. Naklada za celovško MD se je v navedenem času gibala med 2.500 do 3.000 izvodov.

Glede skupnega premoženja MD so se predstavniki celovške in celjske MD med obema vojnama precej pogovarjali, ne da bi vprašanja do kraja rešili. Očitno zaradi tradicije, pa tudi zaradi premoženja, je v pravih šla celovška MD za matično, ne glede na okoliščino, da je dejansko matična posta-

la MD v Celju, ki je tudi slovensko Koroško v Avstriji zalagala s slovenskimi knjigami.

Značilno je, da katoliška Avstrija med obema vojnama celovski MD, čeprav je bila verska bratovščina, ni bila prav nič naklonjena. Bila je pač slovenska in zato v takratnih razmerah zapostavljena. Glede svojega poslanstva se je morala nasloniti na celjsko MD in od nje sprejemati mohorske knjige. Glede na dane okoliščine in položaj, je MD v Celju morala prevzeti vlogo matične MD.

MD se je v Celju lepo razvila in okrepila. Postala je pomembna knjižna družba in značaj verske bratovščine močno prerasla. Poživitve v narodnem in kulturnem pogledu je pomenil prihod Franceta Finžgarja že v letu 1922, ko je prevzel uredništvo in zaradi velike avtoritete hkrati tudi vodstvo Mohorjeve. Z njim in ob sodelovanju Steleta, Šolarja, Sovreta in drugih kulturnih ter javnih delavcev so začele poleg redne izhajati še druge kvalitetne knjižne zbirke in knjige. MD v Celju je razvila moderno tiskarno, ki je poslovala kot tiskovna zadruga.

Hitlerjeva agresija je zajela najprej Avstrijo in kasneje Jugoslavijo, vsako na svoj specifičen način, toda v sovraštvu do slovenske Mohorjeve v obeh primerih enako. V Celovcu je bila MD razpuščena in premoženje zaseženo že poleti 1940. Enaka usoda je zadela MD v Celju eno leto kasneje. V Celju so Nemci zaplenili vso zalogo, kar 12 vagonov knjig, in jih odvlekli za predelavo v celulozo.

MD v Celju ostane bosa tudi po osvoboditvi 1945

Takoj po končani vojni 1945 so bili v novi Jugoslaviji razveljavljeni in odpravljeni vsi po okupatorskih oblasteh sprejeti predpisi in nasilni posegi. Na odpravo okupatorskih krivic in obnovo med vojno nasilno pretrganega poslovanja je računala tudi MD v Celju. Vendar obnova njenega kulturnega poslanstva ni bila preveč prijazno sprejeta. Glede na njeno vlogo in vsenarodni pomen jo je zadela nepotrebna nacionalizacija poslovnih stavbe in tiskarne. Vse do leta 1970 je poslovala kot založniško podjetje.

Med prvimi, ki se je takoj po končani drugi svetovni vojni odkrito in iskreno zavzel za obnovo MD, je bil pisatelj Prežihov Voranc. Njegov odnos do MD je bil iskren in skrb zanjo nepopustljiva. Zavzeto in resno je interveniral pri takratnem predsedniku slovenske vlade Borisu Kidriču. Prišel je tudi do mene in iskal izčrpne informacije

o Mohorjevi in odkrival zavzetost za njeno obnovo. Dobro se je zavedal, da bo kljub dobri volji Kidriča komunizem z materialističnim pogledom na svet težko dojemljiv za obnovo Mohorjeve. Prepričljivo je opozarjal na njeno zgodovinsko vlogo pri prebujanju narodne zavesti in utrjevanju slovenske ljudske kulture. Veliko je pomagal, da so Finžgar in njegov širok mohorjanski kulturni krog uspeli oživiti Mohorjevo. Razmere pa niso bile naklonjene preprečitvi krivične nacionalizacije in odvzema tiskarne ter poslovne stavbe. Politični režim ni upošteval, da je MD nestrankarska, apolitična, vsenarodna kulturna organizacija. Kakor je ob 100 letnici MD naglasil njen podpredsednik dr. France Stele, je bila ta že zadnjih 10 let pred vojno prenapredna tudi za reakcionarno smer takratne politike JRZ in njenih vodilnih političnih veljakov iz katoliških vrst. Njen krščanski značaj, tudi po vojni, nikakor ne bi smel biti povod odvzema matične hiše in tiskarne. Ta do Mohorjeve krivična poteza je bila v ostrem nasprotju z njenim poslanstvom. Zaradi svojega narodnega in kulturnega poslanstva nikakor ni zaslužila odvzema premoženja z nacionalizacijo v matični Sloveniji, saj jo je prav zaradi tega že zadel udarec uničenja, najprej 1919, ob plebiscitu na Koroškem, nato pa ponovno od fašističnega okupatorja 1941.

Prva seja MD v Celju je bila 1. 10. 1945, ki je navkljub težkemu in napornemu obnovitvenemu delu že sprejela redno izdajo zbirke za 1946. Čeprav je bila stiska za papir, je že prva izdaja redne zbirke MD dosegla naklado 60.000, že naslednje leto pa se je naklada dvignila na 70.000, kar je najvišja naklada po drugi svetovni vojni. Dolga leta je bila naklada nad 40.000, kasneje pa je ponovno padla.

Od 7. 3. 1956 je bila MD v Celju registrirana kot založniško podjetje, pri katerem je deloval založniški svet, vzporedno se je nekaj kasneje uveljavil Zbor ustanoviteljev, katerega 6 članov je v soglasju s kolegijem pokroviteljev imenoval mariborski škof Maksimilijan Držečnik kot predsednik kolegija. Sam sem prejel odločbo datirano 16. 8. 1968. Ta vsebuje prošnjo za prizadevanje, naj bo založniško delovanje družbe v skladu z njeno stoletno tradicijo.

Oblika podjetja ni bila primerna za delo MD, katere steber je in naj ostane močna poverjeniška mreža. Na drugi strani pa je Mohorjeva, že zdavnaj prerasla vsebino verske bratovščine. Po narodni in kulturno pro-

svetni naravi ter vsebini dela je Mohorjeva knjižno društvo, kakor je bila ustanovljena 1852. Zato je na pobudo zbora ustanoviteljev prišlo do reorganizacije MD v društvo. To se je zgodilo na ustanovnem obnem zboru 15. 1. 1970. Končna redakcija društvenih pravil je bila opravljena 1976 in oblastno potrjena šele 21. 2. 1980.

Celovška MD se je samostojno konstituirala po starih pravilih 28. 1. 1946, brez udeležbe iz Celja. Do določenih kontaktov obeh je prišlo šele kasneje. Povsem neodvisno in ločeno od celjske MD deluje MD v Gorici. Vsekakor bi bilo potrebno in koristno doseči in poglobiti sodelovanje med matično domovino in obema MD zunaj.

Pri obnovi vloge Mohorjeve neposredno po vojni ne smemo zanemariti številnih pobud Edvarda Kocbeka. Vseskozi je priznaval MD njen vsenarodni povezovalni značaj in pomen. Ko je partijska politika, ne povsem vendar v veliki meri, vsilila odbornike po lastni želji, je Kocbek postavljал zahtevo, da mora MD postati neodvisna in ostati v rokah slovenskih kristjanov. Zahteval je priznanje njene politično neodvisne vsenarodne vloge. Skratka, bil je živa opominjalna vest. Posebej se je zavzel za Mohorjevo v razgovoru z vodilno partijsko garnituro 4. 10. 1946, ko je dejal: »Odpiram vprašanje MD. Dejstvo je, da Mohorjeva v starem ozračju in osebni zasedbi ne more odgovarjati današnjemu času in potrebam. Dejstvo pa je tudi, da je današnje ozračje in osebna zasedba Družbe ponesrečena. Trdim, da je treba MD čimprej rešiti. Nekvalificirani ljudje morajo iz nje, kajti oni ne morejo soditi niti na literarnem niti religioznem področju. Ugotoviti je treba, da je Mohorjeva katoliška Družba, ki naj izdaja strokovna in religiozna dela za katoliške množice. Vodstvo Družbe naj postane homogeno katoliško in sicer naj ga dobe v roke progresivni kristjani, ki bodo storili v Družbi svojo versko in nacionalno dolžnost tako, kakor danes tega ne morejo, ko je Družba namerno razpolovljena po strukturi in namerno pomešana z ljudmi, ki z nerazumevanjem in nekompetenco napredek MD onemogočajo.« Problem MD odpira Kocbek na več mestih, še posebej tudi v svojih dnevniških zapiskih.

Vpliv nestrpnega režimskega odnosa do Kocbeka se je pokazal tudi v Mohorjevi sami, ko so nestrpni režimski ljudje postavili in dosegli izločitev Kocbekovih pesmi iz že tiskanega koledarja v letu 1955. Za ta sramoten in nekulturn posel je bilo treba izlo-

čiti celo tiskarsko polo 16 strani. Iz izločene pole imam pred seboj 3 strani krtačnega odtisa, v resnici so bile štiri strani (str. 34, 35, 36 in 37), za tisk pripravljenih Kocbekovih pesmi za koledar 1956. Krtačni odtis, ki je ostal verjetno unikat, mi je takrat izročil urednik dr. Stanko Cajnkar. Na krtačnem odtisu berem izmed Kocbekovih pesmi pod poglavjem Slovenske pesmi naslednje: Začetek, Pred bojem, Nesrečna zemlja, Smrtni ples, Slovenska noč, Hajka, Pentagram, Zdravica, Večerni ogenj in Noč orožja snema. Manjkajo pesmi strani 35. Na tej, očitno izgubljeni 35. strani krtačnega odtisa iz Koledarja za leto 1956 izločene pole, je najbolj verjetno tudi odtis še dveh za takratni režim nesprejemljivih pesmi: Veliki petek in Himna. Pritisk režima v zvezi z izločitvijo Kocbekovih pesmi iz koledarja za zbirko 1956 je povzročil zaplet s tiskom vseh Mohorjevih knjig, ki je imel posledico, da je morala MD umakniti tudi tisk knjig iz bivše lastne tiskarne.

Težkim udarcem navkljub, se je MD znova postavila na lastne noge. Prebolela je lastno tiskarno. Tehnični napredek tiskarske tehnike ji omogoča, da z organizacijo tiska v različnih tiskarnah širom Slovenije nima prevelikih skrbi.

MD v Celju od 1970 deluje v matični domovini kot knjižno društvo, ki v skladu s 140 letno tradicijo podpiranja slovenske narodne zavesti, kulture in krščanske omike, izdaja vsako leto redno knjižno zbirko in številne druge knjige ter knjižne zbirke. Tako Mohorjeva daje slovenskim kristjanom priliko in možnost zdrave narodne in kulturne manifestacije. Kako se vpeti v nov čas in prav razumeti njegove potrebe, so sedanje in bodoče naloge MD. Ob menjavi struktur družbe in načina življenja, z uporabo novih sodobnih občil, predvsem radia in televizije, bo treba temeljito razmisliti o vsebini in potrebi bodočega knjižnega delovanja MD. To pa je tudi teren, kjer je možno konstruktivno razviti sodelovanje s celovško in goriško MD. Od demokratične, dobre in konstruktivne volje slovenskih kristjanov doma in v zamejstvu je odvisen bodoči razvoj MD.

Stane Kovač

TRI MOHORJEVE ENO POSŁANSTVO

MOHORJEVA V CELOVCU

Izredno nas veseli sklep zastopnikov vseh treh Mohorjevih druŹb z dne 8. julija 1992 v Bilčovsu, da naj vse tri Mohorjeve predstavijo vse tri hiše v svojih Koledarjih. Poleg bolj ali manj amaterskih poskusov zblíŹevanja in sodelovanja, ki so se vrstili od prvega srečanja leta 1985 v Celovcu in Svečah do srečanja 14. majnika letos na slovenski škofovski konferenci v Ljubljani.

Zastopniki-delegati letnih srečanj so se trudili uresničiti v vseslovenskem kulturnem prostoru zamisel, da »Mohorjeva povezuje rojake preko vseh meja«, tako preko geografskih kot tudi političnih zaprek, in da je Mohorjeva že od vsega začetka tudi praktično uresničila idejo vseslovenskega kulturnega prostora, o katerem je v preteklih letih bilo slišati mnogo besed iz raznih ust.

V svojem prvem poročilu za Koledarje Mohorjevih druŹb bi radi predstavili razvejano dejavnost Mohorjeve v Celovcu.

ZaloŹba

Mohorjevi zaloŹbi je uspelo, da je razvila med slovenskim narodom poseben ljubiteljski odnos do knjige. Naše knjige so do danes pravzaprav simbol slovenske hiše.

Izdajamo tako knjige v slovenščini kakor tudi v nemščini, glasbene kasete, šolske knjige, veroučne knjige ter mesečnik »Družina in dom« in revijo »Celovski Zvon«.

Za zaloŹbo je tudi pomembno, da navezuje stike do ostalih avstrijskih zaloŹb in da izdaja avstrijske pisatelje v slovenskem prevodu, slovenske pa v nemškem. Posebno nam leŹijo pri srcu otroške in mladinske knjige.

Da geslo Mohorjeve druŹbe »povezovanja preko vseh meja« ni le prazna fraza, dokazuje predvsem knjiŹni dar, ki je prisoten povsod tam po svetu, kjer Slovenci živijo.

Spremenjene razmere v Sloveniji so nam omogočile odprtje lastnega predstavništva in lastne firme v Ljubljani, ki razveseljivo odmeva pri rojaki v Sloveniji.

Ob 140-letnici Mohorjeve je umetnik Valentin Oman druŹbi podaril 120 originalnih slik, tako da odslej deluje Ustanova z umetnikovim imenom. Veseli nas prav posebno, da smo smeli na proslavi dne 28. oktobra 1991 izročiti tedanjemu min. predsedniku Lojzetu Peterletu podporo Sloveniji

v višini 9,75 milijonov šilingov, ki smo jo nabrali v najkrajšem času med rojaki po svetu.

Vzgoja

Vzgojna dejavnost obsega dijaški Modestov dom in študentske domove (Slomškov in Modestov dom ter Korotan na Dunaju), ljudsko šolo ter zavetišče.

V Modestovem domu biva danes skoraj stodvajset dijakin in dijakov ter nad dvajset študentov. Dom vodi laična ekipa vzgojiteljev, medtem ko so imeli poprej vzgojo fantov na oskrbi nad trideset let salezijanci in skoraj štirideset let pri dekletih šolske sestre. V Slomškovem domu pa biva dvajset študentk.

V počitniških mesecih prirejamo v Modestovem domu jezikovne tečaje.

Študentski dom Korotan na Dunaju nudi sedemdesetim študentom, pretežno koroškimi Slovincem, bivališče. Povpraševanje je prav za ta dom ogromno. V prihodnjem letu 1993 ga nameravamo posodobiti in izgraditi.

Od leta 1989 naprej vodi Mohorjeva tudi dvojezično privatno ljudsko šolo s pravico javnosti v Celovcu. Poučuje se v skupno šestih razredih izmenoma en dan v slovenskem in en dan v nemškem jeziku. Za šolsko leto 1992/93 je prijavljenih skoraj sto otrok.

Ob ljudski šoli smo ustanovili tudi zavetišče, ki ga obiskuje petintrideset otrok.

Gospodarstvo

V področje gospodarske dejavnosti sodijo:

- sodobno urejena tiskarna, ki tiska poleg vrste slovenskih časopisov, slovenskih in nemških revij, tudi vse druge tiskovine
- knjiŹarna z dvojezičnim knjiŹnim programom in s pisarniškimi potrebščinami ter
- c) 1985 ustanovljena druŹba Korotan – mednarodna trgovina – s sedeŹi v Celovcu, v Gorici, v Ljubljani, v Varšavi ter v Pragi in druge udeleŹbe, na primer v slovenskem zadruŹništvu in v industrijski tehnološkem podjetju Kor-eko v Borovljah, v koroški svetovalni druŹbi v Sloveniji.

Namen širšega razvoja prav gospodarske dejavnosti je bil krepiti neodvisnost in samostojnost Mohorjeve druŹbe in ustvariti večji protiuteŹ tistim dejavnostim, ki ne donajajo, kakor so to dijaški in študentski domovi ter ljudska šola.

Tako je postala Mohorjeva najbolj razvejana ustanova koroških Slovencev, ki nudi trenutno že nad stoštirideset delovnih mest, kar je brezdvomno tudi pomemben doprinos k gospodarski krepitvi narodne skupnosti.

Streha za slovenske ustanove

Nenazadnje naj poudarim pomen skupne strehe, ki jo nudi Mohorjeva lepemu številu ustanov naše narodne skupnosti na sedežu Mohorjeve v samem središču Celovca, ki je bil izgrajen pred sto leti, in v Slomškovem domu, to so: Dušnopastirski urad, Katoliški delovni urad, Otroški vrtec, Krščanska kulturna zveza. Narodni svet koroških Slovencev, Koroška enotna lista, Klub slovenskih občinskih odbornikov, Slovenski pastoralni center, Naš tednik, Nedelja.

dr. Anton Koren

direktor Mohorjeve, Celovec

GORIŠKA MOHORJEVA DRUŽBA

GORIŠKA MOHORJEVA DRUŽBA (GMD) se približuje svojemu 70 letnemu delovanju. Razkovanje narodnega telesa na tri oz. na štiri države po prvi svetovni vojni, vedno težji ali celo onemogočen prehod ljudi in kulturnih dobrin, med temi tudi Mohorjevih knjig, čez državno mejo, nasilna asimilacijska politika fašističnih oblasti do 300 tisoč primorskih Slovencev v mejah Italije so znana zgodovinska dejstva. Duhovniki, ki so čutili, da je v tedanjih okoliščinah predvsem njim naložena skrb za slovenski življenj na Primorskem, so videli v Mohorjanskem izročilu dragoceno sredstvo za ohranjanje verskih in kulturnih vrednot kot pomembne sestavine slovenske istovetnosti. Novonastale razmere in potreba, da se nanje pomembno odgovori, so spodbudile zamisel, da se v Gorici ustanovi samostojna MD. To se je s soglasjem in podporo tedanjega goriškega nadškofa dr. Franca B. Sedeja zgodilo 20. marca 1924. Sam papež Pij XI pa je GMD odobril kot cerkveno bratovščino.

Delovanje GMD za časa fašizma ni bilo lahko. A ovire pri izdajanju koledarja in knjig, pa tudi uradno in poluradno plenjenje že izdanih knjig in še nešteto drugih šikan niso primorskih duhovnikov prestrašile. Med značilnimi tedanjimi izdajami velja poudariti pomen raznih pesmaric, kot so bile »Božji spevi«, »Gospodov dan«, »Zdrava Marija«, »Svete pesmice«, »Barčica«. Za temi izdajami stojijo znana imena, kot Vinko Vodopivec, Lojze Bratuž, Filip Terčelj, Venceslav Belè idr. Primorski človek dobro ve, kaj mu je tedaj pomenila slovenska pesem.

S ponovnim premikom državne meje na Primorskem po drugi svetovni vojni je res

ostalo v Italiji sorazmerno drobno število Slovencev, a vendar so ljudje pri GMD menili, da je vredno z delovanjem GMD nadaljevati. K temu so jih nagibale povsem nove razmere, v katerih se je znašel naš življenj in je bilo treba nanje kulturno reagirati, ter, ne nazadnje, ponovno onemogočeno sodelovanje z matičnim narodom, tokrat zaradi nenaklonjenosti novega slovenskega režima do drugačnih idejnih zasnov in ustanov.

Sledeč izročilu MD tudi GMD skrbi za vsakoletni knjižni dar, ki ga sestavljajo Koledar in še dve ali tri knjige. Koledar je predvsem nekaj letni zbornik o slovenskem življenju v zamejstvu in zdomstvu. Poleg članikov s poljudno znanstveno vsebino je precejšen prostor namenjen važnejšim kulturnim in verskim dogajanjem zlasti v zamejstvu.

Posebej velja poudariti PRIMORSKI SLOVENSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON, katerega snopiči pripadajo letnemu knjižnem daru GMD od leta 1974 dalje. Do sedaj je bilo izdanih 17 snopičev. Leksikon bi se moral skleniti z 20. snopičem.

Za to pobudo izrednega kulturnega pomena gre zahvala pok. msgr. Rudolfu Klinču in znanemu novogoriškemu knjižničarju Marijanu Breclju. Leta 1981 je uredništvo sprejel univ. prof. Martin Jevnikar. Pri Leksikonu sodeluje z zavzetim in strokovnim prisluhom širok krog razumnikov. Ta publikacija predstavlja ne le slovenskemu marveč širšemu mednarodnemu kulturnemu obzroju nesluteno veliko število osebnosti, ki so s svojim življenjem in delovanjem oblikovali duhovno in stvarno kulturo Primorske oz. izkazali čast primorskemu prostoru. Na pomen in kakovost te publikacije kaže tudi dejstvo, da se zanj zanimajo svetovne institucije in univerze. Ob tem pa velja povedati, da po njem radi segajo in ga prebirajo tudi preprosti ljudje.

Če malo postanemo pri delovanju GMD v zadnjih dveh letih, lahko povemo, da je ta Družba leta 1991, poleg že omenjenega, izdala tri knjige. Prva je Dorice Makučeve »In gnojili boste nemško zemljo«, je pretresljivo pričevanje primorskih izgnancev v nemški Rajh, ki ga je Makučeva povzela zlasti iz »Kronike vojnih dogodkov in internacije ljudi iz Komna in Rihemberka v letih 1944–1945« nekdanjega komenskega dekana msgr. Viktorja Kosa, ki je s svojimi ljudmi delil izgnansko izkustvo. »Legende« pisatelja Franceta Bevka so bile sicer že objavljene pred drugo svetovno vojno v raznih revijah in časopisih, ne pa kot samostojno

delo. Izbor legend je pripravil prof. Janez Dolenc.

Knjižnemu daru 1991 se je pridružil Zbornik o znanstvenem simpoziju »Sveta Gora 1539–1989« ob 450-letnici priljubljene primorske božje poti. To je prva knjiga zbirke NAŠE KORENINE, ki bi jo GMD rada polagoma udejanila.

Za leto 1992 je bila v zbirki »Naše korenine« objavljena pod naslovom »Moja doba in podoba« strokovna študija novogoriškega zgodovinarja dr. Branka Marušiča o Andreju Marušiču iz Štandreža. S tem delom je omenjeni zgodovinar želel oteti iz zgodovinske pozabe pomembno osebnost Andreja Marušiča, ki je deloval v preteklem stoletju na Goriškem kot duhovnik, šolnik in prostvetni delavec.

Knjižnemu daru GMD za leto 1992, pripadajo še »Ljudje in zanke« pisatelja Nartēja Velikonje ter »Simon iz Ruta« Jožka Kraglja.

Velikonjevo knjigo je uredila prof. dr. Helga Glušič, ki je napisala tudi strokovno spremno besedo o Velikonjevem pisateljskem delu. S to knjigo je zamolčani pisatelj spet stopil v literarni svet slovenske književnosti.

Povest »Simon iz Ruta« govori o eni izmed petih žrtev, ki so jih pred dobrimi petdesetimi leti, 15. decembra 1941, po drugem tržaškem procesu ustrelili fašisti. Jožko Kragelj je zbral dokumentarno gradivo o Simonu Kosu in s tem ustvaril pretresljivo povest, ki živo priča o pokončnosti primorskega človeka.

Sklepna beseda.

Po tem bežnem prikazu bitja in žitja GMD smemo upati, da si lahko bralec ustvari sodbo o upravičenosti njenega nastanka in tudi o njenem dragocenem deležu pri kulturnem oblikovanju slovenskega človeka zlasti na Primorskem.

Res je, da mnogo razlogov, ki so botrovali njenemu nastajanju in delovanju, ne obstaja več. Z veseljem beležimo tudi dejstvo, da se enotni slovenski kulturni prostor, čeprav polagoma, vedno bolj udejanja. A okoliščine, ki zaznamujejo narodno izkustvo zamejskega Slovenca, so večkrat nadvse svojske in usodne in zahtevajo tudi svojski kulturni odgovor. Zato se nam zdi, da ostaja zlitje treh Mohorjevih družb v eno morda le lepa sanja. Vendar skupni smotri, ogovarjanje končno slovenskega človeka, kjer koli je že, morajo voditi vse »tri sestre« k večjemu sodelovanju, k nekaterim skupnim izdajam,

končno k boljši in složnejši uporabi duhovnih energij in tvarnih sredstev. Hvala Bogu, prvi koraki v to smer so se že pričeli.

Odbor GMD

CELJSKA MOHORJEVA V ZADNJEM LETU

Po slovenskem plebiscitu, razglasitvi samostojnosti, priznanju te samostojnosti in sprejemu male Slovenije v OZN se je za Mohorjevo družbo veliko spremenilo, obenem pa nič. Kako vendar?

Manevrski prostor se je razširil, svoboda delovanja se povečala, vendar oboje pomeni le možnost boljšega delovanja, nikakor pa ga ne zagotavlja.

Celjska Mohorjeva družba je bila po zadnji vojni šest let (1964–1970) brez predsednika, trinajst let (1975–1988) pa brez ravnatelja (upravnika), kar samo po sebi govori za to, da je šlo za stanje negotovosti, iskanja in tehtanja. Zdaj je celó upanje, da Družba z denacionalizacijo dobi nazaj nepremičnine v Celju, ki jih ji je najprej brutalno vzel okupator, za njim pa po vojni še enkrat ljudska oblast.

Slomšek, Einspieler in Janežič so l. 1852 v Celovcu ustanovili **samo Mohorjevo družbo**, danes pa imamo zaradi za slovensko ljudstvo nenormalnih političnih razmer v preteklosti tri Mohorjeve: v Celovcu, Gorici in Celju.

Redne stike imamo že od leta 1983, ko smo se dogovorili za redna letna tripartitna srečanja. Ali bodo prijateljski odnosi zrasli v kaj bolj konkretnega, se bo šele pokazalo.

Kako danes merimo uspešnost delovanja družbe? Po številu naročnikov (članov), po številu izdanih publikacij in po finančnih rezultatih.

Mislim, da se bo Mohorjeva (govorim za celjsko) morala spreobrniti in se resno vprašati, kaj pomeni izdajati **koristne, poučne in poceni knjige**, načelo, ki so ga postavili modri ljudje ob ustanovitvi. Mohorjeva je krščanska založba, katoliška v pristnem pomenu te besede, tj. za vse ljudi, vesoljna. Zato mora oznanjati evangelij, tj. radostno oznanilo: o smislu, vrednotah, lepoti, dobroti, bratstvu. V duhu evangelija mora gledati bolj naprej kot nazaj in izdajati knjige, ki bodo širile obzorje, podirale miselno obnašanje pregrade, gradile mostove in poma-

gale delati naš svet lepši, ljudi v njem pa srečnejše. Zato ni toliko pomembno, koliko bomo izdajali, ampak kaj bomo izdajali, ne koliko ljudi bo knjige bralo, ampak kaj bodo od njih imeli. Tudi za knjige namreč velja: po njih sadovih jih boste spoznali; in tudi Mohorjeva mora upoštevati, da je bolje prižgati eno samo, četudi samo majceno lučko, kakor pa preklinjati temo.

P. Hieronim Žvegljč,
predsednik celjske MD

VAŽNEJŠI DOGODKI V ŽIVLJENJU MD CELJE

Od junija 1991 do junija 1992

Junjska vojna nas je ujela sredi pripravljanja redne knjižne zbirke in veroučnih učbenikov. Delali smo ves čas, le urednik redne zbirke, ki živi v Komendi, je bil zaradi bojev okrog Brnika nekaj dni odrezan od uredništva v Ljubljani.

Dne 24. septembra 1991, na obletnico smrti škofa Slomška, je bil v Mariboru naš redni občni zbor, na katerem so bila najprej sprejeta nova pravila, nato pa sta bila izvoljena nov odbor in nadzorni odbor Družbe. Z novimi pravili, očiščenimi vsega, kar nam je vsilila državna zakonodaja zadnjih 45 let, bo Mohorjeva v novih okoliščinah še naprej skušala zvesto izpolnjevati svoje poslanstvo: Slovincem ponuditi čimveč poučnih ... P. Hieronim Žvegljč je bil ponovno izvoljen za predsednika Družbe za naslednja štiri leta.

V začetku novembra sta predsednik Družbe p. H. Žvegljč in odbornik prof. Miloš Rybar obiskala Knafljevo ustanovo na Dunaju in dunajskim Slovincem ob tej priliki izročila okrog 150 naših knjig, knjižni dar za njihovo knjižnico.

V novembru 1991 je bil v Cankarjevem domu v Ljubljani Slovenski knjižni sejem, na katerem je bila naša Mohorjeva lepo predstavljena, dosegla pa je tudi izreden uspeh: naša knjiga **NAPREJ ZASTAVA SLAVE**, ki je izšla tik pred slovenskim plebiscitom za samostojnost (pred božičem 1990), je bila med vsemi slovenskimi knjigami proglašena za **NAJLEPŠO SLOVENSKO KNJIGO** zadnjih dveh let! Priznanje, ki bi ga bila vesela vsaka od velikih slovenskih založb, je pripadlo Mohorjevi družbi iz Celja.

Redna zbirka je izšla sredi novembra in je bila nato predstavljena v raznih krajih po Sloveniji: Ljubljana, Domžale, Mengeš, Ko-

menda, Križevci pri Ljutomeru, Litija, Novo mesto.

Ob 70-letnici rojstva pesnika Franceta Balantiča, 29. novembra 1991, je bila v Kamniku vrsta prireditev, pri katerih je zelo opazno sodelovala tudi naša Mohorjeva: Na predvečer odkritja spomenika smo predstavili v Kamniku tri knjižne novosti: pesnikove poezije **TIHI GLAS PIŠČALI**, študijo dr. Tarasa Kermaunerja o pesniku, njegovem odnosu do Boga in do pesnikov, svojih sodobnikov, **OGENJ, KI PREČIŠČUJE**, in antologijo Franceta Pibernika **JUTRO POZABLJENIH**, v kateri je prvič predstavil Slovincem enainvajset mladih slovenskih lirikov in prozaistov, ki so bili doslej zamolčani in prepovedani, saj jih vse družji ista grenka usoda, da so bili pobiti med vojno ali takoj po njej. Ime nekaterih literatov je bilo na tej predstavitvi prvič po vojni javno izgovorjeno. Na predstavitev smo povabili vse dosegljive svojce mrtvih literatov in cel večer je izzvenel kot komemoracija.

V decembru je končno izšla in bila predstavljena **ZGODOVINA CERKVE NA SLOVENSKEM**, zelo tehtno kolektivno delo dvajsetih slovenskih znanstvenikov z raznih področij. Rokopis je bil skoraj pripravljen že nekaj let, tako da je bilo treba zaradi hitrih družbenih sprememb v zadnjem hipu še ažurirati določene podatke in trditve. To je prvo delo pri nas, ki v celoti in pod vsemi možnimi vidiki obravnava zgodovino krščanstva na slovenskih tleh.

V januarju 1992 je bila seja Odbora naše Družbe, ki je pregledal njeno poslovanje in delo v preteklem letu. Kljub težkim časom je v letu 1991 izšlo 56 naslovov (redna zbirka, izredne izdaje, ponatisi, veroučni učbeniki). To je v vseh 140 letih mohorske zgodovine absolutni rekord, ki ga verjetno ne bomo kmalu presegle.

Pred slovenskim kulturnim praznikom je bil v dvorani Teološke fakultete v Ljubljani večer poezije iz antologije **JUTRO POZABLJENIH**. Pesmi je recital dramski igralec Pavle Ravnohrib, z glasbo J. S. Bacha ga je dopolnjeval čelist Milan Hudnik, ob koncu pa je prof. France Pibernik dodal še literarni in zgodovinski pogled na 21 doslej pozabljenih mladih pesnikov in pisateljev. Literarni večer je bil tako uspešen, da smo ga kasneje ponovili še na Ptuj, na Zemonu pri Vipavi, v Radovljici in v Trstu.

V začetku aprila smo skupaj z dr. A. Trstenjakom in dr. J. Ramovšem obiskali na Dunaju prof. dr. Viktorja Frankla, svetovno

znanega psihologa in utemeljitelja logoterapije. Dogovorili smo se, da bo Mohorjeva družba Celje izdala izbor njegovih del, ki so izšla že v vseh pomembnejših svetovnih jezikih. Prva knjiga, ponatis avtobiografskega dela Psiholog v taborišču smrti z dodatkom Oris logoterapije, bo izšla do 14. oktobra 1992, ko bo dr. Frankl prišel predavat v Ljubljano.

V maju so uslužbenci Mohorjeve priredili študijski izlet v Rim. Tam so papežu osebno izročili tudi prevod njegovih pesmi »Pesem o neizčrpanem soncu« in originalno grafiko akademskega slikarja Mateja Metlikoviča, ki je to knjigo opremil in ilustriral.

Sredi maja so se na Teološki fakulteti v Ljubljani srečali tudi voditelji vseh treh Mohorjevih družb in pod pokroviteljstvom vseh slovenskih škofov odkrito spregovorili o medsebojnih odnosih v novih družbenih razmerah v Sloveniji. Strinjali smo se, da mora biti za vse tri Mohorjeve glavno vodilo duhovno izročilo naših ustanoviteljev: škofa Slomška in njegovih tovarišev in da ne smemo podleči goli tržnosti. Dogovorili smo se za redna pogostejša srečanja, na katerih bomo sproti razreševali vsa vprašanja, ki bodo nastajala ob našem delu.

Janez Jeromen

REKLI SO NA PROSLAVI 140-LETNICE MD, 24. SEPTEMBRA 1992 V CANKARJEVEM DOMU V LJUBLJANI

Peter Kvaternik, podpredsednik MD:

140 let Mohorjeve je častitljiv jubilej, ko se smemo s hvaležnostjo in zadovoljstvom ozirati in hkrati pogumno upreti pogled v prihodnost. Današnja proslava namreč nikakor noče biti sklep naših prizadevanj, temveč samo kratek postanek na poti. Recimo tako, kakor pravi pesnik Župančič: »Morar, ko je najvišji dan, izmeri daljo in nebeško stran.«

Dr. F. Kramberger, mariborski škof in pokrovitelj MD:

Zunanje znamenje osvoboditve MD je bila korektura njenih pravil. Toda ob teh spremembah in posebej še ob svojem jubileju, se mora Mohorjeva družba vprašati, kako bo s svojim poslanstvom odgovorila

v tem trenutku. Ali bo znala in mogla izkoristiti sedanji trenutek milosti zase in za nas vse, kairós, ko sta slovenski um in srce tako pogosto prazna? Včerajšnja ideologija se je zrušila in pustila človeka, tudi slovenskega človeka, praznega. Ali nima MD v tem trenutku zopet priložnost, da s svojimi knjigami poskrbi za slovensko ljudstvo in njegovo umsko ter srčno izobrazbo?

P. Hieronim Žvegljč, predsednik MD:

Anton Martin Slomšek je bil moder in na vse strani razgledan mož, poznal je vse podobne napore za uveljavljanje knjige pri drugih narodih, zato je mogel tisto trumico pogumnih mož dobro in prav usmerjati, bodriti in spodbujati. Ni šlo vse gladko, kar razberemo iz njegove tožbe v pismu opatu Vodušku v Celje 23. januarja 1852. »Družba se niti za korak ni premaknila naprej, kakor sem jo jaz potisnil. Veliko besed po dnevnikih, pa malo dejanj.«

Društvo je v življenje stopilo in začelo delovati 1852. Tako nam poroča Einspieler v svojem zapisu zgodovine Društva v Koledarju 1878.

Dvorni svetnik, g. Pavle Zablatnik, predsednik MD v Celovcu:

Mohorjeva družba v Celovcu pošilja MD v Celju tople sestrške pozdrave in iskrene čestitke s pristrčno zahvalo za prijazno vabilo na proslavo 140-letnice Družbinega obstoja. V Celovcu smo lani proslavili Družbin rojstni jubilej. Tam se je rodila. V Ljubljani pa ob stotridesetletnici smrti ustanovitelja A. M. Slomška slovesno obhajamo 140 letnico njenega delovanja.

Msgr. dr. Oskar Simčič, predsednik goriške MD:

Poleg katekizma so bile strani goriških mohorjev tiste, ki so meni, kot otroku, ki je rasel med obema vojnama, nudile prvo slovensko pisano besedo.

Ustanovitev Goriške Mohorjeve družbe leta 1924 ni bilo dejanje nikake secesije marveč občutena nujnost in dolžnost ter sredstvo za narodno samoohranitev in duhovni odpor proti fašistični politiki, ki je obsodila na narodno smrt več kot tristo tisoč primorskih Slovencev.

S slovenskim sluhom srca znajmo prisluhniti znamenjem časa in razmeram, v katerih nam je dano živeti in složno odkrivati novi delež, ki je mohorjevim družbam v Celju, Celovcu in Gorici namenjen pri krščanskem oblikovanju narodne kulture oziroma slovenskega načina biti človek.

Škof pokrovitelj, dr. Kramberger, govori na proslavi.

Goriško sestrsko MD je zastopal dr. Simčič, njen sedanjí predsednik.

P. Hieronim Žveglič, sedanjí predsednik celjske MD – pogled nazaj in naprej.

Iz matičnega Celovca je zbor pozdravil dr. P. Zablatnik.

Nadškof in metropolit dr. A. Šuštar izroča predsedniku MD odlikovanje, odličje sv. Cirila in Metoda.

Slovenski škofje so s svojo udeležbo počastili jubilej. (od leve: dr. Kramberger, dr. Šuštar, msgr. Pirih in msgr. Turk)

Slovesno razpeloženje v Linhartovi dvorani CD.

Celovčana ing. Katnig in dr. Zablatnik v prijaznem pogovoru z ravnateljem celjske MD, J. Jeromnom.

Slovenski škofje so na svoji redni seji dne 18. junija 1985 v Kopru ustanovili cerkveno odlikovanje, Odličje sv. Cirila in Metoda, ki ga podeljujejo osebam in ustanovam, ki so se izkazale s posebnim zvestim služenjem Cerkvi med Slovenci. Odlikovanje obsega plaketo v bronu, okrogle oblike, premera 5 cm in diplomo. Plaketa nosi na eni strani reliefno podobo sv. Cirila in Metoda z napisom SVETA CIRIL IN METOD, na drugi strani pa obris zemljevida Slovenije z vrisanimi škofijskimi mejami in napisom ZA ZVESTO SLUŽENJE – SPSK. MD v Celju se veseli tega odlikovanja, ki potrjuje, da je hodila po pravi poti. Tako želi tudi naprej.

O POMENU SSKA IN BITKE PRI NJEM PRED 400 LETI

11. septembra 1592 sporoča sultan Murat III. iz Istanbula cesarju Rudolfu II., da je ukazal obmejnim pašam ustaviti vse vojaške aktivnosti na meji med Bosno in Hrvaško.

30. septembra 1592 sporoča Mehmed paša iz Budima avstrijskemu nadvojvodi Ernestu, da mu je sultan poslal ukaz, ki nalaga bosenskemu, temišvarskemu in budimskemu paši popolno prepoved kakršnihkoli vojaških akcij na ogrskem in hrvaškem ozemlju. Če tega ne bodo spoštovali, ne bodo izgubili samo položajev, ampak tudi glave. Glede Bihača, ki so ga Turki zasedli nekaj mesecev pred tem, pa je Mehmed paša pisal, da ga ne morejo več vrniti kristjanom, »ker je v Bihaču že zgrajena mošeja, kjer se moli za zdravje našega sultana. Nemogoče je, da vrnemo Bihač, kajti za tisto mesto, grad in ozemlje, ki ga na novo pridobimo in v njem ali na njem zgradimo mošejo za zdravje sultana, smatramo, da sultanu pripada že sto let«.

1. marca 1593 izpove ujeti turški podložnik in vojak Vujin Marković, da se v Bosni »kruto boje«, ker se je razširila vest o zbiranju velike krščanske vojske in njenem pohodu v Bosno. Pod vodstvom samega avstrijskega nadvojvode Ernesta naj bi vojska ponovno osvojila izgubljene kraje med rekama Uno in Kolpo: Petrinjo, Hrastovico, Novi, Krupo, Kostajnico in Bihač.

Navedene izjave od najvišjih predstavnikov oblasti do zadnjega vojaka v službi te oblasti, ki jih prebiramo po štiristo letih, lahko nehote spomnijo na sedanost. Na istem področju se bije danes boj na življenje in smrt, vendar prav tako lahko beremo zagotovila napadalcev, da napadov več ne bo, hkrati pa izražanje bojazni, da jih bodo napadli napadeni. O kakršnikoli vrnitvi pred kratkim zasedenega ozemlja pa seveda napadalcu nočejo slišati nič, saj je osvojeno ozemlje pač »že od nekdanjih njihovo«. Taka primerjava, ki se tihotapi v zavest ob prebiranju zaprašenih, vendar pa, ko odpihnemo prah, naenkrat aktualnih dokumentov, navdaja prizadetega človeka z nelagodjem, občutkom trajne neiskrenosti in možne prevare, kajti vedno kadar so osvajalci zagotavljali, da ne bodo napadli, so napadli. Tako je bilo tudi pred štiristo leti, ko je bil cilj Turkov zavzeti pomembno utrdbo Sisak.

S padcem Bosne 1463 in hudim porazom hrvaške fevdalne vojske na Krbavskem polju 1493 se je za hrvaško, pa tudi slovensko zgodovino, začelo težko in negotovo obdobje. Na Hrvaškem se je začela dejansko več kot stoletna vojna za obstoj na lastnem ozemlju. Leta 1526 je doživelo hud poraz madžarsko plemstvo, ki je v bitki pri Mohaču izgubilo tudi svojega kralja. Madžarsko kraljestvo je razpadlo na dve polovici – vzhodni del je padel pod turški vpliv in kasnejšo neposredno zasedbo, zahodni del pa pod krono Habsburžanov. Posledica tega razpada pa je bila tudi ta, da so Turki zasedli do sredne 16. stoletja področje današnje Slavonije. Meja ozemlja med Dravo in Savo se je zaustavila na liniji, ki so jo zagotavljale manjše utrdbe, trdnjave, palanke in opazovalnice, razpostavljene med tri glavne utrdbe: Koprivnica, Križevci in Ivanič grad. Meja južno od Save do morja pa je celo 16. stoletje doživljala spremembe v korist ekspanzivne Turčije. Turške čete so pogosto prehajale reko Uno in s svojimi požigalnicami in roparskimi razvadami strašile in morale praktično vse do Ljubljane. Na hrvaškem ozemlju so potiskale mejo počasi, toda vztrajno proti zahodu. Leta 1527 so Turki osvojili Liko in Krbavo, s padcem Dubice pa so prebili hrvaško obrambo na Uni. Ko so 1556 osvojili še Kostajnico, se je začela borba za področje med rekama Uno in Kolpo. Toda že od druge četrtine 16. stoletja naprej so začeli Hrvatje, predvsem s finančno pomočjo slovenskih zalednih dežel, graditi novo obrambno linijo na reki Kolpi in reki Korani. Med ključnima trdnjavama, Karlovcem (ustanovljen 1579) in Siskom, je nastala veriga manjših zidanih in lesenih trdnjav in opazovalnih stolpov, ki je dobila ime Kolpska pokrajina (Confinia Colapiana). S prenosom glavne obrambne črte na Kolpo in dejanskim tanjšanjem ozemlja hrvaškega kraljestva (viri ga označujejo »ostanki ostanikov« – Reliquiae reliquiarum), ki je od nekdanjih okoli 40.000 km² v dvajsetih letih 16. stoletja merilo ob koncu stoletja le še okoli 18.000 km², je vse bolj rasel prav pomen trdnjave Sisak.

Sisak, Ožjo okolico s trdnjavo označujejo viri tudi Otok, leži ob izlivu Kolpe v Savo. Položaj trdnjave je imel (in ima še danes) izreden strateški pomen predvsem za ozemeljski trikotnik, ki se razprostira med Siskom, Karlovcem in Zagrebom. Prehodnost te plodne ravnice pa je zagotavljala tudi lahek dostop do Kranjske preko Metlike in

preko Brežic. Pomembnost položaja trdnjave Sisak pa nam ne ponazarja samo pogled na zemljevid ali geostrateška razlaga profesionalnega vojaka, ampak nam povsem preprosto povedo to tudi verzi slovenske ljudske pesmi:

»Turk če vzel nam Sisek bóde,
Nam narobe vse vse pojde:
Mest Ljubljana bo pokrajna,
Kranjska d'žela turška drajna.«
(kitica iz pesmi Ravbar zbira vojsko in zmagi pri Sisku).

Izgradnjo trdnjave Sisak je vodil zagrebški stolni kapitelj, saj je bila cerkev v tem celotnem omenjenem področju največji fevdalec. Po predhodnem gradbenem dovoljenju kralja Ferdinanda I. in obširnih zemeljskih pripravah, ki so jih opravili predvsem cerkveni kmetje, je bil temeljni kamen nove trdnjave Sisak položen 21. aprila 1544. Delo je poslej potekalo naglo in solidno. Že po šestih letih je bila trdnjava v grobem končana in opremljena. Dela pa tudi kasneje ni nikoli zmanjkalo. Skopati je bilo potrebno še obrambne järke, nasipe, stalno pa je bilo potrebno tudi obnavljati in popravljati obzidje, ker so mu Turki večkrat namenili svojo napadalno pozornost. Ključnega položaja trdnjave so se zavedali vsi. Čeprav zagrebška škofija ni hotela nikoli prepustiti trdnjave pod vojno upravo vojnega sveta v Gradcu in jo predati pod poveljstvo poveljnikov vojne krajine, so pri izgradnji in vzdrževanju sodelovali vsi. Slovenske dežele so prispevale finančna sredstva, ljubljanska orožarna pa je že od vsega začetka zalagala sisačko trdnjavo z orožjem in smodnikom.

V začetku zadnjega desetletja 16. stoletja se je turški pritisk na hrvaško mejo južno od Save močno povečal in to kljub turškemu zagotavljanju in priseganju na sklenjena premirja s krščansko stranjo. Vzrokov in opravila za ofenzivo Turkom ni bilo težko najti. Nasprotniku so najpogostejše očitali, da krši premirje, ali pa da zbira vojsko z namenom kršiti premirje. Po osvojitvi nekaterih manjših trdnjav so Turki 1592 zavzeli Bihač, ki je bila edina še resnično pomembna trdnjava ob zgornjem toku Une. Bosanski poveljnik Hasan paša Predojevič se je sedaj obrnil proti severu z namenom, da zavzame Sisak. Na drugem bregu Kolpe, nedaleč od Siska, je 1592 zgradil Yeni Hisar (= Nova trdnjava), ki je kasneje dobila po bližnji rečici Petrinjčici ime Petrinja. S tem si je želel

Bitka pri Sisku po Valvasorju

Hasan paša zagotoviti mostišče za turške akcije na področju preko Kolpe in proti Sisku. Vzpodbujen k bojevitosti in napadalnosti iz samega Istanbula, je Hasan paša že 1592 večkrat oblegal Sisak. Neuspeh pa ga je silil, da je v naslednjem letu izvedel obsežne vojaške priprave za dokončni obračun.

15. junija 1593 se je začelo turško obleganje Siska. Hasan paša je zbral veliko vojsko, preko Kolpe zgradil most in glavnino vojske (okoli 9000 mož) postavil pred samo trdnjavo, z artilerijo pa začel preko Kolpe in tudi s savske strani obstreljevati branilce ogrožene trdnjave. Medtem se je na pol poti med Zagrebom in Siskom zbrala krščanska vojska, ki so jo sestavljale v glavnem slavonske in hrvaške krajiške čete, uskoki, četa hrvaškega bana, čete nemških najemnikov in manjši oddelki konjeniških strelcev s Kranjske in Koroške. Po dogovoru poveljnikov in razporeditvi čet se je krščanska vojska, štela je okoli 5000 mož, pomaknila na bojno polje pred Siskom. 22. junija 1593 »med 10. in 11. uro dopoldne« je prišlo pred že močno poškodovano trdnjavo do silovite, toda kratkotrajne bitke. Turška vojska je doživela hud in usoden poraz. O poteku te največje bitke na območju Kolpske krajine, o veselju in odmevih na to bitko v hrvaških in slovenskih deželah ter v Evropi, je bilo takrat in kasneje napisanih in tiskanih vrsto poročil (bralci teh vrstic, večinoma naročniki zbirke Mohorjeve družbe, se lahko s podrobnostmi o tem dogodku seznanijo v zadnjem poglavju knjige, ki je izšla v mohorjanski zbirki 1990 – Turki so v deželi že).

Kolikor je vest o zmagi nad Turki razveselila Evropo, toliko je bilo v turškem cesarstvu žalosti. Nesrečen dogodek so v turški prestolnici razglašali za »leto propada«. Po govoricah, ki so se širile v državi polmeseca,

naj bi namreč v krščanske roke sedaj padle še Bosna, Budim in celotno madžarsko ozemlje. Dejansko pa krščanska stran ni mogla izkoristiti psihološke prednosti po zmagi nad Turki. Kralj in cesar Rudolf II. si je prizadeval, da sklene s Turki premirje. Sultan Murat III. in njegova svetovalna okolica pa nista mogla utišati v cesarstvu javnega mnjenja, niti nista mogla potlačiti lastne želje po maščevanju. 17. avgusta je turški sultan napovedal nemškemu cesarju vojno. Začela se je t. im. Dolga vojna, ki je trajala trinajst let. Turki so že nekaj dni po objavi vojne osvojili Sisak, vendar je bil položaj že toliko spremenjen, da v tistem trenutku to ni imelo več velikega pomena. Težišče vojne se je namreč preneslo na madžarsko ozemlje. Vojni položaj se je na Hrvaškem počasi začel spreminjati v škodo Turkov. Že 1595 sta Sisak in Petrinja prišla v krščanske roke.

Izid bitke pri Sisku je pomenil za Štajersko, Koroško in Kranjsko dokončno prenehanje neposredne turške nevarnosti. Za Hrvaško pa se je začelo obdobje izdvajanja obmejnih področij proti Turčiji v posebna področja pod upravo avstrijske vojaške oblasti v Gradcu in kasneje na Dunaju. Pušta ozemlja ob meji so začeli naseljevati srbski prebivalci, ki so prihajali iz turške strani. V zameno za versko svobodo in določene organizacijske oblike življenja so sprejeli dolžnost vojakov – krajišnikov. Začela se je druga zgodba . . . , danes, po štiristo letih, je Petrinja spet mostišče za napade in obstreljevanje Siska. Tokrat za t. im. srbske prostovoljce in jugoslovansko armado.

Vasko Simoniti

TRISTOLETNICA PRVE ZNANSTVENE AKADEMIJE V LJUBLJANI

Academia operosorum 1693

V času zmagovite protireformacije in razbohotenega baroka je skupina kranjskih učenjakov leta 1693 ustanovila dobro znano Akademijo delavnih – operozov. Spiritus agens in najbolj prizadevni član te družbe je bil kronist, zgodovinar in pravnik Janez Gregor Thalnitsher – Dolničar (1655–1719), mož, ki je po besedah epigrama v svojem emblemu »prvi povabil Kamene, naj z njim sklenejo zvezo«. Sam nam je v žal nepopolni razpravi o starih in novih akademijah ohranil spomin na božični dan leta 1693, ko sta se dva prijatelja pomenkovala o raznih tujih akademijah in se je rodila misel, naj tudi Ljubljana dobi tako ustanovo: rečeno storjeno, tudi drugi so »z obema rokama« podprli zamisel: določili so ime Akademije, njeno geslo, vsak od akademikov pa si je izbral primerno akademsko ime in ustrezno osebno geslo. Dolničar je torej okrog sebe in stolnega prošta Janeza Krstnika Prešerna, prvega predsednika, zbral izobraženo ljubljansko plemiško, cerkveno in višjo meščansko smetano ter z njo po zgledu italijanskih akademij, zlasti rimske Arkadije, pa tudi bolonske akademije Gelatov, katere član je bil, ustanovil enake vrste družbo. Akademija je tedaj štela 23 članov, od tega 13 juristov, 6 teologov in 4 medicince, ki so se sprva sestajali na zasebnih zborih. Sicer pa je bilo o pomenu in značaju Akademije operozov in njenih sestra, Akademije filharmonikov in Akademije risarjev (Incultorum) – slednja ni v resnici nikdar zaživela – pa o akademiji Aemonii, podužnici rimske Arkadije, napisanega že veliko, čeprav vsi viri še niso raziskani in objavljeni. Tu naj se v nekaj besedah dotaknemo tistega delca, s katerim so ljubljanski operozi na dan sv. Lucije, 13. decembra 1701, stopili v javnost v veliki dvorani škofijskega dvorca »inter tubarum et tympanorum clangores ac symphonicos selectioris musices concentus«, med zvoki trobent in bobnov in ob simfoničnem sozvočju izbrane glasbe«, kot je zapisal sam Dolničar. To so bile *Apes aCaDeMiCae operosorum Labacensium*, ki jih je natisnil tedanji ljubljanski tiskar Janez Krstnik Mayr.

Knjižico, ki so jo delili ob tej slovesnosti, sestavlja več delov. Za dolgim naslovom sledi na posebnem listu bakrorez Andreja Trosta s panoramo Ljubljane, pred katero je postavljen simbol nove akademije, uljnjak s čebelami, ki se spreletajo med cvetjem. V podobo je vključeno geslo akademikov in njih ime, vse skupaj pa obdaja bogato razgiban okvir, na katerem čepi z razprostrtimi krili orel s krono. Posvetilna pesem v 14 distihih je kot vse drugo ubrana na simbolično znamenje učene družbe, katere delovanje in namen potlej določajo akademska pravila, nekakšen statut. Med vsebinskimi določbami je zlasti važna obljuba, da bodo že včlanjeni in morebitni novi akademiki, ki si imajo izbrati ime, povezano s čebelo kot simbolom marljivosti, izdajali svoje spise v zbornikih akademije pod naslovom »Učene razprave ... teološke, juridične, medicinske, politične (danes bi rekli glede na tedanjo vsebino pojma: državoznanske) itn.« Raziskovali naj bi akademiki v vsakoletnih zbornikih po eno stoletje, začenši s Kristusovim rojstvom. Posebej pomembno je, da je v 8. členu predvidena ustanovitev javne knjižnice iz darežljivosti akademikov kasneje uspela in njen osnovni fond je, kot znano, še danes ohranjen v Semeniški knjižnici.

Jurist Janez Štefan Florijančič de Grienfeld, imenovan Tinnulus – Zvenčeči, objavlja nato svoj dolgi nastopni govor, dovolj značilen literarni izdelek pompoznega, mestoma že kar bombastičnega baročnega leporečja, do nabreklosti obloženega s citati in reminiscencami iz antičnih klasikov, Plutarha, Plinija St., Tacita, Valerija Maksima, zlasti pa Vergilija, navajajoč iz njih prodigije v zvezi s čebeljimi roji. Ti so v antični mitološki tradiciji praviloma »mala omina«, slaba znamenja, zato mora govornik »po zamenjavi« (per hypallagen) od mesta Lavinija, ki ga je bil ustanovil Enej, preiti na antično Emono, ki da jo je bil ustanovil Jazon z Argonavti: sklicuje se pri tem (kot pred njim že Schönleben in Valvasor) na poznoantična zgodovinarja Sozomena in Zosima. Po nekaj splošnih mislih o pridu in potrebnosti znanstvenega in slovstvenega delovanja ter ovzrbi morebitnih ugovorov, ki bi jih utegnili izreči zavistneži, preide orator v drugem delu govora na imena, ki so si jih nadeli akademiki: v tej nadvse priljubljeni, nam nemara tuji baročni maniri razvija pravi ognjemet anagramatičnih besednih iger, ki raz-

APES
ACADEMICÆ
OPEROSORUM
LABACENSIIUM,
SIVE
INSTITUTUM, LEGES, SCOPUS, NOMINA, ET SYMBOLA NOVÆ ACADEMIÆ SUB
APUM SYMBOLO
LABACI ADUNATÆ,
Orbi Literario Exhibita
Cum
Oratione inaugurali in primo Conventu publico
Ad
PROCERES ÆMONÆ
DICTA.

Brevis in volatilibus est Apis, & initium dulcoris habet fructus illius. Eccl. 11. v. 3.

Cum licentia Superiorum.

LABACI,

Ex Typographo Mayriano Inclity Ducatus Carniolie.

širjajo in dopolnjujejo osnovni pomen akademskih vzdevkov...

Pred zadnjim, likovno in literarnozvrstno najbolj zanimivim delom publikacije so

CATALOGUS
DD. ACADEMICORUM OPEROSORUM LABACENSIIUM.
PRÆSES ACADEMICUS

Reverendissimus & Illustrissimus DD. JOANNES BAPTISTA PRESCHERN, Carn. Rattmanstorffen, SS. Theol. Doct. Cathedralis Ecclesiæ Labacensis Præpositus, nec non Inclity. statuum Carniolie Deputatus,

Dictum . . . Resolutus.

Reliqui sequuntur ordine Alphabetico.

D. ANTON. FRIDERIC. á Raab, in Ravenhaimb. Carn. Labac. Jud. Prætor, assessor, & Capit. Carn. Secret. dictus.	Rectus.
D. CAROLUS HENRICUS SCHWEIGER, Carn. Labacensis. Jud. Prætor Assessor.	Taciturnus.
B	D. CAR-

izdajatelj knjižice vstavili še seznam vseh članov akademije, začenši s predsednikom Prešernom, druge pa razporedili po abecednem zaporedju osebnih imen in pri vsakem navedli polno titulaturo. Konec publikacije prinaša namreč na 23 listih embleme vseh akademikov in nam tako predstavlja dovolj veliko zbirko primerov umetnostne in slovstvene zvrsti, po kateri so čas od prve tretjine 16. pa tja daleč v drugo polovico 18. stoletja po pravici označevali kar kot »emblematično obdobje«. Za emblem v pravem pomenu besede so potrebne tri poglobitve sestavine: podoba, geslo in epigram.

Podoba (pictura, imago) kaže rastlino ali žival, kak predmet, zgodovinsko, mitološko, biblično figuro itd. Eden od emblematicov je povzel misel v trditev: »Ni je stvari pod soncem, ki ne bi mogla dati snovi za emblem.« – V naših Apes, kjer je večino bakrorezov izdelali Andrej Trost, je kot simbol zmeraj prikazan uljnjak in čebela v letu ali na cvetu, v roju ali sama zase. Že zdaj povejmo, da je bakrorezec domiselno vključil v podobo tudi geslo vsakega od akademikov, njegovo akademsko in njegovo civilno ime ter grb.

Geslo v zgornjem delu podobe (inscriptio, lemma, motto) je po navadi jedrnata sentenca, velikokrat direkten ali malce prilagojen citat iz antičnih klasikov, lahko pa tudi deviza, življenjsko načelo, pregovorna modrost ali lakonsko formuliran postulat. V emblemih naših akademikov bomo našli v pretežnem številu citate iz 4. speva Vergilijevih Georgik, ki ga je bil antični pesnik v celoti posvetil čebelam, nekaj je tudi bolj ali manj prirejenih misli npr. iz Seneke ali Plinija St.; a na to opozarjajo komentirajoče opombe k prevodu. Vsa gesla, tako direktni citati kot prirejeni navedki ali devize, so sestavljena tako, da se lepo vklaplajo v metrično shemo elegičnega distiha, mero tretje bistvene sestavine emblema, *epigrama ali namiga* (allusio, subscriptio, epigramma): le-ta naj razloži in opiše vsebino podobe in gesla, jo pojasni in dopolni, zakaj včasih učinkujeta podoba in geslo zagonetno in terjata pojasnilo v besedilu ali razširitev in poglobitev simboličnega pomena. Pri emblemih naših akademikov je poleg gesla v tekst namiga vedno vključeno tudi akademsko ime z možno dvoumno ali celo večplastno razlago, ki se odpira po asociacijski zvezi. Kdo je zlagal epigrame naših akademikov, ne vemo zatrdno, nekatere so si zložili gotovo akademiki sami; po nekaterih

virih pa naj bi bil njihov avtor baron Janez Rudolf Coraduzzi Hallerstein.

Moda ustanavljanja učenih družb je prinesla po nam že močno odmaknjeni logiki simbolično-alegoričnega pojmovanja stvari vrsto za naše pojme in okus že kar bizarnih poimenovanj, izvirajočih tudi iz kulta literarnega formalizma, konvencionalnosti in retorične parade brez individualne inspiracije. Naši operozi – delavni so s svojim razumljivim simbolom in metaforiko uljnjak in marljivih čebel tudi za nas povsem razvidno »normalni«. A že načrtovana akademija ljubljanskih likovnikov si je nadela ime *In-culti*, kar pomeni toliko kot *neo(b)tesani*. Šele njihov simbol, ki nam ga je v rokopisu narisal Janez Gregor Dolničar, nam ga razloži: podoba namreč kaže posekano deblo, hlod, ob katerem ležita kladivo in dleto. Nad njim je zapisano geslo: *Formas fingetur in omnes*. – Oblikovali ga bomo v vse oblike, kakor da bi hoteli nesojeni likovniki reči: z likovnim ustvarjanjem bomo mi, akademiki, oblikovali razne umetnine in s tem sebe, da ne bomo (več) neotesani. Ali drug primer: eden naših akademikov se je imenoval *Gelatus* – Zmrzli, Zledeneli. Tudi bolonjska akademija, v katero je bil ob njeni stoletnici sprejet Dolničar na Schönleбноvo priporočilo, se je imenovala *Academia Gelatorum*, njeno geslo je bilo *Nec longum tempus* – Ne veliko časa, simbol pa zimski gozd brez listja – torej: zdaj smo kot pust gozd, a kmalu bomo pognali bujno listje in rodili obilen sad. Kot rečeno, je bil pred Dolničarjem član te akademije Schönleben: njegov simbol je bil citronovec, spravljen čez zimo v kleti, akademsko ime *Retiratus* – Umaknjeni, geslo pa *Servat translata virorem* – Prenesen (v klet) ohranja (citronovec) zelenje. Če se vživimo v to nenavadno miselnost in okus, lahko torej razumemo tudi marsikatero drugo, že kar skurilno zveneče ime kake akademije, ki si ga je zabeležil v svojih zapiskih Dolničar, npr. *Nocturni*, Nočni, *Steriles* – Jalovi ali celo – *Obscuri*.

(Iz *Spremnne besede k slovenski izdaji Akademskih čebel*)

Primož Simoniti

AKADEMSKE ČEBELE
LJUBLJANSKIH OPEROZOV
ALI USTANOVA, PRAVILA, SMOTER,
IMENA IN SIMBOLI NOVE AKADEMIJE,
ZDRUŽENE POD SIMBOLOM ČEBEL...

Majhna je čebela med krilatci, njen sad pa ima prvo mesto med slaščicami. Sir 11,3

AKADEMSKA PRAVILA (del)

I.

Kakor je namen vsake akademije slovstveno delovanje in njega prirastek, tako bo poglobitni in posebni namen te ljubljanske Akademije, ki se ponaša s simbolom čebel: pasti se kakor čebele in okušati razne cvetice piscev ter nositi nabrano kot v en sam uljnjak.

II.

Vsem skupaj in vsakomur posebej, tako rojakom kakor tudi tujcem, gojiteljem bodisi splošnih bodisi višjih ved, bo dano na prosto izbiro, da se pridružijo tej Akademiji.

III.

Kdor pa bo želel pridružiti svoje ime tej ustanovi, naj pisno sporoči svojo željo predsedniku Akademije ali komu drugemu izmed akademikov, in če bo sprejet v skupnost, naj si izbere simbol, povezan s čebelami, ter si nadene akademsko ime, ki ga bo uporabljal bodisi samo zase bodisi povezano s svojim priimkom, če bo kaj objavil v tisku...

SEZNAM GG. AKADEMIKOV OPEROZOV LJUBLJANSKIH

Akademski predsednik
prečastiti in presveti GG. JANEZ KRSTNIK
PREŠEREN, Kranjen iz Radovljice, doktor presvetega bogoslovja, proišt ljubljanske stolne cerkve in odbornik slavnih kranjskih stanov, imenovan

Odločni *Resolutus*

Drugi sledijo po abecednem redu
G. ANTON FRIDERIK RAAB pl. Ravenhaimb, Kranjec iz Ljubljane, prisednik ograjnega sodišča in tajnik kranjskega glavarstva, imenovan
Pravični *Rectus*

G. KAREL HENRIK SCHWEIGER, Kranjec iz Ljubljane, prisednik ograjnega sodišča
Molčečni *Taciturnus*

G. KAREL JOŽEF KAPUS pl. Pichelstein, Kranjec iz Kamne Gorice, vicedomski tajnik
Izvrstni *Exquisitus*

G. FRANČIŠEK ERAZEM pl. HOCHENWART, Kranjec s Kolovca, slavne vojvodine Kranjske dedni miznik in prisednik ograjnega sodišča
Samski *Innubus*

G. FRANČIŠEK VILJEM pl. ZERGOLLERN, Kranjec iz Ljubljane, kranjski deželan
Izbirčni *Delicatus*

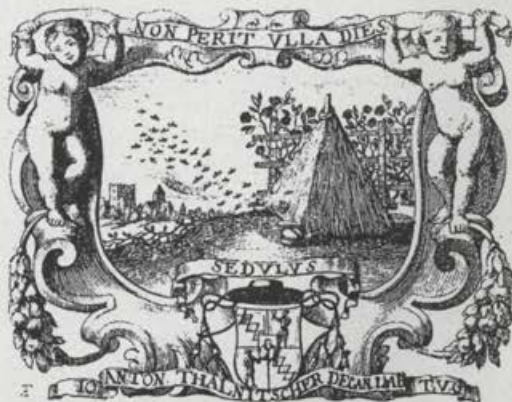

Bakrorez s simbolom akademije (razlaga v članku), z geslom akademikov NOBIS ATQUE ALIIS – NAM IN DRUGIM ter nazivom akademikov OPEROSI – DELAVNI

G. JURIJ ANDREJ GLADIČ z Reke, doktor obojega prava, kanonik ljubljanske stolne cerkve
Neoboroženi *Inermis*

† G. JURIJ ANDREJ svobodni baron GALLENFELS, Kranjec iz Ljubljane, doktor presv. bogoslovja, arhidiakon gorenjski
Zmrzli *Gelatus*

G. JURIJ SIGISMUND POGAČNIK, Kranjec iz Ljubljane, doktor medicine
Nemirni *Sollicitus*

Simbol J. A. Dolničarja. Geslo NON PERIT VLLA DIES – DAN NI ZAMUJEN NOBEN in akademsko ime Sedulus – Marljivi

G. JANEZ ANDREJ pl. COPPINI, Kranjec iz Ljubljane, kranjski deželan

Odrasli *Adultus*

G. JANEZ ANTON DOLNIČAR pl. Thalberg, Kranjec iz Ljubljane, doktor presv. bogoslovja, dekan ljubljanske stolne cerkve in generalni vikar
Marljivi *Sedulus*

G. JANEZ KRSTNIK PL. BRLOŽNIK, Štajerec iz Mozirja, zdravnik, fizik v Riedu na Bavarskem

Plodoviti *Foecundus*

G. JANEZ BERTOLD pl. HÖFFER, Kranjec iz Ljubljane, prisednik ograjnega sodišča

Svojepotni *Devius*

G. JANEZ GAŠPER CORUSI, Kranjec iz Ljubljane, zdravnik, fizik v Ljubljani

Nabrušeni *Acuminosus*

G. JANEZ DANIJEL pl. ERBERG, Kranjec iz Kočevja, prisednik ograjnega sodišča in prvi tajnik

Zvesti *Fidus*

G. JANEZ JURIJ HOČEVAR, Kranjec iz Nova mesta, doktor obojega prava in sodnik krvnega sodišča

G. JANEZ GREGOR DOLNIČAR pl. Thalberg, Kranjec iz Ljubljane, doktor obojega prava in akademik najstarejše Akademije Gelatorum v Bologni

Sprevidevni *Providus*

G. JANEZ JAKOIB SCHILLING, Kranjec iz Ljubljane, doktor presv. teologije, mestni župnik v Kranju

Umirjeni *Sedatus*

G. JANEZ RUDOLF CORADUZZI, svobodni baron pl. Hallerstain, Kranjec iz Ljubljane, prisednik ograjnega sodišča

Plemeniti *Generosus*

G. JANEZ ŠTEFAN FLORIJANČIČ pl. Grienfeld, Kranjec iz Ljubljane, doktor obojega prava, advokat slavne vojvodine Kranjske in prvi pridruženi tajnik

Zvenčeči *Tinnulus*

G. MARKO GRBEC, Kranjec iz Stične, zdravnik, fizik v Ljubljani in akademik Naravoslovne akademije cesarja Leopolda

Pozorni *Intentus*

G. MARKO JOŽEF pl. PERIZHOFF, Kranjec iz Ljubljane, načelnik registrature slavne vojvodine Kranjske

Ravnodušni *Indifferens*

G. MAKSIMILIJAN LEOPOLD RASP, Kranjec iz Škofje Loke, doktor presv. bogoslovja in mestni župnik v Kamniku

Neutrudni *Indefessus*

Iz latinščine prevedel **Primož Simoniti**

150 LET BLEIWEISOVIH NOVIC

V sredo 5. julija 1843 je izšla v Ljubljani na štirih straneh, »na dveh četrtnih listih«, kakor so takrat pisali, prva številka Kmetijskih in rokodelskih novic, na svetlobo danih od cesarsko kraljeve kmetijske družbe. Natisnil in založil jih je Jožef Blaznik. Urednik pa jim je bil 35-letni tajnik kranjske kmetijske družbe dr. Janez Bleiweis. Ob začetku izhajanja teh Novic je poteklo 42 let in pol, odkar so nehale izhajati Vodnikove Lublanske novice, prvi časopis v slovenskem jeziku (27. dec. 1800). Vodnikove Novice so živele samo štiri leta, Bleiweisove 60 let. Še bolj pomembno je bilo, da od Bleiweisovih Novic naprej vrsta slovenskih časopisov ni bila nikdar več pretrgana. Vodnikove Novice so bile samo epizoda, Bleiweisove Novice pa so bile pomemben mejnik v razvoju slovenskega naroda. Narodno gibanje, ki so bili tedaj značilni zanj dokaj redko posejani zavedni rodoljubi in krožki rodoljubov, je dobilo zdaj svoje prvo glasilo. Z Bleiweisovimi Novicami je bila praktično uveljavljena središčna vloga Ljubljane, uredniku Bleiweisu pa je kar sama od sebe pripadla vloga političnega voditelja.

Začetek je bil skromen. Prva številka je prinesla programsko Oznanilo, tri članke in pet kratkih prispevkov v rubrikah Domače pergodb, Zunanje povesti, Zmes, na koncu pa še dva knjižna oglasa in žitne cene v Ljubljani in Kranju. Članki so imeli naslove: Kako se imajo naše kmetije popravljati, da bo prav? – Kogá so družbe za obrtnost? (Kaj je njih namen sploh in koliko dobrega se sme zlasti naša dežela od notranjo-avstrijske družbe za obrtnost nadjeti?) – Opominjanje, češke kolovrate delati in se učiti nanje preiti. Domače pergodb so naznanjale podelitev srebrnih svetinj za pridno sajenje sadnih dreves in murv s strani kmetijske družbe in spominjale na véliko lakoto v letu 1817. Zunanje povesti so bile dopis misijonarja Franca Pirca iz Amerike, v njem pa nasvet kanadskega trgovca, kako si obvaruj kožuhovino pred molji, namreč tako, da »dene kožuhovno, brez razločka vstrojeno ali sirovo, spomlad v prazen žganjski sod, in napolnjen sod trdno zabije, da sapa ne ven ne noter ne more. Duh žganja obvarje tako kožuhovno pred vso škodo«.

Tem samo praktičnim stvarim so se kmalu pridružile narodne zadeve. Pomem-

ben skok v kvaliteti je prineslo leto 1844. 4. septembra so Novice vzneseno poročale, kako je Ljubljana – srce Slovenije – pozdravila cesarja in cesarico, ki sta se pripeljala v kranjsko glavno mesto in obiskala obrtniško (industrijsko) razstavo. V posebni prilogi je bila objavljena dvesto verzov dolga pesem, ki jo je zložil Jovan Vesel – Koseski, kmečki sin iz Moravske doline, zdaj finančni svetnik v Trstu, cesarjevemu prihodu na čast. V tej zanosni pesnitvi se predstavlja Slovenja cesarju. Najprej dvomi, če se mu sme približati, ohrabri pa jo Klio, muza zgodovine:

*Kako, ti dvomiš? Mar treseš se clo, ti moja
lublenka,
ker te imena s krvjo Rimic ni pisal in Grek?
Dvigni se, dvombe na stran! Prestolu dostoj-
no se bližaj,
Slava je tvoje ime, slava porod ino rast,
zvedi iz mojih ust, kaj bila si svet od nekda!*

Klio razloži Slovenji njeno slavno najstarejšo preteklost. Opogumljena povzame besedo Slovenja sama:

*Zdaj, ko junake poznam, velikane hrabrosti
svoje,
vname se v srcu ko blisk vrednosti lastne mi
čut,
v prsih otajanih vir odpre se goreče besede.*

Nadaljuje z zgodovinskim prikazom, omenja Sama, Boruta in Kajtimara iz stare Karantanije, Vojnomira, kneza na ozemlju prvotne Kranjske, Pribina in Koclja iz Panonije, opisuje širjenje habsburške posesti na Slovenskem in slavne boje s Turki:

*Gore slovenske so zdaj od Kope do Soče, do Drave
v žarku gorečih grmad trombe zapadu na boj,
prsi slovenske jez viharnimu toku divjakov,
svetu trepečimu varh, trum janičarskih obup,
meči slovenski pogin tlačivniku vere in
pravde.*

Svojo vrednost opira Slovenja razen na meč tudi na um, na slavne sinove Valvasorja, Voglarja (zdravnika Petra Veliškega), Veško, Zoisa, goriškega zgodovinarja Coroninija »in stotine drugih«. Pesnitev se konča z že velikokrat navajanimi verz:

*Blago, življenje in kri, visoki vladar, ti posvetim,
v bistri sodbi razum, v boju neužugani dlan,*

*tvojimu rodu na čast, na zgubo protivnikom
tvojim,
snuje v osrčju mi duh, cuka na bedri mi meč,
hrast se omaje in hrib – zvestoba Slovincu ne
gane!*

Resnični pomen te pesmi, ki je tako navduševala naše prednike, ni bil v dokazovanju zvestobe vladarju, ne v naštevanju slavne slovenske preteklosti, ampak v besedi

Kmetijske in rokodelske novize.

Na svetlobo dane od z. k. kmetijske družbe.

№ 1.

V frédo 5. Maliga Serpana.

1843.

Ospanilo.

[illegible][illegible][illegible]

SLOVENJA, ki je imela v tej številki Novice svoj dokončni vstop v javnost. V prvi polovici 19. stoletja so bili Slovenci ozemeljsko tako zelo razdeljeni na razne dežele, Kranjsko, Štajersko, Koroško, Goriško, Trst, Istro, ogrske in beneške Slovence, da imena za celoten slovenski prostor že dolgo ni bilo več. Zdaj je na novo nastala beseda Slovenija, ime za vse slovensko narodnostno ozemlje, torej za enoto, ki je v obstoječi resničnosti ni bilo, ki pa je vzbujala misli in želje. Beseda Slovenija v tisku, in to v absolutističnem predmarčnem času, je bila ogromen, pomemben dogodek. Zbujala je misli o povezavi vseh Slovencev, o drugače pojmovani domovini. Odtod ni bilo daleč do misli, da bi bilo dobro združiti vse slovensko ozemlje, spremeniti Slovenijo v resnično enoto. Tak program, program Zedinjene Slovenije, so postavili Slovenci v revoluciji leta 1848.

Slovenija se leta 1844 ni pojavila v Novicah samo v pesmi Koseskega in v urednikovi opombi o Ljubljani kot srcu Slovenije, ampak še mesec pozneje (2. oktobra) v zahvalni pesmi nadvojvodi Janezu, pospeševalcu gospodarskega razvoja, ob koncu ljubljanske obrtniške razstave. »Veseli Slovenja, veseli se Krajna!« ponavlja pesem nadvojvodi na čast. Ob koncu drugega letnika se je Bleiweis pohvalil, da je kmetijska družba z Novicami gotovo že dosegla dve važni stvari: »veliko koristnih podukov je namreč razglasila – in pri Slovencih ljubezen do materinega jezika močno zbudila in vnovič oživila«. V tretjem letu (1845) so imele Novice 1151 naročnikov, med njimi 52 % duhovnikov, vendar so na Gorenjskem in v delu Notranske že prevladovali laiki. Na Kranjskem je bilo 51 % naročnikov, na Štajerskem 16 %, na Primorskem 15 %, na Koroškem 4 %. Bleiweis je bil odličen urednik v času, ko vlada ni dovoljevala nikakršne politike. Brez hrupa in velikih razpravljanj je rešil vprašanje slovenskega črkopisa z odločitvijo za gajico in opustitvijo bohoričice, vprašanje jezika pa v polemikah okrog ilirizma z ohranitvijo slovenščine in odklonitvijo ilirščine. Ivan Prijatelj je po pravici zapisal, da ne moremo »dovolj visoko ceniti narodno političnega instinkta in uma Prešerna in Bleiweisa, ki sta nas, odločivši se za slovenščino, obvarovala pred riskiranimi eksperimenti in položila soliden temelj našemu slovstvenemu razvitku«.

Veljava Novic je padla v sedemdesetih letih, ko sta stopila v ospredje politična časopisa Slovenski narod (1868) v liberalnem

in Slovenec (1873) v katoliškem taboru, pa so bile tudi razmere in navade močno drugačne. Častno mesto v razvoju našega naroda in našega časopisja pa so si Bleiweisove Novice za zmeraj ohranile.

Vasilij Melik

ANGELIK HRIBAR (1843–1970)

Pred 150 leti se je rodil frančiškanski glasbenik in skladatelj p. Angelik Hribar. Rodil se je 3. marca 1843 v Zgornjem Tuhinju in mrl 6. aprila 1907 v Ljubljani, kjer je pokopan na Žalah. Šolal se je v Kamniku in v Ljubljani. Po dovršenem šestem gimnazijskem razredu je stopil v frančiškanski red in bil leta 1867 posvečen. Nato je nekaj časa poučeval na osnovni šoli v Kamniku, leta 1873 pa so ga poklicali v Ljubljano, kjer je prevzel petje in orgljanje v cerkvi Marijinega oznanjenja. Od leta 1890, ko je bil Hugolin Sattner premeščen iz Novega mesta v Ljubljano in je prevzel vodstvo kora, je Hribar večinoma le orglal. To službo je opravljal do smrti.

Kot glasbenik je bil p. Angelik zelo izobražen. Med njegove učitelje naštevajo Kamila Maška, Nedveda in Foersterja. Vendar si je pridobil precej glasbene izobrazbe z lastno pridnostjo. Bil je ustanovni član Cecilijinega društva, 27 let pa poučeval na Orglarski šoli klavir ter koralno in figuralno petje. Bil je spreten organist, saj bi lahko rekli, da je bilo orgljanje njegova življenjska naloga. Rad je tudi kaj napisal za Cerkveni glabenik. Ko so 12. julija 1891 ob 300-letnici skladateljeve smrti na stolniškem koru peli Gallusovo mašo Elisabeth Zachariae, je p. Angelik zapisal: »V tej maši je veliko lepot, vendar pa mi je najbolj ugajal in me očaral pri 'gloria': 'Cum sancto Spiritu in gloria Dei Patris. Amen., Zlasti 'amen, uničil je velikanski vtis. Bil sem – odkrito govorim – do solz ginjen. Podili pa so se tudi glasovi, kakor valovi, kadar je velik vihar, katerega sem letos skoraj dva dni poslušal.«

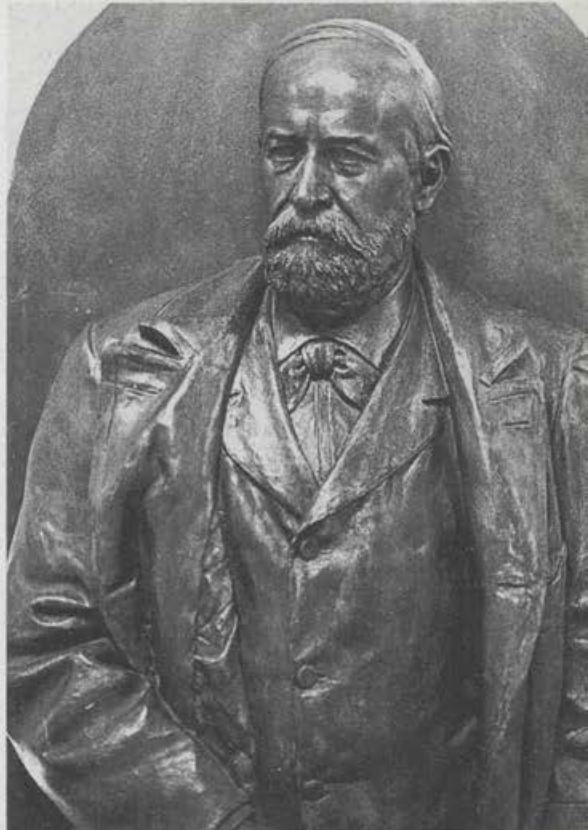
Največje zasluge za slovensko cerkveno glasbo ima kot skladatelj. Več njegovih sklad in tudi ve maši so izšle v Cerkvenem glasbeniku. Sam je izdal zbirki Venec Mariji in Zdihljeji k Mariji Devici. Pozneje sta s Hugolinom Sattnerjem izdala tri zvezke z naslovom Slava Bogu I (23 Marijinih), II

(13 božičnih) in III (Obhajilne pesmi). Po njegovi smrti sta Sattner in Premrl izdala tri zvezke njegovih skladb v letih 1910–1912. Sam pa je uredil pesmarico Slava Brezmadežni. Čeprav se je lotil tudi svetne glasbe (njegov moški zbor z baritonom solom Oče, pojdite domov je izdala Glasbena Matica, nekaj pesmi pa je izšlo v Aljaževi Slovenski pesmarici), je vendar torišče Hribarjevega ustvarjanja cerkvena glasba. Najbolj priljubljene zborovske skladbe so izšle v Cerkveni zborovski pesmarici: Jezusa ljubim, Mati žalostna je stala, Med nami, Jezus, bivaš, Milo nekdanj rod človeški, Pritecite, o kristjani, Spi, Dete božje, nam sladko. Prav ljudske pa so postale: Čuj iz višav veseli glas, Le kdaj, Zveličar, prišel boš, Ponižno tukaj poklekimo, prečisto Jezusa srce, Pridi skoraj, Jezus moj, Srce jaz ljubim presladko, Ti, o Marija, V revi zdihuje celo stvarjenje, V zakramentu vse svetosti. Skladal je preprosto, vendar z velikim talentom, predvsem pa je znal zapeti po slovensko. Zato bodo vedno radi peli in bo ostala nepozabna njegova pesem: Ti, o Marija!

Ob njegovi smrti je urednik Andrej Karlin zapisal: »Prištevati ga je med najpopularnejše cerkvene glasbenike. In ker ima vsak boljši skladatelj tudi svoje posebno mesto v kulturni zgodovini, bi glede našega pokojnika izrekli svoje skromno mnenje takole: Izšel je iz ljudstva, delal je za ljudstvo, ki se je hvaležno poprijelo njegovih skladb. V zgodovini preporoda slovenskega cerkvenega petja bi ne mogli pogrešati p. Angelika Hribarja: on je trden most, ki je strnil dobo Riharjevo in dobo cecilijansko v lepo harmonijo, v trajno celoto. Na tem polju je njegova zasluga trajna in neoporečna.«

Edo Škulj

O JOŽEFU STEFANU

– sto let pozneje

Jožef Stefan je umrl 7. januarja 1893 v starosti nedopolnjenih 58 let in tako je letošnje leto v znamenju posebej oživiljenega spomina na največjega slovenskega fizika vseh časov. Tedaj so kot razlog njegove prezgodnje smrti navajali izčrpanost organizma in srčno bolezen, ki se je končala s kapjo. Dandanes bi medicina, poznavajoč поблиže značilnosti njegovega načina življenja, pokazala na nesorazmerje med intelektualnim delom in pomanjkljivim telesnim gibanjem, še boljši poznavalci pa bi pokazali na globoke konflikte v njegovi navzven tako umirjeno in razumsko obvladani osebnosti.

Stefan se je rodil 27. marca 1835 pri Celovcu kot nezakonski sin kmečke dekle Marije Startinik, kar mu je močno zagrenilo vstop v življenje in otroška leta. Prvi razlog za mladostne travme je bil že v tem, in še okrepljen zaradi slabega socialnega položaja: njegova mati in oče Aleš Štefan sta šele devet let kasneje toliko prigarala in privarčevala, da sta se lahko poročila. Drugi ra-

zlog je bil v dvonarodnostnem koroškem okolju, kjer je bilo slovensko prebivalstvo odrinjeno z enakovrednega položaja in je v teh primerjavah tudi statistično nazadovalo. Mladi Stefan se je skozi vse stiske prebijal z izredno nadarjenostjo in delavnostjo, tako da je bil že v osnovni šoli in nato v gimnaziji med najboljšimi ali kar najboljši. Poleg tega je po prebujenju narodov v revolucionarnem letu 1848 začel tudi pesniti in je kot dijak in kasneje študent doživljal objave svojih verzov v takratnih slovenskih literarnih listih. Vendar je ob svojih velikih mladostnih vzornikih Goetheju in Prešernu kmalu spoznal, da ni rojen pesnik, zato si je začel iskati obetavnejše področje za javno delovanje. Od vezane besede je prešel k nevezani in je svoje publicistične prispevke kmalu usmeril v poljudnoznanstveno pisanje, s katerim je moral orati ledino tedaj še neobdelanega literarnega polja. Medtem je po maturi leta 1853 začel študirati matematiko in fiziko na dunajski univerzi, in tudi tam je bil med najboljšimi študenti. O počitnicah se je vračal domov na Koroško, k svojim staršem, slovenskemu petju, krajšim popotovanjem, tu so se pletle njegove nežne ljubezenske vezi, ki so porajale tudi lirično poezijo. Toda težišče njegovega literarnega prizadevanja je bilo že drugje, in tam je imel mladi Stefan velike načrte: kar je bil Valvasor za Kranjsko, to je hotel postati on za Koroško. Načrta ni uresničil, kajti tudi obdobje njegove slovenske poljudnoznanstvene publicistike je hitro minilo. Temu je bil vzrok prevladujoči Levstikov literarni načrt, ki je dajal prednost ljudskim povestim in odrival poučno pisanje v kasnejši čas. Medtem je Stefan doštudiral in se je znašel na križišču, kjer se je bilo treba odločiti za prosvetno in prosvetiteljsko delo doma, ali pa za pot v znanost; slednja se mu je kot odličnemu študentu, ki se je že pred diplomom potrdil s predavanji in raziskavami, odpirala na Dunaju. Odločil se je za to pot, ločitev od rodne Koroške, slovenske literature in neuresničenih mladostnih načrtov pa je ostala vse življenje njegova neizživeta bolečina.

Kot vselej, kadar je moral premagovati osebne krize, se je Stefan z vso močjo zakopal v znanstveno delo. Njegova uspešnost in kariera, s katero je drvel od nižjih ravni k višjim, sta bili ne le nekaj izrednega za tako mladega fanta in moža, marveč naravnost srhljivi: dvaindvajsetleten je postal srednješolski profesor, triindvajsetleten je

doktoriral, petindvajsetleten je postal dopisni član avstrijske akademije znanosti, osemindvajsetleten univerzitetni profesor, tridesetleten pa redni član akademije in direktor univerzitetnega fizikalnega inštituta. To se je dogajalo konec petdesetih in v šestdesetih letih 19. stoletja, ko je habsburško cesarstvo lovilo korak z najrazvitejšimi evropskimi državami, ki so bile že globlje v industrijski revoluciji. Za hitrejši razvoj je bila nujna podpora naravoslovnih znanosti in predvsem fizike. Stefanova naloga je bila v tako načrtovanem razvoju ključnega pomena: dvigniti bi moral nekatera zaostala področja fizike na visoko evropsko raven, jo potrditi s pomembnejšim odkritjem, po možnosti znanstvenega zakona, in jo premostiti za prehajanje novega znanja iz raziskovalne sfere v tehnično in industrijsko.

Stefan je v naslednjih letih vse to dosledno uresničil, temu je žrtvoval osebno življenje (ni si ustvaril družine) in zdravje (dolge dneve skorajda ni stopil iz poslopja, v katerem je stanoval, predaval in raziskoval). Načrtno je prehajal iz mehanike v optiko, od tod v akustiko, medtem ko se je elektriki z magnetizmom posvetil v svojem zadnjem življenjskem obdobju. Le kalorika je bila skoraj stalno področje njegovih raziskav, in prav na tem področju je dosegel svoj najbolj viden uspeh: edini slovenskih naravoslovcev je odkril naravni zakon. Vroče telo, na primer Sonce, seva toploto. Stefan je leta 1879 izračunal, da je izsevana energija sorazmerna s četrto potenco (štirikrat pomnožena sama s seboj) temperature sevajočega telesa (če je temperatura merjena po Kelvinu, t.j. od absolutnega ničlišča pri minus 273 stopinjah Celzija). Za preizkus svoje enačbe je izračunal, da je temperatura na površini Sonca okoli 5500 stopinj – temu Stefanovega rezultatu pritrjujejo tudi najnovejše meritve. Zakon je prišel v fiziko in zgodovino znanosti kot Stefanov zakon. Ker pa ga je Stefanov učenec in kasneje nadaljevalec njegovega dela Ludwig Boltzmann matematično utemeljil in ga je s tem vgradil v najpomembnejše fizikalne raziskave, ki so v nadaljnjem razvoju znanosti privedle v kvantno in jedrsko fiziko dvajsetega stoletja, pogosto imenujejo zakon po obeh: Stefan-Boltzmannov zakon.

Stefanovo ukvarjanje s kaloriko je bilo v obdobju parnih strojev racionalno utemeljeno. Toda na dveh tretjinah 19. stoletja se je že zmagovito napovedovala nova energetska tehnologija – elektrotehnika. Stefan je

tedaj raziskovalno posegel tudi na to področje. Dunaj pa je bil leta 1883 prizorišče velike mednarodne elektrotehnične razstave, in medtem ko je bil pokrovitelj te prireditve habsburški nadvojvoda, je bil njen strokovni vodja najuglednejši domači znanstvenik – Jožef Stefan. Posredoval je znanstveni komisiji, ki naj bi ocenila kakovost razstavnih eksponatov, posebej dinamostroj in elektromotorjev. Stefan je v ta namen razvil domišljene merske načine, za njihovo izvajanje pa je razpolagal s tedaj najpopolnejšimi aparati na svetu, in za rokovanje z njimi najboljše strokovnjake mednarodnega slovesa. Tako je vodil laboratorij, ki mu tedaj na svetu ni bilo enakega, in tudi rezultati niso izostali: v tem laboratoriju se je z doslednim merjenjem osnovala moderna elektrotehnika.

Jožef Stefan, nekdanji revni nezakonski otrok, je za zasluge na razstavi prejel visoko državno odlikovanje, ki mu je odpiralo pot do plemstva, samo formalno bi moral še zaprositi za tak naslov. Tega pa ni storil ne tedaj ne kasneje, marveč se je po bleščečem nastopu v cvetu svetovne znanstvene in tehnične inteligence spet umaknil v tišino svojega laboratorija. Delo v zvezi z razstavo zanj ni bilo eno samo zmagoslavje, marveč tudi obremenitev prek njegove telesne in živčne vzdržljivosti. Presegel je samega sebe in zdržal, toda kaj je pri tem prestajal, so vedeli le njegovi ožji sodelavci, ki so vseskozi opazovali, kako so ga izčrpavala že njegova rutinska, vsestransko popolna predavanja študentom. Človek, ki je bil tako trdna točka svojim sodelavcem in sodobnikom, je svojo trdnost vzdrževal z nevarnim načenjanjem svoje mehke sredice.

In ko je že kazalo, da lahko nastopi kriza, je Stefan še enkrat presenetil ves svoj ožji krog. Šestindeset let star se je poročil z vdovo Marijo Neumannovo in se je temeljito spremenil: prej ves zavrt, se je znova naučil smejati, prej umaknjen v svojo ustvarjalno samoto, je začel uživati sredi ženine družine, v kateri je bila prisotna že tudi tretja generacija, vnuki. Njegovo znanstveno delo ni zato prav nič trpelo, nasprotno, v svetu se je rojevala radiotehnika in tudi Stefan se je obetavno vključil v raziskave elektromagnetnega nihanja.

Tedaj pa je prišlo kot strela z jasnega: med obiskom pri prijatelju konec leta 1892 je Stefana zadela kap. Še nekaj dni se je bojeval z brezizglednimi komplikacijami, v začetku naslednjega leta pa je dobojeval

svoj poslednji boj. Umrl je nekaj let prezgodaj, da bi mogel doživeti nadaljevanje svojega in Boltzmannovega prizadevanja v delu Maxa Plancka, ki je prav na pojavih toplotnega sevanja leta 1900 utemeljil kvantno fiziko. Albert Einstein pa si je s študijem tovrstnih pojavov leta 1905 prislužil Nobelovo nagrado; isto leto je tudi zapisal svojo slavno enačbo, temeljno formulo jedrske fizike $E = m \cdot c^2$.

Slovenski fizik, v mladosti pa pesnik Jožef Stefan, ima dandanes svoje stalno mesto v zgodovini znanosti, svoje spomenike in ulice, po njem se imenuje največji slovenski raziskovalni institut. Kljub temu pa se občasno še oglaš vprašanje: ali je sploh bil Slovenec? Zares, znanost, posebej naravoslovna, nima nacionalnih oznak, je skupno bogastvo vsega človeštva. Toda znanstvenik ima svoj narodnostni izvor, in Jožef Stefan, ne le, da je bil slovenskega rodu, marveč je še dandanes – morda še bolj kot pred sto leti – tudi odličen reprezentant slovenske znanstvene misli.

Sandi Sitar

OB STOLETNICI SMRTI JOSIPA MARNA

V Letopisu Matice Slovenske leta 1894 je Fran Levec označil Josipa Marna kot »prvega slovenskega književnega zgodovinarja«. Te najbrž ne drži povsem, saj je pred Marnom že nastopilo nekaj mož na omenjenem področju (omeniti kaže vsaj M. Čopa, A. Janežiča, I. Macuna), vendar pa je res, da Marn prekaša vse svoje predhodnike po obsegu svojega dela. Morda bi ustrezneje preoblikovali Levčeve oznake za Marna takole: bil je najplodovitejši začetni slovenski književni zgodovinar (a ne le te).

Josip Marn se je rodil 13. maja 1832 v Dragovškem nad Litijo. Po normalki je vstopil 1843 v ljubljansko gimnazijo in jo končal leta 1851. Nato je študiral bogoslovje in po koncu študija postal leta 1855 kaplan v Horjulu. Leta 1857 je F. Metelko ob odhodu v pokoj predlagal Marna za svojega naslednika na ljubljanski gimnaziji. Tako je začel Marn od tega leta delovati kot gimnazijski učitelj oziroma pozneje profesor (učil je verouk in slovenščino – kot svojega učitelja se ga spominja npr. J. Mlakar v Spominih!). V pokoj je odšel Marn leta 1892, torej

cistične in (ob jezikoslovni) še literarnozgodovinske.

Leta 1861 je začel Andrej Praprotnik izdajati list *Učiteljski tovarš* (pozneje tovariš): list za šolo in dom. Ker je želel utrjevati pravilno rabo pisne slovenščine, je Praprotnik naprosil Marna, da bi sodeloval v UT s pomenki o slovenskem pisanju. Marn se je takoj odzval, pogovori, ki so izhajali skozi celo leto v UT, pa so bili na koncu leta ponatisnjeni v posebni brošuri, in to je bil *Jezičnik*. Takoj je treba reči, da naslov *Jezičnik* ustreza povsem le za prvih osem letnikov (1863–1870), nadaljnjih 22 letnikov pa se ukvarja predvsem z literarno zgodovino. *Jezičnikove* letnike 1871–1873 je posvetil Marn svojemu učitelju Metelku. V letniku 1875 o gimnazijskem ravnatelju J. N. Nečasku, v letniku 1876 pa o M. Pohlinu in V. Vodniku. Tema letnika 1877 so bili čbeličarji (npr. dr. J. Zupan idr.). Letnik 1878 je posvečen J. Bleiweisu, obravnava pa noviške pisce, npr. M. Ravnikarja – Poženčana. Medtem, ko se ukvarja letnik 1879 z manj pomembnimi pisci (npr. A. Žakelj – Rodoljub Ledinski), pa so prišli v letniku 1880 na vrsto J. Kopitar, M. Čop in F. Prešeren. V letniku 1881 je prikazana vrsta manj pomembnih avtorjev (npr. J. Žemlja) naslednji letnik 1882 pa v celoti obravnava Novice in J. Bleiweisa, posvečen pa je F. Miklošču. Z letnikom 1883 je preusmeril Marn svojo pozornost v preteklost in prikazal razvoj slovenske književnosti od 16. do 17. stoletja. V letniku 1884 se je posvetil naši književnosti 18. stol. in obdelal kar 50 avtorjev od o. Hipolita do V. Vednika. Z letnikom 1885 je prišel avtor spet v 19. stol.: tu je prikazal 50 avtorjev od Ž. Zoisa do B. Potočnika. Svoje delo je Marn neutrudno nadaljeval: letnik 1886–68 avtorjev od A. M. Slomška do J. V. Koseskega, letnik 1887–82 avtorjev od A. Janežiča do F. S. Cimpermana! V letniku 1888 je dopolnil še časovno praznino od 9. do 16. stoletja, torej dobo pismenstva. Očitno je bil blizu današnji venetski teoriji, saj omenja, da se tuji našim prednikom od Baltika do Jadrana dajali imena: Venedi, Veneti, Venethi, Wenden, Winden...

Letnik 1889 je bil v celoti posvečen Luki Jeranu (Svitoslavu) in Zgodnji Danici. V zadnjih letnikih pa je obdelal Marn še vrste novejših avtorjev: v letniku 1890–17 avtorjev od A. Einspielerja do o. L. Hrovata, od pomembnejših književnikov so predstavljeni tu npr. Levstik, Erjavec in Jenko.;

malo pred smrtjo, ki ga je doletela 27. januarja 1893 v Ljubljani. Že pred upokojitvijo je bil imenovan za častnega kanonika ljubljanskega kapitlja, ob upokojitvi pa je dobil visoko državno odlikovanje (viteški križec Franca Jožefa).

Marn je začel poučevati še v zelo neugodnih okoliščinah za rabo slovenščine v šolah. Sam pravi o tem takole: »Red ali 'klas' iz slovenščine se ni štel, brez pripravnih knjig učiti sem moral slovenščino po nemško... Ne morem vam razlagati, kolike borbe so bile, da se je slovenščina smela učiti po slovensko...«. Res: šele 1860 je postala slovenščina obvezni predmet za vse dijake slovenske narodnosti, red iz nje pa enakopraven z redi drugih predmetov. Od 1861 do 1870 se je slovenščina postopno uveljavila tudi pri verouku.

Drugo področje Marnovega delovanja je bilo časnikarsko (publicistično). Že v gimnaziji se je Marn oglasil v *Vedežu*, nato pa je pisal še v *Slovensko Bčelo*, v *Zgodnjo Danico*, v *Slovenca*, v gimnazijska izvestja... (v le-teh) je prvi začel objavljati slovenske članke!). V svojem časnikarskem pisanju je začel tudi v polemiko z mladoslovenci, npr. s Stritarjem ob Zvonu.

Tregje Marnovo delovno področje je kulturno-organizacijsko, zlasti v zvezi s Slovensko Matico, pri kateri je bil od leta 1865 odbornik, od 1882 do 1887 podpredsednik in od 1887 do 1893 predsednik. Levec je Marnove zasluge za Slovensko Matico še posebej poudaril.

Najpomembnejše Marnovo delo pa je vsekakor še danes 30 letnikov *Jezičnika* (1863–1892). Le-ta združuje v sebi vse Marnove delovne usmeritve: profesorske, publi-

letnik 1891 prikaže še 6 avtorjev od I. Navratila do F. Cegnarja, v zadnjem letniku 1892 – 20 avtorjev od F. Kosarja do J. Marna – pa pove Marn med drugim tole: »S 30. letnikom sklenem torej Jezičnika v svesti, da bodo mlajši duhovi spopolnovali to delo, kakor se tu in tam že marsikaj popravili in dostavili, kar je meni ušlo ali je sploh še le pozneje došlo na znanje.«

Marnovi prikazi posameznih avtorjev so pretežno biografske- bibliografske skice (več kot 350!), ki so kot gradivo ostale izredno koristne do danes. Prikaze avtorjev, ki se jim je temeljiteje posvetil, dopolnjuje Marn tudi z odlomki iz njihovih del. Estetskega ocenjevanja se je Marn izogibal in je rajši navajal kritična mnenja drugih. Najbolj seveda preseneča, da v Jezičniku niso prikazani nekateri mladoslovenci (npr. J. Stritar, J. Mencinger, J. Jurčič in S. Gregorčič), kar je komaj razložljivo z nekaterimi polemikami med Marnom in mladoslovenci.

Ko danes pregledujemo razsežne gmote Jezičnikov (30 letnikov – 140 tiskovnih pol), sicer opazimo posamezne avtorjeve pomankljivosti ali pristranosti (npr. do reformacijskih piscev), vendar pa kaže v celoti pritegniti Levčevemu občudovanju Marnovega življenjskega dela: »Začuditi se moramo neizmerni pridnosti Marnovi, katera nam je spisala te ogromne knjige«.

Andrijan Lah

JANKO GLAZER

(1893–1975)

Kakor da ni res, pa je: celo stoletje je že minilo, odkar se je na prvi spomladanski dan, 21. marca 1893 rodil v Rušah pod Pohorjem kmečki družini iz rodu nekdanjih kovačev in steklarjev Janko Glazer, pesnik, gimnazijski profesor, knjižničar, literarni in kulturni zgodovinar. Po maturi na mariborski klasični gimnaziji je študiral od 1913 na graški, dunajski, zagrebški in ljubljanski univerzi, vmes je bil med prvo svetovno vojno vojak. Diplomiral je iz slavistike in germanistike. Od leta 1920 je poučeval na mariborski klasični gimnaziji, kjer je bil spodbudnik mladih literatov, 1926. leta pa je postal knjižničar mariborske Študijske knjižnice; od 1931. do 1959. leta je bil njen ravnatelj, z izjemo štirih vojnih let (1941–1945), ko so ga nacisti z družino izgnali v Srbijo. Po

upokojitvi 1959. leta je še dalje urejal rokopisno zbirko v knjižnici vse do 2. februarja 1975, ko je umrl v svojem rojstnem kraju.

Janka Glazerja poznamo Slovenci predvsem kot pesnika, Prešernovega nagrajenca 1968. leta. Sam je pesništvo štel za tisto ustvarjalnost, ki mu je bila najbolj pri srcu. Zanj se je vnel že kot šolar, se vanj poglobljaj v dijaških letih, kot študent in kasneje, kot profesor pa se je pesništvu in sploh književnosti posvetil tudi znanstveno.

Glazerjevo pesništvo je v naši zavesti povezano s Pohorjem in pokrajino ob Dravi. Tudi sam je zbirko svojih pesmi, ki jih je odbral ob svoji petinsedemdesetletnici, naslovil preprosto: Pohorje (1968). V pesmih je z veliko pesniško močjo upodabljal pohorski svet: gozdove in poseke, rastline in vode, planje in koloseke, njive in zarast, sonce in megle in sneg. Toda vse te vnanje podobe se vežejo med seboj tako, da odslikavajo globoko pesnikovo čustvovanje in razmišljanje, iskanje najglobljih doživetij sveta. To odslikavanje notranjega življenja skozi podobe Pohorja je Glazerjeva pesniška odlika in nezamenljivo znamenje. Njegovo doživljanje se usmerja predvsem v ljubezen do žene, družine in rodu, do pokojnikov in živih v domačem okolju, pa do temeljnih vprašanj o življenju, trpljenju in smrti. Njegova pesem je nemalokrat trpká; do radostne sproščenosti in hudomušnosti se le redko prebije. Poglavitni vir Glazerjevega pesnjenja je čudež narave in človeka v njej. Največji notranji mir doseže Glazer v spoznanju njune vzajemne dopolnitve. Močno je Glazerja pesniško vznemirila prisilna odtrganost od domovine in sinova smrt v boju za svobodo.

Janko Glazer je izdal tri pesniške zbirke:

Pohorske poti (1919), Čas-kovač (1929) in Ob jesenskem ekvinokciju (1946), ki mu jo je izdala Mohorjeva družba v Celju. Ko so izšle ob sočasni poeziji, niso dobile posebne priznanja, z leti pa je literarna zgodovina z bralci vred Glazerjevi pesmi priznavala vse višjo ceno in umetniško moč.

Izdal je tudi tri antologije: Slovenska narodna lirika (1920), antologijo ljubezenske poezije Jaz in ti (1952) in Sto pesmi za otroke (1974). Pripravil je Izbrane pesmi Otona Župančiča (1948, 1950). Izbral jih je z velikim poslušom in jih tudi s spremno besedo in opombami prenicljivo razložil. Napisal je tudi nekaj tehtnih besed o bistvu poezije.

Janko Glazer je nadvse zaslužen za slovensko knjižničarstvo. V Mariboru je do začetka druge svetovne vojne izoblikoval odlično splošno znanstveno knjižnico, v kateri je bila posebna skrb namenjena slovenski literaturi. Ta knjižnica je bila izredno pomembno kulturno središče, ki je omogočalo duhovni razcvet mesta in pokrajine. Med drugo svetovno vojno je bila uničena, vendar se je z Glazerjevo zavzetostjo prenovila v knjižnico, ki je ob nastanku mariborskega visokega šolstva mogla prevzeti naloge njegove osrednje knjižnične ustanove.

Kot knjižničar se je Janko Glazer lotil znanstvenega preučevanja mariborskega tiskarstva, knjigotrštva in knjižničarstva, preučil je zgodovino mariborskega časopisja in kot literarni zgodovinar obdelal mnoge slovenske besedne ustvarjalce, tudi manj znane, na Štajerskem. Kot tajnik Zgodovinskega društva v Mariboru in sourednik njegovega znanstvenega glasila Časopis za zgodovino in narodopisje je bil eden glavnih stebrov, iz katerih sta v Mariboru rasla kultura in znanost.

Janko Glazer je bil častni član Slavističnega društva Slovenije, častni član Društva bibliotekarjev Slovenije, dobil je Čopovo diplomu, mesto Maribor pa mu je podelilo najvišje priznanje – svoj zlati grb. Po Janku Glazerju so tudi poimenovane nagrade mesta Maribor za umetniške dosežke.

Bruno Hartman

Janko Glazer

POZDRAV V DOMOVINO
Materi iz pregnanstva 1942

*Dvorišče z mesečino vse oblito –
pred oknom voda žubori v korito.*

*Na sina, ki je daleč, misli mati,
misli, poslušaj in ne more spati.
V svetlobi jarki domačija cela:
vrt, hlev in hiša, oreh, izabela,
plotovi svetli, strehe vse srebrne –
vse, kot da čaka, kdaj spet on se vrne.
A on je daleč. Bogve kje nočuje
v tej mesečini sredi zemlje tuje.*

*Brez konca, kakor hrepenenje skrito,
pred oknom voda žubori v korito.*

*Kar curek živi onemi v molčanje,
kot da prestregel ga popotnik v dlan je
in žejen pije, pije in krepí se –
tedaj nad mater sen hladeč spusti se.
Ve: to je on, ki se za hip ustavil
pred hišo je domačo, jo pozdravil
in vse pregledal: oreh, izabelo,
hlev, vrt, dvorišče – domačijo celo...*

*In neutrudno dalje v noč spočito
pred oknom voda žubori v korito.*

CIPROŠ

Spominu sina

*Ko ciproš zacveti,
so naše frate rdeče:
tako iz rane speče
kdaj se pokaže kri.*

*Kjer raste, zelenel
je gozd dreves košatih
in ptic v njem – nad krilatih –
je zbor brezskrben pel;*

*kjer bučal je vihar
skoz veje in vrhove
in poln moči njegove
bil svet je, vsaka stvar –;*

*tam frata zdaj leži;
le ciproš cvete rdeče:
kakor iz rane speče
pokaže kdaj se kri.*

CIPROŠ: ozkolistni vrbovec, dober meter visoka rastlina z rdečimi cvetovi, ki v poletnih mesecih na gosto pokrije frate

FRATA: gozdna poseka

PESNIK IGO GRUDEN

se je rodil pred 100 leti

Pesniški generaciji, ki je sledila naši novi romantiki in bila zlasti pod sugestivnim vplivom Župančiča, je pripadal tudi pesnik Igo Gruden.

Rodil se je 18. aprila 1893 v Nabrežini pri Trstu. Po tržaški osnovni šoli je obiskoval gimnazijo v Gorici (1904–1912), nato pa začel študirati pravo na Dunaju. Študij mu je prekinila prva svetovna vojna in na soški fronti je bil Gruden ranjen. Že med vojno je absolvirал pravo v Gradcu, po vojni pa promoviral v Pragi (1921). Pozneje je deloval predvsem kot odvetnik, v času med vojnami pa je pripadal znanemu literarnemu omizju »penatov« v ljubljanski gostilni Kolovrat.

Med 2. svetovno vojno so Grudna zaprli Italijani in ga odpeljali v internacijo (Visco, Chiesa Nuova, Rab). Po italijanski kapitulaciji 1943 je pesnika doletela prava odissejda: bil je najprej v Italiji (zasedeni od zaveznikov), nato pa v raznih taboriščih v severni Afriki. V začetku 1945 je odšel v Beograd in tu nekaj mesecev sodeloval pri slovenskih oddajah na tamkajšnjem radiu. Nato se je vrnil v Ljubljano in se zaposlil na ministrstvu za prosveto. Po krajši hudi bolezni je umrl v Ljubljani 29. novembra 1948.

Pesnikovati je začel Gruden že v gimnaziji, pred 1. svetovno vojno pa je začel sodelovati v Ljubljanskem Zvonu in v Slovanu (1912). Prvi zbirki z značilnima naslovoma (Narcis, Primorske pesmi) je izdal leta 1920. Medtem ko vsebuje zbirka, Narcis pesmi z romantičnim razpoloženjem vase in v svoje erotično čustvovanje zagledanega posameznika, pa so Primorske pesmi usmerjene navzven, v širše pesnikove pokrajinske oziroma domovinske občestvo in so izrazito nacionalne in deloma tudi socialno usmerjene. Pesnik je seveda prizadeto reagiral na italijansko zasedbo Primorske, povrh je ob tem tudi sam postal pravzaprav emigrant. V uvodu v »Primorske pesmi« (Glas od doma), ki nenavadno spominja na poznejšo Župančičevo pesem Veš, poet, svoj dolg?, izreče Gruden med drugim: »Mati in oče, petero sestrá, / ž njimi ves narod na križ zdaj pripet – / nimaš ni ene besede, poet?«

Naslednja Grudnova zbirka je izšla že v znamenju 2. svetovne vojne, leta 1939, s pomenljivim naslovom Dvanajsta ura. Pesnik se je v tej zbirki izrazil preusmeril v novo stvarnost ali v novi realizem. Poleg intimnih, ljubezenskih pesmi se pojavi tudi

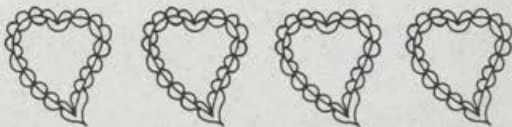

nekaj političnih (npr. Balada naših dni, Silvestrova zdravica). Po 2. svetovni vojni je izdal Gruden še dve zbirki, ki bi ju lahko označili kot pesniški dnevnik obdobja 1939–1945. Zbirka »Pesnikovo srce« (z značilno istoimensko pesmijo) upodablja intimna razpoloženja in vzdušje časa od 1939 do 1941 (bila je pripravljena za natis že 1941), zbirka »V prenanstvo« pa slika vojni čas 1941–1945, čas jetnikov, talcev, pregnancev, žrtev in vseslošnega nasilja.

Po Grudnovi smrti je izšel leta 1950 (v knjigi je letnica 1949) obsežen izbor Grudnovega pesništva (Pesmi). Pripravil ga je F. Albreht, daljšo spremno besedo pa je napisal knjigi F. Kalan. Omeniti kaže še Grudnovo otroško pesništvo, ki je izšlo sprva v knjižnici »Miška osedlana« (1922), po 2. svetovni vojni pa v knjižnici »Na Krasu« (1949 in več ponatisov).

Ob siceršnjem spoznanju, da je v Grudnovem pesništvu več časnega kot nadčasnega, pa vendarle ostaja Gruden eden vidnejših pesniških kronistov svojega časa.

Andrijan Lah

PESEM O LEPI VIDI

*Lepa Vida, kam te kliče
tvoje srce bolno
čez morje in daljne griče
hrepenenja polno?*

*Bela jadra so razpeta,
v ognju ves plamti zapad,
tvoja lica so razgreta,
v srcu tvojem je pomlad.*

*Vida, morje! – slišiš morje,
ki pozdravlja te in vabi?
vidiš v soncu vse obzorje? –
Pridi, Vida in pozabi...*

*In za morjem – tam pomlad je,
Vida, tam pomlad je večna;
za obzorjem pa tvoj grad je –
v njem bo lepa Vida srečna...*

*In zaklicalo je morje
in zavabilo obzorje –
lepa Vida v dalj je zrla,
zrla, hrepenenja mrla.*

PESNIKOVO SRCE

*Skozi srce so mi šle vse tegobe svetá,
narodov vseh bolečine sprejelo je vase,
sredi samot in viharjev je težke te čase
vedno iskalo v človeku le pot do srcá.*

*Ko po pretresih gorjá je medlelo turobno,
želel sem mu, da bi v prsih mi nehalo biti,
a še takrat je hotelo vse znova vzljubiti,
ne potopiti brez upa v samoto se grobno.*

*Verno ljubilo je svet od človeka do bilke,
bilo enako bogato v radosti in tugi:
zemska so bitja bila sotrepeči mu drugi,
zvezde na nebu v onstranstvu prižgane sve-
tilke.*

*Kdor mu prisluhnil je, kakor zvonjenju
zvoná
v tihem večeru popotnik brez dóma na cesti,
sklonil je glavo, pozabil na lastne bolesi:
skozi srce so mu šle vse tegobe svetá.*

PREŽIHOV VORANC

Ob 100-letnici rojstva

*Ako bi ne bilo Mohorjeve, ko sem njene
knjige prebiral že kot deček na paši, bi ne bil
nikoli postal pisatelj.*

Prežihov Voranc

V tem letu bo minilo že sto let, kar se je v Kotljah pod Uršljo goro rodil Lovro Kuhar, s književniškim psevdonimom Prežihov Voranc, eden najbolj izvirnih slovenskih pisateljev.

Oče je bil zemljiški najemnik veleposestnika Thurna z Raven na Koroškem, preudaren človek in zaveden Slovenec, mati je bila preprosta kmečka žena, ki je z veliko ljubeznijo skrbela za svojo družino. Za Vorancem so prišli na svet še trije bratje, od katerih je le Alojzij odšel v šole in postal duhovnik. Sicer pa je družina živela v hudih razmerah. Voranc je pozneje v pismu prijatelju Franu Albrechtu leta 1920 zapisal: »Ogrogen sem bil v bedi, trudapolnem delu od zore do mraka v moreči atmosferi strahu in večnega trepetu pred grofovskimi oskrbniki, ki je dušila roditelje in je prehajala na nas ter s svojim skrbi polnim pečatom zapečatila tudi usodo nas dece.« Šele skoraj dvajset let po Vorančevem rojstvu je očetu uspelo, da se je osamosvojil: odkupil je bajto z zemljiščem na Prežihovem vrhu, ki ga je bil kot najemnik že prej obdeloval. A za Voranca je bilo takrat pravzaprav že prepozno, kajti postajal je zrel, samostojen človek, z nekaterimi bridkimi življenjskimi izkušnjami za seboj in z ne tako skromnimi načrti za prihodnost.

Prvič je odšel v svet že z osemnajstimi leti, najprej v Trst, kjer pa ni mogel dobiti dela, potem se je potepal po Gorici in nazadnje po Celovcu, od koder se je spet vrnil domov. Toda na tem potepanju je najbrž spoznal nekaj zelo pomembnega: da je težko dobiti svoj prostor na soncu, če človek ni nič in če predvsem ničesar ne zna. Zato je že v jeseni tega leta odšel v združno šolo v Ljubljano, leta 1913 pa s posredovanjem Janeza Evangelista Kreka v višjo združno šolo na Dunaj. Tako bi se bilo življenje mladega, nadarjenega in za vse mogoče stvari dojemljivega Voranca morda uredilo, da ni izbruhnila prva svetovna vojna. Fant je moral takoj na vojno, doživel tudi soško fronto in leta 1916 prebegnil k Italijanom.

Domov se je vrnil šele leta 1919, ko se je že bližal tridesetim letom svojega življenja.

Toda mera preizkušenj še daleč ni bila polna.

Po koncu vojne je spet kazalo, da bo poslej bolje. Dobil je zaposlitev v ravenski železarni, postal je računovodja Bratovske skladišnice, vendar je hotel še kaj več in hotel je tudi javno delovati. Marsikaj je že vedel o svetu in ljudeh, o tem, kaj je dobro in kaj zlo, kaj revščina in kaj bogastvo. Hotel se je boriti za nov, boljši svet, in ta novi svet je videl v komunističnem gibanju, ki je tedaj valovalo po Evropi. Kmalu po prihodu v železarno je tam ustanovil celico komunistične partije in sčasoma postajal čedalje bolj vidna osebnost v hierarhiji te revolucionarne organizacije. Tudi poročil se je in si ustvaril družino. A po šestojanuarski diktaturi 1929 je moral zbežati na tuje. Deset let se je boril na tujih tleh, zdaj bolj, zdaj manj v ilegali, bil je večkrat aretiran in zaprt, a kljub temu tudi mnogo pisal. Ko se je leta 1939 vrnil domov in tu seveda spet živel v ilegali, deloma v Ljubljani, deloma po okoliških zatočiščih, je bil že znan pisatelj.

Voranc je bil tipičen samorastnik. V Kotljah je obiskoval dvojezično osnovno šolo, vendar je slovensko bral predvsem iz lastnega veselja, doma v borni koči in tudi na paši. Pozneje je zapisal, kako je strastno prebiral Mohorjeve knjige, zatem pa tudi druga dela, zlasti ruske realiste v nemških prevodih. Kot pisatelj začetnik je sicer v Domačem prijatelju – urejala ga je Zofka Kvedrova – in v drugih publikacijah opisoval zlasti svoja osebna doživetja s potepanja po tujih krajih, a globoko v njem je tičala druga snov, ki je šele pozneje priklila na dan. To je bila mizerija takratnega koroškega prebivalstva, ki jo je kot kočarski otrok že v rani mladosti in še pozneje tako silovito doživljal. V noveli Jirs in Bavh je o tem zapisal: »To, kar človek doživlja v mladih letih, kar se kali skozi otrokovo dušo, to ostane odločilno pri odraslem, iz tega rastejo nagibi, dejanja. Če se ti v mladih letih do česarkoli vsadi ljubezen ali pa sovraštvo v srce, to ostane in se pozneje vedno v taki ali drugi obliki pokaže. Čemur se človek pozneje priučí, to raste najrajši na temelju tega, kar si je osvojil v mladosti.«

In kaj je bilo z Vorančevo ljubeznijo in sovraštvom? Njegova ljubezen je bila brez dvoma namenjena revnim hotuljskim prebivalcem, ki so od jutra do večera garali na najemniški zemlji, pri tem pa komaj preživljali svoje družine. O tem, komu je bil namenjen njegov zgodnji otroški odpor, pa je

nekaj zapisal tudi v noveli Jirs in Bavh: »Pogum se je v meni takoj skrčil, ko sem slišal besedo: gospoda. To, kar sem si jaz s to besedo predstavljal, je bilo ono, kar sem sovražil s prvim sovraštvom svoje mlade duše... Grof, gozdar, birič...?«

Kot pisatelj se je Voranc počasi razvijal, tako v snovnem kot tudi v oblikovnem oziroma jezikovnem pogledu. Ko mu je izšla prva knjiga, in sicer zbirka do tedaj natisnjenih del z naslovom Povesti, mu je bilo že dvaintrideset let. A z njo se ni kaj posebno uveljavil. Ko pa je bila leta 1935, deset let za Povestmi, v reviji Sodobnost objavljena njegova novela Boj na Požiravniku, je bil to literarni dogodek par excellence. Pojavil se je pisatelj, ki je znal s silovito prepričljivostjo prikazati malega človeka v vsej njegovi tragičnosti. V tej noveli je prvič uporabil psevdonim Prežihov Voranc in od tedaj dalje so ga slovenski bralci spoznavali le še pod tem imenom; seveda so pa le nekateri vedeli, da se za njim skriva politični preganjanec Lovro Kuhar. V Sodobnosti je potem objavljajl novelo za novelo in z vsako posebej spet intenzivno opozarjal nase, dokler leta 1940 ni zbral najznačilnejših in jih slovenskemu občinstvu predstavil v knjigi z naslovom Samorastniki. Pred vojno, ko je živel v ljubljanski ilegali, sta tudi izšla dva njegova romana, Požganica in Doberdob, prvi iz časov koroškega plebiscita, drugi iz doživetij na frontah prve svetovne vojne. Tako je Voranca zatekla druga svetovna vojna prav v času njegovih pomembnih literarnih uspehov in velikih načrtov za naprej.

V vojnem času je še pisal. Predvsem se je ukvarjal z romanom Jamnica, ki je potem izšel leta 1945, sicer pa se je pridružil Proti-

imperialistični, pozneje Osvobodilni fronti. Logično bi bilo, da bi bil v odporu proti okupatorju, ki ga je snovala Komunistična partija, igral eno od prvih vlog, saj je užival velik ugled poklicnega revolucionarja. Vendar se ni zgodilo nič takega, postal je le predsednik kulturnega plenuma OF, kar sicer tudi ni bila nepomembna funkcija, vendar daleč od odločilnega vpliva na takratna dogajanja. Kaže, da so ga začeli prehitevati drugi in ga morda zavestno zadrževali v določeni izolaciji. Na začetku leta 1943 so ga Italijani zaprli, Nemci pa poslali najprej v Begunje, potem v Berlin, v Sachsenhausen in v Mauthausen. O tem, kaj je tam v skoraj dveh letih hudega preizkusil, pravzaprav ne vemo mnogo, vemo pa, da se je po vojni vrnil v domovino bolan in ves zgrožen ob spoznanju, kakšna zver utegne biti človek.

Toda po vojni je še živel in še delal. Tudi javne funkcije je navzlic slabemu zdravju še prevzemal, vendar bolj v kulturi kot v politiki, na primer pri ljudski prosveti. Zdelo se je, kot da nad njim visi neka neznana ananema, ki ne dopušča, da bi prejšnji revolucionar in politik evropskega formata imel kaj več besede pri oblasti, ki je uresničevala njegove nekdanje cilje. Zakaj se je to tako dogajalo, še danes točno ne vemo. Lahko samo ugrabimo.

Je pa zato tembolj pisal. Po vojni je izdal še precej imenitnih del, izvirnih in v ponatisih, od že omenjene Jamnice leta 1945 prek potopisov Od Kotelj do Belih vod in Borbe na tujih tleh do Solzic leta 1949, ki so tako njegova zadnja knjiga. In prav tu, v Solzicah, se je ta nemirni in nesrečni pisatelj spet vrnil v domače hotuljsko okolje, v svoje otroštvo, k svoji revni družini in k svoji materi, k tisti snovi torej, ki jo je oblikoval v najbolj intimne osebnoizpovedne umetnine.

Pozimi 8. februarja 1950 je Prežihov Vranc umrl. Pred smrtjo je potožil, da bo doživel dvajset let manj kot njegov oče. A treba je vedeti, da je oče ves čas ostal doma, na domači zemlji, ki jo je imel rad, in da navzlic hudi revščini in srditemu boju za kruh ni doživljal takšnih pretresov kot njegov sin, ki se je bil nekoč odpravil na pot, da bi pomagal revnim in nesrečnim ljudem, a je pri tem sam omagal. S srcem pa je bil vendarle tudi on vedno doma, na Prežihovem vrhu. Fran Sušnik, njegov častilec in poznavalec, mu je ob smrti rekel: »Koderkoli je bil, je nosil Kotlje s seboj.«

Jože Šifer

PRVA IZKUŠNJA SAMOSTOJNE SLOVENSKE DRŽAVNOSTI

Ob 75-letnici

Danes, ko je nastopilo povsem novo zgodovinsko obdobje v razvoju slovenskega naroda – samostojno in suvereno nacionalno življenje Slovencev v njihovi lastni in mednarodno priznani državi ter članici OZN – je prav in tudi pošteno, da se spomnimo vseh državotvornih dejanj, ki so jih Slovenci v preteklosti že izvršili in tako vztrajno dokazovali svoje globoko hotenje, da si ustvarijo svoj, nikomur drugemu pripadajoči državni dom, dom, ki bo zgrajen po njihovih lastnih predstavah in v katerem si bodo resnično vladali sami. Eno izmed takih prelomnih dejanj, ki bi lahko že doslej veliko močnejše polnilo slovensko nacionalno zavest, je vsekakor povsem uresničeno samolastno slovensko politično, gospodarsko, nacionalno in državno življenje v novembru leta 1918, tj. v času obstoja posebne Države Slovencev, Hrvatov in Srbov (Države SHS), preko katere so se šele južnoslovanski narodi, ki so bili do konca oktobra 1918 vpeti v avstroogrski državni okvir, združili s Kraljevino Srbijo in Črno goro v prvo jugoslovansko državno skupnost (Kraljevino SHS). Ker se na obstoj Države SHS navadno pozablja in misli, da je jugoslovanska država nastala že 29. oktobra 1918, tj. tedaj ko so se Slovenci, Hrvati in Srbi odcepili od Avstro – Ogrske monarhije, naj zato najprej na kratko predstavimo samo Državo SHS, v kateri je slovenski narod po dolgi stoletjih nemške nadoblasti za kratek čas dosegel svojo nacionalno osvoboditev in politično osamosvojitve.

Država SHS je obstajala od 29. oktobra 1918 (samoodločbe Slovencev, Hrvatov in Srbov), pa do 1. decembra 1918, ko se je s Kraljevino Srbijo (ta je tedaj obsegala tudi Makedonijo, tik pred tem pa sta se ji priključili Črna Gora in Vojvodina) združila v Kraljevino SHS. V tem času je z izjemo Prekmurja, Medjimurja, Baranje, Bačke in Banata, obsegala vse jugoslovansko ozemlje bivše monarhije – Slovenijo z Istro, Hrvaško s Slavonijo in Dalmacijo ter Bosno in Hercegovino. Država SHS mednarodno sicer ni bila priznana, kljub temu pa je uresničevala vse zahteve, ki jih predpisuje mednarodno

pravo za nastanek in obstoj držav. Imela je svoje državno ozemlje, ki je nastalo potem, ko so se ločili Slovenci, Hrvati in Srbi od Avstro-Ogrske monarhije. Prav tako je imela svoje prebivalstvo, saj je po 29. oktobru prebivalstvo jugoslovanskih dežel iz bivše monarhije pripadalo novi Državi SHS. Nova Država SHS je imela tudi lastno, organizirano oblast, kajti v jugoslovanskih deželah nekdanje monarhije po njihovi odcepitvi avstroogrski državni organi niso več izvrševali suverene oblasti, pač pa jo je Narodno Vijeće SHS v Zagrebu (Narodno Vijeće), ki je bilo v Državi SHS najvišja, navzven pa neodvisna in tako suverena državna oblast. Predsednik Narodnega vijeća je bil slovenski politik dr. Anton Korošec. Povedati je še treba, da Država SHS tudi ni bila mednarodno povsem nepriznana, saj so v I. svetovni vojni zmagovite antantne sile s svojim ravnanjem le pokazale, da se zavedajo državne spremembe, ki je na jugu nekdanje Avstro-Ogrske nastala 29. oktobra 1918. Tako je antantni glavni poveljnik na solunski fronti, francoski general Louis Franchet d'Esperey, 6. novembra 1918 v imenu antantnih vojaških sil na vzhodu v posebnem telegramu pozdravil »jugoslovansko Narodno vijeće v Zagrebu in Ljubljani kot tudi novo kopensko in pomorsko jugoslovansko oboroženo silo«. Državno spremembo na jugu bivše Avstro-Ogrske monarhije so upoštevali celo v taboru premaganih nemških in avstrijskih vojaškopoličnih sil, saj je 3. novembra 1918 – torej še v času, ko je obstajala cesarska Nemčija – npr. poročal nemški poslanik na Dunaju zunanjemu ministrstvu v Berlin, da je Narodna vlada SHS v Ljubljani (Narodna vlada), dovolila nemškim rajhovskim oficirjem ter vojaštvu, potovati čez slovensko ozemlje. Poleg tega je tudi zadnji vladar sicer že razpadle monarhije, Karel I. Habsburški, že 30. oktobra 1918 ukazal, da se mora Narodnemu Vijeću predati avstroogrsko vojno mornarico, generallajtant nekdanje avstro-ogrške vojske Wurm, pa je 5. novembra 1918 predsedniku slovenske Narodne vlade osebno izjavil, »da pripozna suverenost proste jugoslovanske države (Države SHS), katero je pripoznalo tudi Nj. Velikanstvo.« Ob vsem tem pa velja še poudariti, da se je upoštevanje obstoja Države SHS pokazalo tudi pri oblikovanju novih evropskih mednarodnih odnosov v novembru 1918. Že 2. novembra 1918 je namreč predsednik poljske vlade pozdravil zagrebško Narodno Vijeće, v Zagreb pa je prispel

Znamka države SHS

Št. 1. V Ljubljani, dne 4. novembra 1918. Letnik I.

URADNI LIST

Narodne vlade SHS v Ljubljani.

Resglasil Narodne vlade.

Državljan!

Predsednik Narodnega sveta v Zagrebu kot vrhovna oblast države Slovenov, Hrvatov in Srbov je na predlog Narodnega sveta v Ljubljani za Slovenijo imenovala tole vlado:

Predsednik: Josip vitez Pogacnik.

Oddelek za notranje zadeve: dr. Janko Broje.

Oddelek za pravno: dr. Ivan Tavcar.

Oddelek za uk in bogoslužje: dr. Karel Verstovsek.

Oddelek za pravosodje: dr. Vladimir Harnikar.

Oddelek za socialno skrbstvo: Anton Kristan.

Oddelek za finance: dr. Vekoslav Kerkovec.

Oddelek za promet: dr. Pavel Pestičnik.

Oddelek za industrijo in trgovino: dr. Karel Triller.

Oddelek za javna dela in obrt: inženir Vladimir Remec.

Oddelek za poljedelstvo: prelat Andrej Kalan.

Oddelek za narodno obrambo: dr. Lovro Pogacnik.

Oddelek za zdravstvo: dr. Antón Breclj.

Vlada si je v sveti, da je prevzela za prehodno dobo do končne ureditve naše edinstvene države težko in odgovorno dolžnost.

Te dolžnosti bo mogla vršiti le s pomočjo in podporo Vas vseh

Državljan! Zdržite vse svoje sile v blaginjo naše domovine!

Vdržite rad in mir!

Vsi doseženi sakoni in vse dosežene navedbe ostanejo še nadalje v veljavi,

enako vse narodne vojaške in civilne oblasti ter uradi, dokler vlada drugake ne ukrene.

Nihče ni upravičen, si sam delati pravice.

Rojaki, spoštujte imejte, čast in poštenje drugodnih državljanov!

Vojski bodite na službo domovini; gre za Vaš lastni dom!

Zvesta velikim načelom, v katerih imenu smo dosegli svojo svobodo, Vam vlada

objavlja, da bo zvesto služila narodu.

V Ljubljani, dne 31. oktobra 1918.

Josip vitez Pogacnik
predsednik

poljski vojšaki državni predstavnik, nato je sredi novembra 1918 imenovala čehoslovaška vlada svojega polnomočnega diplomatskega predstavnika v Zagrebu, z zagrebškim Narodnim Vijećem pa so bili novembra 1918 v stiku tudi dunajski apostolski nuncij kot starešina tamkajšnjega diplomatskega zbora, danski ministrski predsednik in bavarsko poslanstvo na Dunaju. Za Državo SHS je bilo zelo važno tudi dejstvo, da je 8. novembra 1918 srbski ministrski predsednik Nikola Pašić v imenu vlade Kraljevine Srbije priznal Narodno Vijeće »kot reprezentanta in vladu« Slovencev, Hrvatov in Srbov iz nekdanje monarhije, medtem ko pa je gotovo najbolj pomembno bilo povsem nedvoumno mednarodno priznanje, ki ga je Država SHS dobila s strani Madžarske demokratične republike. Ko je madžarski diplomatski predstavnik, Aladar Balla, 9. novembra 1918 prispel v Zagreb, je namreč ob izročitvi poverilnic svečano izjavil, da je z »zaupanjem madžarskega Narodnega sveta in madžarske vlade pooblaščen«, da pozdravi »kot poslanik Madžarske... Narodno Vijeće popolnoma svobodno nastale suverene jugoslovanske države«. Glede na povedano zato lahko ugotovimo, da je Država SHS dejansko predstavljala povsem samostojen državni subjekt, pri čemer za njen obstanek vprašanje njenega formalnega mednarodnega priznanja s strani večjega števila držav, ni imelo odločujočega pomena.

V Državi SHS, o kateri je leta 1923 znani politični publicist Fran Erjavec upravičeno zapisal, da sodi »med najlepša poglavja slovenske zgodovine«, so se Slovenci uveljavili kot suveren narod, ki razpolaga sam s sabo in samostojno odloča v vseh vprašanjih, v katerih se kaže neodvisnost samostojne in svobodne narodne skupnosti. Slovenska nacionalna suverenost, dosežena novembra 1918, je temeljila v notranji ureditvi Države SHS, ki je zagotavljala Slovincem lastno državnost na osnovi pristojnosti, katere so v tej državi imeli posamezni necentralni, tj. pokrajinski organi oblasti. V Državi SHS je imel slovenski narod svojo, že omenjeno Narodno vladu v Ljubljani (to je bila prva samostojna slovenska narodna vlada!), v kateri so bili z izjemo za zunanje zadeve združeni vsi najvišji organi, ki jih ima vsaka moderna država. Narodna vlada, katere člani so bili predstavniki vseh tedaj obstoječih slovenskih političnih strank – Slovenske ljudske stranke (SLS), liberalne Jugoslovanske demokratične stranke (JDS) in Ju-

goslovanske socialnodemokratične stranke (JSDS) – je namreč poleg svojega predsednika, Josipa viteza Pogačnika (SLS), imela še dvanajst upravnih oddelkov (t.i. poverjeništev): *poverjenišтво za notranje zadeve* (vodil ga je pripadnik SLS dr. Janko Brejc), *poverjenišтво za prehrano* (vodil ga je pripadnik JDS dr. Ivan Tavčar), *poverjenišтво za uk in bogočastje* (vodil ga je pripadnik SLS dr. Karel Verstovšek), *poverjenišтво za pravosodje* (vodil ga je pripadnik JDS dr. Vladimir Ravnihar), *poverjenišтво za socialno skrbstvo* (vodil ga je pripadnik JSDS dr. Vekoslav Kukovec), *poverjenišтво za promet* (vodil ga je pripadnik JDS dr. Pavel Pestotnik), *poverjenišтво za industrijo in trgovino* (vodil ga je pripadnik JDS dr. Karel Triller), *poverjenišтво za javna dela in obrt* (vodil ga je pripadnik SLS inž. Vladimir Remec), *poverjenišтво za kmetijstvo* (vodil ga je pripadnik SLS prelat Andrej Kalan), *poverjenišтво za narodno obrambo* (vodil ga je pripadnik SLS dr. Lovro Pogačnik) in *poverjenišтво za zdravstvo* (vodil ga je pripadnik SLS dr. Anton Breclj). Na ta način je bila utemeljena slovenska državnost, saj je z Narodno vladu imela Slovenija svojo državno oblast, kajti zagrebško Narodno Vijeće, vrhovni organ oblasti v Državi SHS, si je zase pridržalo le vodenje zunanjih in vojaških zadev ter odločanje o pravici pomilostitve, razveljavljanju zakonov in imenovanju višjih uradnikov. Ta razdelitev pristojnosti med slovensko Narodno vladu in zagrebškim Narodnim Vijećem se je najprej ohranila v prvotni obliki, kasneje pa jo je Narodna vlada presegla in začela izvajati svojo državno oblast tudi na področjih, ki so sprva bila v pristojnosti Narodnega Vijeća. Posegla je na področje mednarodnega občevarja in njen obstoj so upoštevale celo nekatere evropske vlade pri razvijanju svojih diplomatskih odnosov (Poljska, predvsem pa vlada Nemške Avstrije). Poleg tega je Narodna vlada v Sloveniji povsem samostojno vodila še vse vojaške zadeve (vojaštvo in orožništvo je npr. prisegalo slovenski Narodni vladu), pomilostila je osebe, ki so jih obsodili avstrijski pravosodni organi, sama je razveljavljala avstrijske zakone in prav tako sama imenovala višje uradnike. To prakso je nato potrdila še posebna »Naredba celokupne vlade o prehodni upravi v ozemlju Narodne vlade SHS v Ljubljani« Naredba o prehodni upravi imenovana tudi Žolgerjeva naredba, ki jo je 21. novembra 1918 sporazumno z Narodnim Vijećem izdala Narodna vlada.

Po tej naredbi je bila za Slovenijo prenešana vloga Narodnega Vijeća kot nosilca vrhovne oblasti na Narodno vladu, in sicer tako, da je Narodno Vijeće prepustilo Narodni vladi svojo oblast za slovensko ozemlje. S tem je bila na slovenskem ozemlju Narodna vlada tudi formalno edina, popolna in najvišja oblast ter nosilka slovenske nacionalne suverenosti v Državi SHS. To je pomenilo, da je bila Slovenija nasproti Državi SHS v povsem samostojnem položaju ter je bila nanjo vezana le še na konfederativen način. Narodna vlada se je tega dobro zavedala in je konec novembra 1918 o Sloveniji že govorila kot o »državi SHS slovenskega območja«.

Tako podkrepljena nacionalna emancipacija, ki jo je zagotavljala Naredba o prehodni upravi, je lepo potrjevala zgodovinsko nove pogoje slovenskega družbenega, političnega, gospodarskega in kulturnega življenja, katere je novembra 1918 s svojim širokim, dobro organiziranim in prizadevnim delom vzpostavljala slovenska Narodna vlada. Le-ta je na različnih področjih uveljavljala novo, slovensko državno življenje, najprej pa na političnem, na katerem je med njene prve ukrepe sodila odstavitev vseh vodilnih predstavnikov stare, avstrijske državne uprave. Narodna vlada je ob tem ukazala, da morajo vsi uradniki priseči zvestobo Državi SHS, kar se je nato tudi zgodilo, hkrati pa je še odredila, da se vsi državni davki, davščine in pristojbine od 1. novembra 1918 plačujejo, sprejajo in zaračunavajo v prid Državi SHS. Povsem jasno je tudi pokazala, da je Država SHS demokratična meščanska republika, saj je zapovedala, da se tako civilne kot vojaške sodbe izrekajo »v imenu zakona«, medtem ko so se v Avstro-Ogrski monarhiji razglašale v imenu »Njegovega Veličanstva Cesarja«, odpravila pa je tudi plemenitaške nazive »visokorodje« in »blagorodje« ter do tedaj uporabljane naslove na oblastne organe, kakor »visoki«, »slavni« in druge.

Naslednjo stopnjo, v kateri je utemeljila Narodna vlada nacionalno osvoboditev in politično osamosvojitve Slovencev po odcepitvi od Avstro-Ogrske monarhije, je predstavljala ukinitve dotedanje politične in upravne razdelitve Slovenije na posamezne pokrajine, ki je v avstrijski dobi odločilno omejevala slovensko narodnopolitično rast. Narodna vlada je prevzela in v sebi združila delovanje vseh prejšnjih deželnih vlad, deželnih odborov in avtonomnih upravnih oblasti in tako povezala Slovenijo s sklenje-

Vitez Pogačnik, predsednik Narodne vlade za Slovenijo

no politično-upravno celoto. Na ta način je bil v času obstoja Države SHS v svoji prvi stvarni obliki uresničen program Zedinjene Slovenije. Takratna Zedinjena Slovenija je obsegala vse ozemlje, ki ga je upravljala Narodna vlada – bivšo Kranjsko, Goriško, slovenski del Istre, mesto Trst z okolico ter tiste dele Štajerske in Koroške, ki so bili vključeni v Državo SHS.

Narodna vlada je v politično-upravno Zedinjeni Sloveniji posebej pozorno ustvarjala novo, slovensko državno organizacijo na vseh bistvenih področjih delovanja države – upravnem, sodnem in vojaškovarnostnem. Tako je že 7. novembra 1918 ustanovila posebno Upravno komisijo, ki je bila zadolžena, da izdela načrt za preosnovo javne uprave, poleg tega pa je ustanovila še več

Dr. Anton Korošec, predsednik Narodnega Vjeća SHS

drugih pomembnih upravnih teles – Komisijo za mirovno konferenco s pisarno za zasedeno ozemlje (ta naj bi reševala vprašanje slovenskih mej), Dopisni urad Narodne vlade v Ljubljani (predstavljal naj bi neke vrste tiskovno agencijo Narodne vlade), Prehodni gospodarski urad v Ljubljani in Uradni list. Obenem ni obšla tudi vprašanja kadrovskega potenciala, potrebnega za delovanje nove državne uprave. Tako so morala vojaška poveljstva odpustiti iz aktivne službe vse javne uradnike – profesorje, učitelje, sodnike, notarje, železničarje, poštne uradnike itn.. Narodna vlada pa je ob tem za demobilizirane častnike ustanovila še trimesečni tečaj za poštne, železniške in druge uradnike, ki naj bi bili kasneje sprejeti v ustrezne državne službe.

Vzporedno z ustvarjanjem temeljev nove slovenske državne uprave, je Narodna vlada preoblikovala tudi dotedanji ustroj sodnih ustanov na slovenskem ozemlju. Določila je nove nazive sodišč in državnih pravdnih in podredila del koroških okrajnih sodišč (v Borovljah in Rožeku) deželnemu sodišču v Ljubljani, drugi del teh sodišč (v Pliberku, Dobrli vasi in v Železni kapliji) pa okrožnemu sodišču v Mariboru. Hkrati je ob že obstoječem višjem deželnem sodišču v Trstu ustanovila še višje deželno sodišče v Ljubljani, ki je na območju, katero je zajemalo (t.j. na bivšem Kranjskem, Štajerskem in Koroškem), predstavljalo najvišjo sodno oblast in je dokončno razsojalo v vseh pravnih zadevah, v katerih je dotlej odločalo avstrijsko vrhovno sodišče na Dunaju. Narodna vlada je ustanovila tudi vojaško sodišče v Ljubljani, pristojno za vsa kazniva dejanja vojšakih oseb na slovenskem ozemlju. Enako kot na sodnem področju, je pohitela Narodna vlada vzpostaviti slovensko državno oblast tudi na področju varnosti in državne obrambe ter je v celoti organizirala nov in nedovisen slovenski vojski in varnostni aparat. Ta je štel 12.375 dobro oboroženih in oskrbovanih slovenskih častnikov in vojakov, ob njih pa še 1773 srbskih vojakov in častnikov, ki so se 6. novembra 1918 – na povratku iz vojnega ujetništva v okolici Salzburga – v Ljubljani dali Narodni vladi pod njeno poveljstvo in na razpolago.

Polnega in svobodnega razvoja slovenskega naroda v Državi SHS pa ni predstavljalo le uveljavljanje in organiziranje njegove državne oblasti, pač pa tudi ustvarjanje ustreznih pogojev za samostojen in svoboden slovenski narodnogospodarski razmah.

V tej zvezi je rešila Narodna vlada vrsto vprašanj, ki jih je terjalo oblikovanje novega, slovenskega nacionalnega gospodarstva. Odpravila je vojaško in uvedla mirnodobsko gospodarsko proizvodnjo v Sloveniji, v svojo last oziroma upravo je prevzela vsa posestva, gozdove in gospodarske obrate, ki so pred tem pripadali avstrijski državi (s tem je ustvarila slovensko državno imetje), obenem pa je storila tudi vse potrebno, da je omogočila povezovanje nacionalnih gospodarskih sil. Slednje je izvršila tako, da je razširila delovanje različnih pomembnih ustanov (prejšnje cesarsko-kraljeve kmetijske družbe, finančnega ravnateljstva in finančne prokurature v Ljubljani, inženirske zbornice ter trgovske in obrtne zbornice v Ljubljani in poslovalnice za krmila v Ljubljani) na vse ozemlje, ki je bilo v njeni upravi. Hkrati pa je pod svoje vrhovno vodstvo postavila še vsa finančna oblastva, vse finančne urade in vse finančne blagajne na slovenskem ozemlju. Ob tem si je tudi prizadevala, da se zbere ustrezna kadrovska moč, na katero bi bila oprta graditev slovenskega političnega časopisja pozvala kmetijske, gozdarske in kulturnotehnične strokovnjake in vse tiste strokovnjake, »ki delujejo sedaj med Slovenci, naj nemudoma javijo svoje naslove.« Vzporedno z vsemi temi gospodarskopoličnimi ukrepi in široko organizacijsko dejavnostjo pa je Narodna vlada še zagotovila, da se je nadaljevalo obratovanje že obstoječe industrijske in kmetijske proizvodnje v Sloveniji, vso potrebno pozornost pa je namenila tudi vprašanju nemotenega železniškega prometa in oblikovanju enotne preskrbovalne organizacije na Slovenskem.

Slovenska nacionalna osvoboditev in politična osamosvojitev pa sta se v novembru 1918 razen na političnem, upravnem, vojaškem in gospodarskem področju, udeležili tudi skozi ustvarjanje novih družbenih in političnih osnov slovenskega narodnega življenja. Tako je Narodna vlada – nasprotno kot pa avstrijska oblast – dovolila svobodno ustanavljanje društev, svobodno prirejanje shodov in svobodno razpečevanje časnikov in revij. Že na svoji prvi seji, 1. novembra 1918, je sprejela tudi sklep, da je uradni jezik na Slovenskem – slovenski. Slovenščina je tako postala tvorni del novega slovenskega družbenega življenja, saj so po določilih Narodne vlade vse uradne službe pričele poslovati v slovenskem jeziku, vsi napisi na uradnih poslopih, vsi uradni obrazci in vsi žigi so morali biti slovenski, znanje sloven-

ščine »v govoru in pisavi« pa je postalo pogoj za zaposlitev. Nova vloga slovenskega jezika je seveda bila potrjena tudi v šolstvu, kajti slovenščina je postala izključni učni jezik na vseh ljudskih in meščanskih šolah, pripadnikom drugih narodov pa so bile ob zadostnem številu šoloobveznih otrok, zagotovljene manjšinske šole z državnim (slovenskim) jezikom kot obveznim predmetom. Glede na tako dosledno izvedeno slovensko narodnojezično uveljavitev v Državi SHS, je zato razumljivo tudi stališče slovenskih kulturnih in znanstvenih delavcev, ki so sredi novembra 1918 v posebni resoluciji terjali, da morajo imeti Slovenci v novi državi (t.j. po združitvi s Srbijo), kulturno avtonomijo. Kar zadeva samo zedinjenje s Srbijo – tega so namreč vsi pričakovali – je v tedanji slovenski politiki prevladovalo mnenje, naj se izvrši na demokratični in enakopravni osnovi. Ko so o tem vprašanju razpravljali na seji Narodne vlade, se je tudi pokazalo, »da se glede končne oblike (bodoče) države ... vsi člani Nar. vlade brez izjeme strinjajo s tem, da je najprimernejša republika.«

Naš kratek prikaz slovenske narodne samostojnosti in najpomembnejših ukrepov Narodne vlade, ki jih je novembra 1918 narekovala dejavna zavest o slovenski državnosti, pa ne bi bil celovit, če se ob koncu ne bi vrnili k že omenjeni Naredbi o prehodni upravi. Ta naredba je namreč predstavljala najbolj očiten izraz slovenske suverenosti, dosežene v Državi SHS, saj ni določala le, da je Narodna vlada najvišja državna oblast na slovenskem ozemlju, pač pa je hkrati opredeljevala še vse osnove novega slovenskega družbenega, gospodarskega in upravnopolitičnega življenja tako, kakor se to sicer urejuje z ustavnimi določili oziroma z ustavo. Naredba o prehodni ustavi (izdelala jo je 7. novembra 1918 ustanovljena Upravna komisija), je torej imela značaj ustavnega akta in v tem smislu je tudi odredjala način slovenske državne organiziranosti in predpisovala dejavnost suverenih organov slovenske državne oblasti. Podrobno je določala tudi način in obliko delovanja politične uprave in samouprave v Sloveniji, hkrati pa je po vseh poglavitnih področjih na novo utemeljevala še preostala vitalna vprašanja družbenega in gospodarskega življenja na Slovenskem. Preoblikovanje njegovih temeljev je uveljavila na področju šolstva, pravosodja, obrtnega nadzora, finančnega upravljanja, poštnega in železniškega prometa, trgovskega in obrtnega združenja, rudarske-

ga upravljanja, merskega nadzora, agrarnih operacij, orožništva in upravnega sodstva. Tako je bila z Naredbo o prehodni upravi še z načrtnim pravnim dejanjem potrjena slovenska državnost in dokazana slovenska državotvorna sposobnost, ki je komaj v enomesečnem obstoju Države SHS razkrila vse ustvarjalne sile slovenskega naroda in uresničila njegovo živo voljo, da postanejo Slovenci svoboden, sodoben in drugim enakovreden narod. Ta volja nato ni bila spoštovana v Kraljevini SHS (kasneje preimenovani v Kraljevino Jugoslavijo), po razpadu te države in ponovni jugoslovanski izkušnji, pa je moralo preteči še petdeset let, da so lahko Slovenci uresničili svoj davni sen po nacionalni pravičnosti, enakopravnosti in svobodi ter svoji samostojni in neodvisni slovenski državi.

Jurij Perovšek

ODPUSTITI, POZABITI NE

Nacistični ukrepi zoper Koroške Slovence pred 50 leti

Na spominski slovesnosti 12. aprila 1992 v Celovcu smo se spomnili pregnanstva tisoč koroških Slovencev za časa nacizma. Dne 14. aprila pa je daroval za pokojne izseljence v farni cerkvi v Podgorjah sveto mašo krški škof dr. Egon Kapellari.

Ko se spominjamo teh dogodkov pred petdesetimi leti, se še močneje zavedamo krivice, ki je bila storjena koroškim Slovcem.

Proces raznarodovanja, ki se je zdel nacističnemu režimu še prepočasen, je nadomestil režim s silo. Od 78 utrakvističnih šol na južnem Koroškem je bilo spremenjenih že leta 1939 50 v čisto nemške, druge je doletela ista usoda najkasneje ob Hitlerjevem napadu na Jugoslavijo 1941. Že od leta 1938 naprej so se vrstile aretacije vodilnih osebnosti. Med njimi so bili duhovniki Vinko Poljanec, Ivan Starc, Rudolf Blüml, Anton Kutej, Matevž Nagele, Štefan Singer, Janez Hornböck, dekan v Mežiški dolini, Alojzij Vavti in Alojz Nadrag, med prosvetnimi delavci pa Folti Hartman, Franc Aicholzer, Rado Wutej in Šimej Martinjak. Joško Tischler, predsednik Slovenske prosvetne zveze, je bil službeno prestavljen najprej iz Celovca v Beljak, nato pa v Bregenz, kjer so ga

nacistične oblasti aretirale. Navedel sem iz vrst preganjanih in zaznamovanih le nekaj imen. Znani so primeri duhovnikov kot laikov, ki so bili brez obravnave odpeljani v koncentracijsko taborišče Dachau. Takoj po napadu na Jugoslavijo je bilo mnogo slovenskih duhovnikov v zaporih. Od 67 duhovnikov, ki so morali zapustiti svoje fаре, je bila – razen izjemnih primerov – večina prestavljena v nemške fаре. Vse slovenske kulturne in gospodarske organizacije in ustanove je oblast likvidirala. Prepovedala je slovensko bogoslužje, v javnosti so se pojavili lepaki »Kärntner, sprich deutsch!«. Usoda Slovenije pa je bila, da so jo zasedli po napadu nemške vojske na Jugoslavijo Nemci, Italijani in Madžari. Nad slovenskim narodom se je začel genocid.

V jutranjih urah 14. aprila 1942 se je pričelo veliko izseljevanje koroških Slovencev. Odpeljani so bili v notranjost rajha v taborišča Hagenbüchach, Schwarzenberg, Frauenaaurach, Weisburg, Eishstatt, Hesselberg in Reichnitz blizu Stettina.

Proti pregnanstvu koroških Slovencev je protestiral na najvišjem mestu v Berlinu pomožni škof dr. Andreas Rohrer. Vendar je bil s strani Himmlerjevega urada deležen le ciničnega odgovora, češ da je pristojen v svoji škofiji le za nebeške zadeve in naj ne skrbi »za ta resnično zemeljska vprašanja«.

kot so bila to po mnenju nacističnih oblastnikov vprašanja pregona koroških Slovencev.

Novembra 1942 in januarja 1943 so bile v Selah izvršene številne aretacije. Vse žrtve so bile odgnane v zapore deželnega sodišča. Ljudsko sodišče v Berlinu, ki je zasedalo aprila 1943 v Celovcu, je obsodilo 13 obtožencev na smrt. Tudi v tem primeru se je zanje zavzel dr. Andreas Rohrer. Vendar je bilo vse zaman. 29. aprila 1943 so bili obsojeni obglavljeni na Dunaju.

Na pregnanstvo slovenskih družin in kruto nasilje so odgovorili koroški Slovenci s protinacističnim uporom čisto v duhu izpovedi v eni izmed zadnjih števil »Koroškega Slovenca«, da ima slovenska narodna skupnost še vedno svoje »misli in težnje, svoj nazor o življenju in svetu«. Le tako so mogli koroški Slovenci preživeti. Nam vsem v opomin in vodilo.

Valentin Inzko

RIHARD JAKOPIČ (1869 – 1943)

Rihard Jakopič je bil vodilni predstavnik slovenske impresionistične slikarske generacije z največjim ustvarjalnim razponom in umetnik, ki je kot še nihče pred njim vnesel likovno umetnost v našo najširšo kulturno zavest. Za slovensko likovno umetnost je bil usoden kot umetnik in kot javni delavec, zato upravičeno velja za našo osrednjo slikarsko osebnost v času med obema vojnama, ki jo lahko primerjamo le z največjimi ustvarjalci na drugih področjih.

Rojen je bil leta 1869 v Ljubljani. Študiral je na Dunaju in v Münchnu, kjer ga tradicionalna akademijska šola ni zadovoljevala, zato je prestopil v Ažbetovo šolo, pozneje pa je bil kratek čas tudi na praški akademiji. 1902 se je naselil v Škofji Loki, kjer je ustvarjal skupaj z drugimi impresionisti in kjer se mu je pridružil Grohar, od leta 1906 pa je živel v Ljubljani. Sodeloval je pri organiziranju razstav doma in po Evropi, postavil Jakopičev paviljon, pisal o umetnostnih razmerah in postal osrednji steber naše likovne zavesti.

V svojem slikarstvu je bil v osnovi kolorist, ki ga je najprej pritegnil predvsem barvni videz motiva, raztopljenega v svetlobi. Tehnično se je oprijel impresionizma, ki ga je spoznaval tudi v stiku z deli francoskih

impresionistov, po duhu pa je bil poln sodobnejšega findsiećlovskega občutja – zlasti v intimnih krajinah z brezami, ovitimi v meglene pajčolane –, kar so spoznali že njegovi literarni vrstniki kot tipično slovensko »štimungo«, zlasti Oton Župančič in Ivan Cankar, ki mu je preroško napovedal največji razvoj. Poleg krajin je slikal intimno poetične interiere z razpoloženjsko obarvanimi ženami med sanjarjenjem ali za klavirjem, ki so mu bile le nosilec poetičnega vzdušja, utemeljenega v muzikalnem prelivanju barv, zlasti oranžno rdečih, zelenih in belo-modrih. Postopoma pa mu je postal slikarski predmet le še izraz lastnih notranjih občutij in vse bolj dinamičnih vizij. S pastozno vzviharjenimi nanosi žarečih barv, v katerih odmeva skoraj baročni patos, je ustvaril prave duhovne privide, kot so zlasti v večernem žarenju dojete ekstatične podobe Save v žarenju elementov, vode in oblakov, kot izraz umetnikovega bogatega čustvenega doživljanja in zanosa. Snoval je tudi simbolično in alegorično pojmovane motive, zlasti znamenitega Slepca, ki ga zbližuje s sočasnimi ekspresionisti, religiozno nadahnjene podobe s Kristusom tolažnikom, polne človečno tolažilnega ognja, ter stensko poslikavo oboka v veži ljubljanske Meksike; zlasti v taki figuraliki je težil tudi k dinamični monumentalnosti, kakršno izžareva michelangelovsko poveličan avtoportret ob umetnikovi 60-letnici. V zadnjih letih pa je slikal predvsem mistične, z duhovno atmosfero prežete in dematerializirane rože.

Zaradi naslona na spremenljivo naravo, ki mu je bila le izhodišče za svetlobno razpoloženjske sestave oziroma zaslon za izžarjevanje spreminjajočega se slikarjevega lastnega duševnega življenja, je najraje slikal v ciklih, od katerih so poleg Save posebej znamenite Križanke. Ob glavnih delih so ohranjene številne študije, ki so bile v glavnem predstavljene šele ob zadnji slikarjevi posmrtni retrospektivi in v katerih lahko odkrivamo tudi naše prve abstraktne skice, prvi pa je od naših slikarjev slikal tudi sonce kot vir svetlobne energije, ki oživlja in prečiščuje. Njegova osrednja moč je bila v duhovnem prežarjanju sveta, ki ga je slikal, v intenziteti, rojevajoči se iz umetnikovega vznesenega doživljanja. Slikarsko umetnost je pojmoval kot sanjsko vizijo, kot impresionizem in ekspresionizem skupaj, zato je postal v svojem celotnem razponu od vseh vrstnikov najbolj dinamičen in moderen, saj se je približal celo z duhovnim izrazom pre-

žarjenemu absolutnemu slikarstvu. Zato ga je lahko priznavala tudi mlajša generacija ekspresionistov, ki ji je bil deloma (Tratniku, Jakcu in spočetka Čargu) celo za vzor. Sam je občudoval najbolj poduhovljene in brezčasne umetnike preteklosti, El Greca ali Rembrandta, gotiko in barok, a se je zaščitniško zavzemal za mlajše, jim prirejal in odpiral v svojem paviljonu razstave ter si vse življenje prizadeval, da bi Slovenci izkazali večjo naklonjenost živi likovni umetnosti in tudi materialno omogočili njen razmah. Z besedo je živel v nenehnem boju z materializirano dobičcarsko družbo, odpiral oči za umetnost in se s prirejanjem zgodovinskih razstav spraševal tudi o vlogi in značaju naše likovne umetnosti v preteklosti. V svoji umetnosti in delu vrstnikov je tudi sam odkrival prvi resničen izraz slovenstva, ki ga je pred tem dopuščal kvečjemu v baroku, ker je v resnici prežemal svojo umetnost z občutjem, ki je bilo s poetičnostjo in celo barvitostjo spoznano kot najbolj pristen izraz našega čustvovanja. Z barvno slikovitostjo je nakazoval smer za velik del povojne ustvarjalnosti, razpete med iluzijo narave in izpovedno duhovno vsebino, ki največkrat, tudi ko se je želela odtrgati od njega, ni mogla zanikati njegove veličine in se do kraja iztrgati njegovemu vplivu. Bil je, skupaj s prežgodaj umrlim Groharjem, preroditelj našega slikarstva, saj ga je dvignil od manj osebnega realizma k resnični duhovni ustvarjalnosti kot barvni poeziji in mistični molitvi v najbolj duhovnem smislu, izraženi z ritmičnimi nanosi barvno obsijanih muzikalnih harmonij v podobi nekakšnega umetnikovega pan-teističnega zlitja s kozmosom, ki niha v sli-

karjevi dinamični predstavi kot žarenje energij. V tem subjektivnem dojemanju ustvarjalnosti, v katero je vnašal življenjsko celovitost in ljubezen do vsega stvarstva, ostaja Jakopič veliki mojster in utemeljitelj naše sodobne izrazne ustvarjalnosti ter eden najbolj ustvarjalnih Slovencev vseh časov. očak, ki nam je v slikarstvo priklical himnično žarenje barvne poezije in duhovno luč umetniških nebes.

Milčec Komelj

IVAN VAVPOTIČ

1877 – 1943

Ivan Vavpotič je bil zelo nadarjena in vsestranska umetniška osebnost, svojevrsten ustvarjalec, ki je bil po svojih prijemih v različnih likovnih tehnikah in zvrsteh sicer razmeroma raznorodni, celovit pa v osnovni usmerjenosti v elegantno rafiniranost in meščansko odličnost.

Rodil se je v Kamniku, mladost je preživel v Novem mestu, kjer je bil sošolec Dragotina Ketteja, nato pa je študiral slikarstvo v Pragi, na Dunaju, v Parizu in ponovno v Pragi. Med prvo svetovno vojno je bil vojni slikar na Primorskem, nato je živel kot profesor v Idriji in od leta 1910 v Ljubljani.

Vavpotič je bil široko kulturno razgledana osebnost in nagnjen bolj k pripovednosti in eleganci kot k čisto likovno izraznim vrednotam, predvsem pa je bil precizen risar. Po slikarskem prepričanju je bil realist, po svojem značaju predestiniran za nekoliko salonsko in romantično obarvanega meščanskega slikarja. V risbi se je sprva oprijel dekorativne ornamentalne prefinjene secesije, ki jo je postopoma približal realizmu in se s tem

zblížal z vesnani, le da je ostal ves čas bolj velemestno rafiniran. V tem ozračju je ustvaril odlične ilustracije, ki sodijo v vrh te zvrsti vse do danes (Jurčičev Deseti brat, Tolovaj Mataj Frana Milčinskega). V slikarstvu pa je po preselitvi v Ljubljano začel vključevati v realizem odmeve tedaj uveljavljenih domačih impresionistov, le da je ohranil prostorsko globino in ritmično ubrano risbo, podobno kot t. i. nemški impresionisti, ki jim je bil v principu soroden (zlasti Liebermannu). Bil je predvsem figuralik – ob mlajšem Jakcu naš glavni portretist meščanov, gospodarstvenikov, politikov in kulturnikov, ki jih je slikal v njihovem reprezentativnem ali značilnem okolju, zlasti v interierih, pa tudi v pleneru; poleg njih po intimnosti izstopajo portreti hčerke baletke Rut in motivi otrok ter rož. V krajinarstvu se je kot slovanofil zavzemal za v slikarstvu še manj odkrite vzhodnejše predele naše domovine, sicer pa se je usmeril zlasti v slikanje mestnih parkov, v motive Ljubljane in tihožitja pa tudi zgodovinske in religiozne prizore. Njegov osrednji krajinski motiv je ljubljanski Tivoli, kjer je razodeval svoje pojmovanje življenjske in še posebno pretanjene ubranosti zelenih odtenkov, v katerih je bil poseben mojster, kakor tudi v prosojnem slikanju vodá (Vintgar, motivi ob Ljubljani). Značilen zanj je bil velik smisel za materialni lesk predmetov, tkanin, za eleganco odtenkov, ki jih je barvno usklajal, pri čemer je včasih zašel v preveliko nasičenost, zlasti pri tihožitjih. Pri tem pa ga je zanimalo tudi notranje življenje: pri krajinah nedeljsko vzdušje, pri portretih prepričljiv duševni izraz, pri cvetlicah, zlasti vrtnicah, pa je v prepričanju, da imajo rože dušo, njihovo duhovno izžarevanje izražal z nekakšnim iz cvetja sevajočim barvnim sfumatom. S takimi lastnostmi je bil razumljivo priljubljen pri kultiviranem, a konservativnem meščanskem občinstvu. Prav zaradi njih pa ga je pričela zavračati mlajša generacija ekspresionistov, zato je z njo – vsaj z njeno skrajno stopnjo – stopil v polemičen konflikt in pri tem zagotavljal, da je njegova kakor sploh vsa pomembnejša starejša umetnost v bistvu tudi izrazna, medtem ko naj bi bile sodobne ekspresionistične skrajnosti le začasen krik mode. Po razmahu t. i. barvnega realizma v 30. letih pa se je spet zblížal z mlado generacijo, naslednico ekspresionistov, in postal celo njen popularizator, tako da je njegova smrt pred 50 leti zanjo izzvenela kot boleč udarec.

Ivan Vavpotič, ki je bil v življenju sprva razpet med profesorsko službo in lastnim svobodnim ustvarjanjem, pri katerem pa se je moral prepogosto prilagajati željam naročnikov, si je nadvse prizadeval za odnos do umetnosti, ki bi omogočal slikarjem ustvarjati po svobodni volji, in se je za razširjanje takih teženj oprijel tudi peresa. Pisal je tudi načelnejša razmišljanja o umetnosti in bil kot včasih jedka liberalno usmerjena osebnost nepogrešljiv kritik v javnem življenju in zlasti tesno vpet v širše kulturno dogajanje, posebej v gledališko, kjer se je posvečal scenografiji. Odločilna zanj je bila okoliščina, da je kot nadaljevalec starejšega realizma zavzel izrazito vmesni položaj spremljevalca glavnih umetnikov in smeri svoje dobe. V svojem izhodiščnem realizmu in eleganci je bil samostojen, a obenem prežet z različnimi sočasnimi težnjami, inteligen ten eklektik, temelječ v materialno predmetni motivni osnovi, ki jo je moderniziral in po svojem prepričanju poduhovljal. Zazrt je bil v idealno lepoto, dekorativno ubranost in uglajenost, ki daje njegovim delom pogost pečat idile in harmonije ter ponekod skoraj rokokojskega pridiha, a lahko zapade tudi v sladkobnost; vendar v njegovem delu pogosto izstopa, zlasti v povezavi z ustrežno literaturo, tudi za temnejšo, malone demonično stran življenja. Zlasti v ilustracijah je razvidna njegova dojemljivost za fantastiko, s široko razvejanostjo svojega dela pa skupaj z vesnani sodi tudi med pionirje grafičnega oblikovanja, zlasti knjižnih oprem, plakatov in poštnih znamk. Vrh njegovega dela so praznično občutene pleneristične podobe ti volskega drevoreda, izbrani portreti in ilustracije, ki še danes vzburjajo fantazijo s pripovedno duhovitostjo, risarsko pretanjenostjo in čudovito ritmično eleganco.

Milček Komelj

Ivan Vavpotič: Vse vinjete in ilustracije motivov ljudskih pripovedi so iz knjig, ki so izšle pri Mohorjevi družbi.

FRAN FERJANČIČ (1867–1943)

Pred petdesetimi leti je v Ljubljani umrl novomeški kanonik Fran Ferjančič. Rodil se je 1. decembra 1867 v Gočah na Vipavskem in umrl 10. junija 1943 v Ljubljani. Po končani domači šoli je študiral gimnazijo v Gorici, bogoslovje pa v Ljubljani, kjer je bil antifonar in kjer je vodil zbor bogoslovcev. Posvečen je bil leta 1890. Prvo kaplansko službo je imel v Trnovem na Notranjskem, kjer je ostal štiri leta, drugo v Trnovem v Ljubljani tudi štiri leta in končno pri Sv. Jakobu. Leta 1906 je postal ekonom in podravnatelj v semenišču. Leta 1917 je bil imenovan za župnika v Mavčičah, leta 1919 pa je dobil kanonikat v Novem mestu, kjer je ostal do smrti.

V gimnaziji ga je glasbo učil Anton Hribar, v bogoslovju pa Anton Foerster. Kot podravnatelj je bogoslovce poučeval petje in vodil bogoslovski zbor. Od leta 1908 je poučeval tudi na Orglarski šoli, in sicer najprej liturgiko, nato zgodovino cerkvene glasbe in figuralno petje, končno tudi gregorijanski koral. Od leta 1896 je bil odbornik Cecilijinega društva in pozneje član cerkveno glasbene komisije. Vodil je petje na raznih tečajih in sinodah. Bil je tudi skladatelj. Njegove skladbe so izšle v Novih akordih in v Pevcu, v Cerkvenem glasbeniku pa: Nagrobница, Offertorium Desiderium animae, Otrok sem tvoj in Stara koralna sekvenca. Samostojno je izdal Lavretanske litanije, Litanije sv. Jožefa in Litanije v čast presv. Srcu Jezusovemu.

Bolj pomemben je kot pisec člankov predvsem v Cerkvenem glasbeniku. Poleg številnih dopisov iz Trnovega, iz Novega mesta in krajših ocen ima okrog 85 člankov, med temi več dolgih razprav. Bil je izvedenec za gregorijanski koral. Objavil je Tradicionalno psalmodijo, ki je izšla tudi kot separat, v hrvaškem prevodu pa v Sveti Ceciliji in tudi kot separat. Poleg tega pa še: Razlika med koralnimi spevi v novem in starem misalu, Kako se pojo lekcije in profecije?, Razna mnenja o kvilizmi, Lotimo se novih koralnih intonacij in napevov. Poleg številnih člankov z nasveti je objavil veliko spominskih spisov o cerkvenih glasbenikih: Anton Hribar, Ivan Mercina, Anton Foerster, Mihael Arko, Frančišek Sedej, Ignacij Hladnik, Jakob Missia, Andrej Karlin, Leopold Belar, Žiga Bohinec, Janez Gnjezda, Josip Smrekar, Angelik Hribar. Ob njegovi smrti je Stanko Premrl zapisal: »Tako pridnega in vztrajnega sodelavca pri Cerkvenem glasbeniku res nisem imel, kot je bil pokojni kanonik Ferjančič. Pisal je rad, večinoma nenaprošen, iz zgolj idealnega navdušenja za cerkveno glasbo, da bi bila čim bolj uravnana po določenih Cerkve in tudi tehnično čim popolnejša.«

Poleg tega pa je Stanko Premrl opisal svojega prijatelja kot duhovnika: »Dasi skladatelj in pisatelj, je bil Ferjančič predvsem duhovnik, ki je svoj sveti poklic vzel resno. Svoje duhovniške dolžnosti in opravila je opravljal vzorno, goreče, vedno imajoč pred očmi čast božjo in izveličanje duš. Bil je vztrajen molivec in častilec sv. Rešnjega Telesa, neutruden pridigar, izkušen, iskan in priljubljen spovednik. Obiskovanje bolnikov in spovedovanje sta bili poleg molitve njegovi najljubši opravili. Njegovo spovednico v kapiteljski cerkvi so ljudje naravnost oblegali. Bolniki so želeli vedno le njega. Nikomur ni odrekal, vedno je pohitel, da dušam pomaga. Pa tudi telesne dobrote je delil, kolikor je mogel in še čez svoje moči. Bil je zares oče ubogih. Sam zase je bil skromen do skrajnosti, zadovoljen z malim: tudi svetne slave ni iskal.«

Edo Škulj

PETDESETLETNICA SMRTI LEOPOLDA MANDIĆA

Leopold Mandić, je od 6. aprila 1905 do 9. septembra 1906 bil predstojnikov namestnik v kapucinskem samostanu sv. Marte v Kopru. Ta in drugi razlogi – predvsem petdesetletnica smrti – opravičujejo krajši zapis o tem svetniku našega časa.

Rodil se je 12. maja 1866 v Hercegnovem v Boki Kotorski v globoko verni družini z dvanajstimi otroki. Bogdana, kot so mu pri krstu dali ime, je odlikoval močan značaj, pobožnost, dobrota in strpnost ter ljubezen do pravoslavnikov, ki so živeli v njegovem rojstnem kraju Hercegnovem. Šestnajstleten je stopil v kapucinski red italijanske beneške province, ki je imela takrat samostane tudi v Kopru, Zadru in Hercegnovem. Po končanem študiju filozofije in teologije je brat Leopold – to je njegovo redovno ime – bil 20. septembra 1890 v Benetkah posvečen v duhovnika.

Pater Leopold je želel vse svoje življenje posvetiti delu za cerkveno edinost. Klica te misli je v njegovem srcu vzklikala že v mladih letih. Želel je iti kot misijonar edinosti na Vzhod. Zaradi krhkega zdravja mu to ni bilo omogočeno, čeprav je nekajkrat že bilo videti, da mu bo uspelo. Leta 1897 so ga predstojniki poslali v Zadar, vendar se je moral po treh letih vrniti v Italijo. Leto dni je deloval kot spovednik v Kopru, nekaj časa po prvi svetovni vojni na Reki, vendar so številni spovedanci in duhovni prijatelji dosegli, da se je kmalu vrnil v Padovo, kjer je bil iskan spovednik vse do svoje smrti 30. julija 1942.

Bog mu je dal razumeti, da je njegov Vzhod v Padovi, da je njegov misijon v spovednici v posredovanju božje tolažbe ljudem z odpuščanjem grehov in iskanjem rešitev v duševnih stiskah. Zadal si je nalogo, da bo v spovednici ravnal tako, kot bi moral ravnati, če bi v resnici deloval za edinost z drugimi kristjani na Vzhodu. Obvezal se je, da bo vsakega človeka, ki bo pri njem iskal duhovne tolažbe, sprejel s tako zavzetostjo in ljubeznijo, kakor da bi prišel k njemu pravoslavni kristjan. Hotel je premostiti velike razdore med ljudmi ter graditi resnično skupnost vere in dobrote. Zato je upravičeno postal vzornik duhovnega (molitvenega) ekumenizma.

Za blaženega je Leopolda Mandića dne 2. maja 1976 slovesno razglasil papež Pavel VI., med svetnike pa ga je prištel 16. oktobra 1983 Janez Pavel II.

Življenje sv. Leopolda Mandića je močna spodbuda za vse slovanske narode, predvsem še južne Slované, da bi kljub zelo težkim razmeram, ne prenehali prositi za spravo in edinost.

Vinko Škafar

NIKOLA TESLA, ČLOVEK PRIHODNOSTI

Ameriški izumitelj žarnice, fonografa in kinematografa T. A. Edison je bil tudi ustanovitelj prve tovarne za proizvodnjo izumov na svetu. Denar, ki ga je dobival od uporabnikov svojih patentov, je nalagal v električno industrijo. V začetku osemdesetih let se je že nakazovala borba za prevlado enega dveh sistemov: enosmernega ali izmeničnega električnega toka. Edison je imel naložen svoj denar v industriji, zasnovani na enosmernem sistemu. Vendar pa se je izmenični tok uveljavljal z nekaterimi bistvenimi prednostmi, od katerih največja je bila možnost prenašanja električne energije na večje oddaljenosti, kjer je imel enosmerni tok prevelike izgube. Da bi podprl enosmerno tehnologijo, je Edison povabil na delo v Ameriko v Evropi tedaj že proslavljenega elektrotehnika srbskega rodu in hrvaškega rojstva; Nikola Tesla je leta 1884 res prišel v ZDA, toda v tej deželi je naredil prav nasprotno od tega, kar je pričakoval Edison: uveljavil je

izmenični tok in mu s skoraj tisoč izumi odprl pot v množično svetovno uporabo.

Tesla se je rodil 9. ali 10. julija 1856 v Smiljanu v Liki. Oče je Nikolo in njegovega morda že bolj nadarjenega brata Daneta poučeval na način, ki ga uveljavlja moderna pedagogika: ne toliko s spominskim osvajanjem podatkov, kolikor z razvijanjem samostojnega ustvarjalnega mišljenja. Toda Dane je nenadoma umrl in Nikola, dolžeč sebe soodgovornosti za njegovo smrt, je sklenil živeti in delovati za dva. To je v svojem izčrpavajočem delovnem življenju tudi uresničil. Osnovno znanje si je pridobil na višjih tehničnih šolah v Gradcu in Pragi, prvo službo pa si je poiskal v Budimpešti, kjer je tudi domislil svoj prvi izum. Pravzaprav ga ni domislil, marveč se mu je razkril v preblistku, podobnem tistim v trenutkih pred božjastnim napadom. Tako so se mu kasneje še večkrat rojevale najboljše zamisli, vendar je te bližnice do spoznanj plačeval z občasnimi krizami energetske izpraznjenosti in z vznemirjenjem zaradi nenavadnih, čeprav izredno ustvarjalnih doživljajev. Budimpeštansko podjetje je bilo že povezano z Edisonom, še bolj pa pariška firma, pri kateri je Tesla leta 1883 izdelal na osnovi svojih preučevanj izmeničnega toka in vrtljivega magnetnega polja prvi elektromotor te vrste. Naslednje leto je sledil Edisonovemu povabilu v Ameriko, vendar sta se genialna izumitelja kmalu razšla in Tesla je skušal preživeti v lastnem podjetju, ki pa je leta 1886 propadlo.

Njegov finančni propad pa je bil hkrati moralna in eksistenčna zmaga: dotlej prijavljeni patenti na področju svetil brez žarilne nitke in dinamov, transformatorjev in motorjev za izmenični tok so mu zagotovili

preživetje. Nadaljnje delo pa mu je omogočil drugi veliki ameriški proizvajalec elektrotehnike, ki se je v nasprotju z Edisonom odločil za izmenični tok: George Westinghouse. Ta je od leta 1886 podpiral Teslo, da ga je zalagal z novimi izumi, temeljnimi za celovito zasnovo energetske tehnologije trifaznega izmeničnega toka. Tesla bi bil v nekaj letih postal milijonar, če ne bi vseh sredstev vlagal v izredno tvegane in nadvse širokopočetne eksperimentalne projekte raznih smeri, predvsem pa za brezžični prenos sporočil in morda tudi energije. Leta 1900 je v radioprenosni tehniki že tako napredoval, da je nameraval vzpostaviti zvezo iz Amerike v Pariz, kjer je bila svetovna razstava. V ta namen je v Colorado Springsu zgradil 24m visok stolp, na katerem je bila še 37m visoka antena. Govorilo se je, da se pri eksperimentih s to orjaško napravo na prenos radijskih signalov le izgovarja, v resnici pa komunicira z atmosfersko elektriko, od katere si je menda obetal neizčrpen, poceni in ekološko neoporečen vir energije, zadosten tudi za predvideno prihodnjo veliko porabo močno pomnoženega človeštva. Še pred koncem 19. stoletja se je ukvarjal tudi z izumljanjem inteligentnih strojev, leta 1898 je daljinsko upravljal poskusno ladjico in razmišljal o prihodnjih vojnah, ki jih bodo bojevali roboti, ljudje pa bodo počakali na izid njihovega boja.

Po obiskih Evrope in svoje domovine v letih 1889-90 in 1892 je Tesla zgradil na Long Islandu pri New Yorku močno radijsko postajo in še večji stolp kot v Colorado Springsu, da bi dokončno razrešil problematiko brezžičnega prenosa električne energije. Svojem financierjem je prikazoval, kot da gre predvsem za izpopolnitev radijske tehnike, vendar se je to obrnilo proti njemu, saj je denarnike tedaj ohladil dosežek Italijana Guglielma Marconija ob koncu leta 1901, ko je vzpostavil radijsko telegrafsko zvezo med Evropo in Ameriko ter zato velja za začetnika tovrstnih komunikacij. Tesla je svoje prvenstvo na tem polju sodno iztožil, vendar pripisovanja svojih zaslug drugim s tem ni povsem zavrl. Njegov orjaški stolp na Long Islandu pa je ostal nedograjen in je med prvo svetovno vojno v sumljivih okoliščinah propadel, tedaj pa so minirali tudi njegov stolp v Colorado Springsu, da bi se ga kako ne polastil sovražnik.

Po teh neuspehih je Tesla polagoma pešal. Del svoje ustvarjalnosti je prenesel na druga področja, v strojništvo, letalstvo in

kemijo, razvijal je fantastične zamisli, ne pa tudi možnosti za njihovo uresničenje. Po letu 1930 je vidno hiral, ohranil je ljubezen do golobov in odpor do žensk, panično pa se je bal okužb. Ko je izbruhnila druga svetovna vojna, se je z ameriške perspektive opredelil proti čustvom patriotizma in narodnostne pripadnosti, ki da so kriva za večino vojn. Prihodnjo blaginjo človeštva je napredoval v nekakšni svetovni državi.

Umrli je, še preden je vojna minila. Ob stoletnici njegovega rojstva (1956) so se znanstveniki in tehniki zbrali na Tesli posvečenemu kongresu in so razpravljali o njegovih neuresničenih ter morda še živih in obetavnih idejah. Tedaj so na predlog slovenskih udeležencev tudi sprejeli poimenovanje ene izmed elektrotehniških enot »tesla«. Ob letošnji petdesetletnici njegove smrti pa se poraja ob Tesli, ki je kot ustvarjalna osebnost zgledna srbsko-hrvaška sinteza dveh sedanjih hudih nasprotij, želja, da bi ta zgled čim spodbudneje deloval tudi v našem času in polagoma pomagal vzpostaviti med narodom trajen mir in ustvarjalno sožitje.

Sandi Sitar

50 LET OD DOLOMITSKÉ IZJAVE

Pred menoj so trije tipkani, že močno porumeneli listi z napisom IZJAVA, ki smo jo začetkom marca 1943 – torej pred 50 leti – prejeli po ilegalni kurirski poti iz Dolomitov, od vodstva Osvobodilne fronte, njenega izvršnega odbora (IO OF), v takrat ilegalno Ljubljano. Na koncu podpisi: Za KPS Edvard Kardelj, Boris Kidrič in France Leskovšek, za slovensko sokolstvo Andrej Hribar (Josip Rus), Drejče Jaklič, (Franjo Lubej), za krščansko socialistično skupino Edvard Kocbek, Tone Fajfar in Miha Borštnik (Marjan Breclj). To je v Dolomitih, nedaletč od Ljubljane, 28. februarja 1943 sprejeta Dolomitska izjava, kasneje obravnavana na prvem zboru aktivistov OF na Pugledu, ki je potekal od 28. aprila do 1. maja 1943. Njena prava vsebina se je pokazala v praksi šele po osvoboditvi in nadaljnjih desetletjih.

Po uvodu izjave, da je OF vsenarodna organizacija, v katero imajo, neglede na politične, svetovno nazorske, tradicionalne in družbene razlike enakopraven dostop vsi

Slovinci, ki jih ni omadeževalo izdajstvo in sodelovanje z okupatorji, pa takoj za povdankom enotnosti vseljudske politične in nacionalne organizacije slovenskega naroda, začnejo za pluralno OF politično usodne ugotovitve, ki določajo Komunistično partijo (KP) za edino avantgardno organizacijo, zgrajeno na političnih načelih boljše vizma. Le samo tej pripada vloga politične stranke. Nobena od drugih ustanovnih skupin ne bo organizirala samostojne stranke ali politične organizacije, ker so istovetne s stremljenji KP in zato ne čutijo potrebe po lastni stranki ali politični organizaciji. To seveda velja za slovensko sokolstvo in krščanske socialiste. Po določilih izjave je krščansko socialistična skupina in ostane izraz prehajanja slovenskih katoliških množic na napredne, nacionalne in družbene pozicije. Zato krščansko socialistična skupina ne organizira lastne politične organizacije in se odreka tudi sleherni posebni organizaciji lastnih aktivistov. Vodstvo krščansko socialistične, kot nazorske skupine, ostaja idejno vodstvo prehajanja slovenskih krščanskih množic na napredne pozicije. Posebni skupinski politično organizacijski stiki s tem, razen za KP, prenehajo.

Dolomitsko izjavo, še pred njenim podpisom, pomembno ilustrira že predhodno pismo Borisa Kidriča z dne 17. 2. 1943. To direktivno pismo predvsem udarja po krščanskih socialistih (KS) in močno vsiljuje neresnične insinuacije, da se je pri KS z vso intenzivnostjo okrepila tendenca organiziranja v lastno politično stranko. Vzrok temu so tudi ukrepi vodstva skupine, ki forsirajo organizacijo lastnih aktivistov, z lastno disciplino, torej najnevarnejšo organizacijo z elitnim karakterjem, kar pismo še posebej poudarja. Očitki, zapisani v pismu, so predvsem: lov za pozicijami; dejavnost KS je na terenu za OF skoraj povsem zastala; opaziti pa je intenzivno dejavnost za lastno skupino; celo odbore Delavske enotnosti (DE) izrabljajo za lastno skupino; KS ustvarjajo sovražno in konkurenčno razporeditev do partije; sploh je linija KS prišla navzkriž z uradno linijo OF; KS hočejo pridobiti kmete in očitajo partiji, da ne zna voditi pravilne politike v odnosu do kmetov in da se OF preveč naslanja na proletariat.

Glede na ugotovljene nezdrave procese je bil, po navedbi pisma, dosežen sporazum, da ima samo partija pravico do lastne politične stranke. Krščanska skupina se likvidira kot posebna politična organizacija. V organizacijskem in političnem pogledu prevzame

aktiviste OF njen IOOF kot celota in vzdržuje organizacijske in politične zveze z njimi izključno IOOF kot celota. Skupine KS, kot take, se sicer ne likvidira, kolikor predstavlja dejanski izraz prehajanja katoliških množic na revolucionarne pozicije. Skupinsko vodstvo ostane, vendarle samo idejno vodstvo tega procesa. Partija se lahko organizira in se mora organizirati vsepovsod, KS se ne organizirajo nikjer. Krščanski aktivisti imajo z ostalimi aktivisti vred nalogo organizirati izključno OF.

Pismo poudarja, da gre za veliko zmago partije, čeprav bodo še težave.

Odstop od programa OF

Zakaj tak nenaden zasuk? Kaj in kje so vzroki, da je dolomitska izjava v usodnem naspotju s programom OF?

Po ustanovitvi OF, jeseni 1941 sprejeti program določa, med drugim: Vse skupine, ki sodelujejo v OF, so se obvezale, da bodo lojalne v medsebojnih odnosih (tč. 5). Po narodni osvoboditvi prevzame na slovenskem ozemlju oblast OF kot celota (6). Po narodni osvoboditvi uvede OF dosledno ljudsko demokracijo. Vsa vprašanja, ki presegajo okvir narodne osvoboditve, se bodo reševala na dosleden ljudski demokratičen način (7).

Program je rezultat demokratičnega in enakopravnega dogovora o sodelovanju vseh temeljnih skupin OF. Krščanski socialisti smo na znani ilegalni konferenci v Laškem, že poleti 1940, sprožili pobudo za ožje demokratično sodelovanje s KP, za ustvaritev politične enotnosti demokratičnih sil, posebej še v delavskih vrstah, ki so bile takrat v opoziciji. Grozila je neposredna nevarnost fašizma, ki je že začel drugo svetovno vojno. Končni rezultat za enotnost političnega nastopa je bila organizacija OF in njen demokratični program.

KS smo bili organizirani v temeljni skupini, ki je rasla iz sindikata JSZ z močnim političnim poudarkom in lastnim sindikalnim aktivom. Kot sindikat so se KS oblikovali v pomembno opozicijo tedanjim meščanskim režimom. Ta opozicija je predstavljala, tudi brez organizacije stranke, pomembno politično težo.

Dolomitska izjava, za katero je dala pobudo in jo forsirala KP, je demokratično dogovorjeno sodelovanje temeljnih skupin v OF izničila in postopoma odplavila pluralno demokracijo. Uvedla je enostransko mo-

nopolno politiko in oblast sovjetskega boljševizma in stalinizma.

Ob dogovoru za demokratično sodelovanje s KP je bila svetovna vojna in pohod fašizma še na začetku. Prav nihče in tudi KP ne, tisti čas ni poznal in vedel za končni rezultat vojne in kakšna bo povojna politična ureditev Evrope. Enotni pa smo bili v prepričanju, da bo po zmagi nad fašizmom razvoj v Evropi demokratičen, pa tudi brez posnemanja boljševiškega režima. Vladalo je prepričanje, da se bo tudi Sovjetska zveza, prav na temelju preživelih zgodovinskih izkušenj, demokratično obnašala v Evropi in ne bo vsiljevala boljševiških manir in navad. Tako pot so določno nakazovale zgodovinske izkušnje Evrope, ki se kljub pričakovanju Lenina ob koncu prve svetovne vojne in tudi kasneje, ni nikoli odločila za komunizem, kakor ga je oblikovala boljševiška partija.

Zaupanje v demokracijo

V prepričanju, da bo KP v Evropi končno spremenila svojo monopolno politiko in oblast ene same stranke, smo se dogovorili za sodelovanje. Glede na politično konstelacijo pred in med drugo svetovno vojno je partija tudi za slovenske razmere postala odločilna politična sila, z ogromnim političnim zaledjem in izkušnjami ilegalnega boja. Slovenska partija je takrat še pravilno razumela in cenila problem narodnega vprašanja in njegove obrambe pred navalom fašizma, ki je prinesel genocidno okupacijo. Zato smo s partijo dogovorili politično sodelovanje in ustanovili pluralno organizacijo OF za boj proti fašizmu in osvoboditev.

Partija je v tistem usodnem času, neposredno po okupaciji, že v aprilu 1941, dala uspešno pobudo za ustanovitev OF in s svojimi izkušnjami dejansko prevzela vodilno vlogo. Nadaljnji razvoj med vojno je praktično pokazal, da brez pobude partije ne bi bilo uspešnega osvobodilnega boja. To pa seveda ne pomeni, da je bil osvobodilni boj boljševiška revolucija in monopolna podreitev partiji. Širina in demokratična zavest OF ter sestav slovenskega partizanstva, predvsem pa boj proti fašistični okupaciji, so pokazali skupne obveznosti in dolžnosti. Te so bile primarne in niso dovoljevale akcije za socialistično revolucijo, kakor jo je partija vsilila kasneje, predvsem pa po koncu vojne.

Krščanski socialisti smo že po zgodovinski tradiciji izhajali iz lastne sindikalne organizacije krščansko socialističnega delavstva.

Sindikati je bil primarna organizacija, povezana z močnim krogom izobražencev in delavsko ter akademsko mladino.

V opozicijski politični vlogi proti centralistično usmerjenim meščanskim strankam se KS zavestno nismo odločili za lastno politično stranko. Hoteli smo organizacijo širše demokratične politične stranke, ki naj pluralno zajame članstvo različnih nazorskih opredelitev in se poveže v enotno politično organizacijo oz. stranko.

To je bil pomemben prispevek k uspešni organizaciji kasnejše OF, ki so jo sestavljale in predstavljale tri temeljne skupine z dopolnitvijo močnega kroga slovenskega izobraženstva. Nastala je pluralna organizacija OF, ki je organizirala slovensko partizanstvo in zajela v svoj krog večino Slovencev. Odpor proti okupatorju in potrebo po novi slovenski, politični povezavi je lahko ustvarila le pluralno demokratična vseslovenska organizacija.

Usodno sodelovanje večine bivših političnih meščanskih strank in režimov z okupatorji, je narekovalo preoblikovanje in zamenjavo oblasti bivših režimov, ki so se utapljali v službi in servilnosti do okupatorjev. Zato je upor proti okupatorju načrtal tudi pot slovenski narodni revoluciji, kateri pa ne sme in ne more biti vzor boljševiška revolucija.

Zgrešen sektaški monopol partije

Z vsiljevanjem Dolomitske izjave je partija prelomila dogovor sprejetega programa in že začete politične prakse OF. Začela je izražati lastno monopolno smer in enostransko razlago politične avantgarde, ki pripada izključno njej in za njene politične potrebe. Enostransko in monopolno je razlagala tudi pojem politične enotnosti OF.

OF je bila organizirana kot pluralna enotna politična organizacija. Pluralna v tem, da so temeljne skupine samostojne organizacije, čeprav je partija politična stranka. Vsekakor so v OF pristopile temeljne skupine samostojno. KS so imeli, ne samo pomemben sindikalni, temveč glede na opozicijo bivši politiki, tudi močan politični značaj. Ob tem pa KS niso spremenili odločitve, da ne organizirajo lastne stranke. Tako je bila OF formalno politična koalicija samostojnih temeljnih skupin. Po svojem delovnem značaju in vsebini pa enotna politična organizacija s skupnim in enotnim političnim programom. Vsaka temeljna skupina je v OF ohranila lasten političen aktiv. KS

smo se, zvesti tradiciji, da nismo stranka, opredelili za vsebino enotne politične organizacije OF, ne glede na formalni značaj koalicije, kar pomeni enakopravno sodelovanje vseh temeljnih skupin.

Poudarek je bil na enakopravnem in strpnem sodelovanju. Tako obnašanje pa je prva zrušila in zavrla prav partija. Ne glede na priznani primat in vodilno vlogo, je partija ta položaj začela vedno drznejše izkoriščati za uvajanje lastne monopolne politike. Izneverila se je priznanju pluralizma evropske politične tradicije in vedno bolj izrazito prehajala na prakso boljševizma in stalinizma. Do izraza sta prišla nestrpnost in sektaštvo. Partija je vedno bolj poudarjala primat stranke in samo njeno avantgardno vlogo. Problem ni bil v tem, da je partija prva in napredna, temveč, da je tudi edina. To se je ostro zaraslo v OF, ko si je partija prilastila izključno vlogo v treh sektorjih: vojski, varnostno obveščevalni službi in tehniki. Ko pa partija, s potezami izključnega primata tudi v politiki njeni strategiji in taktiki odloča sama, začne težko sektaštvo in podcenjevanje drugih sodelavcev iz temeljnih skupin. Nastal je politični monopolizem partije znotraj OF, ki je močno pretiraval že kar fetišistično vlogo diktature proletarijata in njegov primat. To je izločilo druge temeljne skupine, pa tudi številne plasti prebivalstva, ki so prav tako nosile težo osvobodilnega boja, predvsem kmete, male proizvajalce in izobražence.

Krščanskim socialistom prizna izjava le nazorsko skupnost, katere vodstvo samo idejno usmerja »prehajanje slovenskih katoliških množic na napredne pozicije«. Degradacija KS na nazorsko skupino, brez lastnih aktivistov, katere vodstvo ostaja le kot idejno vodstvo za prehajanje slovenskih katoliških množic na napredne pozicije, je bila le groba zloraba krščanske ideje za politične koristi partije in dosego njenega monopolnega položaja. Po tej oceni je katoliški nazor podcenjen in neenakopraven ter politično zlorabljen. Do veljave pride lahko le na »naprednih« pozicijah za širše potrebe partije. S tem je partija odrekla avtonomno moč in pomen krščanskemu svetovnemu nazoru.

Po preteku že dveletne udeležbe in sodelovanja v težkem osvobodilnem boju in doprinašanju najtežjih človeških in materialnih žrtev, je degradacija KS v izjavi hudo zgrešen političen nesmisel. Predvsem je ostala zmaličena in razvrednotena vsebina OF, kar je v ostrem nasprotju z njenim

enotno dogovorjenim programom. Partiji je bilo dobro znano, da se KS že pred vojno niso opredelili za lastno politično stranko, temveč za stranko, ki naj združuje širši krog demokratičnih, takrat opozicijskih sil. To pa je bilo, neposredno po okupaciji Slovenije, doseženo z organizacijo OF. Prav zato je bil že kar bolesten strah partije, da hočejo KS ustanoviti lastno politično stranko, predvsem taktično pretiravanje za doseg lastne premoči.

Osrednja sila in moč KS je bil sindikat JSZ, za katerega je 1909 dal pobudo Janez Ev. Krek. Čeprav sindikalna organizacija je imel sindikat tudi pomembno politično vlogo, saj je pritegoval močan krog izobražencev in mladine. Politična moč sindikata je bila gotovo v tem, da je dal pobudo za širše demokratično sodelovanje opozicije, vključno s KP. Gre torej za pluralno politično in nazorsko sodelovanje. Vedno pa je bil podarek na enakopravni udeležbi in sodelovanju, v evropskem smislu zakoličenih tradicij demokracije in samoodločbe. OF je bila v najusodnejšem času naše narodne zgodovine organizirana kot enakopravna politična skupnost. Predstavljale in sestavljale so jo nazorsko in politično samostojne temeljne skupine.

Politična in nazorska skupnost OF, kot enotna politična organizacija, je z močnim partizanstvom, imela sredi osvobodilnega boja z okupatorjem za seboj že pomembne uspehe. Skupaj z zavezniško koalicijo boja proti fašizmu je bila že močno nakazana pot do končne zmage. Zato je bila porušitev pluralne skupnosti OF, ki je bila vsekakor več kot koalicija, nesmisel in politična poguba.

Gotovo je bila na mestu in potrebna organizacijska ureditev in v tej zvezi sprejem pravil strpnega obnašanja, nikakor pa ne z izgovorom utrjevanja enotnosti, po partiji diktirana sprememba vsebine OF. Sprememba vsebine OF je bila v tem, da so se temeljne skupine, v korist partije kot stranke, odpovedale značaju in pomenu lastne skupine in v tej zvezi tudi lastnim aktivizmom. Tako je partija dosegla popolno hegemonijo in izničila ter degradirala OF samo na psevdo enotno organizacijo, brez skupinske izvirnosti.

Za to enakopravno in pluralno demokratično podobo OF se je, v dolgi in pomembnih razgovorih vodstva OF, pred sprejemom izjave, osamljeno boril le Edvard Kocbek, ki pa sam, pred večinskim pritiskom, nikakor

ni mogel uspeti. Zavrnjeno je bilo njegovo prizadevanje za demokratično in pluralno OF, ki enakopravno raste in vodi osvobodilni boj, je pa enotna tudi v izvajanju svojega programa. Toda partija je vztrajala in uspela v »enotnosti«, ki je zrušila pluralno vsebino in sestav OF ter uvedla lastno monopolno oblast.

Montirana enotnost

Glede uvedbe monopolne oblasti se je tudi slovenska partija poenotila z jugo – partijo, ki je v erugih delih bivše Jugoslavije že monopolno organizirala in vodila osvobodilni boj. Centralno vodstvo partije na jugu je začelo z očitki, da se slovenska partija utaplja v OF in da nima v rokah popolnega vodenja vstaje. Značilnost osvobodilnega boja na jugu je bila predvsem v tem, da je partija organizirala partizanstvo, brez politične predpriprave, kar je bila značilnost v Sloveniji. Na jugu torej samo partija, v Sloveniji pa pluralna OF.

Zanimiva politična značilnost je tudi v tem, da v razgovorih, ki smo jih vodili po znani okupatorjevi roški ofenzivi, v Ljubljani jeseni 1942, s Kidričem in Kardeljem ter skupaj analizirali potek ofenzive in njene posledice, ter dogovarjali nadaljno utrditev politike OF, še ni bilo nobenih znamenj o potrebi izjave, kakor je nastala že čez tri mesece.

V zvezi z organizacijo Delavske notnosti 7. 11. 1942 smo sprejeli teze in ugotovili širok vpliv slovenskega delavstva v osvobodilnem boju. Kot temeljni pogoj smo sprejeli popolno enakopravnost vseh sodelujočih delov, kakor tudi posameznikov v tej skupnosti. Vse skupine medsebojno priznavajo pravico svobode in izražanja svojega svetovnega nazora. Na te pomembne teze, sprejete ob ustanovitvi DE, da vsak zaveden slovenski delavec spoštuje svetovni nazor svojega tovariša, ne sme biti ovir njegovega izpovedovanja. To je temeljni pogoj popolne enakopravnosti vseh sodelujočih in daje vsem skupinam priznano pravico svobode in združevanja ter izražanje svojega svetovnega nazora. Te pomembne ugotovitve in zavezo na ustanovnem sestanku DE, je partija zelo hitro zanemarila. To tudi izčrpno izpričuje Edvard Kardelj v članku, objavljenem za 10. letnico DE. V času že popolne monopolne oblasti partije, kakor jo določno nakazuje Dolomitska izjava, povdarja Kardelj. Močno prenapihnjene težnje rahljanja politične enotnosti OF in poizkuse prehajanja v stran-

karsko koalicijsko in gnile kompromise z reakcijo in belogardizmom. Pri tem pa ne vidi strahotnega sektaštva, ki je udarjalo zlasti po KS, predvsem po njenih izobražencih, katerim očita povezavo s klerikalizmom. Ob težkih očitkih klerikalizma povsem spregleda prav napredna dejanja KS izobražencev, ki so jih odražala zborovanja od Velike Nedelje do znanih bohinjskih tednov in pisanje v revijah od Socialne misli, Besede in Dejanja ter znanega Kocbekovega članka Premišljevanje o Španiji, ki je povzročil idejno nazorski prelom, predvsem med inteligenco krščanskega nazora.

Kardelj skratka noče videti in vpoštevati tistih pomembnih duhovnih silnic, ki jih je sprožilo KS izobraženstvo, skupaj z delavci iz JSZ, za utrditev demokratične in socialne preobrazbe na Slovenskem. Očiten namen Kardeljevega pisanja v omenjenem članku je bil osvežitev naporov partije, za pravočasno zabijanje klina med KS inteligenco in delavstvo. V napoto je bilo tudi pisanje revije Slovenska revolucija, ki jo je v medvojnem času 1942–43 urejal in v večini pisal Edvard Kocbek. Pobudnikom Dolomitske izjave je bila zlasti napoti konstruktivna vsebina šeste okrožnice aktivistom KS, izdane 11. 1. 1943. V vsem tem je videl Kardelj povsem nepotreben strah za opravičilo monopolne oblasti.

Dolomitska izjava nas je v začetku marca 1943 s svojo vsebino presenetila, ne samo v Ljubljani, temveč na vsem partizanskem terenu. Začudenje in presenečenje je zadelo predvsem v tem, da o tako usodnih odločitvah in spremembah ni bilo nobenih predhodnih posvetovanj.

Po prejemu izjave smo KS prizadeto reagirali s pismom 16. 3. 1943, ki smo ga podpisali: Polde (Stane Kovač), Andreja (Jožica Simončič – Toman) in Savo (Tone Toman). Ostro smo protestirali proti ukinitvi skupine KS in odpravi njenih aktivistov. Poudarili smo, da je bilo za krepitev OF vse, kar smo delali in storili. Če smo utrjevali lastno skupino z novim dotokom aktivistov, je bilo to potrebno za utrditev OF, ne pa zaradi lastnih političnih tendenc. Lastna skupina KS z lastnimi aktivisti je potrebna za pluralni razvoj OF. V pismu smo poudarili vtis, da se KP nekako boji resnega tekmeča, saj smo v delu za OF resnično vliko doprinesli. Zato upoštevamo dejstvo, da smo KS vse doprinali in gradili za OF, medtem ko je partija gradila lastno politično stranko.

Matični teren Dolenjske, Notranjske in Bele krajine se je v aktivu KS odzval vprašujoče in z resnimi pripombami. O tem je za 45. obletnico Dolomitske izjave precej napisal Jože Penca. Obsežno pa se tega delikatnega vprašanja, spominsko in dokumentarno, dotika Jože Javoršek v III. knjigi Spominov na Slovence, ko opiše sestanek KS aktivna na sedežu takratnega belokranjskega okrožja v Ravnacih in nato v Bušnji vasi. Po obsežni razpravi in na ugovore KS aktivistov zoper Dolomitsko izjavo si je takratni sekretar okrožja pomagal z grožnjo, da imajo na razpolago tudi druge argumente in se pred očmi vseh prijel za veliko pištolo, ki jo je nosil za pasom. Le tako je lahko zmagala Dolomitska izjava, takšna kakor je bila napisana.

Odposlanca, oba instruktorja IOOF, katera sta Dolomitsko izjavo tolmačila zbranim aktivistom, sta v poročilu IOOF zapisala, da je stvar na terenu izpadla bolj komplicirano, kot se je pričakovalo in da do končne rešitve vseh vprašanj ni bilo. Navajata, da je bila izjava pri večini dolenjskih aktivistov ugodno sprejeta, razen pri nekaterih aktivistih KS. Posebej omenjata le tri konkretna imena oponentov. Sklicujeta se na primere sektaštva in opozarjata na pomanjkljivosti skupnega dela na terenu. Pri nekaterih aktivistih je navzoče nerazumevanje vloge partije. Za nezdrave politične razmere pa dolži poročilo Jožeta Brejca – Javorška, kot zastopnika KS v dolenjskem poverjeništvu in zato zanj predlagata razrešitev in pasivno vzdržanje političnega dela še dvema aktivistoma KS.

Navedeno poročilo ne daje nobenega pretresljivega odkritja politične odgovornosti ali boljše povoda KS za opravičilo Dolomitske izjave. Za sam sprejem Dolomitske izjave je značilno pismo Kardelja in Kidriča članoma vodstva KS Savotu (Tone Toman) in Poldetu (Stane Kovač), ki takrat sploh ni prispelo v Ljubljano, Stane Kovač ga je dobil v roke precej let kasneje. V tem pismu strašita oba, Kardelj in Kidrič z očitanjem poslabšanja medsebojnih odnosov, ki so na precej hudi preizkušnji, o čemer pred tremi meseci na pogovorih v Ljubljani sploh nista govorila. Neutemeljeni in brez realne podlage so očitki pisma, da so aktivisti KS na Dolenjskem prenehali delati za OF, ker delajo predvsem za lastno skupino. Iz pisma veje že kar paničen strah, da hočejo KS organizirati lastno stranko. Ta strah je bil povsem nepotreben, ker so KS rešili pro-

blem lastne stranke že pred okupacijo in tudi kasneje neposredno ob organizaciji OF, v katero so stopili kot samostojna temeljna skupina.

Glavni obdolženec za organizacijo lastne stranke je neutemeljeno postal Jože Brejc – Javoršek. Ta je postal nekak dežurni krivec za vsa politična zavajanja v vrstah KS na kriva politična pota.

Vrste neutemeljenih očitkov KS, da organizira lastno politično stranko, se je partija poslužila zaradi olajšanja pridobitve in uzurpacije monopolne politične moči. V tej zvezi je pomembno pričevanje Javorška v prej omenjeni knjigi Spomini na Slovence, ko opiše svoje in Kocbekovo zasliševanje, ne samo pogovor z njima, v baraki CK na Bazi 20 na Rogu. Na tem zaslišanju sta Kardelj in Kidrič postavila sklope vprašanj: Kdaj ste začeli misliti na ustanavljanje lastne stranke? Ali ste poskušali organizirati lastne vojaške oddelke? Kaj vas je vodilo, da ste izrabljali neumnost slovenskih kmetov, ki ste jih iz političnih in razrednih razlogov vezali nase? Kakšni so bili vaši konkretni dogovori s slovenskim klerom? Kaj ste hoteli doseči z dviganjem nestrpnosti in celo sovražnostjo do komunistov? Gre torej za vprašanja, ki jih je partija spretno, vendar nikoli dokazano, postavljala za svojo monopolno utrditev. Za trezno presojo in utemeljeno obtožbo ne štejejo hudovanja posameznih udeležencev, aktivistov in partizanov kot reakcija na izredno sektaško obnašanje partije na terenu. Ob podpisu Dolomitske izjave še niso bile navzoče njene dolgoročne posledice. Te so se pokazale šele kasneje, ko je boljševiški socializem ogradil z železno zaveso tudi Slovenijo.

Dosedaj najpopolnejšo analizo, na podlagi dostopnega gradiva, objavljenega največ v Dokumentih ljudske revolucije in knjigi Jesen 1942 (korespondenca E. Kardelja in B. Kidriča), je podala Spomenka Hribar v vrsti tehtnih eseev, objavljenih v Novi reviji in kasneje 1991 zbranih in ponatisnjenih v knjigi Dolomitska izjava. Hribarjeva izčrpno analizira ideološko in politično ozadje ter pogubne posledice Dolomitske izjave. V predgovoru knjige poudari avtorica, da je analizirala predvsem ekskluzivistično logiko avantgardizma, boljševizma.

Namesto demokratične utrditve enotnosti OF in poglobitve njene organizacije, ob upoštevanju stvarne danosti, je Dolomitska izjava konstruirala montirano enotnost. Ta montirana enotnost je s presaditvijo boljšev-

vističnih manir in stalinističnih navad, zajela tudi Slovenijo. Zaradi te je bilo treba demontirati OF. Tej demontaži in vzpostavitvi istosmerne monopolne politike, ki je bila že stvarnost na našem jugu, se v tistem času slovenskih razmer ni bilo mogoče z uspehom upreti.

Postopna realizacija Dolomitske izjave je vedno bolj pokopavala pluralno demokracijo politične koalicije in enotnosti v OF. Začela se je montirana enotnost, kakor jo je deklarirala partija.

Monopolno politiko v stilu montirane enotnosti po Dolomitski izjavi je razložil Kardelj v uvodu knjige Dolomiti v Nob, ki je izšla 1974, za njeno 30 letnico.

Po splošno znanem razmišljanju se Kardelj dotakne poskusov ustvarjanja neenotnosti v OF in tedenc za spremenitev OF v koalicijo temeljnih političnih skupin, predvsem pa onemogoči vodilna vloga partije. Prav v tej zvezi poudarja nesoglasja, predvsem med predstavniki partije in Edvardom Kocbekom, ki so dobila svoj epilog v Dolomitski izjavi. Kardelj pretirava in brez prave podlage trdi, da so se morali v centralnem komiteju posebej dogovoriti o ukrepih, s katerimi se je treba postaviti po robu pojavom neenotnosti v OF. Neutemeljeno se sklicuje na nesoglasja Kocbeka z delavci KS in neprestan strah za enotnost OF, saj prav KS sami niso hoteli lastne politične stranke, vztrajali so le na priznanju in enakopravni udeležbi temeljnih skupin v OF.

KS so zamerili in ugovarjali partiji njeno nestrpnost in strahovito sektaštvo, ki smo ga bili deležni vsi, ki smo zaradi pluralne vsebine odklonili vstop v partijo. Kardelj nikoli ni mogel stopiti iz kroga montirane enotnosti, ki je gnala samo v kruto posnemanje boljševizma in stalinizma, kar je končno šele 1989 – 1990 pripeljalo v nerešljivo krizo monopolnega režima in sistema, ne samo v bivši Jugoslaviji, temveč v vsej vzhodni Evropi in Sovjetski zvezi sami.

Končno je tudi Kocbek ob svoji 70 letnici, 32 let po podpisu Dolomitske izjave, podal lastne ugotovitve. Ostro demantira Kardeljeve razlage, da je bila izjava nujna in potrebna. Poudari, da so bile temeljne skupine, ob ustanovitvi OF samostojne in enakopravne, z lastno izvedeno organizacijo, kar pa na strani KS nikdar ni krepilo tendence za lastno politično stranko. Partija pa je ukinila enakopravnost skupin in začela graditi svoje izključno oblast, čeprav je bila pluralna in demokratična OF, kot celota,

sposobna rešiti slovenski politični in družbeni problem. Delovati je začel tudi tihi teror. OF iz prvih dveh let ni mogoče primerjati z nobenim njenim poznejšim obdobjem, ker je partija s svojim ekskluzivizmom pokopala njeno vsebino in moč. Na vprašanje, zakaj je sploh podpisal izjavo, je Kocbek odgovoril, da predvsem zaradi preprečitve sovražnosti med skupinami, pa tudi, ker je dosegel da je skupina ohranila svoj nazorski značaj. Dotedanjemu političnemu značaju skupine se je odrekel zaradi nevarnosti klerikalizma, ki je pomenil nedopustno vmešavanje cerkve v politiko. Vehementno pa se je uprl stališču, naj postane skupina samo meglen izraz prehajanja krščanskih množic na napredne družbene pozicije. Zagovarjal je stališče, da KS nismo ad hoc organizacija, temveč formacija, ki bo prerasla osvoboditev. Kot do cela abnormalen pojav slovenskega klerikalizma je Kocbek obsodil belogardizem, ki je z okupatorjevo pomočjo nastopil proti OF. Poudaril pa je tudi, da je bila Jugoslavija po vojni najbolj stalinistična država, izven SZ.

Zagotovo pa je zmotno Kocbekovo stališče, da je le nazorska skupina zadostna utemeljitev KS. Kocbek si je preveč apolitično predstavljal možnost uspešnega delovanja KS, kot nazorske skupine, v okviru monopolnega sistema in monopolnega režima. Prav je imel Jože Zemljak, ki je v razmišljanju o Kocbekovi listini 1971 zapisal, da je šele po osvoboditvi postalo jasno, kako malo pomembna je vloga nazorske skupine.

Dejstvo je, da je Kocbek v mukotrpnih razgovorih za Dolomitsko izjavo ostal popolnoma osamljen, ko je branil in zahteval demokratično enakopravnost temeljnih skupin OF. Ko je izgubil oporo tudi svojih najozojih sotovarišev, je tudi on pristal na izjavo, v napačni zavesti, da je le nekaj rešeno s pristankom na nazorsko skupino, brez lastnih aktivistov. Na drugi strani pa sredi vojne ni smel tvegati enotnosti lastne skupine in razbitja OF same. To potrjuje tudi pogled z današnje distance. Vsak izključno zavrnilen ugovor partiji, ki je imela pomembno zaledje Sovjetske zveze, bi bil v takratnih političnih razmerah, ne samo tvegano, temveč tudi pogubno dejanje. To še celo, ker je sama stvarnost boja s fašizmom zahtevala vključitev in sodelovanje SZ. Na njej je bilo breme vzdržati na fronti proti fašizmu v Evropi, vse do druge fronte, ki pa se tedaj v Evropi še ni začela.

Po boljševiskem vzoru, ki za ustanovitev OF ni bil zgled, je partija z montirano enot-

nostjo, po Dolomitski izjavi, sistematično uvajala sovjetsko socialistično ureditev in stalinizem. Partija je bila pod vplivom Sovjetske zveze mogočen politični faktor, ki ga takrat, pred 50 leti, ni bilo mogoče izključiti iz vodilnega političnega vpliva na naših tleh.

Monopolno enopartijsko politiko, njeno montirano enotnost in zgrešeno pot je zrušil šele razvoj v praksi neuspelega monopolnega režima, ki ga čas zgodovine ni prenesel. Zato pogled nazaj, z distance 50 let narekuje zgodovinsko presojo časa usodnosti, ki se ji takrat ni dalo ogniti. Temu niso bile krive napake, kakor to presojuje nekateri danes. To je bil zgrešen sistem boljševisma in stalinizma, ki ni uspel in se je moral zrušiti. Tega pa danes ne more popraviti nobena nova papirnata izjava.

Stane Kovač

KAKO JE POSREDOVANJE IZ VATIKANA REŠILO SMRTI PLETERSKEGA PRIORJA LEOPOLDA

V Delu je 29. aprila 1991 (str. 4) zapisal prof. dr. Janko Pleterski, da sem podpisani edini slovenski zgodovinar, ki je uporabljal obsežno zbirko aktov in dokumentov o delovanju Sv. sedeža med drugo svetovno vojno (Actes et documents du Saint Siège relatifs à la seconde guerre mondiale 1-11, Città del Vaticano 1965-1981). Res je ta zbirka vatičanskih dokumentov pri nas skoraj nezna- na. Kdor to zbirko bere, se lahko prepriča,

kakšne napore sta vložila Sv. sedež in papež Pij XII. osebno za reševanje ljudi med drugo svetovno vojno. Prav je, da si ob 50-letnici enega od teh dogodkov ogledamo nenavaden potek takšnega posredovanja, čeprav to ni natisnjeno v omenjeni zbirki.

Od leta 1934 je bil v kartuziji Pleterje za priorja dr. p. Josip Edgar Leopold (1881-1977). V svoji dolgi dobi vodenja samostana (priorsko čast je odložil 1967) je marsikaj doživel, posebno med drugo svetovno vojno. Leta 1942 je bil na Gorjancih ustanovljen partizanski Gorjanski bataljon. V njem je bilo več domačinov iz Šentjerneja, ki so že poprej zahajali v Pleterje. Tudi kot partizani so še naprej hodili v samostan in tako se je s priorjevim dovoljenjem začelo sodelovanje kartuzije Pleterje s partizani. Samostan je partizanske enote oskrboval s hrano, zdravili in drugimi potrebščinami, ranjenci so lahko v samostanu nekaj časa ostali na okrevanju, med italijansko ofenzivo je prior nekaj partizanov skril v samostanu. V bližnjo partizansko ambulanto je zahajal samostanski brat bolničar Bernard Gregorec in tja nosil hrano, zdravila in medicinske potrebščine ter pomagal pri operacijah, pater Ferdinand Stadler pa je težkim ranjencem tam podeljeval poslednje zakramente ter hodil na partizanske pogrebe. Toda ni ostalo samo pri humanitarnem sodelovanju. Prior Leopold je tudi politično sodeloval z Osvobodilno fronto in je partizanskemu vodstvu naravnost naivno zaupal. Dokler so imeli Dolenjsko okupirano Italijani, so takšno ravnanje priorja še tolerirali, čeprav so samostan večkrat temeljito pregledali in nikoli ničesar našli. Italijani so pač priorja smatrali za dvakratnega »rimskega doktorja« in to je pri njih nekaj pomenilo.

Po kapitulaciji Italije so v oktobru 1943 zasedli Dolenjsko Nemci in ti so priorja Leopolda že 24. oktobra aretirali. Preko Rajhenburga (Brestanice), Brežic in Krškega so p. Leopolda prepeljali najprej v mari-borski zapor. Iz zaplenjenega partizanskega arhiva so imeli Nemci neizpodbitne dokaze o njegovem sodelovanju s partizani. V nemškem zaporu se je prior Leopold zavedal, da ga čaka smrtna kazen. Kot Hrvat je bral zagrebške časnike in iz njih izvedel, koliko ljudi je bilo tam obsojenih na smrt samo zato, ker so v svoje stanovanje le za kako uro sprejeli ilegalca. Sam je seveda take ilegalce sprejemal za več kakor eno uro, zato je lahko vedel, kaj ga čaka. Nemci so priorja večkrat zelo podrobno zasliševali,

vendar so že pred tem vedeli vse o njem. Njegovo sodelovanje s partizani ni bilo razvidno samo iz partizanskih dokumentov. Glavni obremenilni priči sta bila dva samostanska delavca, vrtnar in kurir. Po končanih zaslišanjih je bilo treba sprejeti odločitev o njegovi usodi. Tedaj pa je nastopil prvi preobrat. Dne 29. novembra 1943 so priorja Leopolda prepeljali v ljubljanski sodni zapor na Miklošičevi cesti.

Prvi teden v ljubljanskem zaporu je prior Leopold ostal neopažen. Niti k maši v jetniško kapelo ni smel iti, ker je bil še v preiskavi. Zaprošil je, da bi za praznik Brezmadežne rad šel k spovedi. Tedaj je jetniški kurat dr. p. Angelik Tominec lahko nesel pismo kartuzijanskemu patru Nikolaju Bregantu, ki je takrat živel v Ljubljani. Ta je začel akcijo za osvoboditev p. priorja. Prvi se je potegnil zanj pri Nemcih ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman. Škof dr. Stanislav Lenič mi je pripovedoval, da je tedaj prišel na ljubljanski ordinariat gestapovec z debelo mapo obremenilnega materiala zoper priorja Leopolda. S tem je hotel pokazati, da za tako obremenjenega obtoženca ni milosti. Pater Nikolaj se je odpravil v Italijo, da bi s pomočjo Sv. sedeža dosegel milost za svojega priorja. Napotil se je v kartuzijo Farneta (v pokrajini Lucca), kjer je živel španski kardinal, ki naj bi mu utrl pot v Rimu. Toda ko je p. Nikolaj prišel v Farneto, je izvedel, da je ta kardinal umrl. Ni mu preostalo drugega, kot da nadaljuje pot do Rima. Tam je obiskal priorjevega znanca, jezuitskega patra dr. Iva Zeigerja, po rodu Nemca, rektorja nemškega zavoda (Collegium Germanicum), ki je bil v prvi svetovni vojni nemški oficir in je od tedaj poznal dosti nemških vojaških veljakov. P. Nikolaju je obljubil, da bo še isti dan govoril z osebnim prijateljem državnega vodje SS Heinricha Himmlerja. Kdo je bil ta Himmlerjev osebni prijatelj, nam je danes znano. P. Nikolaj je tudi na vatikanskem državnem tajnistvu izročil spomenico o zaprtem priorju.

Tedaj je nastopil odločilni preobrat dogodkov. V dogajanje vstopi general SS Karl Wolf. Njegova zgodba je tako nenavadna, da ji komaj verjamemo, toda njen končni izid je bil za priorja Leopolda ugoden, saj so ga izpustili iz zapora. Karl Wolf je bil general SS in policije v Italiji v času po kapitulaciji Italije, ko so Nemci zasedli ves tisti del države, ki ga niso okupirali Anglo-Amerikanci. Wolf je za italijansko revijo *Domenica del Corriere* leta 1972 (v št. 15 z dne 12.

aprila) povedal, kako ga je Hitler v začetku oktobra 1943 poklical k sebi in mu naročil, naj s posebnimi enotami SS ugrabi papeža Pija XII., kardinale in nekatere ugledne italijanske škofe ter jih nastani v kneževini Liechtenstein, da bi bili tako »varni pred vplivi ameriške diplomacije«. Wolf je bil ponovno pri Hitlerju v decembru 1943 in tedaj mu je poročal, da je za akcijo vse pripravljeno, da je Vatikansko mesto popolnoma obkolinjeno s posebnimi enotami SS (esesovci so bili za to priliko posebej izbrani iz vrst Nemcev z Južne Tirolske, da so znali tudi italijansko). Vendar je Wolf pristavil, da takšne akcije ne priporoča. Doma bi si nakopali sovraštvo nemških katoličanov, v Italiji pa bi to Nemcem kot okupatorjem povzročilo hude težave. Pri tem je general Wolf prikazal Hitlerju položaj v okupirani Italiji: samo 5% prebivalstva je naklonjeno Nemcem, ljudje so utrjeni od vojne, odporiško gibanje narašča in za Nemce pomeni to »drugo fronto« poleg fronte proti zaveznikom. Cerkev je edina ustanova, ki je ostala nedotaknjena, zato Nemci navezujejo z njo »vljudnostne stike« in samo tako ohranjajo mir med prebivalstvom. Seveda bi načrtovana akcija zoper papeža to razmerje podrla. Hitler je moral s kislim obrazom odstopiti od svoje namere, vendar je Wolfu zagotovil, da bo osebno odgovoren za vse, kar bo Nemce zadelo v Italiji. Wolf pripominja v svoji pripovedi, da je Hitler Pija XII. po eni strani visoko cenil, po drugi strani pa silno sovražil, ker ga je obtoževal, da je dal zavetje tolikim beguncem in da vzdržuje stike z Združenimi državami Amerike.

Odkar je Nemce od leta 1943 dalje začela zapuščati vojna sreča, so posamezni veljaki iz Hitlerjeve okolice začeli misliti na stike s sovražno stranjo zaradi pogajanj. Sveti sedež naj bi bil po njihovem mnenju primerna zveza, zato ni čudno, da je Wolf izražal take misli nemškemu veleposlaniku pri Sv. sedežu Ernestu von Weiszaeckerju in da ga je prosil, naj ga poveže s kakšnim vatikanskim funkcionarjem. Wolf je pristavil, da želi temu funkcionarju zagotoviti, da sam nima niti najmanjšega namena škodovati Cerkvi. Seveda je imel Wolf v roki dobro vstopnico za Vatikan. Lahko se je namreč pohvalil, da je preprečil ugrabitev papeža. Veleposlanik je Wolfa peljal k patru Ivu Zeigerju.

Da je imel ta sestanek uradni značaj, dokazuje dejstvo, da je Wolfa spremljal polkovnik SS Eugen Dollmann, ki je bil v Rimu osebni predstavnik Himmlerja, in da je bil

navzoč nemški veleposlanik. Sestanek je bil v vili Bonaparte in o njem pripoveduje dr. Zeiger tako: Wolf je imel dolg govor o nacističnih načrtih in izrazil svoje začudenje, da papež ne podpira nemškega boja proti Sovjetski zvezi, saj s tem brani evropsko kulturo in samo Evropo pred boljševizmom. Dr. Zeiger je odvrnil, da Sv. sedež tega boja ne more podpirati, ker bi to pomenilo tudi opravičevanje grozodejstev, ki jih delajo Nemci. Omenil je preganjanje duhovščine v vzhodni Evropi, nacistična koncentracijska taborišča in hudodelstva, ki jih tam počenjajo. Wolf je odgovoril, da so to zelo žalostne stvari in da je hvaležen usodi, »ali če hočete, vašemu Bogu«, da za te dogodke sam ni odgovoren. Zeigerja je hotel prepričati, kako je pripravljen na mirovna pogajanja. (Glede Wolfove pripombe o »vašem Bogu« je treba pripomniti, da je moral vsak član nacistične stranke, kaj šele esesovec, izstopiti iz katerekoli vere ali Cerkve.) Dr. Zeiger mu je rekel, naj pokaže svojo dobro voljo in moč na ta način, da osvobodi kartuzijskega priorja, katerega so Nemci zaprli v Sloveniji. »Preprečite nasilje proti Cerkvi«, je ob koncu pogovora rekel dr. Zeiger Wolfu.

Vidimo torej, da sta se kartuzijski pater Nikolaj iz Pleterij in general SS Karl Wolf istega dne drug za drugim znašla pri dr. Zeigerju, zato je stvar lahko tako gladko stekla. General je obvestil svojega kolega v Ljubljani, generala SS in policije Erwina Rösenerja in prior Leopold je bil na sv. večer leta 1943 popoldne izpuščen na svobodo. General Wolf zdaj zapušča našo pripoved. Preden pa se od njega poslovimo, lahko zapišem, da ga je pol leta pozneje, namreč 6. maja 1944, sprejel celo sam papež Pij XII. Wolf je bil v civilni obleki in že pred vstopom v papeževe sobane so mu sporočili željo Pija XII., naj bi osvobodil iz zapora prof. Giuliana Vasallija, sina papeževega dragega prijatelja. Ta mladi profesor je bil namenjen za ustrelitev. Wolf je vedel za njegovo ime in se je začudil, da se papež poteguje za voditelja socialistične mladine. »Sv. oče ne vprašuje za strankarsko pripadnost tistega, katerega želi pomagati,« je bil odgovor vatikanskega dostojanstvenika. Tudi to je treba povedati o generalu Wolfu, da je aprila 1945 podpisal kapitulacijo Nemcev na tistem ozemlju, ki mu je še preostalo, namreč severna Italija. To je storil, še preden se je predalo nemško vrhovno poveljstvo.

Prior Leopold ni mogel verjeti, da je

posredovanje v Rimu tako hitro steklo, saj je p. Nikolaj komaj nekaj dni poprej odpotoval v Italijo. Na gestapu so priorju povedali, da v Pleterje ne sme, da mora do 3. januarja 1944 zapustiti Ljubljansko pokrajino in oditi v Italijo v konfinacijo v kraj, ki si ga bo sam izbral. Izbral si je najbližji kartuzijanski samostan Vedana v provinci Belluno. Iz zapora se je najprej zatekel k univ. prof. dr. Leonidu Pitamicu, ki ga je odpeljal v Marijanišče. Tam ga je sprejel dr. Jože Pogačnik, poznejši nadškof in pri njem je preživel božične praznike do odhoda v Italijo.

Da je priorju Leopoldu v nemškem zaporu res šlo za glavo, dokazuje zadnja dogodivščina te zgodbe. Poleti leta 1944 se je želel vrniti v Pleterje in je pisal v Ljubljano p. Nikolaju, naj s pomočjo katerega od ljubljanskih odvetnikov doseže, da mu bodo Nemci dovolili vrnitev domov. P. Nikolaj je izbral dr. Ljubo Prenner in ta se je obrnila na generala Rösenerja preko konzulata Nezavisne države Hrvatske (prior je bil Zagrebčan). Konzulat je po dolgem času sredi septembra sporočil dr. Prennerjevi, da je general Rösener odločno odklonil prošnjo za vrnitev z utemeljitvijo, »da so bila dejanja priorja dr. Leopolda v korist partizanov takšna in izvršena v tolikem obsegu, da ga je smrtne kazni rešilo samo njegovo visoko cerkveno dostojanstvo in da na preklic konfinacije ni niti misliti.« Tajnik hrvaškega konzulata je odvetnici še posebej sporočil, da je zaupno izvedel, da je »pleterskega priorja rešila smrti v glavnem intervencija Vatikana«, p. Nikolaj pa je upravičeno trdil, da je bil to predvsem dr. Ivo Zeiger.

Miloš Rybář

NAGOVOR MED POGREBOM P. PRIORJA SIMONA AŠIČA

27. Avgusta 1992

Dragi p. Simon!

Zapustili ste nas tako nenadoma, nepričakovano, brez slovesa. Vaš odhod nas je presenetil in presunil. Vsi smo Vas imeli radi in Vas bomo zelo pogrešali. V imenu samostanske skupnosti in v svojem imenu se Vam zahvaljujem za Vaše veselo služenje Bogu in ljudem. Kot »fantič zelenega Štajer-

ja«, rojeni v župniji Rajhenburg-Brestanica leta 1906, ste bili vedno »korajžen, vesel« – tudi takrat, kadar so drugi obupovali. Tudi takrat, ko ste bili podobni sv. Pavlu, ki je o sebi zapisal: »V hujših naporih, večkrat v ječah, neprimerno bolj pod udarci, večkrat v smrtni nevarnosti. Od Judov sem jih petkrat dobil po eno manj ko štirideset. Trikrat so me bičali, enkrat kamnali... Pogosto sem bil v nevarnosti...« (2 Kor 11, 23–27).

Sami ste o sebi zapisali: »Vsega skupaj sem bil po letu 1945 nad 50 krat zaslišan, 15 krat pred sodiščem, 8 krat obsojen, pa sem 5 obsodb ovrgel, tako iz trte so bile obdolžitve izvite. Trikrat sem sedel vsled obsodbe, enkrat »kar tako«, enkrat pa sem bil samo v preiskovalnem zaporu.« Zaradi »sovražne propagande« sem bil zaprt od 25. marca 1952 in 25. maja 1952 obsojen na 4 leta strogega zapora. Toda po 9 mesecih nas je maršal Tito kar 40 duhovnikov amnestiral in sem prišel na svobodo 7. januarja 1953.«

Kot dober in zvest redovnik in duhovnik ste bili najprej mož molitve. Vaša jutranja molitev se je vsak dan začela vsaj pol ure pred rednim jutranjim molitvenim bogoslužjem. Vaša prva molitev je bil križev pot ob umetniških postajah Fortunata Berganta, nato rožni venec. Vsak dan ste zmolili več delov. V torek, 25. avgusta 1992, ravno en dan po 62. obletnici svojega mašniškega posvečenja, in tri dni po 73. obletnici prihoda v Stično, ste bili v svoji meniški celici pripravljeni, da greste v baziliko k običajni molitvi križevega pota, a srce Vam je odpovedalo. Vaših 14 postaj je dopolnjenih. Vstopili ste v skrivnost 15. postaje, v Kristusovo poveljanje. Pogrešali Vas bomo še posebej pri petju v kóru, kjer ste s svojim močnim in sigurnim glasom kot kantor, prvi pevec, dajali oporo vsem drugim.

Bili ste mož vztrajnega dela, sposobni in pripravljeni prijeti za vsako delo, umsko in fizično. Zato ni nič nenavadnega, da so Vam predstojniki zaupali različne odgovorne samostanske službe. Kot dolgoletni prior ste bili v veliko oporo trem opatom: Avguštinu, Rafaelu in Antonu. Bili ste vrsto let župnik-vikar stiške župnije. Radi ste pomagali po različnih dolenjskih župnijah. Več let ste delovali v samostanu Mogila na Poljskem. Bili ste tudi prefekt dijakov v Slomškovem zavodu v Ljubljani.

Mnogo moči ste posvetili vzgoji samostanskih kandidatov, novincev in bogoslovcev. Bili ste iskan spovednik in duhovni voditelj. Neka oseba se s hvaležnostjo spo-

minja Vaših tako značilnih nasvetov: »Tistega, ki vas zelo užali, vam naredi krivico, blagoslavlajte, molite zanj. Tako mu boste pomagali, da se bo poboljšal.« »Če vas sredi nujnega dela zmoti obisk in bi se mu najraje (morda celo z lažjo) izognili, hitro recite: »Blagoslovi, Gospod, tega človeka, ki je prišel k meni, in mene, da bi ga tako sprejel, kot bi ga ti. Blagoslovi najin pogovor, da bo tebi v čast in obiskovalcu v korist.« Po teh načelih ste se najprej sami ravnali. Zavedali ste se, da storite Jezusu, kar storite bližnjemu.

P. Anton Nadrah

O ŽIVLJENJU P. SIMONA AŠIČA

Pokojni p. Simon Ašič je sam svoje življenje takole opisal (verjetno ob 50 ali 60-letnici mašništva, ko so na škofiji v Mariboru hoteli nekaj podatkov o njegovem življenju, da bi se mu zahvalili in mu ob obletnici mašništva čestitali):

Rodil sem se 30. novembra 1906 v zaselku Trebež pri Vasi Gorica v župniji Brestanica na Štajerskem. Pri krstu so mi dali ime Jožef in me nato klicali za Pepija. Oče je bil kovač, mati pa šivilja. Za menoj sta se rodila še brat Maks, ki je po nekaj mesecih umrl, in sestra Micka, tri leta mlajša od mene, ki je šolska sestra in živi na Vidmu pri Krškem.

Imeli smo le majhno posestvo. Zato je oče 1910 odšel v Ameriko, da bi izboljšal gnotno stanje svoje družine. Nameraval je tam delati tri leta, pa se ni več vrnil. Podsulo ga je v jami tako, da je postal težek invalid. Umrli pa je šele 1961. Na velikonočni ponedeljek zjutraj so ga našli mrtvega v naslonjaču. Mama je umrla 21. 3. 1964.

Ljudsko solo sem obiskoval v Brestanici, dobro uro hoda za odraslega človeka. Otroci pa smo hodili tja skoraj dve uri, ker je stala šola onkraj trga na Šutni, nedaleč od Save. Nazaj pa smo rabili skoraj tri ure, ker se je pot vzpenjala navkreber v naše hribe domov. V šolo sem začel hoditi šele z devetimi leti. Nekoč je namreč neka deklica iz naše vasi na poti iz šole pozimi omagala in ostala v snegu. Na pol zmrzlo so jo našli, nesli domov, dali na peč in tako otroku škodili, da ni bila nikoli več zdrava ter je kot mlado dekle umrla. Zato šolski upravitelj ni silil, da bi iz naše vasi hodili v šolo otroci že s sedmimi leti.

Še predno sem začel hoditi v šolo, potem pa med počitnicami, sem pasel našo edino kravico šeko, včasih sem jo pa gnal v Jerič dol in pomagal

pasti veliko čredo svojemu tri leta mlajšemu sosedu in prijatelju Ludviku, pozneje stiškemu opatu Rafaelu.

Po prvi svetovni vojni sem 22. avgusta 1919 prišel kot gojenec v Stično. Z drugimi 16 sošolci so nas vpisali na klasično gimnazijo v Ljubljani. Študirali smo v Stični. Poučevali so nas patri, pa tudi nekateri svetni duhovniki, upokojenci, kot npr. dr. Šanda, župnika Pečarič in Stazinski, ter učitelj Balič, osebni prijatelj Simona Gregorčiča. Ob semestru in na koncu leta so prihajali iz Ljubljane profesorji in nas spraševali. Hvalili so naše znanje, naše sošolce v Ljubljani pa zmerjali z lenuhi, češ v Stično se pojdite »špeglat« k svojim sošolcem. Ti znajo!

Po 4. razredu gimnazije sem z drugimi 11 sošolci vstopil 4. oktobra 1924 v samostan in začel enoletni noviciat. Naš magister je bil p. Evgen Fiderer, Nemec, ki je prišel v Stično leta 1907. Dobro je obvladal slovenščino in se zelo vživel v naš narod. Vzgaljal nas je v zdravi askezi. Noviciat sem končal 18. oktobra 1925, ker smo novinci počakali, da se je opat Avguštin Kostelec vrnil z generalnega kapitlja v Rimu.

Na generalnem kapitlju so se posvetovali, kako bi rešili za red samostan Mogila pri Krakovu na Poljskem. Samostan je v vsakem oziru propadal. Krakovski nadškof Sapieha je pozval vodstvo reda, naj nekaj ukrene. Italijani in Francozi niso imeli ljudi, Nemci so bili po prvi svetovni vojni na Poljskem zelo osovraženi. Saj smo še mi brali na kolodvorih po Poljskem: Pobjite nemške ščurke! Tako so kar nekako, na generalnem kapitlju pritiskali na opata Avgušтина Kostelca, naj on pošlje svoje redovnike v Mogilo.

In tako je šla redovna kolonija iz Stične na Poljsko 16. decembra 1925. Štela je 12 oseb: 3 patri: Robert Kuhar, Gregor Recelj, Jožef Vračko;

3 kleriki: Simon Ašič, Bonaventura Herga, Lovrenc Medved;

3 bratje: Viljem Markič, Konrad Klemen, Anton Krajšek;

3 kandidati: Anton Kovačič, Martin Orešnik, Jože Sotošek.

V Mogili so bili takrat še sledeči redovniki: p. Teodor Starzyk, p. Dominik Jurkowski, neke vrste ekonom, p. Bernard Ankiewicz, popolnoma ohromel in nem; bratje: Stanislav Kurzeja, Ludvik Bach in Edmund Andrewicz.

Nas klerike so vzeli s seboj zato, ker smo dobro peli in obvladali koral.

Na Poljskem sem na piaristovski gimnaziji Rakowice končal gimnazijo in maturiral 19. maja 1927.

V jeseni 19. oktobra 1927 sem šel v Nemčijo in v cistercijskem samostanu Marienstatt v Hessen-Nassau naredil prvi letnik bogoslovja. V Ljubljani sem nato nadaljeval v oktobru 1928 bogoslovje in bil 24. avgusta 1930 že po tretjem letniku posvečen v duhovnika. Čez eno leto, to je 7. septembra 1931, sem zopet šel pomagat na Poljsko. Bil sem magister novincev. Takrat sem

se zastrupil z ogljikovim monoksidom tako, da sem komaj ostal pri življenju. Posledice čutim več ali manj še danes. Tam sem ostal do 19. septembra 1933.

Še enkrat sem šel pomagat v Mogilo, in sicer 12. julija 1934. Bil sem magister bratov in inštruktor dijakov. Tudi nekaj bogoslovja sem poučeval klerike dve leti. Obenem sem veliko spovedoval v tamkajšnji romarski cerkvi, hodil spovedovat na »odpustke« proščenja v okolico Krakova. Vrnil sem se v Stično 17. julija 1936.

Bogoslovni študij sem končal 9. 6. 1934. Na prigovarjanje profesorja dogmatike dr. Fabijana sem se začel pripravljati na doktorat iz dogmatike. Zato sem se vpisoval naprej, obiskoval seminarje, delal seminarske naloge. Zaradi velike zaposlenosti se je zadeva zavlekla. Prišla je vojna, Ljubljana je bila blokirana, da nisem mogel več na predavanja, sledil je umik sobratov v Avstrijo in tako sem bil tako rekoč sam za vse. In iz mojega doktorata ni bilo nič.

Leta 1933 je samostan Stična osnoval Slomškov zavod v Ljubljani, da bi imel stanovanje za svoje bogoslovce in internat za dijake. V ta zavod sem 13. 9. 1936 prišel za prefekta in inštruktorja. Dijaki so po večini obiskovali klasično gimnazijo. Od njih si je samostan obetal svoj naraščaj. Tam sem imel veliko dela. Dijakov je bilo okoli 60. Bili so iz vseh delov Slovenije, predvsem iz Gorenjske, nekoliko manj iz Dolenjske, bolj malo pa iz Štajerske. V počitnicah pa sem redno vsako nedeljo šel pomagat na župnije, v Dolenji vasi pri Ribnici pa sem bil skoraj kot nekaj kaplan. Več let sem hodil tja redno na pomoč ob nedeljah, praznikih, v postu in adventu pa še posebej. V Slomškovem zavodu sem ostal do 10. 4. 1941.

Drugo svetovno vojno sem preživel v Stični. Ker se je takratni subprior p. Benedikt Bolcar stalno mudil na partizanskem ozemlju v Mirni peči, sem bil namesto njega 12. 8. 1942 imenovan za subpriorja. Dne 25. 2. 1945 sem postal prior, ker je p. Evgen Fiderer, dolgoletni stiški prior, že 1943 odšel v Španijo s p. Stanislavom Malijem in p. Rafaelom Ašičem, da bi tam pomagali na noge nekoč slavnemu samostanu Poblet.

Ker je bil p. Benedikt stalno odsoten, me je škof Vovk imenoval za vikarja namestnika župnije Stična dne 23. junija 1947 za čas njegove odsotnosti. Ko je ta 1948 težko zbolel in moral iti na operacijo, so mi bile podeljene vse župniške pravice za župnijo Stična, dokler bi bil on odsoten. Po smrti p. Benedikta dne 18. 4. 1949 sem bil potrjen za župnika vikarja dne 22. aprila 1949. To sem ostal do 25. 5. 1952, ko sem bil obsojen na 4 leta strogega zapora...

Moji zapori

1. Že 1949 sem sedel en teden. Šel sem na Grosuplje obiskat nekaj naših, ki so bili v preizkuševalnem zaporu. Malo preveč sem se približal oknu kletnega prostora, kjer so naši »sedeli«. Pa me je miličar pograbil in me je njim »pridružil« za en teden »kar tako«.

2. Drugi zapor je bil takrat, ko smo bili skoraj vsi iz samostana zaprti zaradi preizskave. Sedel sem od 3. decembra 1950 do 5. januarja 1951.

3. Zaradi »sovražne propagande« sem bil zaprt od 25. 3. 1952 in 25. 5. 1952 obsojen na 4 leta strogega zapor. Toda po 9 mesecih nas je maršal Tito kar 40 duhovnikov amnestiral in sem prišel na svobodo 7. 1. 1953.

4. Ponovno sem šel v zapor za 15 dni, to je od 25. aprila do 9. maja 1956.

5. Zadnji moj zapor pa je trajal kar dva meseca: od 20. oktobra do 20. decembra 1957.

Vsega skupaj sem bil po letu 1945 nad 50 krat zasljušan, 15 krat pred sodiščem, 8 krat obsojen, pa sem 5 obsodb ovrgel, tako iz trte so bile obdolžitve izviste. Trikrat sem sedel vsed obsodbe, enkrat »kar tako«, enkrat pa sem bil samo v preizkovalnem zaporu.

Dne 2. februarja 1954 sem bil imenovan za magistra klerikov. S kleriki fr. Benediktom Ajdičem, fr. Marijanom Groznikom in fr. Benediktom Skledarjem sem se trudil, da so kolikor toliko končali gimnazijo, potem pa sem jih poučeval bogoslovje, ker niso imeli mature.

Pokojni opat Avguštin Kostelec me je 26. 2. 1963 postavil za priorja. Dne 5. oktobra 1963 sem bil imenovan za kaplana, da bi pomagal župniku p. Rafaelu Ašiču. Ko pa je le-ta postal opat, sem bil imenovan za župnika vikarja župnije Stična 27. oktobra 1964.

Dne 23. septembra 1978 sem bil imenovan za izrednega spovednika sester notredamk na Strugi-Otočcu pri Novem mestu.

Iz mojega doktorata iz teologije ni bilo nič, kot sem že omenil. Vendar sem se po sili razmer veliko bavil z njo. Že v Mogili sem dve leti poučeval klerike moralno in redovno pravo. V Stični pa sem šest let predaval klerikom fr. Marijanu Grozniku in fr. Benediktu Skledarju dogmatiko, moralno, jus in cerkveno zgodovino.

Da bi bila zadeva s pravnega vidika v redu, sem se po opatu Avguštinu obrnil na generalnega opata s prošnjo, da bi se mi po cerkveni ali vsaj redovni plati priznala neke vrste habilitacija iz teologije. Na generalat sem poslal sledečo vlogo. Tu podam prevod:

Moj študij in delo na področju teologije. Diploma bogoslovne fakultete:

Filozofska skupina - prav dobro - 9

Biblična skupina - prav dobro - 9

Dogmatična skupina - prav dobro - 8

Moralno pastoralna - prav dobro - 9

Pravno zgodovinska skupina - dobro - 7

Zaradi zastrupitve z ogljikovim monoksidom je bil spomin znatno prizadet, zato slabša ocena v pravno-zgodovinski skupini.

Specialni kurzi: (seminarji, profesorji, ki so jih vodili, in dosežene ocene):

Dr. Snoj, O inspiraciji - odlično - 10

Dr. Lukman, Dogemska zgodovina - prav dobro - 9

Dr. Lenček, Knaus-Oginova teorija in npravna načela - prav dobro - 9

Seminarske naloge:

Dr. Snoj, Peta božja zapoved v luči Kristusovega govora na gori - odlično - 10

Dr. Lukman, Analiza Aurelii Augustini De videndo Deo, seu Epistola 147 - prav dobro - 9

Dr. Fabijan, Gratia actualis in liturgia missali et sacramentali. Ta naloga je bila 1931 nagrajena s svetosavsko nagrado z din 600.- To nalogo naj bi razširil v disertacijo s tem, da bi še bolj temeljito izrabil Obrednik in Caeremoniale Episcoporum, ker sem v nalogi obdelal prvenstveno misal.

Vsed dvakratne prekinitev študijev zaradi pomoči v samostanu Mogila na Poljskem sem končal teologijo šele 1934. Nato sem moral dobiti še potrebne dodatne semestre. Potem je prišla vojna, Ljubljana je bila blokirana, dohod vanjo zelo otežen.

Poučevanje teologije

V Mogili sem dve leti poučeval moralno in redovno pravo. V Stični že šest let poučujem staro zavezo, novo zavezo, nekatere traktate iz dogmatike, kanonsko pravo, cerkveno zgodovino, patrologijo, sedaj je na vrsti še sociologija.

Od opata generala je prišla naslednja rešitev:

S tem izjavljamo, da p. Simon Ašič, ki se ne samo odlikuje po nekdanjih dovršenih študijih, kakor se je tudi po končanem študiju pripravljaval, da bi predaval, in je poleg tega že nekaj let pohvalno predaval, tako da je na vsak način sposoben, da se za naprej proglasi za predavatelja tako v filozofskih kakor tudi v teoloških vedah.

V lavantinski škofiji sem večkrat dušnopastirsko deloval. Nekajkrat sem bil v Slovenj Gradcu še za pok. dekana Sokliča in imel tam duhovno obnovo. Na Svetih gorah sem na vsakem dopustu ob romanju veliko spovedoval, hodil sem na Senovo pomagat, ko je g. Nanut pridigoval po raznih župnijah in zbiral sredstva za novo cerkev in župnišče. V Brestanici pa sem itak bil vedno na razpolago, kadar sem bil doma na počitnicah.

DR. RADO BORDON

1915 – 1992

Mladost sem tvojo srečal in oltar...

Tako se začel prvi sonet, ki mi ga je poklonil ta veliki mojster soneta... Bilo je tam okoli leta 1934 na Poljanski gimnaziji, v literarnem krožku, kjer sva tesno sodelovala. Bil je vihrav, nemiren fant, poln novih idej in zamisli. Kjer se je kaj novega dogajalo, tam je bil Rado zraven. Nič čudnega, če so nove revolucionarne ideje tudi njega zamikale.

Po maturi leta 1935 sva se razšla. Jaz sem odšel v Maribor v bogoslovje. Rado pa se je vpisal na univerzo v Ljubljani. Živahno dopisovanje naju je medsebojno zavezovalo. Razumel je mojo odločitev za duhovniški poklic, dobro je vedel, da bom prav s tem poklicem najbolj koristil svojemu narodu... Pa je prišlo leto 1941, tako usodno za mali slovenski narod. Mene so Švabi zaprli in izgnali... Kjer je bila mladina, tam je bilo tudi najino mesto. Oba sva se vključila v organizirano delo proti okupatorju. Bila sva dovolj kritična in preveč zraščena s svojim narodom, da bi kdaj nasedla komunistični propagandi v OF. Osvoboditi slovenski narod izpod okupatorja je bilo edino naše stremljenje.

Rado je bil izredno delaven. Bil je pravi mojster soneta. Pesnik A. Gradnik ga uvršča med prve za Prešernom. Njegovo delo in življenje vedno odlikuje neizprosna borba za odpravo krivic, za humani napredek ter za resnično demokracijo. Bil je pravi borec za novo, boljše in pošteno življenje. »To še ni tisto, za kar smo se borili!« je vedno in povsod poudarjal. Bil je pokončen in neizprosni borec za pravico. Zaradi svoje pokončne drže je moral veliko pretrpeti. (Bil je dvakrat zaprt pod komunizmom). Bil je izjemen umetnik, ki je ustvaril neprecenljiva dela. Številni soneti in prevodi, razna uredniška in druga kulturna opravila ga uvrščajo v sam vrh slovenskih kulturnih ustvarjalcev. Čeprav je bil bistro piker, kdaj rahlo zbadljiv, ni nikoli žalil, tudi ko je grajal kult osebnosti. Bil je vseskozi raven, odkritosrčen in pošten!

Spočij se anima candida! Zadosti si ustvaril, ostal boš vedno živ!

Večna Resnica, kateri si vse življenje tako zvesto služil, naj ti bo plačnik!

France Lipičnik

Rado Bordon

**LJUBEMU SOŠOLCU – DUHOVNIKU
OB 70 LETNICI**

Francè, ki Kristusu ostal si zvest,
Razsojaj milo nam, čeprav grešimo!
Ad multos annos! Ti v en glas želimo,
Naj mirna, kot doslej, bo Tvoja vest!
Caelestis ira Ti ne bo sodila:
Ex ore tuo zloba ni prišla;
Ljubezen si učil, krotkost srcá,
Iustitia Te zmerom je vodila.
Prijatelj dragi, bodi trden, zdrav
In mirno hodi skoz jesen življenja,
Čvrstó po poti, ki si jo dognal!
Nabral si si obilo zaslužnja;
Izprosi milost duši tavajoči,
Ko z Njim kdaj pokramljaš

v molitvi noči!...

V Ljubljani, 13. 9. 1982

**V spomin na skupna gimnazijska leta,
v starem prijateljstvu**

KARTUZIJANSKEMU PATRU JANEZU DROLCU V SLOVO

Pred nekako 18 do 20 leti je bila na poteh okoli kartuzije Pleterje vsakdanja slika, da kartuzijanski menih potiska bolniški voziček, na katerem sedi zelo star kartuzijanski menih. Voziček je potiskal p. Emanuel, na njem pa je sedel nekdanji prior p. Josip Edgar Leopold, tedaj že več kot 90 let star. Po smrti p. Josipa leta 1977 se je na poteh okoli kartuzije pojavila nova slika: kartuzijanski menih hodi okoli z belo palico za slepe. Bil je to tedanji prior p. Janez Krstnik Drolec. Na vernih duš dan leta 1991 smo se od njega poslovili na samostanskem pokopališču in o njegovi smrti so pisali vsi slovenski časniki. Malokateremu menihu posvetijo v našem tisku toliko prostora, zato naj tudi za Mohorjevo koledar zapišem nekaj v spomin.

Pokojni se je rodil 15. oktobra 1916 v Zagorju ob Savi v obrtniški družini. Oče je bil krojač in v družini je bilo devet otrok. Pri krstu je dobil ime Karel, študiral je na realni gimnaziji v Ljubljani in Mariboru. Kot dijak je preživel počitnice v Laškem pri svojem najstarejšem bratu, ki je bil nameščen v rudniku Huda jama v Rečici pri Laškem. Po gimnaziji je leta 1939 vstopil v kartuzijanski red v kartuziji Pleterje. Zanimanje za Pleterje mu je vzbudila reportaža o samostanu, ki jo je objavil dnevnik Jutro. Večne obljube je položil leta 1944, nižje redove mu je še podelil ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman, po višje redove pa je moral že v Maribor k škofu dr. Ivanu Jožefu Tomažiču, ker tedaj v Ljubljani ni bilo nobenega škofa. Mašniško posvečenje je prejel 17. marca 1946, novo mašo pa je pel v Zagorju 19. marca. Ko je tedanji verski tednik Oznanilo napovedal to novo mašo, je še dostavil, da je to prva nova maša »pri nas« po odhodu okupatorja. Mišljena je bila seveda ljubljanska škofija.

Kartuzija Pleterje je v tem času preživljala težko dobo. Najprej so ta predel Dolenjske aprila 1941 zasedli Nemci, nato so junija 1941 prepustili to območje Italijanom, po kapitulaciji Italije pa so oktobra 1943 spet prišli Nemci. Ponoči so v samostan prihajali partizani, ki so pri tedenjsem priorju p. Josipu Edgarju Leopoldu uživali vso podporo. Zaradi tega se je od novembra 1942 do

februarja 1943 v samostanu naselila »Legija smrti«, enota, katero so plačevali Italijani in jo imenovali Milizia volontaria anticomunista MVAC (Prostovoljna protikomunistična milica). Zaradi te nastanitve so februarja 1943 partizani napadli samostan. Pri tem je pogorelo 16 samostanskih celic (hišic) ter dva kraka križnega hodnika. Prior Leopold je bil zaradi sodelovanja s partizani zaprt od oktobra 1943 in nato do konca vojne konfiniran v Italiji (gl. o tem članek na str. 95–98).

Po letu 1945 je kartuzija Pleterje sicer veljala za »partizanski samostan, vendar so jo kljub temu prizadeli ukrepi zakona o agrarni reformi. Tuji patri so zapustili samostan, ostali so samo hrvaški in slovenski menihi. Od 69 menihov, kolikor jih je samostan štel leta 1939 ali 44 leta 1944, je po vojni padlo število na 20 (patrov samo 7). P. Janez Krstnik Drolec je moral po svoji novi maši krepko poprijeti za delo, da je samostan lahko še naprej deloval. Prior Leopold je p. Janeza imenoval za samostanskega prokuratorja (ekonoma) in tako je moral skrbeti za gospodarstvo v samostanu, voditi kartuzijanske brate in skrbeti za stike z javnostjo. Taki stiki z javnostjo pa so takrat – po drugi svetovni vojni – za kartuzijanskega prokuratorja iz Pleterij pomenili marsikaj. Na Dolenjskem je med drugo svetovno vojno divjala tudi državljanska vojna in ljudje, ki so bili dotedaj med seboj povezani, so se nenadoma znašli na nasprotnih straneh. Ko je bilo treba prejeti zakramente ali naročiti pogreb, so nekateri ugotovili, da tega pri svojem dušnem pastirju ne morejo opraviti. V takih primerih je bil kartuzijanski pater edina primerna oseba in tako so v Pleterje

prihajali ljudje na krste in poroke v primerih, ko doma tega niso hoteli ali niso upali opraviti. Prav tako je p. Janez hodil pokopavat matere partizanskih borcev. Pleterje je bil v tistem času najbolj poznan samostan v Sloveniji in med najbolj znanimi katoliškimi samostani v nekdanji Jugoslaviji. Skoraj ni bilo časopisa, da ne bi objavil kakšne reportaže o kartuzijanih. V Pleterje je prihajalo mnogo obiskov posamično ali v skupinah. Kot prokurator je p. Janez prihajal v stik s številnimi obiskovalci. Ljudje najrazličnejših prepričanj so obiskovali kartuzijo in kdor se je pobilže seznanil s p. Janezom Drolcem, je postal njegov prijatelj in tudi prijatelj samostana. Tudi najvišji funkcionarji tedanjega režima in partije so zahajali v Pleterje in pokojni p. Janez je o takih obiskih rekel: »Marsikatera ostrina se je otopila tu pri nas«. Lahko rečemo, da je bil p. Janez Drolc v letih po drugi svetovni vojni najbolj poznan duhovnik v Sloveniji.

Leta 1967 je p. Josip Leopold odstopil s priorskega mesta po 33 letih vodenja in mesto priorja je zasedel p. Janez Drolc. Iz nekdanjega veselega prokuratorja je postal resen prelat, ki je obnovil redovno disciplino. Kartuzija Pleterje je namreč že pred tem izgubila pravico do sprejemanja novincev in s tem je bila pravzaprav obsojena na počasno izumiranje. Slovenski časniki v zamejstvu in zdomstvu so že prinesli vest, da je kartuzija Pleterje ukinjena. Iz te vesti je bilo moč čutiti komaj prikrito zadovoljstvo, da bo vendar že razpuščen »rdeči samostan«, kjer popivajo komunistični veljaki. Novi prior je dosegel, da je kartuzija spet dobila noviciat in leta 1978 je bila v samostanu spet nova maša. Tuji patri so se začeli vračati že v zadnjih letih pod priorjem Leopoldom in tudi pod priorjem Drolcem. Leta 1974 je samostan štel 26 menihov. Tuji menihi sedaj govorijo tudi slovensko in ob latinskem bogoslužju so pri maši berilo, evangelij in prošnje za vse potrebe slovenski. Pleterje je bilo še naprej v središču pozornosti javnosti, vsi listi so objavljali reportaže o samostanu, obiskovalci so prihajali v Pleterje iz domovine in tujine, po vsej Sloveniji so prodajali samostanske izdelke in pridelke.

Že v času prokuratorstva se je pri p. Janezu pojavila sladkorna bolezen, ki se je v času njegovega priorstva še stopnjevala. Stroge diete se v njegovem položaju ni bilo mogoče držati in tako so prišle s to boleznijo vse neprijetne posledice. Vid mu je začel pešati, najprej ni mogel več brati in pisati,

stanje se kljub operacijam ni izboljšalo, dokler ni popolnoma oslepel. Zanj kot predstojnika je bil to hud udarec, ker ni mogel več sam nadzirati samostana. Kljub temu se je sam gibal po samostanu, stopnice je imel preštete, po dolgih hodnikih je štel korake. Celó v Veliki kartuziji v Franciji, kamor je vsako drugo leto hodil na zasedanje generalnega kapitla, se je orientiral s štejetjem korakov. Pri oficiju in pri maši je potem pel samotisto, kar je znal na pamet, njegov glas se je pri tem razlegal po cerkvi nad vsemi drugimi. Pri somaševanju bi slučajni obiskovalec cerkve komaj opazil, da je eden od somašnikov slep, celo konventno mašo je včasih sam opravljal s pomočjo asistenta. Ob letu invalidov je pokojni odgovarjal na vprašanja jezuitskega patra dr. Marijana Šefa za revijo Cerkév v sedanjem svetu (1981, št. 5/6, str. 85):

»Kako ste premagovali osebne težave, s katerimi ste se srečavali?«

»Prvi hip sem bil prestrašen, kasneje pa sem se vživel v bodoči položaj slepega človeka in se pomiril s svojo vestjo, s svojo okolico in z Bogom in to sprejel, tako da mi zdaj ni težko. Naredil sem pri sebi tudi trden sklep, da nikoli ne bom tožil o tem, in mislim, da me še nihče ni slišal tožiti.«

»Kako je sprejela vaša samostanska skupnost vašo težavo z vidom? V čem ste čutili njihovo pomoč ali pomanjkanje pomoči?«

»Samostanska skupnost je to sprejela zelo velikodušno. Nikdar mi ni nihče očital ali s kakršnokoli besedo ali dejanjem namignil, da sem kaj manj vreden zaradi tega, ker ne vidim. Nasprotno, tako so mi pomagali, da si kaj lepšega ne bi mogel želeči. Res so me sprejeli takšnega, kot sem, in ne čutim nobene razlike v njihovem odnosu do mene od takrat, ko sem bil v polni moči. Vsak mi pomaga, kadarkoli more. Tako npr. somašujem vsak dan ...

Kristjan lahko omenjene težave premaga s svojo vero. Če vem, da mi Bog želi samo dobro, da je to dopustil, mi je seveda veliko lažje. Kristjan invalidnost veliko lažje prenaša, če je prepričan, da Bog ve, zakaj je to dobro. Seveda je tudi kristjan človek in mu je zato lahko prav tako težko kot drugim.«

Ko je bil pokojni še prokurator in je v prvih letih po drugi svetovni vojni prihajal po opravkih v Ljubljano, je tedaj obiskal

svojega nečaka iz Laškega, ki je v Ljubljani študiral. Tako je prišel v stik tudi z drugimi študenti iz Laškega in nečak Branko je ob svojih obiskih jemal s sabo v Pleterje zdaj enega, zdaj drugega od svojih vrstnikov. Tako sem tudi jaz prišel v stik s pokojnim in v daljnjem letu 1958 sem prvič obiskal Pleterje. V letih 1967–1969 sem sestavljal kartuzijansko bibliografijo. V ta namen sem večkrat obiskal Pleterje in pokojni mi je, tedaj že kot prior, pri tem delu vsestransko pomagal. Pozneje sem pisal zgodovino Jurkloštra in tudi takrat sem bil deležen vse podpore pri tedanjem priorju. Tako je prišlo do stalnega sodelovanja in pogostih stikov. Pri tem sem imel priliko, da sem pokojnega поблиže spoznal.

Ob patru priorju Drolcu se je tako zbrala družba strokovnjakov, ki smo se, vsak v svoji stroki, ukvarjali s kartuzijani in kartuzijo Pleterje. Med njimi je bila arhitektka, štirje zgodovinarji, umetnostni zgodovinar, klasični filolog ter arhitekt-oblikovalec-fotograf. Pater prior nam je omogočil, da smo začeli obiskovati mednarodne simpozije o kartuzijanih. Višek teh prizadevanj je bila proslava 900-letnice kartuzijanskega reda združena s simpozijem Menišvo na Slovenskem (Stična-Pleterje-Kostanjevica) leta 1984. Za to priložnost je bila obnovljena stara gotška redovna cerkev, ki je iz ropotarnice postala bogoslužni prostor. Pokojni p. prior si je zelo prizadeval, da so se te stvari uresničile in je tudi dosegel pri redovnem generalu v Franciji, da je stara cerkev od tedaj izvzeta iz klavzure in tako dostopna tudi ženskam.

Leta 1985 je pokojni odložil priorsko čast in se umaknil v samostansko celico. Toda bolezen je napredovala in dobivala vedno hujše oblike. Doživel je 50-letnico vstopa v samostan. Zadnje leto in pol življenja so mu moči že tako popuščale, da je bil navezan na bolniški voziček. Toda skrbna nega njegovega naslednika v priorski službi in vseh prebivalcev samostana mu je omogočala, da se tudi v tem težkem stanju ni čutil osamljenega. Na vozičku je celo somaševal pri konventni maši, da se je tako ponovila slika izpred toliko let, ko je tudi prior Leopold prisostoval bogoslužju v cerkvi na vozičku. V zadnjih tednih mu je življenje vidno ugašalo in tedaj smo ob koncu septembra 1991 imeli v kartuziji sestanek kartuzijanologov. Pred odhodom je vsak izmed nas šel k njemu po slovo. Ko sem vstopil v sobo, sva oba s p. Janezom vedela, da se srečujeva zadnjič v življenju. Pokojni se mi je zahvalil

za dolgoletno prijateljstvo, jaz pa sem mu odvrnil, da se vsi zavedamo, kakšne zasluge ima za kartuzijo Pleterje. Čez mesec dni, 30. oktobra 1991, ko je ravno dopolnil 75 let, se je zaključilo njegovo trpljenje.

Že poprej sem ob bolezni p. Janeza lahko videl, kako priljubljen je bil. Kadar je ležal v kateri od ljubljanskih bolnišnic, so obiski naravnost oblegali njegovo bolniško sobo. Tudi njegov veličastni pogreb je potrdil njegovo priljubljenost. Pogrebna maša je bila v stari cerkvi, ki je sedaj dostopna po njegovi zaslugi, in od tam se je razvil dolg spreved na samostansko pokopališče. Po kartuzijanskem običaju ima pokojni pater Janez na grobu samo lesen križ, brez napisa. Toda v srcih vseh tistih, ki smo ga poznali, bo za njim ostal trajen spomin.

Miloš Rybář

PROFESOR ANGELO VIVIAN (1942–1991)

Jeseni preteklega leta je znanstveni svet pretresla novica, da je 20. septembra v Krakovu nenadoma umrl profesor biblične filologije in direktor inštituta za judaistiko Martin Buber na univerzi v Kölnu dr. Angelo Vivian. Novica o njegovi smrti je boleče odjeknila tudi v Sloveniji, kjer je imel pokojni profesor Vivian številne prijatelje in znanke.

Profesor Angelo Vivian se je rodil 31. decembra 1942 v kraju Coll'Isarco-Brennero (provinca Bolzano) v Italiji v mešanem zakonu Italijana in Slovenke. Njegov oče je bil karabinjer in zato se je njegova družina večkrat selila. Tako je hodil Angelo v osnovno šolo v krajih Castel Goffredo, Sermide in Mantova, kjer je vstopil v malo semenišče. Le-to je dokončal v kraju San Miniato v bližini Pise, kjer se je družina končno ustalila. Tu je dokončal tudi klasično gimnazijo in nekaj teoloških študij. Te je nadaljeval v Firencah in v Ljubljani, kjer je bila leta 1970 tudi promoviran za doktorja teologije.

Vzporedno s študijem teologije se je pokojnik intenzivno ukvarjal s študijem klasičnih jezikov in hebrejščine, ki jo je že od diplome v Ljubljani (1967) naprej poučeval na teološki šoli v Firencah. V Firencah je začel in dokončal tudi svoj drugi študij, ki je

bil posvečen biblični filologiji. Vmes je leta 1973 obiskoval in dokončal rabinsko šolo v Rimu. Po svojem drugem doktoratu leta 1974 v Firencah je prebil študijsko leto 1975/76 v Jeruzalemu kot štipendist tamkajšnje hebrejske univerze na postdoktorskem tečaju hebreologije. Naslednje študijsko leto pa se je v okviru mednarodne znanstvene izmenjave mudil v Ljubljani, kjer se je pri pokojnem akademiku Viktorju Korošču izpopolnjeval na področju orientalskih prav.

Od leta 1977 naprej je bil Angelo Vivian profesor za hebrejščino in od leta 1982 tudi za primerjalno semitsko jezikoslovje na univerzi v Pisi. Leta 1986 so ga povabili na Inštitut Martin Buber v Kölnu, kjer je postal dosmrtni profesor za judaistiko. Profesor Vivian je bil član uredništva več znanstvenih revij, med drugim revije *Egitto e Vicino Oriente*. Osnovel in vodil je tudi Italijansko združenje za študij judaistike ter vsako jesen organiziral zelo odmevna mednarodna srečanja judaistov v San Miniatu.

V Kölnu je pokojni profesor Vivian poleg rednih predavanj organiziral tudi številne zanimive seminarje. Na zadnjem od njih je s svojimi študenti obravnaval ostanke judovske kulture na Poljskem. Po končanem seminarju je s študenti obiskal tudi kraje, ki so bili z vidika obravnavane teme najbolj zanimivi. Ko je skupina na poti domov prenočevala v Krakovu, se profesor Vivian zjutraj ni več prebudil. Obdukcija je pokazala, da je umrl zaradi srčnega infarkta.

Pokojnik je bil zelo navezan na Slovenijo. Odlično je govoril slovensko in dodobra poznal tudi slovensko kulturo. K nam se je vedno znova vračal. V domovino njegove matere pa ga ni vodila le nostalgija, marveč tudi strokovni interesi. Po različnih sloven-

skih knjižnicah in arhivih je iskal ostanke hebrejskih napisov in knjig. Z izredno znanstveno intuicijo in odličnim paleografskim znanjem mu je uspelo odkriti vrsto za naše razmere pomembnih besedil, ki jih je obdelal in objavil v številnih člankih. Žal so le-ti izhajali v italijanskem jeziku, tako da pri nas, razen v strokovni javnosti, niso vzbudili posebne pozornosti. Med njegovimi odkritji je zlasti pomembno njegovo delo o goriškem židovskem pokopališču. Ne le, da je sam očistil in fotografiral nagrobnike, od katerih so bili mnogi v zelo slabem stanju, marveč je tudi razbral, analiziral in prevedel napise na njih.

Profesor Vivian je bil zelo plodovit znanstvenik. Napisal je številne knjige in razprave, s katerimi se je na svojem področju prebil v sam svetovni vrh. Med njegova najpomembnejša dela sodi verjetno njegova zadnja knjiga o tempeljskem zvitku (*Rotolo del Tempio*, Paideia 1990). V njej je objavil obširen filološki komentar besedila, ki je po splošnem mnenju najvažnejši del, t. i. qumranske najdbe. Tempeljski zvitok je tudi prevedel in ga kritično ovrednotil v razmerju do ostalih sorodnih besedil.

Profesor Vivian pa ni bil le ugleden in priznan znanstvenik. Bil je tudi in predvsem dober človek, kakršnih je le malo. Bil je odprtih rok in mnogi študentje iz različnih držav so našli v njegovem domu v San Miniatu ali Kölnu varno zatočišče, kjer pokojni profesor ni nikoli vprašal za hrano in stanovanje. Tako z njegovo smrtjo ni zazevala le praznina v že tako redki vrsti bibličnih filologov. S pokojnim profesorjem Vivianom smo izgubili tudi enega od tiste vrste ljudi, brez katerih človeška družba dolgoročno ne more preživeti: delavnega, tihega, dobrega in požrtvovalnega človeka, ki je ostal ob vsem svojem znanju preprost in skromen. Njegova dela bodo ostala, kot človeka pa bomo Angela Viviana vedno pogrešali.

Janez Kranjc

ALOJZ KOCJANČIČ

(1913–1991)

Pesnik Alojz Kocjančič se je rodil 20. maja 1913 v Kubedu v Slovenski Istri. Malo semenišče je obiskoval v Gorici od leta 1925–1933, kjer je tudi maturiral. Tam je nadaljeval bogoslovne študije. V duhovnika je bil posvečen 29. junija 1937. Njegova nova maša je bila prava manifestacija slovenske misli, dokaz da tu živi slovenski rod. Udeležilo se je ogromno ljudi.

Služboval je v domači Istri in na njenem kraškem obrobju. Najprej je bil eno leto kaplan v Hrvaški Istri, Buzetu, kjer je moral učiti farane italijanščino. Ker je bil zaveden Slovenec, se mu je to uprlo in prosil je za premestitev. Nastavljen je bil v Koštaboni. Tu je služboval 25 let (1938–1963). Iz Koštabone je 9 let soupravljal še župnijo Pomjan in 16 let Šmarje pri Kopru. Nato je odšel v Klanec pri Kozini. Tu je bil župnik 25 let (1963–1988). V Klanecu je tudi stopil v pokoj in ostal tu vse do svoje smrti 19. novembra 1991. V Klanecu so se pri sv. maši tudi poslovili od njega upokojeni koprski škof dr. Janez Jenko, domači župnik in zastopnik faranov. Zadnje počivališče je našel v svoji dragi kubejski zemlji. Tam so mu v slovo spregovorili dekan Cvetko Valič ter zastopniki istrskega kulturnega življenja.

Kocjančič je bil pokončen mož, odličen duhovnik, z vsem žarom svoje ljubezni prikovan na rodno Istro ter pravi mojster slovenske besede. Pesnikovati je pričel že zelo zgodaj, s svojim trinajstim letom. Pisal je tudi prozo, predvsem pa pesmi. V tem je bil pravi mojster. Leta 1962 je v Kopru izšla njegova pesniška zbirka Šavrinske pesmi, nato pa še leta 1988 zbirka Brumbole, ki je v bistvu spopolnjen ponatis Šavrinskih pesmi. Zbrano prozno delo pripravlja založba Lipa. Brumbole je domači istrski izraz za sadeže črne trna; ko dozori, postanejo sladki in so zdravilni. Simbolika za pesnika in njegovo pesništvo.

Kocjančič je bil pravi duhovnik, ki ni samo učil vero, marveč je tudi po njej živel. V pesmi sobratu je to tudi lepo izpovedal:

*»Vem, da je Bog darov ti mnogo dal,
a jaz bom le duhovnika iskal.«*

Verniki so njegovi besedi radi prisluhnili, saj so čutili v njem drugega Kristusa, ki je bil ves zasidran v domači, trpeči Istri. Istra

takorekoč diha iz Kocjančičevih pesmi. Vse njegovo izrazoslovje je vzeto iz rodne grude: brin, trn oljka, pelin, kamen, mandljev cvet, kamniti svet, sinje šavrinsko morje, vinogradi, pa reke: Rižana, Dragonja, Rokava, pa pisani Kubed in Gradišče. V Kocjančiču se nam odkriva trda in siromašna, po duši in srcu pa topla in bogata Istra. Z enako zavzetostjo zna pohvaliti Istranov značaj, pa tudi grajati njegove napake, zlasti ko gre za jezikovno nezvestobo svojega ljudstva. Za vedno bodo živele tiste Kocjančičeve pesmi v slovenski literaturi, ki so posvečene kubejskim Šavrinkam. Istrska žena zaživi v njegovih verzih. Delavna je, a skromna, trpeča a obenem ljubeča. Pogumna je v svoji hoji skozi življenje.

Posebno pozornost zaslužijo Kocjančičeve pesmi, posvečene primorskim in istrskim sobratom, ki so se uprli jezikovnemu in fašističnemu nasilju. Kar pomeni Gregorčič za Primorsko, Trinko za Benečijo, to bo ostal Kocjančič za svojo Istro. Pravi Čedermac!

Na vrednotah kot so poštenje, prijateljstvo, ljubezen, zvestoba, pa resnica, dobrota in modrost sloni vsa Kocjančičeva umetniška ustvarjalnost. Zna se veseliti z mladino, ki gradi po vojni ceste čez Istro, občuduje njihov mladostni zalet, vendar modro opozarja. V pesmi Ob Rokavi takole modruje:

*»Da varen nam bo v novi čas korak,
nepogrešljiva še je ta vrednota:
značaj in čast, ljubezen in dobrota.«*

Ali kako zna ceniti modrost dedov, nam najlepše opiše v pesmi Istrski dom.

*»A dedov kri je v vnukih zvođenela,
jim tujec sprdil um je in srce.«*

Kar pomenijo za slovensko literaturo Prešeren, Zupančič, Gregorčič, Kette, Kosovel in drugi, to pomeni za Istro Kocjančič. Ostal bo njen pravi učitelj in vodnik!

France Lipičnik

OB ODHODU PAVLETA ZIDARJA

Spoznala sva se tam v šestdesetih letih, ko je še bila nad Slovenijo večnost komunizma. Mislim, da naju ni zbližala samo tista dovolj neobvezujoča reč, ki se ji pravi literatura. Dva druga vsaj enako močna magneta sta naju pritegovala; sla po svobodi sredi policijske diktature in sla po Smislu sredi ozračja nič.

Belil sem stanovanje, ko me je prvič obiskal na Opčinah, v strmi samozavesti svojih prvih literarnih objav, masiven, mrk, nekam ilegalen. »Hodim k maši, molim, delam.« se je nekako predstavil, kakor sem si zabeležil v dnevnik. Govorila sva o Vorancu, Titu, Vidmarju...

Odtlej je bil po nekajkrat na leto pri meni, kadar se je spuščal domov iz svojih literarnih samot, iz Kobarida ali s Kozjaka, kjer je pisal in pisal, v norem peresnem garaštvu. Včasih se je ustavil na kosilu, včasih je samo posedel v moji sobi, dokler ni vstal in vprašal: »Imate kaj zame?« Namreč kaj ilegalnega, iz slovenske Argentine. Čeprav se nisva tikala, je med nama prihajalo do pristrčnih trenutkov, kakor kadar mi je na primer ta egocentrik polagal na mizo kakšno posebno zdravilo za moje želodčne bolečine. Njegovi obiski so se razdredčili zadnja leta. Sprašujem se, ali samo zaradi telesnega trpljenja, o katerem mi sicer ni govoril, a o katerem zdaj berem v njegovi zadnji knjigi, v Spokornem romanu. Zadnjič se je oglasil kakšen mesec pred smrtjo. Nekam razdejan

je sedel pod oknom v moji sobi, s hrbtom proti Repentabru. Ni ostal delj kot pol ure. V pogovoru se nisva pretirano ujela. Morala bi bila govoriti o temah, ki so delale tega siloviteža nežnega in sanjavega – o mrtvih prijateljih, h katerim se je zmeraj hvaležno vračal z mislijo, na primer o mariborskem založniku Košarju, o pesnikih Vipotniku in Udoviču, teh Dioskurih njegovega Pirana. Pa sva govorila o slovenski situaciji in o dveh temah, ki sem ju potem našel v njegovi zadnji knjigi, o Medžugorju in Tardifu. Škandaliziral sem ga, ko sem mu odhajajočemu nekako rekel, da Medžugorje in Tardifa sicer spoštujem, a verjeti v takšno pojavnost za katoličana nikakor ni obvezno. Pritegovala ga je, človeka nekakšnih titaških nagonov in apokaliptičnih pričakovanj, senzacionalna plat vere.

Vendar je moral vedeti, da je na Opčinah imel znanca, ki mu je želel dobro.

Znanca, ki je nekoč napisal nekemu kulturniškem forumu v Ljubljani prizadeto pismo, ko je zvedel za njegove težke stanovanjske prilike.

Moral je vedeti, kako visoko ga je ta znanec kot umetnika cenil, čeprav bi bil privoščil njegovi ustvarjalni prasili več čuta za mero in za okus, se pravi več kulture; čeprav bi bil od njega želel bolj dostojanstveno držo ob papirju.

Ko bi bil ta genialnež tega znanca vprašal, ali naj pusti službo in zajaha konja »svobodnega« umetništva, bi mu bil znanec to odločno odsvetoval. Iti se »svobodnega« pisatelja je pri malem narodu tvegano celo v demokratičnih razmerah, kaj šele v diktaturi. Zidar je tega nezanesljivega konja zajahal z vso svojo vulkansko čutnostjo in rjovečo slo po transcendenci: dve lastnosti, ki sta delali njegov talent neprimerljiv s tedanjim slovenskim steklenim intelektualističnim literarjenjem.

V enaki meri kot slog Zidarja v njegovi generaciji izpostavlja njegov zagon v absolutno. Krščanski humus rodne Gorenjske je tako rekoč proti njegovi volji udaril skozi tega ustvarjalca. Udaril je s pregledsko silo, čeprav ne z njegovo etično mero in disciplino. V pogovoru si imel včasih vtis človeka, ki komunicira s skrivnostnimi silami in dobiva obiske mrtvih. Ta neznanska občutljivost je kdaj šla tudi v prividnost in nesomernost. Vsekakor mu transcendentno ni dalo miru. Zato ni čudno, da se do zadnjega ni nehal vrteti okrog krščanske motivike in bi bil najraje ponaslovil svoje knjige s krščanskimi

metaforami (to so mu na primer pri Barakarih preprečili, kakor mi je rekel). Nekoč mi je poslal kartico s sliko Male Terezije in z nekam zaljubljenim izlivom ob tej svetnici. Spet drugič mi je moral telefonirati iz Pirana, kaj se je bilo tisti dan zgodilo v Medjugorju. A o njegovi religiozni nadarjenosti ostaja dokument zase, sijajni potopis po Sveti deželi, ki je izhajal kot podlistek v Družini (a skrivati se za psevdonomom je bilo za Zidarja brezupno početje, saj je iz njegovega sloga kar vpilo njegovo ime...).

V svoji zadnji knjigi še ni prišel do umirjenega pogleda na pojav Cerkve. Morda bolj na papirju kot v življenju je ostajal kaotično ujet v rezervo »Kristus ja – Cerkev ne«. Vendar ostaja Pavle Zidar silovit pričevalec krščanskega pojava, njegove vitalnosti in aktualnosti, v našem slovenskem prostoru.

Alojz Rebula

DRAGOTIN BUTKOVIČ

1920–1992

Naša sestrška Goriška Mohorjeva družba je v letošnjem letu utrpela bolečo izgubo: Prvega marca je po večmesečni bolezni umrl njen predsednik Dragotin Butkovič, ugleden kulturni delavec, razgledan profesor klasičnih jezikov in vzoren duhovnik.

Izhajal je iz zavedne slovenske družine; njegov stric je bil znani goriški pisatelj in prevajalec, ugankar in poliglot, prav tako duhovnik Peter Butkovič (1888–1953). Rodil se je 10. oktobra 1920 v Sovodnjah pri Gorici, v rojstnem kraju je tudi obiskoval osnovno šolo. V letih 1932 – 1940 je bil gojenec malega semenišča v Gorici, kjer je nanj izredno močno vplival Jožko Bratuž, ki mu je vse življenje ostal vzor popolnega profesorja. Po maturi je odšel v Rim, kjer je študiral teologijo na znameniti papeški univerzi Gregorijani in bil leta 1944 posvečen v duhovnika. Prvo duhovniško službo je nastopil 1945 kot kaplan v Šempetru pri Gorici. 1953 je bil premeščen za kaplana v Štandrež, 1959 pa je prevzel dušno pastirstvo v mali župniji, sestavljeni iz vasi Rupa in Peč ob reki Vipavi, ki jo je nato upravljal polnih 32 let, vse do svoje smrti.

Obenem je že v šolskem letu 1945/46 začel poučevati slovenščino, latinščino in grščino v goriškem malem semenišču. Dve

leti pozneje je nastopil profesorsko službo na slovenski klasični gimnaziji v Gorici, kjer je poučeval različne predmete, predvsem latinščino, grščino in slovenščino, občasno pa tudi italijanščino, verouk, zgodovino in zemljepis. Profesorsko službo je moral sicer v letih 1956 – 1959 zaradi rahlega zdravja (zbolel je za jetiko) prekiniti; toda v šolskem letu 1959/60 se je vrnil na šolo in vztrajal na njej do upokojitve leta 1987.

S svojim bogatim znanjem in pedagoškim erosom je oblikoval vrsto generacij mladih goriških izobražencev, v katerih je krepil slovensko narodno zavest ter jih seznanjal z zlahtno dediščino antike in humanizma. Bil je eden stebrov slovenske klasične gimnazije v Gorici. V letih, ko so v matični domovini klasične jezike izganjali iz šol in jih devali v nič, je prof. Butkovič v zamejstvu dvignil pouk latinščine in grščine na zavidljivo visoko raven in veliko prispel k temu, da se je slovenska gimnazija v Gorici razvila v eno redkih žarišč antičnega humanizma v slovenskem kulturnem prostoru. Skrbel je tudi za učbenike; in tako je že leta 1950 v ciklostilni obliki pripravil latinsko metriko in sintakso, četrto stoletja pozneje pa je v tiskani obliki izdal slovensko-latinski slovar. Zlasti pomemben pa je njegov prevod zajetne, 660 strani obsegajoče Zgodovine latinske književnosti Benedetta Riposati-ja, ki je izšel leta 1983 pri Deželnem šolskem uradu za Furlanijo in Julijsko Krajino. To je doslej edini celovit pregled rimske književnosti, ki je na voljo v slovenskem jeziku, in prof. Butkovič je svoje prevajalsko delo ob njem opravil odlično, njegova čista in klena slovenščina je lahko vzor tudi marsikateremu prevajalcu v matični domovini. Ob tem je še posebno skrb posvetil slovenjenju strokovne terminologije in zapletenemu vpraša-

nju ustreznega presajanja antičnih lastnih imen v slovenščino.

Ime Dragotina Butkoviča je tudi neločljivo povezano z dejavnostjo Goriške Mohorjeve družbe. Že leta 1948 je bil kooptiran v njen upravni odbor in tako je več kot štiri desetletja spremljal in spodbujal njeno pomembno kulturno poslanstvo med goriškimi rojaki. V letih 1959 – 1962 je bil tajnik družbe, zadnjih šest let, t.j. od 1986 do smrti pa predsednik, ki je dal tej družbi mnogo dragocenih pobud. Med drugim je po njegovi zaslugi Goriška Mohorjeva družba obogatala svoj vsakoletni knjižni dar še z zbirko »Naše korenine«, ki naj bi izkopala iz pozebe vrsto naših kulturnih delavcev, zaslužnih za ohranitev slovenstva na Goriškem.

Dragotin Butkovič je bil markantna osebnost, ki se je vsakomur že ob prvem srečanju neizbrisno vtisnil v spomin. Imel je prirojen čut za vse, kar je lepega, pa najsi bo melodija slovenske, latinske, italijanske ali furlanske besede, pa najsi bo zvok slovenske pesmi ali cerkvene glasbe. Njegov nastop je izžareval nekaj uglajenega, nekaj svetovljanskega, ob tem pa si vendarle čutil, kako je ves zakoreninjen globoko v domačih slovenskih tleh. V razgovoru ni poznal ovinkov, njegova beseda je bila odkrita in neposredna, včasih je iz nje zazvenela rahla hudomušnost, včasih tudi fina ironija; njegova sodba o ljudeh in stvareh je bila pravična, ob tem pa vedno blaga in prizanesljiva. Vznemirjala ga je usoda slovenstva na goriškem stičišču narodov, skrbela ga je usoda slovenske Cerkve na križišču zgodovinskih prelomnic, tiste Cerkve, ki jo je osebno doživljal predvsem in samo kot duhovno silo. Imel je čudovit dar, da je znal združevati in pomirjati ljudi različnih prepričanj in pripadnosti. Zato ni naključje, da so se njegovemu spominu poklonili ne samo goriški Slovenci, ampak tudi številni duhovniki in verniki furlanske in italijanske narodnosti. Eden letih, Gigi Tavano, je v časopisu »Voce Ison-tina« objavil globoko občuten nekrolog, drugi, G. Fallone, se mu je oddolžil s tem, da je v istem časopisu objavil italijanski prevod Cankarjeve črtice »Jezus sreča svojo Mater« s pripisom: »... posvečeno spominu na prof. Dragotina Butkoviča, goriškega duhovnika, večletnega prijatelja – pravajalca, nedosegljivega mojstra slovenskega jezika«.

Kajetan Gantar

Portret Lojzeta Grozdeta (iz knjige dr. Antona Strleca: Slovenski mučenec Lojze Grozde)

SLOVENSKI MUČENEC LOJZE GROZDE

Lojze Grozdè se je rodil 27. maja leta 1923 v Gorenjih Vodalah pri Tržišču. Ko je bil Lojzek star štiri leta, ga je mati zapustila: odšla je na novi dom v dve uri oddaljeno vas – a ne na dom Lojzetovega očeta. Mali deček je ostal brez matere v svoji rojstni hiši; zanj je odslej skrbela njegova teta. Že v osnovni šoli se je fant bistrega uma kaj kmalu otesel občutka zapostavljenosti. Dobro se je učil in bil je med najboljšimi v razredu. Gimnazijo je obiskoval v Ljubljani. Začetne težave v mestu mu je omilila neka gospa, pri kateri je delala njegova teta. Stanoval je v Marijanišču. Siromašni deček se je s svojo pridnostjo znašel tudi tu. Že v prvi šoli je pisal pesmice in jih priobčeval v Izviru, listu, ki so ga izdajali marijaniški nižješolci. Pesnikoval je skozi vso dobo svojega kratkega življenja. Leta so tekla. Učenje mu ni delalo preglavic in bil je med najboljšimi na šoli. Veliko je premišljeval o smislu življenja, se poglobljal v verska vprašanja ter bral družboslovne knjige. Izoblikoval se je kot človek ter se utrdil v veri. Postal je član Katoliške akcije in prednik dijaške Marijine kongregacije.

V pozni jeseni leta 1942 je s slutnjo o smrti pogosto obiskoval pokopališče. Na dan vseh svetih je dejal svojemu prijatelju s solznimi očmi, da bo še to leto tudi on sam legel v zemljo.

V nedeljo, 27. decembra 1942 je Lojze opravil sv. spoved, na dan novega leta pa

v Stični spravno pobožnost prvega petka. Iz Stične se je odpeljal z vlakom do Trebnjega. Tam je izstopil in prisedel na vozu, ki je bil na poti proti Mirni. Ko je voz s potniki prispel v bližino Mirne, so ga obkolili oboroženi ljudje. Lojzeta Grozdeta so prijeli. Ko so ga preiskovali, so pri njem našli latinski misal, več knjig o fatimski Materi božji in Hojo za Kristusom. Potem so ga začeli pretepali in mučiti. Njegovo nepokopano izkazano truplo z grozljivimi ranami so našli domačini šele 23. februarja. Zapisnik o tej pretresljivi stvari je podpisalo deset očitvidcev. Pokopan je na farnem pokopališču v Šentrupertu.

Ker je bil drugače misleč, ker je bil zgleđen, svetniški, zato je moral umreti. Četudi ni prijel za puško.

M. L.

Ob 70-letnici rojstva

IVAN HRIBOVŠEK

(19. 6. 1923, Radovljica – junij 1945, mor-da Kočevski Rog)

Pesnik Ivan Hribovšek se je rodil 19. 6. 1923 v Radovljici, obiskoval gimnazijo v Škofovih zavodih (1934–1940) in klasično gimnazijo v Ljubljani (1940–1941), maturiral v Beljaku februarja 1943, nato študiral klasično filologijo na Dunaju. Konec decembra 1944 je pod pritiskom okoliščin stopil med gorenjske domobrance, se ob koncu vojne umaknil v Vetrinje na Koroškem, od koder je bil vrnjen in nato ubit bodisi na Teharjah bodisi v Kočevskem Rogu junija 1945.

Prvo rokopisno zbirko je sestavil leta 1939 pod naslovom PESMICE, drugo, ki jo je uredil maja 1944 in ima naslov PESMI MARJANA GOSTIŠE, pa je pripravil za tisk, vendar so njegove pesmi mogle biti prvič natisnjene šele 1965 v Buenos Airesu pod naslovom PESEM NAJ ZAPOJEM, v domovini pa leta 1990 pod naslovom PESMI.

F. P.

JABOLKO NA MIZI

Prelivajo se barve kakor misli,
na jabolku se sončna luč razbija.
Na vse strani prše stekleni drobci,
zabada se mi v kožo melodija.

Nad mizo zrak ko gosta tekočina
v velikih valih proti nam se plavi.
v presledkih jabolko med njimi niha,
ustavlja trudno v luči se krvavi.

V tesnobi in nemiru trepeta
tu sredi mize kot izrezano srce,
počasi topla kri čez rob curlja.

Z dlanmi zajemam, ustnice si močim,
nato se tiho sklonim preko mize
in sladko upanje od sile ločim.

JOŽE DOLENC

Ob osemdesetletnici – rojen 1912

Jože Dolenc sodi med ljudi, katerih ime na bodo za ves čas neločljivo povezana s spominom naše najstarejše knjižne ustanove, Mohorjeve družbe, ko razmišlja sama o sebi. Že leta 1952 je začel sodelovati z njo, sprva zgolj kot korektor, da si profesor slavistike, kasneje je prevzel mesto Janka Modra in postal kmalu resnični urednik vseh Družbinih publikacij, kakor nam v svojem zapisu ob Dolenčevi šestdesetletnici (KMD 73, str. 134) sporoča tedanji »naslovni« urednik dr. Stanko Cajnkar. Prav do danes Dolenc živo spremlja vse, kar se pri Mohorjevi dogaja, in pošilja svoje prispevke (Kronike v koledarjih MD, spomini na jubileje in na pokojne).

Ko sem se julija letos pogovarjal z njim o temle koledarskem spominu njegovega jubileja, mi je večkrat naročil: »Pa naj bo čim bolj kratek... Z Mohorjevo sem živel v hudem in dobrem, večkrat v hudem. Časi so bili trdi, oblast je podstavljala nogo, kjer se je le dalo in celo v vodstvo Družbe nastavljal ljudi z namenom, da bi jo spravili ob življenje. Avtorji so se bali sodelovati, da ne bi preveč izpostavili svojega in svojcev imena...«

V tistih prvih letih je bilo res tako. Zato gre toliko večje priznanje Dolenčevi iznajdljivosti in vztrajnosti, da je uspel pridobiti številne strokovne pisce, sodelavce z raznih področij slovenskega in občečloveškega bitja in žitja, ki so v vsakoletnih koledarjih, pa tudi v leposlovnih in praktičnih knjigah rednih zbirk MD ponujali Slovencem hrano za srce in um v ogromnih nakladah.

Niso le koledarji Dolenčev ponos in tudi ne samo njegovo uredniško delo. Pri MD in pri drugih založbah je celo še v zadnjih letih (po upokojitvi) izdal vrsto knjig. Delal je in še dela kot prevajalec. **Družina** je v svojih rednih časopisnih člankih prinesla pregled življenj in del vseh šentviških profesorjev iz Jegličevega Zavoda sv. Stanislava (prve slovenske gimnazije). V založbi tega slovenskega verskega tednika je izšel njegov prevod Bernanosovega romana Dnevnik vaškega župnika. Prevedel je drugo knjigo Zgodovine Cerkve. Založili so mu zbornika Božič na Slovenskem in Velika noč na Slovenskem. Pri Družini čakajo na natis Slovenske legende.

Ognjišče mu je izdalo Marijo v slovenskih legendah in Ruski božič.

Pri **Mohorjevi** iz Celja je v redni zbirki izšla knjiga Slovenski romar. Ves čas sodeluje kot prevajalec pri svetopisemskih izdajah, ki jih pripravljajo v Celju, od neposrednih prevodov novozaveznih del in opomb (v rednih zbirkah po letu 1970), do posebnih uvodov v starozavezne knjige.

Pri **Prešernovi** družbi so založili mnoge njegove prevode iz skandinavskih (Sedem bratov), nemške in južnoafriške literature (Jokaj, ljubljena dežela). Sodeloval pa je tudi pri urejanju njihovega koledarja. Zaradi okoliščin se je moral večkrat odpovedati svojemu imenu (samemu sebi) in nastopati s psevdonimom Peter Kosem.

Mladinska knjiga je objavila okrog dvajset njegovih prevodov iz klasičnih mitološko pravičnih literatur, od starogrške do kitajske in drugih.

Tako so predvsem očitne tri njegove zasluge in dobre lastnosti. Je najprej prizadeven urednik in organizator z razvejanimi stiki. V svet zre z odprtimi očmi in razbira iz njega, kar utegne (mohorjane in druge) še posebej mikati. Je prevajalec, ki še sodeluje vsaj na enem, ključnem področju – pri prevajanju svetopisemskih besedil. Je poznavalec slovenskega leposlovja in iz njega je pod določenimi vidiki izbral poglavja, ki sevajo v literarni prostor snopja doslej manj opaznih žarkov.

Hvaležno se zavedamo njegovega prispevka v mohorsko zakladnico, se mu zahvaljujemo (izdaja G. von Rada Uvoda v Genezo, ki jo pripravljamo, je posvečena njegovi 80-letnici, kakor je sklenilo tajništvo MD) in mu kličemo: Srečno!

Matija Remše

4. junija 1993 bo, če Bog da, nekdanji mariborski pomožni škof in generalni vikar, po smrti škofa Držečnika 1978 do imenovanja škofa Krambergerja pa kapitularni vikar mariborske škofije, zdaj pa le še naslovni škof uchitanski, obhajal sedemdesetletnico življenja. Letopis Cerkve na Slovenskem 1991 ga še uvršča med redne profesorje (šest po številu) Teološke fakultete. Program predavanj iste fakultete 1991/92 pa ga ima med 15 nekdanjimi predavatelji, od katerih jih pet še predava, med njimi tudi on, in sicer ekumensko teologijo na oddelku fakultete v Mariboru.

Po novi maši leta 1950 je prišel za kaplana na Vransko, postal 1960 župnik, naslednje leto doktoriral, 1962 pa že tudi kot docent za sistematično teologijo začel predavati na Teološki fakulteti. Na Vranskem ga je 1968 zateklo tudi imenovanje za pomožnega škofa mariborskega, tako se je preselil v Maribor.

Isto leto so v Mariboru odprli oddelek ljubljanske Teološke fakultete s tremi zadnjimi letniki. Dr. Grmič je bil prvi rektor obnovljenega mariborskega bogoslovnega semenišča v domačem škofijskem mestu in tudi prvi prodekan oddelka fakultete v Mariboru.

Omenjena decentralizacija (dislokacija) visokošolskega teološkega študijskega procesa v Sloveniji je bila pomembnejša, kot navadno mislimo, ne le za Maribor kot škofijsko mesto, ampak je pripomogla tudi k temu, da Maribor danes šteje za drugo slovensko univerzitetno mesto.

Zadeva seveda ni bila opravljena s podpisom na kosu papirja, ampak je bilo treba dogovarjati in pogajati se, načrtovati in trdo delati, kar so zmogli le ljudje, ki so se znali »vkup vzeti«. Istočasno so nadzidali in adaptirali stolno župnišče in mariborski oddelek Teološke fakultete je dobil vse značilnosti modernega študijskega zavoda.

Še pomembneje se mi zdi, kar bo zgodovina nekoč zagotovo podčrtavala, da je bil Grmič med tistimi, ki so znali ne prebijati, ampak kar taliti led globoko zamrznjenih odnosov med Cerkvijo in družbo (državo, politiko), s čimer se je začel proces normalizacije, ki mu še vedno dosti manjka do normalnega stanja. Če dva trmasto vlečeta vsak za en konec vrvi, jo nazadnje strgata in

oba pristaneta vsak na svoji zadnji plati. Zdi se, da je Grmič to že davno spoznal...

Potem pa Mohorjeva.

Že v začetku vojne je zgubila vse. Po vojni pa so se nagrmadile nepričakovane ovire: 1952 se je osamosvojila njena tiskarna in se preoblikovala v Tiskovno zadrugo, ki niti mohorjevki ni hotela (mogla?) več tiskati. Isto leto je izpregel osemdesetletnik pisatelj Finžgar, dolgoletni tajnik (od 1923) in urednik Družbe, 1964 je umrl še prav tako dolgoletni (od 1921) predsednik Družbe dr. Fran Cukala. Skrb za izdajanje knjig sta vzela nase dr. Stanko Cajncar in prof. Jože Dolenc. Šele po šestih letih se je MD znova konsolidirala: spet je dobila predsednika v osebi pom. škofa Grmiča (1970), naslednje leto pa nastavila tudi novega upravnika, garača dr. Rada Bordona. Priklicala je v življenje Novo mladiko, začela izdajati revijo Znamenje, zasnovala celo vrsto knjižnic (Znanstvena, Mladinska, Nova mohorska, Studenci žive vode idr.). Težko verjetno, da je ta bujna rast usahnila kar sama od sebe.

Leto po imenovanju novega mariborskega ordinarija Krambergerja je Mohorjeva izgubila devet tisoč članov (naročnikov), po mojem zaradi napačnega odziva ob tem dogodku (prim. KMD za 1982, str. 34). Škoda. Dr. Grmič ni več kandidiral za predsednika. Več let je nato trajalo, da se je upadanje ustavilo in da se je krivulja zopet začela dvigati, čeprav je »udov« celjske Mohorjeve danes spet še precej manj, kot jih je bilo v tistem »kriznem« letu.

No, dr. Grmič Mohorjevi ni obrnil hrbta. Eno mandatno obdobje je še bil član odbora, še zdaj pa boste vsako leto našli vsaj kakšen njegov članek v Koledarju.

Kar sem zapisal z zamudo ob njegovi 60-letnici (KMD za 1984, str. 129 sl. – pravčasno so hote ali ne hote nanjo pozabili), še enkrat podpišem; tudi on bi najbrž brez pomisleka še enkrat podpisal svoj »Razmislek po koncilu« (KMD za 1967, str. 104).

Ko sem 6. 6. 1992 v sobotnem radijskem mozaiku ob 17.50 poslušal Grmičevo razmišljanje o samostojni Sloveniji, sem si mislil: Grmič je ostal Grmič, politika pa je itak k s čimer je treba računati, drugače se osmešiš in opečeš.

Naj se svet zasučje kakorkoli, ne bom pozabil kratkih Grmičevih obiskov takole mimogrede v naši samostanski jedilnici v Ljubljani, ko smo poslušali njegovo kramljanje pri kavi in sem dostikrat v srcu in skorajda še v pljučih začutil svežino evangelija in Kristusove svobode (po Pavlovo: »Za svobodo nas je odrešil Kristus« /Gal 5,1/).

Na mnoga leta v potrpežljivem oznanjevanju evangelija, naslovni škof učitanski!

H. Žvegljč

POGLED V ZGODOVINO LJUBNEGA

Kraj se predstavi

»Spominjam se prve vožnje po novi gorenjski cesti od odcepa pri Podtabru oziroma Podbrezjah (odsek dograjen leta 1967) proti predoru pri Ljubnem in proti impozantnemu mostu, po katerem se 80 m nad potokom Peračico prepelješ onstran in naprej mimo Brezij (ali na Brezje). Razen lepega novega cestišča in treh viaduktov mi je bil najbolj všeč nov, dotlej neznan pogled na vas, postavljeno na pobočju. To je Ljubno na Gorenjskem.

Sonce je sijalo nanj in na Ljubensko polje pod njim, na svet, ki ga je bilo vedno škoda za naselje. Poglej, poglej, saj Ljubna skoraj ne bi poznal, čeprav sem bil že večkrat tam! Velike bele hiše, cerkev s kipečim zvonikom, gospodarska poslopja . . . Zjutraj pobožajo Ljubno sončni žarki in šele pozno popoldne ga zapustijo. Oči so mi romale po tem čudovitem pokrajinskem alpskem pejsažu, za katerim je temna gmota Jelovice in naprej strmi Julijci, ki se s svojimi skalnimi konicami dotikajo neba. Razmišljal sem, kako premišljeno so si znali naši predniki, brez

urbanističnih načrtov, postaviti naselje, da bi ujeli v okna svojih hiš čimveč sonca, da so bili blizu obdelovalnih zemljišč, katerih pa se jim je zdelo škoda, da bi nanje postavili hiše in gospodarska poslopja . . . »

Tako je predstavil Ljubno v Ljubljanskem dnevniku 15. 11. 1969 novinar Andrej Triler.

Drugače pa je – v šali – predstavil Ljubno oz. ljubensko župnijo pisatelj Janez Jalen, ki je župnikoval v tem kraju devet let (1957–1966), torej tudi še tedaj, ko so za novi cestni odsek gradili ljubenski predor: »Jaz imam najslabšo faro na Gorenjskem, ja, zato, ker je preluknjana!«

Odkod ime Ljubno?

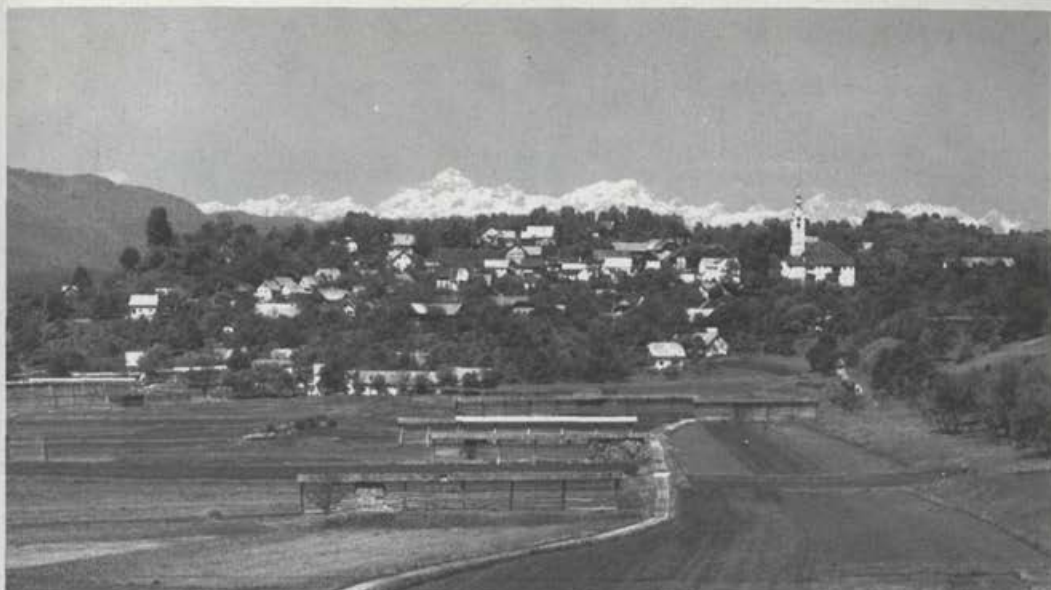
V »Gradivu za historično topografijo Slovenije«, avtorja Milka Kosa (delo iz leta 1975), je navedeno, da se Ljubno kot kraj pri Radovljici prvič omenja leta 1358, vendar le v uradnem nemškem jeziku, z imenom Lewfel. Originalni dokaz o tem hrani Državni arhiv na Dunaju. V Arhivu Slovenije v Ljubljani pa je prvič zapisano ime gorenjskega Ljubna leta 1389, in sicer uradno nemško kot (skoraj enako) – Leufel.

V »Abecednem seznamu vseh imen naselij in gradov v Vojvodini Kranjski v nemškem in kranjskem jeziku«, ki ga je sestavil H. Freyer in je bil izdan v Laibachu (Ljubljani) l. 1846, je Ljubno imenovano samo Laufen. V »Leksikonu občin« iz leta 1905, ki ga je izdala cesarsko-kraljeva statistična komisija na Dunaju, pa je Laufen tudi Ljubno, ki ima 79 hiš, 420 prebivalcev, od tega Slovencev 396. (V letu 1991 je imelo 124 hiš in 442 prebivalcev.)

Na Slovenskem je tudi Ljubno na Štajerskem, v Savinjski dolini, precej večje naselje kot gorenjsko Ljubno. Etimolog (pomenoslovec) Bezljaj v svojem delu »Slovenska vodna imena« omenja obe Ljubni. Primerjajoč ime gorenjskega in štajerskega je zanimivo, da se je štajersko Ljubno leta 1247 uradno nemško imenovalo Lowen, kar je precej blizu slovenskemu imenu Luben oz. Ljubno. V letu 1424 pa je že zabeleženo, da je tudi štajersko Ljubno uradno nemško Laufën.

Izvor slovenskim imenom Ljubno, Ljuben, Ljubinj, Ljubelj, Ljubljana, Lubnik, Libna itd. je po mnenju več jezikoslovcev v staroslovanskih besedah ljub, lb, lob ipd., ki pomenijo čelo, lobanjo, vzpetino. Imena s tem korenem naj bi bili torej griči, hribi oz. naselja na ali ob vzpetinah, gričih, hribih.

Nikjer ni zabeleženo, kako so prvotni

Panorama Ljubnega

prebivalci slovanske krvi imenovali grič, na katerem stoji dandanes Ljubno. Dejstvo pa je, da so mu rekli – Lubn oz. Ljubno.

Prvotna ljubenska cerkvena, ki se omenja prvič leta 1538, je bila posvečena sv. Lovrencu. In ker je bilo v okolici obilo leščevja, se je skupaj z manjšim naseljem ob njej imenovala Sv. Lovrenc v Leševju. S povečanjem vasi je počasi prevladalo ime griča Ljubno tudi za naselje.

Lončarji, čevljarji, tovarniški delavci

Na severni strani ljubenskega griča so bila nekoč bogata nahajališča izvrstne terciarne gline, kar je bil dober pogoj za razvoj lončarstva v kraju. Zgodovina omenja ljubenske lončarje že konec 15. stoletja. Leta 1538 pa se že tudi omenja lončarska zadruga oz. ceh. Ljubenskih lončarjev je bilo v njihovem najboljšem času kakih 40. Seveda pa je število nihalo. Slejkoprej pa so bila trdna cehovska pravila, ki so branila svojim članom šušmarjenje, skrbela za kakovost izdelkov, določala obvezne cene, odobraval pridobivanje gline in določala podporo bolnim in ostarelim članom. V okviru ceha je obstajala »bratovska skladnica«.

Ljubenski lončarji so imeli dovoljenje cesarskih oblasti, da smejo prodajati svojo lončeno robo na vseh trgih avstrijskih dežel. Najbrž je prav zato Ljubenčanom ostal vzdevek, »da so en zvandran folk«.

Izdelki ljubenskih lončarjev so naravnost sloveli. V začetku 17. stoletja so bili ljubenski resni tekmeci lončarjem v Škofji Loki v izdelavi žganih vrčev za rudnik živega srebra v Idriji. Posodo so izdelovali na lončarskih vretenih na nožni pogon. Izdelki so bili značilni po barvi gline in lošča, po obliki nekaterih posod, zlasti pa po okrasju, ki so ga izpopolnjevale valovnice v obliki osmic. Trebušasti vrči za kis in vrčki za olje so bili navadno loščeni temno zeleno in so bili oblikovno izredno dovršeni. Ljubenski lončarji so bili izjemno domiselni pri izdelavi najrazličnejše posode in drugih predmetov. Lončarska obrt tega kraja je izumrla s prvo svetovno vojno. Nasledilo jo je drugo gorénjsko lončarsko središče, Komenda z okoliškimi naselji.

Lončarstvu v Ljubnem je sledil razcvet čevljarstva. V vasi je bilo leta 1928 nad 30 čevljarskih in drugih vajencev, saj je bilo v Ljubnem tudi nekaj drugih obrti. Zato je bila v Ljubnem celo obrtna šola. Čevljarstvo v Ljubnem je prešlo z drugo svetovno vojno.

Leta 1977 je bilo v krajevni skupnosti Ljubno (še Otoče, Posavec, Praproše) kar 40% zaposlenih v industriji, kmetov 7%, obrtnikov 2,5%, ostalo pa otroci, gospodinjice in upokoenci. Socialna sestava pa tudi v letu 1992 ni bila bistveno drugačna. Pred sedanjim kriznim obdobjem je prebivalcem KS Ljubno dajala glavni gospodarski utrip tovarna Iskra v Otočah.

Romarska cerkev na Ljubnem 1975

Freska na stropu v prezbiteriju ljubenske cerkve

Ljubno postane Marijina božja pot

Cerkev sv. Lovrenca v Leševju je bila, od leta 1600 naprej pa prav tako nova, velika cerkev v Ljubnem, podružnica podbreškega vikariata oz. župnije, vse do leta 1786, ko Ljubno postane samostojna župnija. Na območju KS Ljubno stoji tudi cerkev v Otočah, posvečena sv. Antonu Puščavniku. Otoško cerkev zgodovina omenja že leta 1480. Prvotno, do prezidav in popravil, je bila povsem gotška stavba in vse do leta 1788 tudi podružnica podbreške župnije, po tem letu pa vseskozi podružnica župnije Dobrava.

V Avstriji, katere sestavni del so bile tedaj vse slovenske dežele, je sredi 16. stoletja vladal kralj in kasneje cesar Ferdinand I., v veliki Turčiji pa mogočni sultan Sulejman Veličastni, ki je na vsak način hotel zavzeti »srce Avstrije« – Dunaj. Pritisk na glavno mesto Avstrije je bil silovit, okrepljeno pa tudi turško ropanje po slovenskih deželah.

Vendar v tem času Turki niso prišli v Ljubno. Pač pa sto let prej, ko so leta 1475 napadli Radovljico, tedaj še majhno naselje. Ljubenska cerkvena ni stala na takšnem mestu, da bi bilo obzidje okoli nje lahko učinkovito proti Turkom. Ko so kresovi po hribih naznanjali, da je Turek v deželi, so Ljubljenčani bežali v bližnje prostrane gozdove ali pa so se zatekli na Tabor, zgrajen na vzpetini, ki se še danes imenuje Taber (Tabor).

Hiše Ljubljenčanov so bile tedaj v glavnem lesene, krite s slamo ali škodlami, le pečnice, v katerih so lončarji žgali posodo, so bile zidane z živim apnom in »ljubenskim kamnom« – konglomeratom. Prevozni sredstvi sta bila kimpež na človeško vleko ali samovprego in voz na volovsko ali redkeje konjsko vprego.

Na prelomu 16. v 17. stoletje so v Ljubnem začeli zidati novo veliko cerkev. Ni znano, kaj se je zgodilo s staro cerkvico, verjetno podobno gotski cerkvi v bližnjih Otočah. Gotovo je le, da je od nje ostal samo zvonik, razmeroma nizek in pokrit s škodlami. Kdo je bil pobudnik, organizator in čigav je bil načrt za novo, baročno cerkev, ni znano. Takrat v Ljubnem še ni bilo stalnega duhovnika. Redke verske obrede so prihajali opravljat kaplani in drugi duhovniki iz vikariata v Podbrezjah.

Nekaj izjemnega se je zgodilo pred novo cerkvijo leta 1692. Od tega dogodka je torej minilo častitljivih 300 let! Zidar Gregor Er-

žen je v svoji objestnosti udaril s kladivom po glavi kip Marije Pomočnice, stoječ v lopi pred glavnimi vrati nove cerkve, in leseni sohi je iz čela pritekla kri. Novica o čudežu v Ljubnem se je hitro raznesla po deželi. Začeli so prihajati romarji od blizu in daleč k Mariji Udarjeni. Prihajali so posamič in v velikih procesijah: iz raznih krajev zgornje in spodnje Gorenjske, z Dolenjskega, s Štajerskega in Koroškega. Zlasti veliko jih je prišlo ob Marijinih praznikih. Ljubno je postalo največja Marijina božja pot na Gorenjskem; Brezje postanejo božja pot šele okoli leta 1850, torej 150 let kasneje.

Tristo let Marije Udarjene so v Ljubnem slovesno proslavili. Od 6. do 9. avgusta 1992 se je zvrstilo več prireditev: v šoli in župnišču je bila zelo odmevna razstava »Ljubno skozi stoletja«, v cerkvi pa po programu verska obnova, nastopi domačega cerkvenega pevskega zbora, domačega otroškega pevskega zbora in zbora AVE iz Ljubljane. Praznovanje je bilo zaključeno na župnijsko žegnanje, v nedeljo 9. 8. 1992, s slovesno mašo, ki jo je daroval g. škof msgr. Jožef Kvas.

Strahovit požar uniči Ljubno

Ko se je obdobje prevesilo v 18. stoletje, je prihajalo v Ljubno vse več romarjev. Velika cerkev je bila pogosto premajhna, da bi sprejela vse, kajti ljudje so navadno noč prebedeli in premolili v cerkvi ter se naslednji dan po obredu zopet peš ali tudi na vozovih vračali. (Vlak je začel voziti iz Ljubljane proti Trbižu in obratno šele leta 1870. Ljubensko železniško postajališče, kasneje pa predvsem breško, so bile od leta 1886 Otoče, prej pa Podnart.)

Pred odhodom iz Ljubnega pa romarji seveda niso pozabili kupiti spominek ali dva na »štantih«, ki so jih izven pokopališča ob cerkvi postavljali domači in tuji krošnjari. Poleg loncev, skled in skodelic domačih lončarjev so bile posebna ljubenska zanimivost jaslice iz žgane gline. Za otroke pa so bili najzanimivejši lončeni petelinčki in konjički, ki piskajo.

Pogosto se je zgodilo, da so vse hiše v vasi – zlasti ob slabem vremenu – prenočevale romarje. Štiri vaške gostilne so tujcem postregle s hrano in pijačo, nudile pa so še prenočišče, tudi zasilno kar na skednjih in pōdih.

Kapela na severni strani cerkve je bila prizidana po letu 1692, z namenom, da se poveča prostornina cerkve. Hkrati s kapelo

ali pa takoj za njo so v Ljubnem sezidali tudi »cerkveno hišo«, ki se začne po zgraditvi župnišča zraven nje, leta 1757, imenovati – kaplanija.

V Malem šmarnu leta 1726, 8. septembra torej, je v Ljubnem izbruhnil strahovit požar, ki je domala uničil vso vas. Kako je prišlo do požara, lahko le sklepamo. Ljudje so si takrat razsvetljevali skromne bivalne prostore s preprostimi leščerbami in podobnimi svetilkami na živi ogenj. Od tedaj sta morali preteči še dve stoletji, da je v vasi zasvetila elektrika. To se je zgodilo po prvi svetovni vojni oziroma po rojstvu Kraljevine SHS oz. Jugoslavije, v letih 1920–22.

Tudi vode je v vasi na griču primanjkovalo. To prepotrebno tekočino za ljudi in živali so dobivali iz vodnjakov, ki so jih napajale podpovršinske vodne žile in kapnica. V največji suši pa so vodo dovažali ali nosili tudi iz studencev Cizeljna in Studene vode ter iz potokov Lešnica, Peračica in iz reke Save. Dobra pitna voda je pritekla po vodovodu v Ljubno šele leta 1910, štiri leta pred prvo svetovno vojno, in sicer iz Drage nad Begunjami. Tudi gasilskega društva v vasi še ni bilo; sicer pa takih društev tedaj ni bilo še nikjer v naši deželi. Gasilsko društvo Ljubno je bilo ustanovljeno leta 1903, letos torej slavi svoj 90-letni jubilej.

V tem velikem požaru so v Ljubnem pogorele skoraj vse hiše, hlevi in skednji s slamnatimi in škodlastimi strehami, s poljskimi pridelki vred, ki so bili v tem času že domala vsi pod streho. Ostale so le redke zidane hiše in pečnice. Cerkve se ogenj ni lotil. Večina ostarelih vaščanov in mater z majhnimi otroki je našla streho in zatočišče v božjem hramu.

Sedanji zvonik, visok 48 m, so začeli graditi leta 1747, drugi vir pa navaja, da so »ponosni zvonik« prizidali k cerkvi konec 18. stoletja. Njegov zgornji del pa tedaj še ni imel sedanje oblike in je bil pokrit z lesenimi škodlami, enako cerkev. Glavno gradivo za zvonik, z meter do meter in pol debelimi strehami, so bili ogromni kvadri iz ljubenskega skalovja – konglomerata. Pred gradnjo so mokra, skoraj močvirnata tla utrdili s kostanjevimi in jelševimi piloti. Še dandanes se sliši, da ljubenski zvonik stoji na lesenih kolih, do katerih pa zbita glina in ilovica preprečujeta dostop zraku, da ne zginejo.

Najbrž je gradnjo zvonika dokončal agilni oskrbnik-kurat božje poti pri Mariji Udarjeni – Boštjan Pogačar, ki je bil tudi prvi

stalni duhovnik v Ljubnem, od leta 1755 do 1762. Pogačarju je v Ljubnem sledilo še 5 duhovnikov oskrbnikov božje poti, preden je Ljubno postalo župnija. Za prvega župnika je ljubljanski škof imenoval Ljubljančana Janeza Cerarja, ki je svojo službo slovesno nastopil prvo nedeljo po godu farnega patrona sv. Lovrenca, na žegnanje 12. avgusta 1786, torej 3 leta pred izbruhom francoske revolucije.

Šola in nedeljska šola

Po podatkih iz ljubenske šolske kronike, ki so jo sicer začeli pisati šele leta 1885 in zajema pregled dogajanj od začetkov poučevanja v tem kraju, je prvi začel poučevati, leta 1800, graščinski služabnik Jakob Hanžič. Prva šola v Ljubnem je bila v hiši št. 56 (sedaj Kramarjeva), ki je prvotno pripadala radovljiški graščini. Še danes ohranjena letnica na tej lepi starinski enonadstropni hiši dokazuje, da je bila sezidana ali vsaj temeljito obnovljena po velikem požaru leta 1727. Hanžič je poučeval v nemškem jeziku pisanje, branje, računstvo in seveda nemščino. Obisk šole je bil prostovoljen. Zlasti na podeželju se »Splošna šolska naredba« iz leta 1774, ki je sicer predpisovala obvezno šolanje, v praksi na splošno še vedno ni izvajala.

V letih od 1817 do 1854 je v Ljubnem služboval šolstvu zelo naklonjeni župnik Filip Jakob Grošelj. Okoli leta 1820 je pripeljal na božjo pot k Mariji Udarjeni številne romarje mlad štajerski duhovnik Jakob Prašnikar, znan zlasti kot »krušni oče« kasnejšega škofa Antona Martina Slomška. Navezal je stike z Grošljem in ga hitro navdušil za tako imenovano nedeljsko šolo. Bila je namreč občutna potreba, da bi ljudje znali brati in pisati v svojem, slovenskem jeziku. To je tudi zagotavljalo veliko udeležbo mladine in odraslih v nedeljski šoli. Avstrija je res že imela nekajletno šolsko obveznost, a le na papirju, saj na splošno ni bilo šolskih stavb in ne usposobljenih učiteljev. Zato so bile nedeljske šole, v katerih so poučevali predvsem duhovniki, tem bolj pomembne.

Slovenski črkopis je bil v tem času še vedno bohoričica iz 16. stoletja, imenovana po protestantskem duhovniku in piscu Adamu Bohoriču. Bohoričica je latinica brez črk s strešicami, npr. glas »š« so napisali s črkama »sh«, glas »č« pa s črkama »zh«. V bohoričici je tudi še pisal naš največji pesnik dr. France Prešeren. Šele po letu 1850 Slovenci bohoričico zamenjamo z gajico, imenovano po Hrvatu Ljudevitu Gaju. Gajica je še da-

nes slovenski črkopis, ko šumnike pišemo s črkami s strešico.

Zanimivo je, da je v ljubenski nedeljski šoli, ki je imela svoj učni prostor v že omenjeni hiši št. 56 ali v kaplaniji, poučeval tudi znameniti ljubenski kaplan Janez Puhar.

Po smrti Jakoba Hanžiča je začel poučevati v nekdanji mežnariji, hiš. št. 78, cerkovnik Janez Pezdič, ne le v nemščini, ampak že tudi v slovenščini. Leta 1837 je prevzel mesto začasnega učitelja njegov sin Janez, ki je poučeval v spodnji sobi kaplanije celih 15 let. Leta 1848 je v Celovcu opravil zrelostni izpit in bil potrjen za učitelja ljudskih šol. Po prvem viru je bila šola v Ljubnem uradno potrjena leta 1852, po drugem pa (Leksikon Dravske banovine iz leta 1937) leta 1854. Janez Pezdič je poučeval v Ljubnem kar 42 let.

Ljubenski šoli je župnik Filip Jakob Grošelj leta 1854 podaril »za poboljšanje učiteljske službe« hišo v Ljubnem št. 47 in več oralov vrtov, njiv in gozda.

Leta 1866 so v Ljubnem začeli zidati šolsko poslopje, »na stroške srenje«, kar je takrat najbrž pomenilo približno isto kot danes »s samoprispevkom«. Dograjeno in opremljeno je bilo leta 1868. Imelo je eno učilnico in učiteljsko stanovanje. Pouk v novi stavbi se je začel takoj leta 1868.

V stoletju in dodatnih desetletjih obstoja je bila »šola« trikrat popravljena in delno tudi razširjena. Najbolj pa v letu 1989 in 1990. Za 27. april 1990 je bila – kot podružnica s štirimi razredi osemletne osnovne šole Antona Tomaža Linhart v Radovljici – slovesno odprta. Tako razširjena in vsa pomlajena, upajmo, bo ustrezala in zadoščala sedanjemu in bodočim rodovom solarjev iz okoliša: Ljubno, Otoče, Posavec, Praproše in Brdo.

Izum Janeza Puharja je dozorel v Ljubnem

Kot že omenjeno, je v ljubenski nedeljski šoli poučeval tudi Janez Avgustin Puhar, ki je v Ljubnem kaplanoval v letih 1842–1844, pri župniku Filipu Jakobu Grošlju. Lahko si samo mislimo, s kakšnim zanimanjem so obiskovalci nedeljske šole poslušali gospoda Puharja, ki je veljal za sila učenega. Ni učil le branje, pisanje in računanje, ampak je učencem povedal še marsikaj drugega. Gospod Puhar ni bil le duhovnik, ampak tudi vsestranski znanstvenik: kemik, fizik, astronom, botanik, slikar in pesnik. Večina ljudi npr. ne ve, da je besedilo žalostinke »Vigred se povrne«, ki je vedno ob pogrebih pred

hišami žalosti in na pokopališčih izvablja solze na lica, Puharjevo.

Po prihodu v Ljubno, in tudi že prej v Metliki, je bil Puhar, sicer rojak iz Kranja, ves usmerjen in poglobljen v posebno znanstveno eksperimentiranje, ki je leta 1842 prav v ljubenski kaplaniji dozorelo v epohalno odkritje: izumil je fotografiranje na steklo, s svojim originalnim postopkom, ki ga je imenoval svetlopis.

Izum je Puhar objavil 28. 4. 1843 – torej pred 150 leti – v ljubljanskem listu »Carniolia«, pod naslovom »Novoizumljeni postopek za izdelavo prosojnih heliotipij na steklenih ploščah«. Opis izuma oz. postopka je dovolj jase in tudi dovolj splošen. Kljub objavi v »Carniolii« pa je Puharjev izum iz Ljubnega leta 1842 ostal v svetu neznan do leta 1851, ko je Puharjevo poročilo objavila Akademija znanosti na Dunaju, kar pa naj bi bilo v svetovnem merilu za Puharja prepozno. Puhar si nikdar ni lastil iznajdbe fotografiranja kot takega, pač pa je vedno vztrajal pri tem, da je on izumitelj fotografiranja na steklo.

Puharjeve fotografije so bile leta 1851 predstavljene na razstavi v Londonu in je bil Puhar zanje odlikovan z medaljo. Naslednje leto je Puhar slike poslal tudi na razstavo v New York. Tega 1852. leta je francoska nacionalna akademija v Parizu Puharja sprejela med svoje člane, mu podelila diplomu in mu priznala naziv »iznajditelja fotografije na steklo«.

Toda, ni bilo še dovolj, da bi bil Puharjev izum priznan v svetovnem merilu. Ampak, obstaja še en dokaz, da omenjeni izum pritiče Puharju! Leta 1843 ni bil objavljen le lokalno na Kranjskem, temveč tudi v širšem kulturno-znanstvenem in gospodarskem prostoru! Poročilo o izumu v »Carniolii« aprila 1843 je že naslednji mesec ponatisnil »Notranjeavstrijski industrijski in obrtni list« v Gradcu. Ta objava pa se je neopazno izmuznila Puharjevim biografom!

Za 150. obletnico izuma je Krajevna skupnost Ljubno namestila na kaplanijo spominsko ploščo Janezu Puharju, ki jo je 29. avgusta 1992, med slovesnostjo s pestrim programom, odkril najboljši poznavalec izumitelja – mag. Mirko Kambič.

Širše zaslužni Ljubčani

Ljubno je v svoji preteklosti dalo tudi nekaj mož, ki so se s svojim delom in uspehi zapisali v našo gospodarsko in kulturno zgodovino. Krajevni leksikon Slovenije iz leta 1968 jih omenja.

Jožef Rozman Trebanjski (1801–1871), Prešernov sodobnik torej, ki ga slovstvena zgodovina omenja kot nabožnega pisatelja. V Ljubljani je dovršil gimnazijo, doštudiral filozofijo in bogoslovje, služboval kot pomožni duhovnik v semenišču v Salzburgu, kaplanoval in župnikoval v več krajih Slovenije, nazadnje kot župnik in dekan – kar 23 let – v Trebnjem. Odtod mu vzdevek Trebanjski. V Trebnjem je namreč največ napisal. Marljivo je tudi sodeloval v Bleiweisovih Novicah.

Mihael Stroj (1803–1871). – »Ta, razen Josipa Tominca, vsekakor umetniško najpomembnejši slovenski slikar na meji med klasicizmom in romantiko, se je rodil na kmetih v Ljubnem na Gorenjskem.« je v Delu 11. 11. 1967 napisal T. Potokar. Slikarstvo je študiral na Dunaju in se izpopolnjeval v Italiji. Najprej je kar 11 let ustvarjal v Zagrebu, nato v Ljubljani, kjer je tudi umrl. Slikal je predvsem portrete, delal pa tudi nabožne slike, ki so v okras številnim cerkvam med Ljubljano in Zagrebom ter Dunajem in Trstom.

Ob 100. obletnici njegove smrti, leta 1971, je bila v Narodni galeriji v Ljubljani velika razstava Strojevih del. Velikega slikarja pa so se takrat spomnili tudi televizija, radio in časopisi.

Stroj se svojega rojstnega kraja Ljubna vedno z ljubeznijo spominjal. V spomin na svojo pokojno mater Marijo je naslikal podobo Žalostne Matere božje in na svojega pokojnega očeta Antona podobo sv. Antona Puščavnika ter ju poklonil ljubenski cerkvi.

O Mihaelu Stroju sta napisani dve knjigi: prva v hrvaškem jeziku avtorice dr. Anke Bulat in druga v slovenščini avtorice dr. Ksenije Rozman, ob stoletnici njegove smrti.

Anton Cvenkel (1881–1930), napredni gospodarstvenik, kmetovalec in sadjar. Iz nekrologa o njem, ki ga je za Mohorjevo koledar napisal pisatelj in takratni urednik Mohorjevih knjig Fran Saleški Finžgar, izvedemo: A. Cvenkel je dovršil 7 razredov gimnazije, sodeloval v vseh gospodarskih organizacijah radovljiškega okraja, bil načelnik kmetijske podružnice, član banovinskega šolskega odbora v Ljubljani, prirejal tečaje za planšarje, bil zgled vsem slovenskim gospodarjem, njegovi članki v Kmetovalcu, Cebelarju, Sadjarju, Slovincu itd. so vzorni in praktični. A. Cvenkel je bil vrsto let duša uspešnega dela za povzdigo govedoreje, pra-

šičereje in sadjarstva. Tudi »Kmetovalec« je ob njegovi smrti prinesel spominski članek, v katerem je rečeno, da »ima A. Cvenkel za povzdigo gmotnega stanja gorenjskega kmeta neminljive zasluge in mu gre zato trajno hvaležen spomin«.

Ing. Ciril Jekovec, med velmožmi Ljubenci najzanimivejša, a najmanj znana osebnost. Rojen je bil leta 1881 v poslopju ljubenske šole učitelju Andreju in materi Mariji Kapusovi iz Kamne Gorice. Kot študent v Pragi se je že uveljavil z leposlovno prozo v nekaterih naših revijah. Z diplomoinženirja gradbeništva in geodezije v žepu je odšel v Argentino, dobil zaposlitev v vojaškem geodetskem inštitutu v Buenos Airesu, gradil argentinske železnice, v času kraljevine Jugoslavije je bil prvi sekretar tamkajšnjega jugoslovanskega generalnega konzulata. Bil je tudi pomemben publicist med rojaki v vsej Južni Ameriki. Izdal je list »Gospodarstvo«, prvi in takrat edini slovenski časopis v vsej Južni Ameriki. Med prvo svetovno vojno (1914–1918) je med Jugoslovani v Argentini, Braziliji, Urugvaju, Paragvaju propagiral osvoboditev jugoslovanskih narodov izpod Avstro-Ogrske. Umrli je 25. 6. 1957 v Buenos Airesu.

Ivan Pogačnik (1855–1934), skladatelj, rojen posestniku in gostilničarju Ignaciju, vulgo pri Šparovcu. Prve glasbene nauke mu je dajal ljubenski učitelj in organist Janez Pezdnič. Nadalje se je izpopolnjeval v harmoniji v Kranju in Ljubljani pri A. Foersterju in A. Hribarju. Kot organist je služboval v raznih krajih, nekaj časa tudi v domači župniji Ljubno. Leta 1900 je dobil službo organista in učitelja glasbe na realki v Idriji. Njegovo delo obsega nad 100 cerkvenih in nekaj posvetnih skladb. Strokovna kritika je vse pohvalno ocenila. Naše cerkveno petje in glasbo sploh je skušal dvigniti na višjo raven, kar mu je delno tudi uspelo. Prav v tem je Pogačnikova največja zasluga.

Ivan Kaker, rojen leta 1875, učitelj, publicist in prevajalec. Zgodaj je zapustil domači kraj in domovino ter odšel »s trebuchom za kruhom« v Ameriko. Sodeloval je v socialdemokratskem tisku v ZDA, zlasti pri Proletarcu. Dlje časa je bil tudi urednik tega in drugih delavskih listov. Pomembno Kakerjevo delo je prvi slovenski prevod »Džungle« Uptona Sinclaira. Kraj in čas Kakerjeve smrti nista znana.

France Cvenkel

VALENTIN VODNIK IN NJEGOV BOHINJ

Bohinjci so imeli svojo prafaro v Srednji vasi že od 1571, od nje se je šele 1788 odcepila župnija na Bistrici, nekaj let zatem, 1791 pa so ustanovili kot najmlajšo faro na Koprivniku. V primerjavi s srenjsko in bistriško, ki sta dolinski, je koprivniška župnija izrazito hribovska, saj leži na robu poključke planote okoli 1000 m nad morjem. Obsega vasi Koprivnik ter Spodnje in Zgornje Gorjuše, ki so štele okrog 100 hiš in 700 ljudi. Ti hribovci so bili pošteni, skromni in delavni; ukvarjali so se z živinorejo ter za Zoisove fužine kopali rudo in kuhali oglje. Znali pa so biti tudi robati in vraževerni, saj so v neki jami že dolgo iskali zlato, nad katerim naj bi bedel sam vrag, kako je Vodnik sporočil 1. junija 1793 v pismu sošolcu Antonu Rudežu.

Koprivniško cerkev so začeli zidati 1791, blagoslovili so jo 12. marca 1793 in posvetili sv. Križu 13. junija 1798. Vodnik, ki je prej kot kaplan služboval v Sori, na Bledu in v Ribnici, je zaprosil za mesto krajevnega kurata na novi župniji 4. avgusta 1792, prošnjo so mu ugodno rešili že do 4. oktobra, na Koprivniku je prvič maševal 24. februarja 1793. Na začetku prve krstne knjige je jedrnato zapisal tele podatke o ustanovitvi župnije in o zanj zasluznih:

*Planinam brez cirkve
nova fara
skuz*

*povele cesarja Jožefa II.,
plačo bledske gosposke,
železo bistriške fužine,
mujo Koprivnikarjev in Gorjušmanov
v letu 1791.*

Gospod Balant, kakor so Vodnika klicali domačini, 35-letni mož srednje postave, zdrave polti in modrih oči, se ni gibal samo med ljudmi na Koprivniku in Gorjušah, ki jim je bil razumevajoč dušni pastir in dobrohoten svetovalec v gmočnih zadevah. Verjetno je kdaj pa kdaj skočil do skalnate vzpetine, od koder se mu je odprl pogled na Bohinj, jezero in gore ter jo danes imenujemo Vodnikov razglednik. Ob praznikih se je oglašal pri obeh sosednjih župnikih v Srednji vasi in na Bistrici, da jima je pomagal pri cerkvenih opravilih. Kakor pričata podpisa na hrbtni strani glavnega oltarja, je 1793

v družbi nekega Vodéta, morda svojega cerkovnika ali ključarja, obiskal cerkev sv. Janeza ob jezeru. Istega leta, najbrž poleti, se je v Bohinju osebno seznanil z Žigom Zoisom, ki je takrat poslednjič prišel nadzirati svoje tamkajšnje fužine – imel jih je na Bistrici, bližnjem Pozabljenem in pri Stari Fužini – ker ga je že začela mučiti in ovirati putika.

Poslej sta ostala v stiku s pismi, baronovih koprivniškemu kuratu se je iz let 1794 in 1795 ohranilo devet. Tako v pismu z dne 25. junija 1794 s strokovnega in jezikovnega vidika ocenjuje razne poljudne članke, ki mu jih je Vodnik poslal kot gradivo za prvi letnik Velike pratike, poleg tega pa mu daje nasvete, kako naj popravi in zboljša nekatere verze v rokopisu pesmi Kranjc, tvoja dežela je zdrava, ter hkrati pohvali njeno ljudsko nazorno in vzgojno učinkovito sklepno kitico, »ki velja po svoji moči več kot sto pridig, po pravem ljudskem tonu in okusu pa več kot sto pesmi. Taki verzi so večni!« Tako je Vodnik, nekdanji član Pohlinovega krožka in sodelavec Devovih Pisanic, po dobrem desetletju odmora spet prijel za goso, pero ter se na Zoisovo pobudo in po njegovih mentorskih navodilih znova lotil slovstvenega dela, tokrat koledarja in pesmi za ljudstvo. Na prošnjo Zoisa naravoslovca in podjetnika pa se je oprijel tudi študija mineralogije, zbiranja kamenin in rudarskega besedišča.

Velika pratika je izhajala v letih 1795 do 1797, Vodnik jo je urejal in pisal v Bohinju, tiskal jo je Egger v Ljubljani. Šlo je za knjigo večjega formata, tudi po vsebini je bila prednica današnjega koledarja. Poleg koledarskega dela s seznamom semnje je namreč prinašala razne poučne članke, zabavne zgodbe in celo pesmi. Med poučnimi članki srečujemo **Hišne opravila za vsaki mejsic**. Tu najdemo med praktičnimi nasveti za januar naslednja: Dober saninec opominja, da imaš drva na saneh za celo zimo navozit... Predica in tkalec v veliko krajih malo spanja užijeta. Za april: Kadar drevje cvete, je za platno in prejo belit najboljši čas. Za julij: V planinah zdej ni snega, muh in je obilna trava, zato se živina tam dobro pase. V znamen zemljepisnem članku **Popisovanje krajske dežele** Vodnik med rekami navaja Savo, med jezери in slapovi opisuje Bohinjsko in Savico, med gorami Triglav, med gospodarskimi dejavnostmi navaja fužine na Bistrici in gorjuške čedre, pipe. Za Savico pravi, da iz »visoke luknje teče in naenkrat

en lep padec naredi«, za jezero, da ima žlahtne ribe in je posebno »zavolj svojih rdečih postrvi imenitno«. Za Triglav v pretiranem občudovanju sodi, da »je eden najvišjih hribov v Evropi« in da »se z njega vrha vidi na Tirole, Hrvaško in Benetke«. V Pratici beremo še članke o zemlji nasploh, o zraku in vremenu, o osnovah računstva in pa vrsto »kratkočasnih pergodb«. Te zadnje so sicer prirejene po tujih primerih in so le poučni zgledi za pridige, vendar pomenijo preprosto zgodnje zarodke pripovedništva pri nas.

V Bohinju je Vodnik zasnoval znano **Krajnc, tvoja dežela je zdrava**; rokopisna verzija pesmi je bila zelo okorna, mestoma celo neokusna; pod vplivom Zoisove kritike v pismu 25. junija 1794 jo je avtor za objavo v Veliki pratiki 1795 močno predelal; misel pesmi je razsvetljensko poučna: imamo naravno bogato deželo ter bistre in postavne ljudi, za svojo blaginjo potrebujemo samo marljivosti. Naslednje 1796. leto je Vodnik v Pratici priobčil pesem **Novu letu se voši**: v njej želi rojakom raznih stanov in značajev potrebnih duhovnih in gmotnih dobrin, denarja seveda tudi sebi kot uredniku koledarja; pesem je nadvse šaljiva in duhovita. V letih 1796 in 1797 je Pratika prinesla tudi

Epigrame oziroma Napise za mesece; prvi navajajo bralca k raznim kmečkim opravilom in ga spodbujajo k delavosti, drugi vsebujejo dolgoročne, tudi šaljive, napovedi vremena. V koledarskem delu Pratique za omenjeni leti je Vodnik priobčeval tudi Vganovke (Uganke), a večinoma v prozi. Prva verzija **Zadovolnega Krajnca** je izšla že v Pisanicah 1781, za Veliko pratiko 1797 jo je pesnik precej boljše; v pesmi zaporedoma označuje deželne meje pa delo, oblačilo, ples in jed, a tudi zdravje in vedrino našega kmečkega človeka; tudi tedanji Slovenec je gotovo poznal socialne težave, toda Vodnik gleda nanj spodbudno optimistično.

Na Koprivniku, »v bohinjskih gorah«, je urednik Pratique 1. junija 1796 jedrnat in hudomušno opisal svoje življenje. Iz tega rokopisa med drugim izvemo za njegove zveze z drugimi slovenskimi razsvetljenci v bohinjskih letih, posebno za Zoisove pobude v smeri mineralogije in koledarja: »Kamenje poznati sim se vadi 1793... Baron Žiga Zois inu Anton Linhart mi v leti 1794 naročita Kalender pisati...« Ta Vodnikov lastni življenjepis je uvezan v skupni primerrek vseh treh letnikov Velike pratike, ki ga hranijo v Nar. in univ. knjižnici v Ljubljani.

V pismu z dne 4. avgusta 1795 je Zois zaprosil Vodnika, naj bi popeljal mladega grofa Franca Hohenwarta in teologa Jožefa Pinhaka po Bohinju in triglavskem pogorju, nosači in vodniki naj bi bili domačini, prenočevali naj bi po kočah baronovega brata botanika. Koprivniški kurat je šel gostoma, ki sta pripotovala iz Ljubljane, naproti do Javornika (Jesenic), morda si je ob tej priložnosti z njima ogledal tamkajšnje fužine, ki so tudi bile Zoisova last. V samem Bohi-

nju sta si Hohenwart in Pinhak najprej ogledala fužine na Bistrici in izvir pod Lisecem. Vodnik je moral od tu zaradi praznike, velikega šmarna, oditi na svojo župnijo. Po njegovi vrnitvi v dolino se je družba napotila k Stari Fužini in slapu Savici. Nato so se povzpeli prek fužinarskih planin k Sedmim jezerom in tam prenočili. Pot so nadaljevali do Vršca in se zatem spustili na Velo polje in tam spet prenočili. Dne 20. avgusta so poskusili naskočiti vrh Triglava, a jim je uspelo priti le na Malegu. Z Velega polja so se povzpeli tudi na Tosc in se z njega vračali na Koprivnik. Na vsej poti so družbo zanimali geološke in mineraloške značilnosti, obenem se je navduševala nad mogočno lepoto gora. V septembru istega leta se je Vodnik vnovič povzpел visoko pod Triglav in s Kredarice užival razsežen razgled.

V zvezi z bivanjem v Bohinju, tamkajšnjimi fužinami, predvsem pa naravnimi lepotami je Vodniku nastalo neposredno tedaj ali pozneje po spominu več pesmi. Njegovo pozornost je pritegnilo delo raznih ljudi v Zoisovi službi, npr. rudarjev; v Pratici za leto 1796 beremo dvostiše: Bogate zaloge v zemlji leže, nevtrudni kopači mačka dobé (= denar, plačilo). Pesem **Jeklenice** (objavil jo je šele Janez Bleiweis v Koledarčku slovenskem za leto 1854) pa opisuje pridelovanje jekla v baronovih fužinah na Javorniku: navaja razne naprave, zanje so imeli največ italijanske izraze, ter ponazarja postopek in ritem dela, tu sega po onomatopoiiji (posnemanje naravnih glasov) in za verz uporablja amfibrah. Vodnik zadovoljen in z užitek sledi mehaniki obratovanja in še ne čuti socialnih tegob zgaranih delavcev. Te je čez dobrih sto let vključil v svojo Žebljarsko, zasnovano v istem ritmu, toda impresionističnem slogu šele Župančič.

Med pesmi, ki jih je Vodnik zasnoval pozneje, v spominu na Bohinj, spada **Bohinjska Bistrica**. Gre za potok s tem imenom, ki izvira izpod Lisca in teče mimo fužine Pozabljeno proti vasi Bistrica. Ker ima Vodnik v mislih znanca iz Ljubljane Vincenca Dorfmeistra, ki mu je ustvaril bakrorez k Pesmim za pokušino (1806), je pesem mogla nastati šele po avtorjevem odhodu v Ljubljano. Vodnik ob izviru in slapu Bistrice pod goro Lisec in na robu senoženih Dobrav nagovarja slikarja, naj upodobi spenjeni slap s postrvjo v tolmunu in z bršljanom na skali. Ta sorazmerno lepi in uspeli opis narave pa skazi drugi del pesmi, v njem Vodnik izrazno neokretno in razpoloženjsko

Koprivnik v Bohinju 1893

neskladno prikaže nesrečo dečka, ki je z roba Dobrav zdrknil v potok in utonil. (Pesem je objavil Andrej Smolč v svoji izdaji Vodnika 1840.)

Vodni element v planinskem okolju, pa tudi gore same v Vodniku bude ustvarjanje, mu rojevajo pesmi. Že ob izviru Bistrice pravi, da ga njena čista in žuboreča voda navdihuje k pesnjenju: Spod Lisca skaka Bistrica, pevska se vnema iskrica. Iz enokitičnih pesmi **Na sebe**, z njo uvaja zbirko Pesme za pokušino, nam daje vedeti, da mu je »visoka Savica«, mogočni slap pod Komarčo, »vir lepih pesmi«, mu torej pomeni to, kar je starim Grkom Hipokrena, studenec na Helikonu. Tudi v pesmi o Vršacu naletimo na misel, da v dolini Sedmih jezer »bistra Sava zvrta, mati pevske umetnosti«. In končno v pesmi **Moj spominik** (priobčil jo je Miha Kastelic v Krajski čbelici 1831), sorodnici Horacove Exegi monumentum, Vodnik izjavlja, da so ga – poleg izvirov, slapov in jezer – navdihovale tudi naše gore s Triglavom na čelu in da je njegov Parnas simbolični Vršac: Navdale Triglava me snežne kopé... Vršaca Parnasa zgol svojiga znam...

Ko Hohenwart v svojem dnevniku poroča, da je Vodnik pred kočo pri Sedmih jezerih družbi ob zahajajočem soncu prebral tri kitice pravkar nastale pesmi – slavopeva goram in Stvarniku, ki se je pozneje zgubila, bi utegnili iti za zarodek ali prvo verzijo **Vršaca**.

To pesem je Vodnik objavil šele v Pesmah za pokušino 1806. leta, čeprav je več kot verjetno, da je nastala že po opisani turi v avgustu 1795. V njej opeva svobodno in srečno življenje pastirjev in črede po planinah, naslika nenadno nevihto v gorah pa razjasnitev in spokojnost po njej, prikaže obširen razgled z vrha na vse strani, se pokloni mojstrskemu Stvarniku mogočne narave (2. kitica) in sredi nje doživlja popolno duhovno ubranost (zadnja kit.). Pesem ne spada med Vodnikove vedro šaljive, za verz nima amfibraha, temveč med resnobne in globlje ter ima trohejski verz. V izrazu je ponekod prozaično nerodna (3. kit.) ali miselno zamotana (zadnji vrstici), večinoma pa pesniško ustrezna, celo slikovita in občutena (zlasti 4. in 5. kitica):

*Ak vihar dreví valove,
beží v skale plašni trop,
stresa votli glas bregove,
grom majè nebeški strop.*

*Kmalo sonce čisto seje,
iz jezér stokrat bleši,
star mecesen redi veje,
vetru, zimi v bran stoji.*

Z goro Vodnik zelo verjetno misli na sosednji Kanjavec, ki res zasluži oznako »narviši snežnik za Triglavom«, oziroma »po Triglavu narviši snežnik med Bohinam in Sočo« ter je tudi razgleden, kar precej nižji Vršac ni, je pa kot izraz v primerjavi s Kanjavcem (kanja je ujeda) bolj pesniški in že kar simboličen (vrh, višina).

Vodnik je imel na Koprivniku, kakor je 10. julija 1795 poročal Pinhaku, kot kurat kar dovolj dohodkov za preživljanje, imel pa je omejene možnosti za slovstveno delo, ki ga je vedno bolj prevzemalo, zato je zaprosil naslovljenca in Zoisa, da bi mu pomagala priti bliže Ljubljani ali kar v Ljubljano samo. Res mu je uspelo, da so ga 23. junija 1796, po dobrih treh letih bivanja v »bohinskih gorah«, imenovali za kaplana mestne župnije pri Sv. Jakobu. Že 2. julija je odšel s Koprivnika, najbrž se od tamkajšnjih ljudi, posebno pa od planinskega sveta ni poslovil z lahkim srcem.

Poleti 1893 so na Koprivniku slovesno počastili stoletnico svoje župnije in Vodnikovega prihoda: o tem govori spominska plošča na tamkajšnjem župnišču, vanjo so vklesali tudi 4. kitico Mojega spominika. V našem času pa poteka že dvesto let od omenjenih za Bohinj in slovstvo pomembnih dogodkov. Mentor slovenskih praroditeljev Zois je določil koprivniškemu kuratu Vodniku posebno vlogo v svojem slovstvenem načrtu: po dobrem desetletju odmora je spet začel pesniti, poleg tega je urejal in v celoti sam pisal koledar, oboje za potrebe ljudskega izobraževanja; pesmi, ki so Vodniku nastale v bohinskih letih ali v spominu na Bohinj, pomenijo večino njegovih kakovostno boljših pesmi; kot lastnik tamkajšnjih fužin ga je baron pridobil še za mineralogijo. (Po prihodu v Ljubljano je Vodnik še nadalje pesnil, izdajal in pisal naš prvi časnik, se lotil slovnice in slovarja, zbiral ljudske pesmi, priredil razne učbenike za šole in prevajal dela praktičnega značaja.) Na obeh slovstvenih področjih, ki ju je gojil v Bohinju, na pesniškem in koledarskem, je delal v duhu svojega razsvetljskega časa, ki je pójem lepega družil s pojmom koristnega; in ker je bil po svoji naravi veder optimist, je tudi veroval v ozaveščanje in napredek svojega naroda. Tedanji knjižni jezik, ki se mu je

poznala dolenska osnova, je pri njem izrazilo gorenjsko obarvan in obogaten z ljudskimi rekli, njegov slog pa preprost, nazoren, šaljivo duhovit ali pa slovesno vznesen. Njegovo poezijo in drugo slovstveno delo moramo ocenjevati z zgodovinsko razvojnega vidika, z vidika takratnih možnosti in potreb, ne pa po estetskih in kulturoloških načelih in zahtevah našega časa. Posebnega priznanja in spoštovanja je vredno njegovo prizadevanje za karseda čist, pristen in lep slovenski jezik na prav vseh področjih javnega življenja od poezije do kulinarike.

Joža Mahnič

PO SILI VOJAK – BIL SEM NA RUSKI FRONTI!

Pogovor z inž. Alojzijem Žibertom

Inženir Alojzij Žibert iz Kranja je eden tistih Slovencev, ki so bili med drugo svetovno vojno prisilno mobilizirani v nemško vojsko in so preživeli strahote ruske fronte. Te grozote je opisal v knjigi s pomenljivim naslovom *Pod Marijinim varstvom*. Vrnil se je, čeprav kot invalid, na tisoče slovenskih fantov pa se ni vrnilo. Doma so ga čakale nove hude preizkušnje, sramotenje, zapostavljanje in očitki, da je »služil v okupatorjevi vojski«. Kaj vse je preživel – bridkega, trpkega pa tudi lepega – in čemu se je posvečal v življenju, oživlja v najinem pogovoru.

Gospod inženir, bi začela kar pri vašem rojstvu?

– Rojen sem bil 21. junija 1924, zato so mi tudi dali ime Alojzij. Tudi moj oče je bil rojen na sv. Alojzija in sva skupaj praznovala god in rojstni dan.

Iz kakšne družine izhajate?

– Imeli smo majhno kmetijo, ki pa ni dajala dovolj kruha za številno družino. Oče je hodil na dnino v času, ko je bilo manj dela na kmetiji. Največ je delal pri gradu Brdo. V parku še rastejo drevesa, ki jih je on posadil. Bilo nas je sedem otrok, jaz sem najstarejši. Glava družini je bil oče, srce pa mama. Vsakdanja molitev v družini je bila nekaj samoumevnega. Družina je bila tudi posebej posvečena Srcu Jezusovemu in Marijinemu.

Kaj se vam je najbolj trdno zapisalo v spomin iz rane mladosti?

– Ko smo bili otroci še zelo majhni je morala

mama za dalj časa v bolnico. Pogledat nas je prišel župnik in dejal: »Otroci, veliko molite za mamo!« Ubogali smo ga – in še kako. Na nedeljo pa je oče zapregel konja in smo šli na Brezje. Joj, kako smo vsi prosili za mamo. Ko smo se vračali, smo v pogovoru ugotovili, da nas je Marija gotovo razumela, ker je vsakega posebej tako gledala v oči. Mama se je res kmalu vrnila iz bolnice.

Kako in kje ste preživljali otroška in fantovska leta?

– Otroška in fantovska leta sem preživel doma na Suhi. V osnovno šolo sem hodil en kilometer daleč v Predoslje, po tem pa sedem kilometrov daleč v gimnazijo v Kranj. Vsak dan sem tako prehodil 14 kilometrov. Učil sem se precej pri živini na paši in zvečer. Zaradi pomanjkanja denarja sem kmalu izstopil iz gimnazije in se zaposlil v tekstilni tovarni Anton Božič na Primskovem. S študijem pa sem potem nadaljeval po vojni.

Začela se je druga svetovna vojna. Kako ste doživeli njen začetek?

– Dne 27. marca 1941 je kralj Peter II. zasedel prestol in izdal proglas, da zasede prestol. Dne 6. aprila 1941 je nemški zunanji minister von Ribbentrop izjavil novinarjem: »Nemška vojska koraka od danes zjutraj...« Bila je Cvetna nedelja. Bili smo v cerkvi in duhovniki so brali Pasijon – opis trpljenja našega Gospoda Jezusa Kristusa. Zunaj se je slišalo brnenje zrakoplovcev. Nekdo je v cerkev prinesel vest: »Nemčija je napadla!«

Nekaj dni za tem so podrti stebri električne napeljave, polomljene ograje, potrgane žice, odbiti vogali stavb kazali, kod je drvela gmota jekla, strojev, nadutosti in smrti...

Dne 24. aprila 1941 je prevzel državno vodstvo na Gorenjskem šef civilne uprave Kutschera. Sedež si je uredil v hotelu Toplice na Bledu. Ustanovljena je bila organizacija Koroška ljudska zveza (Kärntner Volksbund) z nalogo, duševno, duhovno in politično voditi ljudi na Gorenjskem. Krožila je propaganda: če se vpišeš, ne boš izseljen. Z izseljevanjem pa so začeli kaj kmalu. Med prvimi so bili na vrsti duhovniki, profesorji in druga inteligenca. V fari je šel župnik pred selitvijo v cerkev, kratko pozvonil, odprl tabernakelj, zaužil hostije. Ljudje, ki so prihiteli v cerkev, so na glas jokali in rekli: »Gorje nam, sedaj nas je še Bog zapustil!«

Kdaj in zakaj so mobilizirali v nemško vojsko?

– V Uradnem listu šefa civilne uprave na

zasedenih ozemljih Koroške in Kranjske sta 20. julija 1942 izšli 7. julija izdani uredbi o vpeljavi zakonodaje o delovni službi (Arbeitsdienstrecht) in vojaškega zakona (Wehrrecht) na zasedenih ozemljih Koroške in Kranjske. Mobilizacijo Gorenjcev so oprli na razglasitev državljanstva na preklic.

Za Spodnjo Štajersko je bila v Grazu 24. marca 1942 objavljena Odredba o uvedbi vojaškega prava. V čl. 1. je med ostalim določeno: »V Spodnji Štajerski se uporabi vojaško pravo, ki velja v Reichgau Štajerska...«

Klican sem bil na nabor v Kranj dne 25. 11. 1942. Ta dan je bil določen za občino Predoslje in letnik 1923 in 1924.

Kako ste sprejeli to prisilno mobilizacijo in kakšno je bilo vaše slovo od ljube Gorenjske, doma?

– V takratnem časopisu Karawanken Bote 18. novembra 1942 so nudili tako propagandno utemeljitev: »Desettisoči hrabrih nemških vojakov počivajo na vseh bojiščih te vojne. Dali so življenje za nemško ženo v domovini in njene otroke. Pa tudi za bodočnost Francozov in Špancev, Bolgarov in Romunov, žen, mož in otrok iz Gorenjskega.«

Vsako slovo je težko, odhod na fronte še posebej. Poziv za odhod v Državno delovno službo sem dobil za 11. januarja 1943. Skrbno so mi doma napolnili lesen kovček, na dan odhoda pa smo se vsi v družini poslovili pred Boghkovim kotom. Ata je prižgal lučko in rekel: »... vidiš, ta lučka pred Marijo v hišnem kotu bo gorela, dokler se po vojni preživeli ne vrnejo domov in nadaljujejo življenje na Štefanovi domačiji...«

Kratek objem in vroč poljub od vseh in mamino zagotovilo, da bomo v molitvi vedno združeni – pa je že oče pognal konja. Pred sedežem občine so nas obkolili orožniki. Na zbornem mestu v Kranju domači niso smeli več do nas. Samo skozi špranje zaklenjenih živinskih vagonov smo lahko še opazovali krčevit jok mater in solzne robce očetov.

Ali je bilo skupaj z vami mobiliziranih še veliko vrstnikov, znancev, prijateljev?

– Tisti dan smo bili vpoklicani letniki 1923 in 1924. Bilo nas je veliko. Isti dan pa je bil v Kranju nabor za letnik 1920, 21, 22 in 25. Med slednjimi je bil tudi brat Francelj, ki je bil potrjen, četudi ni videl na eno oko.

Zakaj se niste odločili za odhod med partizane?

– Vojne smo se vsi zelo bali. O njej so nam

govorili očetje, ki so že bili v prvi svetovni vojni, mnogo pa smo brali o grozotah s posameznih bojišč Evrope. Mnogi smo želeli ostati doma. Iskali smo zveze, toda rekli so nam, naj ne sitnarimo, saj še za tiste, ki so že v gozdovih, ni dovolj hrane in orožja. Nemci pa so grozili, da bodo ubežnike in njihove sorodnike kaznovali z najstrožjo kaznijo.

Kako so na vas, slovenske fante, gledali v nemški vojski?

– Na začetku, posebno v taboriščih delovne službe kjer smo tri mesece vadili z lopatami, smo bili Slovenci še zbrani v večjih skupinah. Posebni problem je predstavljal jezik. Nemci naše govorce kar niso mogli prenašati. Pogosto pa smo poslušali tudi, da smo »prokleti Slovani«, Banditi, zabušanti in ša kaj, zato smo morali opravljati tudi najgrša dela. Kasneje na fronti so nas kaj kmalu razkropili v manjše skupine. Dopustov za nas ni bilo, pošta je bila cenzurirana, prijateljstvo z Rusi – domačini nezaželeno, če ne celo strogo prepovedano.

Ali bi lahko na kratko opisali, kako je bilo z vašim služenjem v Wehrmachtu?

– Po končani trimesečni delovni službi v Saalfelden – Kehlbach sem bil brez vmesnega dopusta odposlan k vojski v Ingolstadt. Tam smo bili le toliko, da so nas preoblekli, oborožili in smo opravili prisego. Koncem aprila 1943 smo bili že pripravljeni za odhod. Okrog 500 Slovencev nas je takrat koračilo skozi mesto na železniško postajo.

Več kakor teden dni smo se vozili, včasih smo na kaki postaji čakali tudi po pol dneva. Naša končna postaja je bila Nowograd Volynskij ali Zwiachel po nemško. Dobra polovica nas je ostala tu, drugi so šli peš v okrog 20 km oddaljeno mesto Korez.

Komaj po nekaj tednih vežb v bivši Stalinski liniji nas je veliko zbolelo za tifusom. Vaje so bile kratke. Vsako večino so nam le pokazali in pripomnili, da bomo praktični preizkus imeli v živo na fronti.

Po neki nerodnosti zaradi pomoči drugim sem bil obsojen na smrt. Ob čakanju na ustreletem sem bil čudežno rešen. Pri čisto drugih enotah sem bil kmalu odposlan na fronto ob Kijevu in sem se potem pomikal mimo Korostena, do Novograd Volynskega, Proskurova, Kamenez Podolskija, pa preko Dnjestra, Romunije in Sedmograške naprej po Galiciji.

Kaj vse sem videl na fronti? Kolikokrat bi skoraj oglušel od strahotnih eksplozij težkih topovskih in minometalskih granat, letalskih bomb ter smrtonosnega bobnenja Stalinovih orgel, zraven pa so se slišali obupni kriki vojakov, ki so z noži ali lopatami v rokah udarjali po živih nasprotnikih. Kri je špricala, ljudje so kričali, jokali, zdihovali, molili in kleli. Bilo je strašno!

Vaša knjiga je naslovljena Pod Marijinim varstvom...

– Več ljudi me je že vprašalo, zakaj je naslov knjige Pod Marijinim varstvom. Predlagali so mi celo drugačna imena. Vedno pa sem odgovarjal: Sem krščansko vzgojen, kot je bila krščansko vzgojena večina tistih, ki smo bili skupaj mobilizirani. Ko sem skoraj otrok šel od doma, sta me mama in ata pokrižala in mi dala na pot svetinjo z Brezmadežno. To sem imel ves čas pri sebi. Na fronti nisem minuto naprej vedel, od kod bo kaj priletelo in kdaj ter koliko me bo zadelo. Nikjer ni bilo nikogar, ki bi mi dal upanje, korajžo in notranjo moč. Okrog sebe sem videl le smrt in takrat, ko je vse prekipelo do vrha, ko je bil položaj brezupen, pa sem našel oporo v molitvi in poljubu svetinje. Spomnil sem se maminega zagotovila, da nas bo molitev povezovala. To in še marsikaj drugega sem premišljeval, ko sem pisal spomine. Ugotavljal sem, da sem se vrnil samo po Marijinem varstvu. Spomine, ki sem jih posvetil svojim staršem, ženi in mojim štirim otrokom, sem tako tudi naslovil.

Ko jo človek prebira, si težko predstavlja, da je mogoče vse to prestati, ta smrtonosni podivjani pekel, in kasneje začiveti normalno življenje...

– Sprva, ob vrnitvi domov je bilo težko. Nisem smel videti jeznega obraza, ne vpitja, ne gledati filma v katerem se je prikazoval teror ali nasilje. Prav tega pa je bilo toliko v letih po vojni. Jaz, hvala Bogu, se ne

spominjam, da bi kdaj v času vojne katerega direktno ranil, poškodoval, mu povzročil nasilje ali ga celo ubil. Bojeval pa sem se na fronti in streljal, kot so streljali drugi iz linije v linijo. Vojna ima pač svoje zapovedi in postave, svoja pravila igre.

Včasih, ko sem videl toliko hudega, tako bedo in trpljenje, sem žal zdvomil kdaj celo nad božjo Previdnostjo. Prišli so dnevi, ko sem Boga iskal, pa ga nisem našel. Vse naokoli mene je bilo črno in izročeno na milost in nemilost usodi. Stopal sem naprej in vsak trenutek pričakoval nesrečo, kakor kakega gosta. O ta strašni zastor med nami in onostranstvom! Da le more Bog tako popolnoma molčati!

Sedaj, ko pa sem doma, s hvaležnostjo kličem: O Gospod, težke preizkušnje si mi pošiljal, toda s tvojo pomočjo in pod Marijinim varstvom sem jih uspešno premagoval!

Kakšni občutki so vas navdajali, ko ste uperili orožje proti vojakom bratskega slovenskega naroda, namesto da bi ga skupaj z njimi proti istemu sovražniku?

– Dolga kolona se nas je pomikala v temi proti neznanemu kraju. Stotine beguncev nam je prihajalo nasproti. Mukala je živina in ropotali so vozovi, na katerih je bilo malenkost tega, kar so lahko rešili. Med vse to so se razlegali obupni klici otrok, ki so prezebali v mrazu in se tiščali v materino naročje.

Dolgo smo hodili sem in tja. Srečevali smo obvezane ranjence in ožgane oklopnjake s čudno zverženimi gosencami in razevelteli topovskimi cevmi. Prišli smo do strelskih jarkov prve linije. Za jutraj je bil napovedan prodor preko linije. V zrak je švignila raketa in takoj se je oglasilo nad sto topov. Ležali smo na tleh, poslušali in opazovali vso to grozo. Nekateri so molili, drugi mislili na dom, drugi zopet pošastno kleli. Poleg mene je na trebuhu ležal starejši Nemec in v tem usodnem trenutku poljuboval sliko svoje žene in otrok. Gledal sem ga, kako so mu vrele solze iz oči in polzele po kosmatih licih. Na povelje smo skočili iz jarkov in tekli prek polja. Imeli smo prestrašene obraze. Meni je bilo slabo. Od prenapetega razmišljanja me je bolel trebuh in tesel sem se.

Preteči je bilo potrebno kakih 50 metrov, da bi prišli do sovražnih položajev. Toda to je bilo tako daleč. Komaj smo pretekli 20 metrov, se je usula toča krogel od ruske strani. Bilo je pošastno, obupno. Kako je besnelo, kako je žvižgala ta svinčena vihra. Nekaj naših se je takoj zgrudilo, veliko je

bilo ranjenih in so ležali na tleh ter preplašeni vpili in prosili pomoči. Eni so klicali na pomoč Marijo, drugi mame.

Ruski ogenj je bil premočan, naše žrtve prevelike in zato smo se obrnili in bežali nazaj. Toda glej – groza. Izza naše linije je začelo pokati po nas. V naših jarkih so bili oddelki SS, ki so merili v nas. Morali smo zopet proti Rusom. Tu pa so odigrali svojo vlogo še ruski ostrostrelci. Merili so točno med oči.

Ali nismo ljudje hujši kakor živali. Vsi smo klicali na pomoč isto nebeško Mater. To so z navdahnjenim zaupanjem klicali tudi tisti, ki so se sicer norčevali iz vere. Vsi pa smo streljali in metali bombe. Ali ni to velika ironija. Vojaki so ubijali, ker so se bali nadrejenih ali pripadnikov druge, zaščitne linije, ubijali, ker bi jih sicer sami ubiti od ene ali druge strani.

Smilili so se mi ruski civilisti, smilili vojak. Kolikokrat je že šla preko teh krajev vojna vihra, toda to ljudstvo je vse prenašalo voljno, vdano, vilo roke in veliko molilo. Vseskozi poznajo le jok, požirajo krivice, ker zaman iščejo pravice, zaman prosijo milosti.

Kako so vas, slovenske vojake, sprejemali prebivalci Sovjetske zveze, ko ste prihajali z njimi v stik?

– Slovenci smo se znali z domačini – Ukrajinci kar dobro sporazumevati in bili so nam zelo naklonjeni, ko smo jim pojasnili, od kod smo in zakaj smo v nemški vojski. Dajali so nam krompir, kašo in kokoši, mi pa smo jim prinašali saharin, moko, cigarete, petrolej, sveče in podobno. Sečasa so zahtevali ali pa prosili tudi za kakšno municijo in razstreliva, predvsem pa obvezilni material.

Kasneje, na fronti skoraj nismo več prišli v stik s civilisti. Ti so se umikali od frontne črte, mi pa smo bili v svojih strelskih jarkih. Vsak premik pri dnevu je bil smrtno nevaren, zato smo tudi hrano in druge stike z ozadjem imeli samo ponoči.

Ali se spomnite kakega lepega doživetja iz časov »pekla na ruski fronti«?

– Bila so tudi lepa doživetja, seveda času in kraju primerna. Ko sem bil obsojen na smrt in sem čakal na ustrelitev, so prileteli ruski zrakoplovi. Vse je bežalo, meni pa je ta čas uspelo pobegniti, ter sem bil rešen. Najbolj pa me je presenetilo, ko sem težko ranjen, popolnoma negiben ležal v vojaški bolnici Gliwice v Šleziji. Prav na Miklavžev večer pa sta me na poziv in stroške bolnice prišla

tja obiskat moj oče in sestra. Ničesar mi prej niso povedali. To je bilo čudovito miklavžev darilo.

Poskušali ste tudi prebegniti na rusko stran?

– Že 10 mesecev sem pretežno prebil v neposredni sosesčini sovražne linije, v bunkerjih, strelskih jarkih, napadih ali begu. Vkljub mladosti so mi živci popuščali. Tudi tedaj, v prvih dneh avgusta 1944 smo bili na fronti pri Sanok. Pogled na pokrajino je bil obupen. Vsepovsod sama trupla in crknjeni konji. Nekateri so stali na treh nogah, četrta zlomljena je podrhtevala od bolečine. Razkropljeni vojaki so ob temi begali okrog in pri mrtvecih stikali za grizljajem kruha. Mnogo hiš je bilo v ognju.

Sedem nas je bilo v našem strelskem jarku. Komaj nekaj metrov od nas je bil drug strelski jarek in tako dalje. Niti sto metrov pred nami so bili ruski strelski jarki.

Ruski napadi so se ponavljali že od zgodnjega jutra po ustaljenem redu: obdelovanje s topovi, zatem minometalci, strojnice, umetna megla in bližinski boji.

Večkrat sem že imel namen, da bi prebегnil k Rusom, toda tako pogosto sem videl, kaj so počeli z ujetniki. Le malokateri so si z begom rešili življenje. Ta dan v avgustu pa sem se odločil. Skril sem se, jih pričakal in pozdravil: »Zdravstvujte tovarišči!« Bili so presenečeni nad pozdravom, potem so me pošteno pretepli in mi pobrali vse, kar sem imel. Poleg mene so takrat »ujeli« še nekaj Nemcev in nekaj nasilno mobiliziranih fantov iz Francije. Nemce so takoj umirili, mene in Francoze pa odvedli na komando k zaslišanju.

Nazadnje je tudi vas doletelo, da ste bili ranjeni. Kje in kako se je to zgodilo?

– Bilo je pri kraju Sanok, ko sem postal ruski ujetnik. Meni in ujetim Francozom so ukazali, naj z dejanjem dokažemo, da smo s prebegom mislili resno, sicer je bolje, da se kar sami končamo. Zavzeti smo morali nemški bunker, ki se jim je že nekaj časa upiral in so imeli precej žrtev. Trda je bila odločitev in bili smo strahotno razočarani. Smrt je pretila v vsakem primeru. Plazili smo se proti bunkerju. Nekemu Francozu je s pomočjo umetne megle uspelo priti do bunkerja in ga utišati.

Boji so se nadaljevali ves dan 11. avgusta 1944. Vseskozi sem moral biti z Rusi v strelskih pod strogim nadzorom. Popoldne so nas Nemci napadli s tanki. Od zadaj so doneli grozeči ukazi in tudi streli, od spredaj rjove-

la žrela topovskih cevi, regljale strojnice in sipale svinec, vmes so se bleščala noževa rezila. Smrtonosna toča pa je padala tudi od zgoraj iz zrakoplovov.

Tekel sem po njivi, ko je naenkrat silno počilo. Padel sem, pa nisem vedel kako in zakaj. Hotel sem vstati in bežati naprej, pa me leva noga ni ubogala. Obleka je bila raztrgana in ko sem šel z roko nazaj, sem na zadnjici otipal kost. Ves sem bil v krvi. Vpil sem in klical mamo in Marijo. Do mene so pritekli ruski vojaki in me suvali. V joku sem jim pripovedoval, da sem vendar njihov in naj me rešijo. Smejali so se mi, ko pa sem bil še v nemški uniformi. Streljali so me v noge, dokler me ni eden brcnil v glavo in sem izgubil zavest.

Šele kasneje sem izvedel, da so me našli Nemci iz moje čete in ker je nekdo ugotovil, da sem še živ, so me spravili v nek kolhozni hlev, kjer je bila prva frontna bolnica.

Kakšne posledice so vam ostale?

– Imam popolnoma trd levi kolk in mrtvo levo nogo zaradi pretrganega živca. Zaradi strelav v noge imam trdo desno koleno, precej pa je poškodovana tudi hrbtenica od številnih granatnih drobcov. Brez tuje pomoči se ne morem obuti, obleči ali sleči. Imam posebne čevlje z železnimi opornicami, hodim pa s pomočjo bergelj.

Kako je bilo z verskim življenjem med služenjem v nemški vojski, na fronti?

– Dokler smo bili na vežbah je bil ob nedeljah obvezen obisk službe božje. Razdelili so nas po verskih pripadnostih in smo odšli. Kdor pa ni hotel k službi božji, ta je moral čistiti dvorišče.

Na fronti je bil pogosto z nami kurat. Dobili smo popolno odvezo in nas je obhajal, ranjence pa mazilil. Na fronti je bil vedno in od vseh kurat zelo spoštovan. Poznali smo ga po oficirski obleki brez činov in brez orožja, na levem žepu bluze pa je imel našit križ iz zlatega traku. V tem žepu je imel škatlico z Najsvetejšim in še kaj. Za Božič leta 1943 smo bili sredi fronte pri maši. Bila je pod nekim velikim mostom. Za oltarno mizo je služila ozka deska, pribita na kol. Kelih je bil v velikosti šilca za žganje. Ob poltihem nagovoru smo vsi jokali, zunaj pa so se razletavale granate. Vsi smo dobili odvezo in pristopili k obhajilu. Mnogi so že tisto noč odšli k Bogu...

Kdaj ste se vrnili v domovino in kako vas je ta sprejela, povratnika iz premagane nemške vojske?

– V decembru 1945 so me Američani odpo-

slali v Ameriko na nadaljnje zdravljenje. Na vlaku pri Freisingu (Freizinški škofje so imeli pred časom grad v Škofji Loki) so me člani jugoslovanske repatriacijske komisije pregovorili, da se vrnem domov. Zdravniki so me pustili proti izjavi, da bom dobro oskrbovan premeščen v Jugoslovansko bolnico.

Na vlaku me je spremljevalec, jugoslovanski vojak čudovito lepo oskrboval, me hranil, čistil, podlagal s cunjami, da me ne bi bolelo. Na naši strani tunela, pri Jesenicah, pa so mi isti vojaki klicali: »Svinja švabska, dol!« Nisem se mogel sam premikati, zato so me potegnili za noge in tako odvedli do barake. Imel sem lepo usnjeno obleko, ki so jo dali Američani, pa se je bilo treba sleči, da grem na razkuženje. Te obleke nisem več videl. Par dni sem bil nag v baraki, potem pa sem dobil strgane hlače in bluzo, brez spodnjega perila. V kolku sem imel gumijaste cevke, da se je odtekal gnoj. Z roko so jih izvlekli in rano pretipali s prstom, če ni v njej kaj skritega. Najhujša pa je bila pot iz Kranjske železniške postaje do milice, ki je bila v hiši poleg nekdanjega Marjanišča. Do tedaj še nisem hodil toliko časa na bergljah. Vso pot sem padal, vojaka pa sta me brcala, da sem bil oblit s krvjo. Celo neki civilisti v Jelenovem klancu so se jezili nad vojaki. Da, to je bil res krvavi pot.

Kako so pri vas doma preživeli vojsko in kako so vas pričakali?

– Bil je na Silvestrovo 1945/46. Na poti domov mi nihče ni hotel pomagati, saj so vsi mislili, da sem na silvestrovo pijan. Potem pa sem le našel nekoga, ki me je popeljal do doma. O sprejemu, začudenju, solzah in objemanju se skoraj ne da govoriti. Bil je veselje! Žal pa doma nisem našel brata Franceljna, ki je koncem vojne odšel na Koroško, od tam pa potem v Ameriko.

Začelo se je delo za obnovo razdejane domovine. Pred vrati se je odpirala prihodnost. Kakšna je bila njena podoba in kako ste se začeli pripravljati na poklic in prihodnje življenjske naloge?

– Bil sem invalid, spočetka popolnoma odvisen od pomoči drugih. Hudo mi je bilo, saj so se takrat slišale vsepovsod le borbene partizanske pesmi, pohvale in občudovanja borcev, mitingi, zborovanja, ples.

Že v Nemčiji v bolnici sem se učil stroje-pisja, jezikov in še kaj. Kmalu sem se zaposlil pri NAVOD in potem v NAPROZI (Nabavno prodajni zadrugi) Kranj v statistično finančni službi. S preimenovanjem sem postal uslužbenec OZKZ (Okrajne zveze kme-

tijjskih zadrug) kot finančni inštruktor in revizor. Ves čas sem temeljito študiral.

Proti svojemu poznavanju in prepričanju sem moral na zadružnih zborih govoriti o prednostih kolektivnega obdelovanja zemlje, prednostih globokega oranja in podobno. Ko sem enkrat na okraju omenil, da tako pri nas ne gre, saj je naša zemlja drugačna od ukrajinske, kjer je sama črnica, sem že moral na zaslišanje.

Ali bi lahko kaj več povedali o težavah in krivicah, ki ste jih povratniki iz nemške vojske doživljali v povojnih letih?

– Podatek o služenju v okupatorski vojski je bil pglavitni madež v vseh karakteristikah. Nismo se vrnili domov, ker ne bi imeli druge izbire. Vrnili smo se, ker smo ljubili svojo domovino in vsa leta odsotnosti hrepeli po njej. Toda za nami se je kazalo s prstom. Kako nehumano je bilo ravnanje z invalidi je težko govoriti. Celo to ni priznalo, da smo invalidi iz vojne pač pa bolezenski invalidi. Rent in drugih pravic, ki pripadajo invalidom, nismo imeli. Izdana je bila celo prepoved prejemati denarno podporo iz Nemčije. Kaznovan mora biti nemški vojak, je bilo rečeno, zato je bila črtana delovna doba, ki jo je nekdo že opravil v času od 6. aprila 1941 do vpoklica. Čas vojne, ujetništva, zapora, bivanja v bolnicah in podobno še danes ni priznan.

Kakšne ste doživljali vi sami?

– Takoj ob povratku nisem imel zdravstvene zaščite, čeprav sem imel še močno gnojne rane. Na skrivaj sem od dobrih ljudi dobival obvezilni material in poiskal ljudi, ki so me oskrbovali. Vpis v šolo je bil otežen. Karakteristika je omejevala dostop do boljših služb. Priznani invalidi so dobivali zaradi izgube krvi v vojni dodatne živilske in tudi tekstilne nakaznice, ortopedske pripomočke, zdravljenje v zdraviliščih, brezplačne vozovnice in še kaj, kar je bilo za mobiliziranca v nemško vojsko grešno pomisliti. Sem 100 % invalid iz vojne, v odločbi pa je napisano, da sem bolezenski invalid. Moral sem redno delati. Za čas vojne nimam priznane delovne dobe, prav tako nobene invalidske rente. Pri zdravnikih sem moral normalno plačevati vse participacije za zdravnika, recepte in bolnico. Bili smo le drugazredni ljudje. Kakšne opazke in očitke, pa so morali v šoli prenašati otroci...

Bili ste glavni pobudnik, da bi se izbrisala krivica, ki se vam je godila, in da bi vam slovenske, jugoslovanske in mednarodne oblasti ter ustanove (posebno nemške) priz-

nale določene pravice. Koliko ste uspeli doseči?

– Začel sem zgodaj, saj nisem imel več kaj izgubiti. Titu sem pisal že leta 1947, potem pa v posameznih letih še več kot desetkrat. Pisma sem pošiljal na najrazličnejše republiške ustanove in voditelje, na posamezne zvezne organe, borčevske organizacije. Rdeči križ in posameznike. Tudi odgovore sem dobival od teh ustanov in tudi posameznikov kot Tita, Kardelja, Marinka, Vidmarja, Leskoška in drugih. Vsi odgovori pa so bili negativni, nekateri so celo nakazovali, da osebe iz nemške vojske ne morejo uživati naslova borca, niti se upoštevati kot žrtve vojne in ne uživati pravic in zaščite jugoslovanskega naroda. Mnogi so celo hudo žalili in grozili.

Leta 1951 in 1952 so z dovoljenjem oblasti omogočili nekaj sestankov invalidov. Zapisnike je bilo potrebno poslati na več krajev, čeprav so že prej postavili magnetofon. Na sestanku smo smeli samo govoriti, kako samoiniciativno pomagati najtežjim invalidom, ki sami ne morejo zaslužiti, kako priti do ortopedskih pripomočkov in podobno. Kasneje so bili tudi ti sestanki najstrožje prepovedani, prav tako vsako zbiranje mobilizirancev.

Obračal sem se tudi na različne nemške organe, Bundestag, druge vladne organe in ministrstva, celo na Wilija Brandta, na razna združenja, socialne in podporne organizacije. Rdeči križ in podobno. Tudi evropske, mednarodne in svetovne organizacije so bile seznanjene s problemom tolikih tisočev. Najbolj pogost odgovor je bil, da so intervenirali pri Jugoslovanskih oblasteh, vendar niso uspeli. Nemci so odgovarjali, da so nekaj plačali na račun, imajo pa prepoved direktnega nakazovanja. Pozivali so, naj se posamezniki odločijo za odhod v Nemčijo kjer bodo zanje poskrbeli.

Kasneje po letu 1963 so začeli Nemci posameznim proslcem, tajno pošiljati po nekaj mark kot »delno preskrbo« (Teilver-sorgung). Za nazaj niso plačali, posamezniki pa so vlagali prošnje, kadar je kdo izvedel. Mnogi jih še danes niso vložili in tako ne dobe ničesar. Ko je oblast izvedela, da se nekaj dogaja, so po zasliševanjih poslali nemškim oblastem opomin, če že kaj nakazujejo, smejo to le v minimalnih zneskih, da ne bi dosegli invalidnin, ki jih dobe tu priznani borci. Nemci so zato nakazovali samo 1/9 pripadajoče vsote. Na začetku pa je bilo sploh strogo prepovedano sprejemati od

okupatorjev denar za služenje v njegovi vojski.

Preživeli mobiliziranci v nemško vojsko pa ste se zadnji čas začeli oglašati v javnosti?
– Omenil sem že, da je bilo prej vsako zbiranje, pisanje in podobno omejeno, če ne celo prepovedano. Sam sem nekajkrat pisal manjše odlomke, nekaj več je pisal Svetina v »Ukani« in Mirko Kumer v knjigi »Po sili vojak«, ki je izšla 1969 v Celovcu.

V začetku leta 1990 pa sem obširno opisal problematiko v vednost krščanskim demokratom, gospodu Lojzetu Peterletu, za tem pa še drugim predstavnikom, republiškim in zveznim organom. Veliko sem leta 1990 pisal v časopisu »Demokracija«. Bili so naslovi kot na primer: Med vojno prisilno mobilizirani, potem pa ogoljufani. Vse žrtve zadnje vojne naj uživajo enake pravice in podobno. Veliko člankov je izšlo tudi v časopisu Gorenjski glas npr.: Tudi prisilno mobilizirani v nemško vojsko so žrtve vojne.

Prvi zbor nasilno mobiliziranih v nemško vojsko je bil v Kranju. Kaj ste sklenili?

– Na Gorenjskem smo že v začetku leta 1990 aktivno delali na tem, da bi se čimprej sestali vsi prisilno mobilizirani v nemško vojsko in se pogovorili o novem položaju in problemih.

Dne 17. decembra 1990 je bil Zbor v prostoru Skupščine občine Kranj. Udeležilo se ga je nad 500 žrtev. Pogled na zbrane starčke je bil ganljiv. Mnogim so tekle solze, ko je zbor pozdravil predsednik IS občine gospod Mohorič, jaz pa sem na kratko preletel zamolčanih 45 let zgodovine.

Zborovalci so izvolili pripravljalni odbor za pripravo vsega potrebnega za ustanovitev združenja, pogovarjali smo se o ustanovitvi svetovalne službe in pa kako priti do evidence, koliko je bilo sploh mobiliziranih, koliko jih je padlo, bilo v ujetništvu, je invalidov in koliko jih je po vojni umrlo.

Kdaj ste na Gorenjskem ustanovili združenje?

– Združenje mobiliziranih Gorenjcev v redno nemško vojsko v času 1941–1945 smo ustanovili 19. aprila 1991. V veliki dvorani kina Center v Kranju je bilo zbranih nad 600 članov. Sprejeli smo pravila združenja in vrsto sklepov za nadaljnje delo.

Dne 15. junija 1991 pa ste se srečali v Celju. O čem ste se tam pogovorili?

– V Celju je bilo tudi ustanovljeno Združenje. Organizacija vključuje vso Štajersko in Mežiški kot. Zborovanje smo začeli s sv. mašo za vse padle in pokojne, potem pa smo

pogovor nadaljevali v veliki untonski dvorani Celjskega doma. Nad 6.000 članov ima že ta organizacija.

Zborovalci so enodušno ugotavljali, da so se po vojni vračali domov, ker so imeli radi svojo domovino. Toda tu se je začelo gorje. Povratnikom zmagovalcem je ob prihodu skozi mesta igrala godba in je padalo cvetje pred noge, poraženci pa so morali v novo trpljenje, mnogi so celo izginili na domači zemlji.

Sklenili so, da bodo zahtevali od oblasti, naj jim pomaga pri ugotavljanju mobilizirancev. Navezali bodo stike s pristojnimi organi za skupno reševanje problemov in predvsem tudi z republiko Nemčijo, ki je v tem dolžna skrbeti in pomagati. Sklenili smo tudi, enako kakor Gorenjci v Kranju, da je združenje nadstrankarska, interesna organizacija, ki skrbi za koristi svojih članov in jim pomaga, vsak posameznik pa lahko deluje v stranki, katera mu je pri srcu.

Kako ste organizirani in kakšne podatke trenutno imate o številu prisilno mobiliziranih slovenskih fantov v nemški vojski, padlih, ranjenih ter drugem?

– Trenutno sta v Sloveniji dve združenji mobiliziranih v redno nemško vojsko. Eno združenje vključuje celotno Gorenjsko in druge, ki so naseljeni npr. na Notranjskem, Primorskem in drugod, drugo pa spodnjo Štajersko, Mežiški trikot (Koroško) in Dolenjsko. Obe združenji naj bi izbrali delegate za enotni republi. odbor.

Koliko je bilo mobiliziranih v nemško vojsko, tega še danes nihče ne pove, čeprav so bili prva leta po vojni opravljeni kar trije popisi.

Jože Dežman iz Gorenjskega muzeja v Kranju je na podlagi statističnih vzorcev po posameznih krajih Slovenije ugotovil, da naj bi bilo na področjih Gorenjske, Štajerske in Koroške mobiliziranih okrog 35.000 fantov, padlo naj bi okrog 6.000 fantov.

Po podatkih iz neke nemške Spomenice (Denkschrift Seite 8) naj bi bilo iz zasedenih ozemelj mobilizirano 80.000 vojakov iz Gorenjske, Štajerske in Koroške, na frontah naj bi jih padlo 14.000 in izginilo v ujetništvu ali ob povratku 10.500; umrlih torej skupaj 24.500 fantov in okrog 10.000 je invalidov. Koliko jih je pogrešanih, umrlo po vojni in podobno, sploh ni poznano.

Nemci so mobilizirali na Gorenjskem letnike 1916–1927, na Štajerskem in Koroškem pa letnike 1908–1929.

Kaj boste skušali najprej uresničiti po srečanjih v Celju in že prej v Kranju?

– Najprej bomo registrirali članstvo in s pomočjo vprašalnikov ter z računalniško obdelavo ugotovili število članov, število padlih, vdov, otrok padlih, število invalidov ter stopnjo invalidnosti ter izbrali tiste, ki so najbolj pomoči potrebni.

V povezavi z organi oblasti države Slovenije bomo skušali ugotoviti, koliko je bilo resnično mobiliziranih, koliko jih je padlo, izginilo po vojni na poti domov, umrlo v teh letih ali pa so invalidi.

Skupaj z državnimi organi Slovenije bomo zahtevali od Nemčije, da prizna in uresniči svoje obveznosti do prisilno mobiliziranih.

Utrdili bomo organizacijo, organizirali pravno, posvetovalno, socialno in zdravniško službo, ker bo gotovo tudi ena izmed pglavitnih nalog.

Na drugi Glasovi preji se je 12. aprila 1991 v hotelu Creina v Kranju z vami pogovarjal zgodovinar prof. Jože Dežman. Na kaj ste hoteli posebno opozoriti v »domačem kraju«?

– Morali smo molčati 46 let, čeprav smo bili takrat, med vojno daleč najmočnejša skupina fantov pod orožjem v vsej Sloveniji. Hotel sem širšemu krogu občanov glasno povedati, kakšen peklenski spopad je bila druga svetovna vojska. Kako je nacizem porinil med klavno živino tudi nas, slovenske fante in kako smo bili vseh 46 let kot drugorazredni državljani brez vsakršnih pravic, vedno pod povečevalnim steklom in zapostavljeni. Povedati pa sem hotel tudi to, da se naš položaj še danes ni prav v ničemer spremenil.

Kdaj ste začeli premišljevati, da bi zapisali grozote ruske fronte? Kaj vas je vodilo pri pisanju?

– Imel sem veselje do pisanja. Navdušil me je v gimnaziji prof. Bogomil Hrovat. V mali žepni koledarček sem za vsakih par dni zapisal po nekaj besed. To sem pošiljal domov in oče je listke varno in skrito hranil.

Po vojni so me bivši tovarnar Zabret, prof. dr. Zontar, župnik Škerlevaj in g. Blaj nagovorili, da sem začel urejati podatke in drugo shranjeno gradivo in pisati. Na Brezjah sem videl skrinjo, v katero naj bi rešeni iz vojne shranjevali spomine. Tudi jaz sem se odločil. Imel sem zbranega ogromno gradiva, svojega in tistega, kar je izšlo zunaj oziroma kar so mi povedali moji prijatelji in fantje, ki so se vračali iz ujetništva. Knjiga je

tako namenjena Mariji v zahvalo, da se ne pozabi in pa v spomin mojim otrokom ter domači župniji. Ti izvodi so bili vsi le fotokopirani.

Pisanje je tudi sicer del vašega življenja. Kaj vse ste uspeli doslej napisati pa tudi objaviti?

– Precej sem pisal v različne časopise in revije. Kmalu po vojni sem objavil priročnik za vodenje zadržnega knjigovodstva, ciklostirano izdajo učbenika ekonomike za srednje šole, ob uvajanju računalništva v podjetja sem napisal knjigo Materialno poslovanje v pogojih mehanizirane in avtomatizirane obdelave podatkov. Za fotoamaterje sem napisal učbenik za fotografske tečaje in nekaj priročnikov za fotografe - amaterje. Založba »Knjižnice« je izdala mojo knjižico: Janez Puhar, duhovnik in izumitelj. Zbral in uredil sem zgodovino krajev in župnije Trstenik, zgodovino kraja in okolice Olševek v župniji Šenčur, pred zaključkom pa imam pomembnejše dogodke iz zgodovine mesta Kranja in zbrano obširno gradivo za zgodovino župnij Predoslje in Kokrica. Rad pa bi napisal nekaj o nekdanjih središčih naše vernosti, o pomembnejših cerkvah in božjih poteh, ki so bile nekdanj zelo znane, danes pa pozabljene.

Poleg pisanja se odlikujete tudi z govorno besedo. Vabijo vas na razna srečanja, cerkvena in necerkvena?

– Bil sem na več cerkvenih srečanjih doma in pa tudi v tujini. Sodeloval sem pri okroglih mizi na Teološki fakulteti, na Pastoralnih tečajih, tečajih za izobražence v Celovcu in Brezjah. Več dni skupaj sem bil na Katoliškem dnevu v Münchenu na Bavarskem in drugih večjih zborovanjih. Posebno sem bil počaščen, ker sem dobil posebno povabilo na posvetitev nadškofa dr. A. Šuštarja in pa tudi posebno povabilo na razgovor z Nobelovo nagradjenko materjo Terezijo, ki mi je napisala celo posvetilo.

Od leta 1972 dalje sem stalni predavatelj za zaročence, ki so tik pred zdajci. Doslej sem v dekaniji Kranj predaval v teh letih 3.620 parom »Kako ustvariti srečno družinsko življenje«. Taka predavanja imam tudi drugod. Kot predavatelj delujem pri Nadškofijskem referatu za versko izobraževanje odraslih, ki ga vodi dr. Rudi Koncilija. Prijavljenih imam kar več tem: Laik v Cerkvi nekdanj in danes, Laiki v službi božjega stvarstva, Svetlobe in sence današnje družine, ŽPS – posvetovalno vodstveni organ župnije in podobno. Predaval sem že v večini župnij

Ljubljanske nadškofije, pa tudi v župnijah Mariborske, Kopske in Graške škofije.

Kot predsednik župnijskega pastoralnega sveta v župniji sv. Kancijana v Kranju ste pomagali k njegovemu duhovnemu oblikovanju. Kako?

– Prvi ŽPS v Kranju je bil ustanovljen ob koncu leta 1970. Spočetka smo se kar precej lovili. Župnija je bila velika, saj je štel preko 20.000 duš in še močno okolico, ki gravitira h Kranju. Skušali smo pomagati duhovnikom, vendar nam to ni vedno najbolj uspelo. Poleg raznih srečanj bolnikov, jubilarov in podobnih smo skušali organizirati predavanja za poročene in teološka predavanja, to vedno v postu in adventu, razna druga tematska predavanja in romanja. Kar večkrat je župnija poromala na grob farnih zavetnikov v San Canzian d'Isonzo in v Oglej, pa tudi na druga Marijina božja pota. Seveda pa smo občasno poskrbeli tudi za družabna srečanja. Tečaj priprave na zakon smo organizirali že leta 1972 in tudi povezava z misijoni je bila dobra. Enkrat nas je obiskal celo škof z Madagaskarja. Seveda je imel največ zaslug za celotno organizacijo župnik – dekan Zdravko Bahor.

Ste tudi član škofijskega pastoralnega sveta. Kakšna je vaša vloga v njem?

– Član škofijskega pastoralnega sveta sem vse od leta 1971 dalje. Dolgo časa sem delal v komisiji za župnijske pastoralne svete, sedaj pa v komisiji za družino in izobraževanje odraslih.

Še v težkih komunističnih časih ste sloveli kot pogumen katoličan. Kako so vas sprejemali drugače misleči, posebno v Kranju? Kako je bilo v tem oziru v službi?

– V Kranju so me številni poznali, ker sem nastopal kot član ŽPS in kot bralec ter predavatelj. Včasih je bilo treba preslišati kakšno opazko, marsikaj so morali slišati tudi člani moje družine. Na splošno pa so me poznali, da svoje vernosti ne skrivam in se je ne sramujem.

V prejšnjih službah pri zadrugi je bilo včasih težje. Nekateri so hoteli nagajati in so se celo v karikaturah po časopisu norčevali, češ da v pisarni med malico molim rožni venec. Toda to je prešlo.

Kaj pa vaše dejavnosti v novih, demokratskih časih, v nastajanju samotojne slovenske države?

– Veliko sem zaposlen s pisanjem in delam pri organiziranju bivših prisilnih mobilizancev v nemško vojsko v Sloveniji in posebej na Gorenjskem, s pomočjo invalidom in

svojcem padlih. Zaposlen pa sem tudi s cerkvenimi in drugimi predavanji, komisijami in sveti. Sem upokojen in zato tudi nimam prav nobenega prostega časa.

Veliko časa ste posvetili tudi umetniški fotografiji in vzgajanju mladih fotografov. Zakaj vas je fotografija tako pritegnila in kaj ste dosegli v njej?

– Za fotografijo me je navdušil gimnazijski profesor Hrovat že pred vojno. Boter mi je kupil čisto navaden aparat in od takrat sem »zastrupljen« s fotografijo. Med vojno sem večkrat pri padlih našel aparat in dosti fotografiral. Razvijali so zadaj v bunkerju. Nekaj fotografij je ohranjenih, mnogo jih je zgorelo v zadetem tanku.

Po vojni sem bil med ustanovitelji Fotokluba Kranj. Delal sem razne reportaže, vodil preko 100 začetniških tečajev v Kranju in drugod, celo v Ljubljani Šentpeterske večere in veliko razstavljal. Za najboljše dosežke na domačih, zveznih in mednarodnih razstavah imam nad 50 plaket in medalj ter veliko diplom. Foto zveza Jugoslavije mi je dala častni naziv, Fotoklub Kranj pa naslov častnega člana. Za začetnike sem napisal učbenik in priročnik, predvsem pa sem zbral veliko materiala o izumitlju fotografije na steklo, kranjčanu Janezu Puharju in izdal o njem knjižico.

Na katero priznanje oziroma odlikovanje ste najbolj ponosni?

– Za najboljša dela na razstavah sem dobil veliko priznanj. Za delo z mladimi sem dobil Zlato značko Zveze prijateljev mladine, za sodelovanje z drugimi pečat mesta Amberg v Nemčiji, za posebne zasluge na področju tehnične vzgoje Zvezno zlato plaketo Boris Kidrič, zlato plaketo Janez Puhar, Veliko Prešernovo plaketo Kulturne skupnosti za leto 1986 in Red dela s srebrnim vencem.

Od vsega pa sem najbolj ponosen na škofijsko odlikovanje s plaketo ljubljanske stolnice in posebno diplomu, ki mi jo je 10. februarja 1989 izročil Ljubljanski nadškof dr. Alojzij Šuštar.

Zadnji čas ste imeli razgovor tudi na Republiškem odboru Zveze borcev s predsednikom – generalom Dolničarjem. Kako sta se pogovarjala, ko sta bila med vojno vsak na svoji strani?

– Moram reči, da sva se pogovarjala zelo odprto in pri tem odkrila mnoge stvari, o katerih se doslej ni dalo tako pogovarjati.

Predsednik – general je priznal, da je bila mobilizacija na zasedenih ozemljih zločin, da pa so se fantje morali ravnati po zakonu

in jim tega ne bi smeli zameriti. Žal Zveza borcev doslej za ta problem ni imela pravega posluha, prav tako ne politiki. Nihče danes ne more povrniti tega, kar so prizadeti v teh letih po vojni morali moralno in materialno pretrpeti.

Pravijo, da ste med mobiliziranimi Slovenci eden tistih, ki so bili najdalj časa v prvih frontnih linijah. Kaj imate povedati glede vojne?

– Veliko nas je bilo zadnjo vojno pod orožjem. Slovenci smo bili v partizanih, domobrancih, nemški vojski in še kje. Gotovo, da je vsaka vojna huda, da pa je med partizanskim in podobnim ter frontalnim bojevanjem precejšnja razlika. Na redni fronti sta si sovražnika neprekinjeno drug nasproti drugemu v razdalji komaj nekaj desetnih metrov. Na čelu je pešadija, takoj za njo strojnice, pa topovi, tanki, zgoraj zrakoplovi...

Nekateri naši fantje so bili ves čas služnja na drugih dolžnostih, nekateri fronte sploh videli niso, preživljali pa so zračne napade, diverzije in podobno, zopet drugi so videli fronto le za kako uro ali dan, nekaterim pa je bilo usojeno drugače.

To kar je bilo, ni bila vojna le za vojake. Človek je podivjal, bil slabši od živali in prav zaradi tega sovražim vsako vojno. Zato prosim odgovorne za usodo človeštva in brez prestanka neutrudno ponavljam: manj tankov in več plugov. Za vse. Manj bombnikov in več bolnišnic. Za vse. Manj bomb in več kruha. Za vse.

Tudi starost je lahko lepa, če je za človekom uspešno prehojena življenjska pot. Kako gledate na svojo in kakšne cilje imate se pred sabo?

– Remarque pravi: Kdor ničesar ne pričakuje, ni nikdar razočaran. Težke preizkušnje mi je pošiljal Gospod, toda z njegovo pomočjo sem jih uspešno premagoval. Sedaj na jesen življenja sem srečen. Bog mi je dal dočakati, da so otroci odrasli, da gledam odrasčanje sedem vnučkov, da sem lahko svetu posređoval tudi spomine na preživeto trpljenje fantov, mobiliziranih v vojsko.

Rad bi še kaj pisal, posebno pa izdal knjige, ki sem jih že omenjal.

V življenju pa tudi sicer kot vojnemu invalidu vam je bila in je v veliko oporo in duhovno pomoč žena Dragica?

– Knjigo spominov Pod Marijinim varstvom sem posvetil družini, v kateri sem odrasel, predvsem pa ljubljeni ženi Dragici in otrokom Mirkotu, Francitu, Jankotu in Mojci. Srečen in Bogu hvaležen sem, da sem dobil

tako dobro, potrpežljivo in razumevajočo ženo. Tudi njo je močno prizadela vojna, saj so ji že januarja 1942 požgali rojstni dom v Dražgošah in je bila vso vojno brezdomka. Nesebično skrbi za mene že 41 let, saj sva lani obhajala 40 letnico poroke. Kot težjega invalida me mora oblačiti, obuvati, umivati... Ko so bili otroci, je pustila službo, da se je lažje posvetila njim in meni, zato danes nima lastnega dohodka. V preteklih letih sem bil veliko zdoma, služba, študij, sestanki, predavanja in še kaj, ona pa se je morala sama ubadati z otroki.

Bilo pa je pri nas lepo, ko smo bili vsi zbrani okrog mize pri jedi ali molitvi. Ob nedeljah popoldne smo veliko hodili peš ven v naravo, se igrali in veliko, veliko pogovarjali. Na te čase imamo vsi lepe spomine in veliko fotografskih posnetkov.

Ko pa so otroci odhajali in si ustanavljali svoje družine nama je bilo hudo, saj je vsak odnesel del celote, košček srca. Toda tudi to mora biti in vsakemu sva dala svoj blagoslov. Sedaj jih opazujeva od daleč in jim želiva srečo. Hudo nama je bilo, ko je en sin nenadoma umrl v 31 letu starosti. Komaj osem let poročen sin Franci je pustil dva majhna otroka. Bila je pač božja volja.

Imate še kakšno misel?

– Da, nekaj mi leži na srcu in sem povedal že na več zborovanjih: Tisoči mobilizirancev so padli na frontah, v ujetništvu ali celo na domači zemlji. Kostni padlih ležijo vse od Narvika do Libijskih puščav, od srednjeazijskih step pa vse do Atlantika in še čez. Naj bo padlih 6 ali 24 tisoč, omenil sem, da niti približnih podatkov nimamo v Sloveniji, pa do danes nimajo niti enega skupnega spominskega obeležja. To doslej ni bilo dovoljeno. Gotovo bo potrebno, da bomo to nalogo opravili živi. Pa tudi živi bi se morali zahvaliti, da smo bili rešeni iz tega pekla.

V Marijini baziliki na Brezjah je marmorna plošča z vklesanim napisom: 1914–18. VOJNIH GROZOT OTETI KLIČEMO KRALJICO MIRU. PADLIM PRI BOGU PLAČILO. SLOVENSKI VOJAKI IZ SVETOVNE VOJNE ZBRANI NA TEM SVETEM KRAJU 31. 8. 1924.

Rešeni so to zahvalno dejanje opravili par let po končani vojni, mi preživeli mobiliziranci tega nismo zmogli 46 let. Premislimo, ali ni to tudi naša dolžnost do padlih in umrlih in naša zahvala za rešitev. Pohiteti bo treba, čas beži in le malo nas je še...

Slovenija je stopila na pot državne samo-

stojnosti. Kako jo doživljate vi sami in kaj želite tej Sloveniji?

– Srečen in Bogu hvaležen sem, da sem dočkal ta dan. Res da živimo v čisto posebnih razmerah, za katere pa upamo, da so prehodne. Družba se poslavlja od enega načina državne ureditve, ki pa je mnogo bolj zakoreninjen kot se zdi, in prehaja v novo, demokratično obliko. Treba bo veliko strpnosti, sožitja in medsebojne ljubezni, če hočemo uspeti.

Še vedno smo močno razdvojeni, čeprav veliko govorimo o spravi. Prav nič ni potrebno, da klečeplazimo eden pred drugim, toda čas je, da sočloveku prijazno podamo desnico in mu ljubeznivo pogledamo v oči. Kristus nam naroča, naj ne odpustimo le do sedemkrat pač pa sedemdeset krat sedemkrat. Bodočnosti ne moremo graditi na medsebojnih očitkih, pač pa le na ljubezni. Naš veliki France Prešeren je tako lepo zapel v Zdravljici: »Edinost, sreča, sprava, k nam naj nazaj se vrnejo; otrok kar ima Slava, vsi naj si v roke sežejo...«

Hvala lepa za pogovor in najboljše želje za »večer življenja!«

Pogovarjal se je Jože Pavlič.

TROJICI IZ PONEDELJKARSKE DRUŠČINE V SPOMIN

V naši slovenski kulturni zgodovini so vseskozi nastajala številna omizja, kjer so se redno srečevale prijateljske družčine. Nastajale so iz najrazličnejših namenov. Želele so izmenjati svoje misli, razčistiti najrazličnejša vprašanja, uveljaviti svoje zamisli. Ob teh svojih srečanjih in skupnih prizadevanjih so omizja postala prijateljska družčina. Ali pa so bile najprej prijateljska družčina in jih je prijateljstvo združilo tudi v skupni volji nekaj narediti, nekaj ustvariti. V naši slovenski zgodovini je bilo kar po vrsti v jedru te volje in teh želja slovenstvo in njegove potrebe: nekaj narediti, nekaj ustvariti za slovenski narod. V pomanjkanju slovenskih strokovnih, znanstvenih institucij, društev, so se nekdam v takih družčinah rodili dragoceni slovenski projekti, nastajale so nove revije in zborniki, ali ustvarjali novi programi in politični načrti.

Ne bom našteval teh prijateljskih druš-

čin, krožkov, kavarniških omizij. Vsi jih dobro poznate na vseh ravninah, mnoge so pojem v literarnih in kulturnih zgodovinah.

Vse to je po letu 1945 kar po vrsti zamiralo, se osipalo in popolnoma zamrlo. Nekdanje kavarniške družčine so postale pravi pojem za nekaj slabega. Raslo je medsebojno nezaupanje, prisluškovanja in kontrole so bile vse bolj pogostne, večalo se je nelagodje, strah. Tako so se razkrajala tudi prijateljstva, razbijale osebne iniciative, vse je imela v svojih rokah država-partija v svoji perfektnosti.

Slovenski človek je osamel, se pogovarjal potihoma in za zaprtimi vrati in okni. Če je imel prijatelja še med duhovniki, med cerkvenimi ljudmi, je bil načelno sumljiv. Saj je Cerkev ob vseomogočni partiji ostala še edina organizacija, ki ni bila pod neposredno kontrolo, zato je morala biti toliko bolj pod posredno... Ko so se najhujši pritiski ublažili, v našem primeru je bilo to okoli 1960, so korajžni, še neukročeni optimisti takoj zadihali. Našel si jih povsod. Med organizatorji novega verskega oznanjevanja, pa tudi med tistimi, ki so vedeli, da so za vse to potrebni tudi novi prostori, da je prostorska stiska povsod velika, stanje cerkvenih prostorov po tolikih letih onemogočanja vsake dejavnosti izredno kritično. Bili so optimisti-realisti: vedeli so, da ne moreš že zgraditi nove cerkve, novega semenišča, ki je takrat postalo premajhno; da boš pa morda lahko, če boš zadosti spreten, popravil svojo cerkev, če lahko pokažeš, da je kulturni spomenik; da se boš v svojih neštevilnih vlogah potegoval za popravilo kulturnega spomenika in ne cerkve ali župnišča, saj je bila naša država ja največji zaščitnik umetnosti in kulturne dediščine, in pri tem boš morda pridobil še kako novo luknjo... Za taka dela pa je bilo potrebno imeti strokovnjake, po možnosti tako priznane, da jim celo država-partija ne bo mogla tega zanikati. In seveda tudi take, ki bodo imeli pogum prevzeti delo za Cerkev. Slovenska Cerkev je imela srečo, imela je velikega Plečnika, velikega umetnika in velikega človeka. Seveda, Plečnik je bil eden, v svoji umetniški in človeški veličini nedotakljiv celo za Partijo. Z mladimi pa je bilo drugače. Delati za Cerkev je pomenilo zapreti si kariero, bilo je nevarno tudi za golo existenco.

In vendar so se dobili. Tista srečna leta otoplitive je bil semeniški ata Žane pri najboljših močeh (ki ga, hvala Bogu, še vedno niso zapustile), njegovo semenišče je imelo

nešteto potreb in s tem semeniški ata tudi nešteto načrtov. Potreboval je delavcev, da mu jih uresničijo. Tako je prišel po Plečnikovem nasvetu v hišo arhitekt Tone Bitenc. Žanetovi načrti pa so bili velikopotezni. Töne jih ni zmozel sam: potreboval je še umetnika-slikarja na eni, inženirja-statika na drugi strani, pa nekoga, ki bo iz njegovih cigaretnih škatlic (znamke Ibar) prenesel vse tiste genialne zamisli tudi v razumljiv načrt za izvajalca. In seveda še človeka, ki bo tiste načrte neprestano prirejal, ko jih bodo neštete komisije neprestano vračale in zavračale, dokler se le ne bo dobila kakšna zveza, srečen trenutek, da bodo načrti prešli Rubikon.

In tako so vstopili v družčino še Stane Kregar, ing. Ivan Snaj in arhitekt Jože Kregar. Družba je sedaj tudi ugotovila, da je v njej večina nekdanjih zavodarjev: treba je bilo torej vanjo povabiti še srce in glavo tega zavoda, tistega, ki je najbolj utelesil njegov ideal, Jakoba Šolarja. Vsaka družčina mora imeti tudi svojega nekoristnega služabnika. Tako sem prišel v družčino še jaz.

Večale so se potrebe, rasli so načrti, treba je bilo zanje dobiti mnenje strokovnjakov. In že se je družčina povečala za umetnostnega zgodovinarja Emilijana Cevca in p. Romana, predavatelja umetnostne zgodovine na Teološki fakulteti. In za vse načrte je bilo treba dobiti dovoljenje škofijske komisije, potreben je bil tudi škof Stanko. Pri diskusiji teh načrtov in premagovanju nemogočih muk, da bodo načrti končno oblastno odobreni, pa je semeniški ata pokazal toliko duhovitosti, da je družčina ugotovila, kako je delo za Žanetove načrte po tolikih drugih nesmiselnih poslih dneva, lepo, koristno, smiselno. Ni lepo samo njihovo delo, lepi so tudi njihovi prijateljski pogovori, da je njihovo srečanje hkrati tudi ustvarjanje in večanje tiste sproščenosti in svobode, ki je v slovenski družbi ni bilo več. Ki jo pa tako strahšno potrebuješ, če hočeš ustvarjalno delati, sproščeno, polno živeti. Da je delo v prijateljstvu lažje, prijetnejše, boljše, odrešujoče. In semeniški ata je imel še toliko načrtov, bil je to čas prave eksplozije duhovniških poklicev, semenišče je postalo premajhno. Teološka fakulteta še bolj, nastajali so že načrti za novo malo semenišče, ki naj bi nadomestilo nekdanji Zavod sv. Stanislava, treba je bilo doizdati Teološko fakulteto. Zadnji načrt je postal res aktualen, družba se je povečala še za dekana Teološke fakultete M. Miklavčiča.

Dr. Lenič in »Žane« Oražem

Tako je nastala sobotna družčina. To sobotno zbiranje, pohujšljivo in sumljivo že zaradi zbiranja samega in zaradi časa zbiranja, je bilo potrebno oprati pohujšljivosti. Semeniški ata Žane ne bi bil Žane, če ne bi tega perfektno izvedel: družčina se zbira, da pripravlja nedeljske pridige, je razložil svojemu škofu. Tako so nastali pridigarji. Miha, župnik šempeterske prafare, ki je želel še poboljšati svoje že itak odlične pridige, je to vzel čisto zares in zaradi tega prišel med nas. Pri svojem prvem obisku je ob sproščenem pogovoru in smehu začel postajati vedno bolj nervozen in nekaj pred deseto zavzdihnil: »Kaj pa pridiga?« Zasul ga je tako prisrčen smeh, da ga je gotovo spremljal še vso nedeljo, po njegovih zanesljivo kvalitetnih pridigah... Predvsem pa je ostal zvest gost (in pogosto tudi gostitelj) družčine, kljub njenim pomanjkljivim pridigam.

Pridigarji so se množili, ne bom vseh našteval. Omeniti moram le, da smo postali popolna skupnost. V svoji sredi smo imeli tudi zastopnike tiska in ekonomije, znanosti (Marjan je bil bolj tiho, a kadar si hotel karkoli vedeti, ti je postregel na mestu s točnim podatkom), včasih tudi visoke besedne

Zbrano omizje

umetnosti, pisatelja Alojza Rebulo. Ob njem je bil semeniška ata rahlo v zadregi. Visoko je cenil umetniške vizije in umetniškova neuničljiva vprašanja, vedel pa je tudi, da jih vseprisotno uho oblasti ne bo imelo za umetnost, ampak le za corpus delicti. Sobotni večeri pa so kmalu začeli postajati nepripravni. Stanko je začel hoditi na birme, žene so godrnjale. Tako so iz sobot nastali ponedeljki, iz pridigarjev ponedeljkarij. Zadnjo pridigarsko soboto pa je vendar potrebno omeniti. Ko so se pridigarji poslavljali in zapuščali semenišče, je iz neznanih vzrokov v vsej hiši ugasnila luč, ki je nikakor ni bilo možno več prižgati. Nihče ni vedel zakaj. Bila je to ura, ko je v trnovski bolnici umrl veliki Jakob Šolar.

Tudi soba semeniškega ata je postala pretesna (nič se ni zgledoval po sobanah svojih svetnih direktorskih kolegov), predvsem pa je Žane z neizprosno nemišnega univerzitetnega profesorja ob svoji 65-letnici zapustil svoje rektorsko mesto in s tem tudi svojo rektorsko sobo. Preselili smo se v gospodsko obednico, kakor smo rekli nekda v Zavodu obednici za gospode profesorje in prefekte.

Bili so to svinčeni časi, kot jih danes poimenujemo. Naši večeri niso bili svinčeni, čeprav so vedeli za svinčene zgodbe. Res smo, potem ko so po smrti prof. Šolarja v njegovi sobi odkrili prisluškovalne priprave, tudi mi ob vsaki korajžni in drzni besedi nezavedno in nehote z begajočimi pogledi premerili vse kote obednice, pa nas je ravnodušen pogled »specialista«, ki je odkril tovrstne naprave že tudi v Mlakarjevi vili v Bohinju, hitro pomiril.

Ponedeljki in ponedeljkarij. Začel sem tako svečano s slavnimi kulturnimi omizji naše slovenske kulturne zgodovine. Tako prevzetno. Pa zares nisem mislil nič prevzetnega. Mislil sem na zelo preproste in hkrati velike stvari. Ko so me lansko leto prosili, da ob smrti škofa Stankota, p. Romana in arhitekta Jožeta Kregarja nekaj napišem o njih, kot o naših ponedeljkarijih, sem takoj začutil, da mi ni treba brskati po vseh mogočih virih, da bom povedal o vseh njihovih službah in njihovih velikih delih, da mi ne bo treba delati učenih analiz, ki bodo njihovo delo postavile v prostor in čas, ga prav ovrednotile, da mi celo ne bo potrebno poklicati v spomin vseh njihovih pripovedovanj, bolečih tožba in dobrih vicev, vseh ljubeznivih in žalostnih besed, vseh anekdot, ki sem jih slišal na naših večerih.

Narobe. Začutil sem, da bom moral povedati le eno besedo, da so bili to dobri, človeško polni ljudje. In da so iz tega živele in rasle vse njihove življenjske kvalitete, kvalitete njihovih številnih poklicev. In da jim je prav za to polno človečnost treba povedati besedo hvaležnosti. Hvaležnosti za tisto morda največje, da so ustvarjali prijateljsko družino, dobrohotno skupnost, prijateljsko atmosfero in razpoloženje, v katerem so tako raznovrstni značaji, samosvoje osebnosti zaživele v vseh kvalitetah razlikosti, jih znali izraziti in nato zlit v skupno voljo in ogenj. Kjer so prav po svetopisemskih besedah glava, srce in udje utripali v skupnem ritmu in se medsebojno dopolnjevali. Ponedeljski večeri so vsak teden znova prinašali odrešujočo širino. Po zaprtih pogovorih dneva, s pogledi na vse strani, ko je svobodna beseda tiščala, vzbujala strah, ko so bile besede ubite in potlačene, odgovori nanje dvoumni in zadržani, nepristni, že kar naravnani na bodočega zasliševalca, so ti večeri prinesli sproščenost, naraven svet; enostavno tisti naraven svet, ki ga je komunizem, pa naj si je nadeval kakršnokoli ime že, ukinil. Niso nas s tem prenašali v noben idealen svet, v katerem ni muk in skrbi, postavili pa so nas v svet, v katerem so bile muke in skrbi imenovane s pravo besedo in s tem dobile človeško dimenzijo. In še mnogo več, dobile so božjo dimenzijo. To se pravi, da si nismo zakrivali teže dneva in muk našega bivanja; vedeli smo za greh sveta in svojo majhnost, svojo nemoč. Hkrati pa smo tudi vedeli, da svet od greha ni popolnoma uničen, da lahko postaja tudi naša majhnost in nemoč moč v veri, upanju in ljubezni. Vedeli smo, da človek ni samo posoda zla, ki jo moraš uničiti in narediti novo, če hočeš narediti nekaj dobrega, ampak da so v človeku vedno tudi klice dobrega, na katerih moramo graditi; da je krščanstvo nadaljevanje dobrih strani naravnega človeka, da ni ideologija, ki potrebuje triumfalistične zmage nad človekovo naravo.

4. januarja 1991 je umrl škof Stanko, 9. januarja p. Roman, na koncu slovenske vojne 8. julija arhitekt Jože Kregar. Umrli so v prvem letu naše slovenske svobode in demokracije, kot da nam je slovenska zgodovina hotela po letih sprevržene zgodovine še enkrat pokazati tiste, ki so hranili pristne kvalitete slovenskega življenja, da z njimi oplodijo mlado slovensko svobodo.

Dragi pater Roman, kdo je bolj kot Ti prinašal božjo misel, božji zakrament v našo

Ljubljano? Tvoj zvonik, v katerem si za Bežigradom preživel zadnja leta svojega življenja, je kar simbol. Tvoj prijatelj Tone Ti ga je postavil v profano okolje, da je je njegov del in vendar nekaj več, tako kot so slovenske cerkvice po naših hribih del slovenske zemlje in hkrati nekaj več: dopolnitev slovenske pokrajine, dar, pomnoženi talenti, ki jih slovenska zemlja prinaša svojemu Bogu. Tudi Tvoj zvonik je dopolnitev današnje slovenske profanosti in vendar več, dar, pomnoženi talenti, ki jih je slovenska socialistična Ljubljana prinesla svojemu Bogu; hkrati pa ljubo drago bivališče Bogu, da lahko prihaja med nas. Tako je bilo tudi Tvoje življenje, dragi pater Roman, dopolnitev slovenskega dne z božjo dimenzijo. Bilo je posebno dragocena posoda, iz katere je zajemala Ljubljana božje sporočilo. Od krsta do pogreba si prinašal Ljubljani Boga na mnogotere načine, stari zakramentalni obrazci so bili v Tvojih rokah polni prastare božje moči, hkrati pa so postajali moderen, nov slovenski psalm. Koga vse nisi krstil, poročil, spovedal, pokopal... Verjel si v božjo iskro, ki je v vsakem človeku, znal si jo razplamteti.

Dragi Jože, bil si ves arhitekt, graditelj, ustvarjalec dobrega prostora za druge. Ustvarjalec dobrega prostora, ki je vabil, da ga napolnimo z dobro besedo, s prijateljstvom. In ne samo to. Bil si predvsem dobro orodje, da so lahko drugi boljše gradili in ustvarjali. Koliko načrtov je sprejel Tvoj prijatelj Tone, ker je vedel, da mu boš prav Ti opora, izvajalec njegovih zamisli. Kako si sam sprejemal nevhvaležna naročila, svetoval, pomagal, ko tega nihče ni hotel, ko si tega nihče ni upal. In vendar si bil v tem težaškem in garaškem delu enako celotno angažiran z vso svojo že kar pregovorno vestnostjo in poštenostjo, natančnostjo! In kako si znal med te svoje stavbe, grajene v vseh modernih materialih, grajene z znanjem Tvojega geometričnega uma, vedno sejati tudi bisere svojega tenkočutnega plemenitega duha! Kako harmonično si spajal, da še enkrat ponovim, esprit geometrique in esprit de finesse! In kako si v naših ponedeljskih pogovorih naše malo privzdignjene govore in besede znal obleči v stvaren zemeljski načrt, spremeniti ideje v realen načrt. Saj veš, kako je znal reči semeniški ata Žane: »Ne rabim idej ampak odej!«

In končno dragi škof Stanko! Gledam Te tam na čelu mize: pripoveduješ o svojih birmah pretekle nedelje, pripoveduješ o lju-

deh in srečanjih v Tvojem življenju. To so sami dobri ljudje, tudi v svojih posebnostih in včasih čudaštvi; zažariš v svetem ognju, ko govoriš o svojem škofu Rožmanu, o krivičnem spomeniku pred stolnico. V Tvojem čudovitem spominu skoraj ni osem let Tvojih ječ z več kot 700 dnevi samice in težkega prisilnega dela. V njem so celo Tvoji zasliševalci in ječarji ljubeznjivi ljudje. Hud si le, kadar poslušas njihovo sedanje sprenevedanje in farizejstvo. Kako neuničljiva je Slovenija v Tvoji podobi! Medvojna, s Teboj pastirčkom na vasi, študentom v zavodu in bogoslovcem v lemenatu, prefektom v Marijanišču, tajnikom pri škofu Rožmanu; – vojna v tragiki časa in človeških usod, smrtnih grozot, ki jih vsepovsod skušas odpravljati in omiliti. Tudi s koncem vojske ne ponehajo, ko rešuješ pobegle iz jam smrti; – povojna v očiščevanju ječ in vere v moč očiščevanja, v dobroto ljudi; Slovenija tvojih dobrih faranov v Sodražici, vseh Tvojih sedanjih in nekdanjih prijateljev raztresenih po vsem svetu, med katere prihajaš kot škof v skrbi za izseljenca.

In zakaj je slovensko življenje tako lepo kljub svoji teži in mukam, trpljenju? Tako neuničljivo? Ker ga nosijo svetniki Tvojega kova, dragi Stanko. In za vsako življenje, za slovensko pa še posebej, svetniki niso razkošje, so živa potreba.

Stane Gabrovce

Lenič, Šolar in Golob

VZHODNE KATOLIŠKE CERKVE

Kristusova Cerkev je ena. Zaobjemala naj bi ves svet in vse narode. Kljub različnostim in raznim delitvam.

Delitev rimskega cesarstva leta 395 na zahodni in vzhodni del je vplivala tudi na upravno delitev Cerkve. Tako so vzhodne Cerkve tiste krščanske Cerkve vzhodno od mejne črte nekdanjega Vzhodnega Ilirika: Beograd – Sava – Drina – Zeta – Budva ob Jadranskem morju.

To so najprej *stare vzhodne Cerkve*, ki so izšle iz kristoloških bojev v 5. stoletju: nestorijanske in monofizitske Cerkve, med katerimi sta danes najpomembnejši koptska in etiopska. Vseh teh starovzhodnih kristjanov je okrog 30 milijonov.

Predvsem pa so vzhodne vse *pravoslavne Cerkve*, ki od velikega vzhodnega razkola v 11. stoletju (1054) hodijo svojo pot vzhodne tradicije brez upravne povezanosti s katoliško Cerkvijo s sedežem v Rimu. Najpomembnejša je danes poleg grške zlasti ruska Cerkev. Vseh pravoslavnih kritjanov naj bi bilo danes okrog 150 milijonov.

Nekatere vzhodne krajevne Cerkve so ostale kljub svojim posebnostim ves čas povezane s središčem krščanstva v Rimu. V prizadevanju za ponovno popolnejšo edinstvo kristjanov pa se je v stoletjih večalo tudi število delnih Cerkva, ki so v različnih zgodovinskih okoliščinah ponovno vzpostavile stik z apostolskim sedežem v Rimu, pri tem pa ohranile svojo krajevno avtonomnost.

Na Bližnjem vzhodu je posebno močna katoliška *maronitska Cerkev*. Ime je povzeto po samostanu sv. Marona (5. st.) v Siriji. Menihi in drugi kristjani, ki so se zbirali okrog njega, so ob koncu 7. stoletja zaživeli kot samostojna skupnost in si izvolili svojega patriarha. V 9. stoletju so se preselili v Libanon, v času križarskih vojn (12.–13. st.) pa se še tesneje povezali s katoliško Cerkvijo. To povezanost so ohranili do danes. Vseh je okrog 1.500.000, vendar jih veliko živi zunaj patriarhata, zlasti v Ameriki. Imajo svoj maronitski (antiohijski) obred in v bogoslužju uporabljajo sirski ter arabski jezik.

Na področjih antiohijskega, aleksandrijskega in jeruzalemskega patriarhata deluje tudi *melkitska katoliška Cerkev*. Pravoslavni predniki teh kristjanov, zvestih bizantinskemu cesarju (melek – kralj), so se zedinili s katoliško Cerkvijo v času od 13. do 16.

stoletja. V bogoslužju melkiti zvesto ohranjajo bizantinski obred ter večinoma arabski jezik. Skupnost šteje nad 500.000 vernikov, a jih je precej v izseljenstvu. Njihov patriarh živi deloma v Damasku deloma v Kairu.

Na Bližnjem vzhodu so raztreseni tudi verniki *kaldejske katoliške Cerkve* (ok. 300.000). Največ jih je v Iraku, deloma pa so se izselili v zahodno Evropo in Ameriko. Svoj patriarhat so dobili ti nekdanji nestorijanci sredi 16. stoletja. Ohranili so kaldejski obred in sirski jezik.

Sirski katoliški patriarhat ima svoj sedež v Bejrutu (Libanon). Maloštevilni verniki (ok. 100.000), potomci nekdanjih monofizitov, se v bogoslužju drže antiohijskega obreda ter sirskega in arabskega jezika.

Zelo številna je katoliška *malabarska Cerkev* v Indiji (ok. 3.000.000). V 16. stoletju se je otresla vpliva nestorianizma in se tesneje povezala s katoliško Cerkvijo. Ima svoj malabarski (kaldejski) obred in bogoslužni jezik.

Manj številna je katoliška *malankarska Cerkev* v Indiji (ok. 300.000). Ti verniki so se s katoliško Cerkvijo zedinili šele v 20. stoletju, prej so bili monofiziti. Ohranili so antiohijski obred.

Katoliški armenski patriarhat (ustan. v 18. st.) ima sedaj svoj sedež v Bejrutu, verniki, potomci nekdanjih monofizitov (prvo zedinjenje že v 12. st.), so raztreseni po raznih državah Bližnjega vzhoda, pa tudi po zahodni Evropi in Ameriki. Vseh je nad 100.000 in v bogoslužju uporabljajo svoj armenski obred in jezik.

Najmočnejša med vsemi vzhodnimi katoliškimi Cerkvami je *ukrajinska katoliška Cerkev* bizantinskega obreda, ki je zaživela ob koncu 16. in sredi 17. stoletja, potem pa bila, zlasti ob koncu druge svetovne vojne, ponovno priključena ruski pravoslavni Cerkvi, tako da je mogla svobodno delovati le v izseljenstvu (katoliška ukrajinska in rusinska Cerkev, zlasti v ZDA). Ponovno pravico do javnega obstoja je doma dobila šele v času »perestrojke« (1989/90). Vseh vernikov, doma in po svetu, je okoli pet milijonov. Cerkev se v novih razmerah samostojne Ukrajine počasi vsestransko prenavlja in krepi, čeprav ob velikih težavah. Podobno je z manj številno katoliško versko skupnostjo v *Belorusiji*. Večje število katoliških Ukrajincev in Belorusov bizantinskega obreda živi tudi na Poljskem.

Katoliška Cerkev bizantinskega obreda na Slovaškem (ok. 360.000 vernikov) izhaja

iz unije sredi 17. stoletja in je po »politični« pridružitvi pravoslavni Cerkvi (1950) mogla ponovno samostojno zaživeti leta 1968.

Katoliška skupnost bizantinskega obreda na Madžarskem živi v severovzhodnih predelih države in je večinoma rusinskega ali slovaškega izvora. Verniki (ok. 280.000) uporabljajo pri bogoslužju madžarski jezik.

V Romuniji sme po zrušitvi komunistične diktature ponovno delovati (ob velikih zapletih) romunska katoliška Cerkev bizantinskega obreda, ki izhaja iz unije konec 17. stoletja (ok. 1.500.000 vernikov).

Katoliško Cerkev bizantinskega obreda v nekdanji Jugoslaviji sestavljajo verniki ukrajinske, rusinske, romunske in makedonske narodnosti, nekaj pa je tudi potomcev nekdanjih srbskih uskokov (skupno ok. 60.000). Sedež njihove škofije je v Križevcih na Hrvaškem.

Tudi v Bolgariji živi mala skupina katoličanov bizantinskega obreda (ok. 15.000). Še manjše je število vzhodnih katoličanov v Grčiji (ok. 3000), le nekaj sto pa tudi v Albaniji. Dokaj trdna pa je italo-albanska Cerkev v Italiji. Sestavljajo jo potomci Albancev, ki so se v begu pred Turki naselili v Kalabriji in na Siciliji ter se zedinili s katoliško Cerkvijo, ohranili pa svoj bizantinski obred v grškem jeziku (ok. 70.000 vernikov).

Vseh katoličanov bizantinskega in drugih vzhodnih obredov je danes nad 13 milijonov. V Rimu skrbi zanje in jih povezuje Kongregacija za vzhodne Cerkve.

Vzhodne katoliške Cerkve so zgodovinsko dejstvo in imajo pravico do svojega obstoja in razvoja. V današnjem času ekumenskega zbliževanja med raznimi krščanskimi Cerkvami Vzhoda in Zahoda naj bi imele pri tem procesu posredovalno vlogo. S svojim delovanjem naj bi spodbujale k popolnejši edinosti kristjanov ter k rasti sicer mnogolične, vendar ene same, ves svet in vse narode obsegaajoče Kristusove Cerkve.

Stanko Janežič

LOČITEV CERKVE IN DRŽAVE

Odnosi med Cerkvijo in državo so vedno veljali za odprta vprašanja. Vse »dokončne rešitve« so bile navadno hudo kratkotrajne. Življenjska vprašanja vernika in državljana so teoretično več ali manj ločljiva, v vsakdanjem življenju pa tako pestra in medsebojno povezana, da so zunanji posegi zelo vprašljivi.

Ustavno in zakonsko ureditev teh razmerij lahko rešujemo le sporazumno. Enostransko vsiljene rešitve so v veliki večini primerov katastrofalne za celotno družbo.

1. V sedmem členu nove ustave je zapisano: Država in verske skupnosti so ločene. Verske skupnosti so enakopravne; njihovo delovanje je svobodno.

2. Najprej je treba povedati, da gre v ustavnem besedilu za hudo dvoumno pravno formulacijo, ki jo lahko razlagamo dobrohotno, kot na primer v Ameriki, ali zlonamerno in celo zločinsko, kot je to bilo v Rusiji. Dvoumne pravne formulacije pa so za pravni red prava kuga, vir nešteti zlorab in konfliktov. Neopredeljive formulacije, ki nalagajo pravno obveznost, so bližnjica k rušenju pravnega reda. Kdo si upa trditi, da smo bili Slovenci povsem imuni za štiridesetletno indoktrinacijo, posebej še, če se spomnimo, kako so naši »liberalci« še pred kratkimi sedmimi leti zavzeto trobili v rog »enoumja«. Spreobrnjenje srca in mišljenja je dolg proces, potrebno bo na široko odpreti okna in vrata evropskim vrednotam in postaviti take institucije, takšna pravna razmerja, kot jih pozna svobodna Evropa. Nič hudega ne bo, če bodo prežete s krščanstvom. Varovati pa nas morajo pred okostenelim boljšeizvom, klerikalizmom in fundamentalizmom.

3. Sestavni del vsakega pravnega reda je prisila. Naj imamo o državi še tako lepo mnenje, država je in ostane ustanova prisile. Danes vemo, da je vmešavanje države v materialno proizvodnjo le delno upravičeno, namreč v toliko, da ustvari infrastrukturo in druge pogoje za nemoteno delovanje tržnih zakonitosti. Vmešavanje v vzgojne, izobraževalne, umetniške in duhovne procese pa je nad vse občutljivo. V ta področja lahko država posega samo z močjo argumentov, ne pa z argumentom moči; to pa pomeni, da se država izenači z vsemi drugimi subjekti civilne družbe in tako postane sogovornik ali

partner, sposoben za dialog in pogajanja. Ločiti moramo »prostor«, kjer ima država svoje »državne« ali prisilne kompetence na področju zagotavljanja enakih pogojev za vsestranski razvoj vsakega državljanja, in »duhovni prostor« v najširšem smislu, kjer prisilna sredstva niso adekvatna. Načelno naj država s svojo prisilo čim manj posega v življenje civilne družbe; naj bo tukaj toliko svobode kolikor je največ mogoče. Subjekti ali pravne osebe v civilni družbi lahko, ob medsebojnem spoštovanju, večino stvari uredijo z medsebojnimi dogovori in pogodbami. V tem smislu je ločitev Cerkve in države gotovo na mestu, vendar ob zagotovitvi, da pravica do »svobode veroizpovedi« ni privatna zadeva, da Cerkev ni izrinjena iz družbe, ampak da gre za neke vrednote, ki imajo splošni družbeni pomen. Varstvo kulturnih spomenikov, cerkveno šolstvo in vzgoja, krščanska duhovna kultura, morala in etika niso vrednote samo za vernega človeka ampak za vse ljudi, ki živijo v naši državi. Priznanje skupnih vrednot je pogoj za medsebojno spoštovanje in dogovarjanje.

4. Načelno moramo zaupati parlamentarni demokraciji, vendar pa politično ravnotežje ni vedno odraz dejanskega razmerja v »civilni družbi«. Zakoni slonijo na volji političnih strank, ki jih znajo razvneti razni demagoški čarodeji in zakaj bi Cerkev, ki ima tisočletne izkušnje, bolj zaupala političnim strankam kot mednarodnopravno zavarovanim pogodbam, ki jim pravimo konkordati, protokoli ali kako drugače. Kdo se še danes boji mednarodnega prava in mednarodnih pogodb? Najbolj bajonetni ali tankovski socializem, ki brani pridobitve revolucije in ima čisto točno opredeljeno tudi vsebino ustavne formulacije ločitve Cerkve in države. Iz tega arzenala je tudi do onemoglosti forsirana enakost vseh veroizpovedi v naši družbi. Enakopravnost mora biti nesporna, toda ko govorimo o vlogi in pomenu katoliške Cerkve za naš narod, moramo biti realisti in upoštevati dejansko stanje.

Nacionalizirana posestva, zaplenjena cerkvena imovina, šolstvo in vzgojni zavodi, kulturni spomeniki so vprašanja, ki jih ni mogoče reševati z dekreti ampak z dogovori in to ne z vsemi registriranimi verskimi skupnostmi, ampak s tistimi, ki jih to zadeva. Če je nezadovoljen en sam državljan, je to obžalovanja vredno, če je nezadovoljnih deset odstotkov, je lahko že tragično, če je nezadovoljnih petdeset odstotkov, pa je že eksistenčno vprašanje neke družbe. In konč-

no: zakaj ne bi smeli biti tudi pragmatični. Nedvomno bi bil konkordat kot mednarodno pravna pogodba tudi utrditev mednarodne subjektivitete naše mlade države. Že samo dejstvo, da se pripravlja taka pogodba, pa naj se imenuje kakor koli, ima pozitivni odmev v mednarodni javnosti. Pred vojno je bil pripravljen odličen konkordat v skladu z evropskimi standardi odnosov med državami in Cerkvijo, pa je bil zrušen na beograjskih ulicah.

5. V dialogu in sporazumih katoliška Cerkev ne more in ne sme iskati nobenih privilegijev, ima pa vso pravico zahtevati od države, da se odnosi med državo in Cerkvijo rešujejo po načelih pravičnosti in medsebojnega spoštovanja.

Na začetku krščanske Evrope so urejali odnose med Cerkvijo in državo v glavnem verski motivi. V dobi fevdalizma in nastajajočega absolutizma je deželni gospod skrbel za vero svojih podložnikov. Od sekularizacije v začetku 19. stoletja je prevladovala ideja za povrnitev ali kompenzacijo Cerkvi zaplenjenega premoženja, ki naj omogoči normalno delovanje v civilni družbi. Danes govorimo o svobodni Cerkvi v svobodni državi. Pojmovanje države pa se je močno spremenilo, njena dolžnost ni samo skrbeti za svoboščine in varstvo lastnine, ni samo v vlogi nočnega čuvaja surovega liberalističnega kapitalizma, njena naloga je zagotavljati pogoje za plodno gospodarsko, socialno in kulturno življenje državljanov. Država ima velika denarna sredstva, pa tudi aparat prisile, zato, da urejeno pospešuje združenja civilne družbe v skrbi za skupno blaginjo. Moderna država se ne sme in ne more vmešavati v gospodarstvo, šolstvo, kulturo in duhovnost, ni arbiter-razsodnik, ampak dobrohotni pospeševalec pogojev za razvoj teh dejavnosti. In ravno urejeni odnosi med Cerkvijo in državo so model, kako naj bodo urejeni tudi odnosi do vseh ostalih civilnih združenj.

6. Dobrohoten odnos države do vere zahteva tudi novo pojmovanje glede osnovnih človekovih pravic. Po žalostnih izkušnjah nacionalsocialistične in komunistične diktature imajo v ustavi zapisane osnovne pravice namen zavarovati človeka pred samovoljnim posegom države, vendar je to samo eden izmed namenov. Sodobno pojmovanje ustavnosti poudarja predvsem pravico na sodelležbo pri prizadevanju države, da so svoboščine in pravice, posebej na socialnem in kulturnem področju, uresničljive in pospeše-

vane. Zakonodajca in sodstvo morata skrbeti, da bodo vsi državni organi, posebej na področju sociale in kulture, sposobni ustvarjati pogoje, da bodo svoboščine zagotovljene dejansko uresničljive. Državna uprava ima dolžnost, da so njene določbe in vsa njena dejavnost usmerjena v uspešno uresničitev osnovnih pravic, socialnih, kulturnih in duhovnih vrednot.

Iz povedanega pa sledi, da je osnovna pravica verske svobode za posameznika in skupnost pravni naslov iz katerega ima država dolžnost ustvarjati pogoje in pospeševati uresničitev te ustavne svoboščine. Država ne more presojeti o pravilnosti ali resničnosti neke vere ali ideologije, ker za to nima nobenih kriterijev, ker je ustanova družbene prisile, ki v območju vesti ali prepričanja nima kaj iskati. Država nima nekih »verskih« dolžnosti, njena dolžnost je pospeševati v ustavi zagotovljene svoboščine in pravice in ustvarjati pogoje za uresničitev, če je to potrebno, tudi z denarnimi sredstvi.

7. Prizadevanje države za dobrohotno ureditev odnosov z verskimi skupnostmi je v prvi vrsti interes velike večine državljanov, da v cerkveno-religioznem področju lahko uresničijo z ustavo zagotovljene pravice. Prav tako pa tudi spoznanje, da so verske skupnosti ustanove, ki v javnosti iščejo, oblikujejo in razširjajo družbi skupne vrednote in da je njihovo delovanje tudi na socialnem in kulturnem področju zelo pomembno.

Vodilna ideja socialno-kulturnih držav je pospeševanje in podpiranje družbenih organizacij pri uresničevanju njihovega poslanstva, odnosi med Cerkvijo in državo so preizkusni kamen kvalitete družbenih odnosov.

Stanko Ojnik

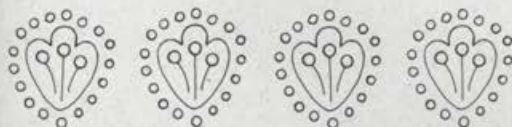
POZABljena ODGOVORNOST

Precej splošno se danes kristjani zavedamo, da smo odgovorni za uveljavljanje človekovih pravic v človeški družbi. To spoznanje je namreč tako jasno razvidno iz evangeljskega sporočila, da ga ni mogoče prezeti.

Vse Kristusovo življenje in delo pomeni zavzeto prizadevanje za uveljavljanje osnovnih pravic tistih, ki so bili v resnici v njegovem času brezpravni kot npr.: otroci, ženske, javni grešniki in sploh ubogi. Kristus se je prav njim posebej posvečal, čeprav so se zaradi tega navidezni pravičniki in pristaši Mojzesove postave po črki nad njim pohujševali. Blagroval je uboge in zapostavljene in jim zagotavljal vstop v božje kraljestvo. Ljubezensko službo tistim, ki so je najbolj potrebni, je pokazal kot pot v polnost življenja, da, takšna ljubezenska služba naj bi pomenila hojo za njim. Biti kristjan se tedaj pravi po tej poti v življenju hoditi, v ljubezni služiti človeku, prizadevati si za to, da bodo ljudje nasploh živeli človeka vredno življenje, da jim bodo zagotovljene njihove osnovne pravice. »Kdor ljubi, ta je od Boga in Boga pozna,« pravi apostol Janez.

Kaj pa okolje, narava? To je danes žgoče vprašanje, čeprav se tega dovolj ne zavedamo.

Okolje, narava, to je vendar področje, ki je človeku izročeno, da nad njim kratko malo gospoduje in ga »oblikuje« po svoji volji, tako bi utegnili misliti tudi glede na biblično sporočilo in tako se v resnici večkrat vedemo v odnosu do narave, do stvari v okolju. Že danes pa tudi občutimo posledice takšnega ravnanja v toliki meri, da nas je upravičeno lahko strah pred prihodnostjo. Gozdovi umirajo, zemlja je vedno bolj izčrpana, voda in zrak sta onesažena in zastrupljena, ravnovesje v naravi pa je močno porušeno. Človek životari v tem razdejanem domu, ne da bi se dobro zavedal svojega položaja ali se resno zmenil za vprašanje, kako bodo živeli ljudje za nami. Samoljubje in pohlep po imetju mu narekujeta takšno neodgovorno početje. Hotel je in hoče svojevoljno in brezobzirno gospodovati nad stvarmi, a namesto da bi lahko v zadovoljstvu užival sadove svojega gospodovanja, danes že vzdihuje pod težo bremena, ki si ga je naložil. Hotel je biti popoln gospodar, pa

je postal suženj, kakor nakazuje že zgodba o izgubljenem raju v Sv. pismu stare zaveze.

Le hudo počasi so se nam začele odpirati oči, da ne ravnamo prav z naravo, da si spodkopavamo življenje, ker rušimo red v naravi in uničujemo, kar bi morali spoštovati in ohranjati, da v resnici grešimo. Začenjamo slutiti, da imajo tudi stvari okrog nas neke pravice. Da, začenjamo jih v veri sprejemati, kot sadove, izraz božje ljubezni. Iz njih vendar vernemu človeku govori Bog vsak trenutek in na vsak korak njegovega življenja. Prav zato se je Francišek Asiški lahko pogovarjal z njimi in jih imenoval brate in sestre. Ne samo v ljudeh in po ljudeh se srečujemo z Bogom, temveč se srečujemo z njim v vseh stvareh in po njih. Vse, kar je, živi, se giblje in je v Bogu. Po stvareh prihajamo v stik z Bogom, v njih se »dotikamo« Boga. Zato pa tudi velja: Kar koli storimo kateri izmed njih, storimo njemu. J. Böhme pravilno gleda na stvarstvo, ko pravi, da je božje razodetje in je kakor veličasten instrument, po katerem se nam oglašja Bog.

Človek, ki je sposoben gospodovanja nad naravo, se mora predvsem zavedati svoje velike odgovornosti zanj. Ni mu vse dovoljeno, kar je mogoče. Ne sme se obnašati kot ropar njenega bogastva. Spoštovati mora njene zakonitosti, ki ohranjajo nujno ravnovesje v njej. Predvsem pa se mora varovati vsega, kar bi ogrozilo življenje in ga brez potrebe zamejevalo ali bi ga celo uničevalo. V tem pogledu je treba upoštevati znano zlato pravilo: »Kar želiš, da bi drugi tebi storili, stori tudi ti njim!« Zato pravi A. Schweitzer: »Človek, ki razmišlja, doživi tudi dolžnost, da mora vsako voljo do življenja enako spoštovati kakor svojo.« Zanj je človek moralen samo tedaj, če mu je vsako življenje, rastlinsko, živalsko in človeško, sveto. Na človeka in ves svet moramo gledati kot na eno celoto – v Bogu. V ospredju naših pogledov na svet in ustreznega vedenja mora biti priznavanje božje navzočnosti v vsem svetu in navzočnosti vsega sveta v Bogu.

Iz takšnih pogledov na človeka in svet nujno izhajajo načela, ki nas morajo voditi v odnosu do narave. Sicer pa nas pouči tudi vsakdanja skušnja, kaj smemo in česar ne smemo, če imamo le spoštljiv odnos do stvari in se damo v vsem svojem ravnanju z njimi voditi dobroti in ljubezni. Posebej moramo vedno upoštevati, da živimo v povezavi z drugimi ljudmi, tudi tistimi, ki so živeli

pred nami ali bodo živeli za nami; da živimo prav tako v povezavi s stvarmi nasploh; in da nosimo v sebi moralni zakon, ki sloni na ljubezni in nam pravi, da moramo delati dobro in se varovati hudega, da smo za svoje življenje odgovorni – odgovorni Bogu, katerega sodelavci naj bi bili, ustvarjalci, ne uničevalci narave. Tudi ta odgovornost je nad vse resna.

Ni tako nepomembne stvari, ki bi jo smeli brezbrizno uničiti, ni tako skromne cvetice, ki bi jo smeli kratko malo pohoditi, ni tako neznatne živali, ki bi jo smeli neodgovorno zbrisati z zemlje. Z malenkostmi se začena naša odgovornost za okolje, za naravo. Tem bolj pa se moramo zavedati te odgovornosti, kadar gre za izredno pomembne stvari, ki že danes močno ogrožajo življenje sploh na zemlji. V takem primeru smo dolžni vse storiti, kar le moremo, da nevarnost preprečimo, poklicani smo k odporu, da ga nudimo, kolikor moremo. To se vendar pravi, da je treba Boga bolj poslušati kakor ljudi. Tako imenovana ekološka gibanja imajo danes nedvomno svoje pomembno poslanstvo. Verni ljudje smo dolžni z njimi sodelovati za ohranjanje zdravega okolja, za spoštovanje narave sploh, za preprečevanje vsega, kar bi utegnilo okolje, v katerem živimo, onesnaževati ali zastrupljati. Okolje je naš dom, za katerega smo dolžni skrbeti in ga zapustiti lepega in zdravega zanamcem, kakor smo ga sprejeli od prednikov. V svesti si te svoje odgovornosti je indijanski poglavar Seattle govoril, ko so od njega belci zahtevali, naj jim proda indijansko zemljo: »Kako je mogoče kupiti ali prodati nebo – ali toploto zemlje? Ta predstava je nam tuja... Vsak košček zemlje je mojemu ljudstvu svet, vsaka bleščeča jelkina iglica, peščena obala, megla v temnih gozdovih, jasa, brenčeca žuželka, vse to je sveto v mislih in skušnjah mojega ljudstva. Sok, ki se pretaka v drevesih, prenaša spomine rdečega moža... Voda, ki se svetlika in se pretaka v potokih in rekah, ni samo voda, temveč je kri naših prednikov...«

Duhovnost, iz katere živijo kristjani, mora vsekakor zajeti vse veselje in se napajati z misli na »vesoljnega Kristusa«. Odgovornost za okolje, za naravo ne sme biti več pozabljena, saj je pomembna sestavina naše vernosti, naše resnične človečnosti in narodne pripadnosti, kakor pravi omenjeni indijanski poglavar.

Vekoslav Grmič

SVETOVNI NAZOR IN SVETOVNONAZORSKA PRAZNINA

Pri svojem delu z mladino in odraslimi se vedno pogosteje srečujem z nazorsko praznino, z duhovno, z vsebinsko revščino v doživljanju in razlaganju življenja.

Običajno se začnemo s temi problemi ukvarjati šele, ko mladina ali odrasli ob tem doživljajo hujšo stisko in potrebujejo pomoč (ko se umikajo v omamo, ko posežejo po svojem življenju ali so pretirano agresivni do drugih, ko nam tožijo zaradi svojega brezsmiselnega življenja...). Sorazmerno malo pa naredimo za preprečevanje tega, oziroma premalo razmišljamo o nazorski vzgoji, o vzgoji svetovnega nazora.

Opazam, da je, kdor ne more verovati (verjeti), upati v prihodnost, SVOJO PRIHODNOST, v kriznih situacijah, ki jih prinaša življenje, zgubljen. In teh kriznih situacij je danes veliko. Ljudje prepogosto ne vidijo smisla, lepote, svetlobe življenja, tonejo v nekakšen mrak, v nekakšen duhovni smog. Ne napredujejo v osebni rasti, temveč omajujejo.

Vsakdo mora najti lasten način življenja v povezavi z drugimi in povezavi s presežnim. Načeloma se mora odločiti vsak človek, kaj bo nastalo iz njega (ne glede na okoliščine), da smiselno oblikuje svoje življenje. In zato je svetovni nazor, in ne svetovnonazorska praznina, temeljnega pomena.

Svetovni nazor je vsebina, je živa temeljna drža individuuma.

Glede na svetovni nazor si človek v okolju sestavlja skupek vseh tistih prvin življenja, ki so zanj življenskega pomena. Zato si človek v okolje postavlja svojo infrastrukturo (cerkev oz. svetišče, šolo, oblastvene strukture...), vedno glede na svetovni nazor. (Vsa druga infrastruktura ga bolj ali manj moti.) Le-to mu omogoča, da je v pogledu na svet izoblikovan človek v izoblikovanem okolju, da je enoten v dogajanju z drugim dogajanjem, da je stvar med stvarmi, oseba med osebami, in ne objekt in ne tujek.

Zato se najlažje združujejo ljudje z enotnim (enakim) ali vsaj podobnim svetovnim nazorom, zato najlažje bivajo v skupnem prostoru, in skupni deželi ljudje, ki pripadajo skupnemu ali vsaj sorodnemu svetovnemu nazoru. Pa ni pomembna le zunanost, sve-

točni nazor je vedno vključen v imanentne cilje, notranje cilje človeka, ki navzven niso vedno dojeti. Kot pravi Viktor Frankl: »Smiselno ni le dejavno življenje, ki daje človeku možnosti, da uresničuje ustvarjalne vrednote, in smiselno ni le življenje uživanja, torej življenje, ki daje človeku priložnost, da se izpolnjuje v doživetju lepote, umetnosti ali narave; svoj smisel ohrani tudi življenje, ki človeku komaj še daje možnost, da bi bil ustvarjalen ali da bi doživljajsko uresničeval vrednote, ko mu dopusti le še zadnjo možnost, da oblikuje smiselno svoje življenje in to prav v načinu, kako se človek zadrži do izsiljene omejitve svojega bivanja.«

Svetovni nazor je tudi življenska iniciativa, s katero se človek uveljavlja v celotnem svetu.

V svetovni nazor se ukoreninimo. To ukoreninjanje pomeni, da, če se odločimo za en svetovni nazor, ne moremo biti v drugem. Če se na primer odločimo za krščanski pogled v svet, si ne moremo privzeti ateističnega ali na primer islamskega... Prehajanja iz enega v drugega skorajda ne zmoremo; tak prehod je vedno dolgotrajen in naporeno spoznavanje in prizadevanje, ko se moramo najprej izkoreniniti, da se ponovno v drugem ukoreninimo.

S trdnostjo svetovnega nazora je povezana tudi samozavest. Da obstaja v bistvenih duhovnih področjih zasidrana samozavest je jasno, toda – koliko ljudi ima takšno utrjeno samozavest? Veliko ljudi trpi od nekakšnega manjvrednostnega občutka, da ne pripadajo nobenemu svetovnemu nazoru, ali da so nazorsko zmedeni, ali da so »nihče«. A vsak od nas je »Nekdo« in ne »Nihče«.

Otroci v svoji naravi (prirodnosti) verujejo, so zapolnjeni s presežnostjo, ko pa bi morali to razumsko dojeti in izoblikovati v svojih predstavah, o tem razmišljati, jim mnogi odrasli ničesar ne ponudijo.

Za kaj se danes borijo nekateri, ki pravijo, da bodo storili vse, da pri nas krščanski svetovni nazor ne bo zaživel? Ali se bodo borili za kakšen nov socializem? Za islam? Za new age? Za same materialne dobrine (rabni nivo), za denar? Ali za nič. Največkrat res za nič (ko gre za lastno borbo), a ta nič je za naslednji rod povsem nekaj drugega.

Bivanje, ki nam je dano

Naše bivanje in družbeno gibanje, ki nas nosi in usmerja, ni le neke vrste vaze zaprto

vrtnčenje, temveč je usmerjanje, ki vodi živi del sveta k nekemu višjemu, določenemu stanju. Življenje se ne zapleta kar na slepo brez zakonitosti, temveč gre v smeri večje zavesti, napreduje k stanjem višje in višje zavesti. Zgodovinsko gledano je družbeno življenje in življenje posameznika vzpon zavesti, je tudi dviganje k večji svobodi, večji občutljivosti, širšemu in globljemu notranjemu pogledu. Ne le fizično, temveč tudi intelektualno in moralno kultiviranje je pogoj večji uzaveščenosti, je pogoj, da je človek res človek. Da bi dosegli svojo polnost, svoje izpopolnjevanje, moramo vse življenje težiti k uresničevanju in k organiziranju samega sebe. To pomeni, da moramo v svoje ideje, čustva in voljo, v svojo notranjo usmeritev vnašati čedalje več reda in edinosti. Vse načrtovanje, vse zanimanje in tudi ves napor notranjega človeka nas neizogibno vodi k čedalje bolj duhovnemu, potrebno se je vzgajati, potrebno se je najti v bivanju.

Vendar ne moremo napredovati k lastnemu cilju, ne da bi zapustili same sebe in se tako pridružili drugim. Od tod nujnost in globok pomen ljubezni, ki nas v vseh svojih oblikah sili, da združujemo svoje osebno središče z drugimi (ki so nam bili dani, ali smo jih sami izbrali). Bistvo in čar ljubezni je v tem, da nas izpopolnjuje. Zato, nekoga moraš imeti rad!

Težko je ločiti vrednote od namišljenih vrednot.

Odrasli smo v vrednotah povezani z otroki in odraščajočo mladino, smo kot mojstri pred vajenci, smo kot vzorniki pred posnemovalci. K ločevanju med vrednotami in namišljenimi vrednotami ne usmerjajo le besede, ki vzgajajo in poučujejo, temveč živete vrednote, ki so vedno znova in znova realizirane. Neposreden vpliv zgleda je vedno večji kot jezik. Vzravnan in vspodbujajoča drža lahko globoko vpliva na otroke in mladino. Iz vrednot in osebne drže mladi rod izkuša spodbude in ravnanja, iz njih spozna, kaj je vredno, kaj je smiselno v bivanju, v dejanjih. To ne zajema le posameznika, zajame tudi povezane skupine (npr. šolske razrede), usmerja družbo, narod. Struktura vrednot se razširja, struktura vrednot se tudi vedno vrača in polni notranjo zgradbo družbe.

Če človek v resnici, pravičnosti, dobroti, ljubezni odpove, postane človekova osebna »moč brez reda«. In s tem se človek tudi razosebi, ne stoji več prav sam v sebi, in

tudi v bivanjskem prostoru ne, izgubi vse tisto, kar izpričuje, da je svet vreden bivanja, da je vredno živeti. Zato vrednote vodijo k smislu življenja, namišljene vrednote pa ne (pomislite na rezultat namišljene vrednote »imeti«).

Nova zaveza se razodeva v razločevanju vrednot, kliče k prizadevanju za vrednote in kliče k izbiri vrednot.

Gre za duhovni vzpon k resnici,

gre za vzpenjanje k dobremu,

gre za odpuščajočo ljubezen,

gre za pravičnost do drugih in sebe...

Ob tem pa nastajajo tudi nerazumevanja in zato nasprotovanja, kajti človek se prepogosto odtrga od vrednot in norm in se oprijemlje namišljenih norm in vrednot. Odtrganost od reda in harmonije v mišljenju in delovanju se izkaže pogosto v tako imenovani avtonomiji, narobe razumljeni avtonomiji:

1. V avtonomiji narave, v katero človek posega, v kateri eksperimentira, si jo podreja, jo uničuje, preko vsake razumne meje.

2. V avtonomiji znanosti, kot samozadostni in pogosto oblastni drži. Znanost teži k spoznanju, v tem spoznavanju človek postavlja svojo avtonomnost. Vzpostavitev svoje avtonomnosti pa je tudi religiozni del upora, je speljevanje vsega v svet, je lahko zloraba univerzalnega, je lahko odrekanje presežnega, je lahko odklik od spoznanja, »da spoznanje sploh ne prihaja iz človeka, ampak je iz Boga«.

3. Avtonomija kulture, kot da je kultura le ustvarjalna moč človeka, celo brez zgodovine, a v vsej zveličavnosti trenutne aktualne smeri. Ni dobro, da kulturo, znanost, umetnost... trgamo iz vezanosti v veri, kajti s tem vse to trgamo iz etike. Za etično držo je religioznost potrebna.

4. Avtonomnost osebnosti – individuum v popolni suverenosti. Sami hočemo biti gospodarji vsega. To ne gre. Človek je oseba, kolikor se svobodno jemlje v posest. Kako naj se vzame v posest, mu govori vest, ne avtonomnost, podrejenost božji volji in v odvisnosti od objektivnega naravnega reda. Pri dojemanju sebe kot osebe gre za poslušnost (ali neposlušnost) Bogu.

Realnost je mnogokrat kaotična in ni prave ločnice v propagiranju namišljenih vrednot, ki so ponujene kot prave. Zato je potrebna vzgojna naravnost k naslednjemu rodu in to z resničnimi vrednotami.

Tudi v vrednotah je hierarhični red; so višje, najvišje vrednote in so nižje vrednote.

Različno se prilagajamo temu redu. Lahko pridemo v položaj, da višje vrednote podredimo nižjim in se nam tako višje odtegnemo (npr. simbolne vrednote napram biološkim).

Ali je v nas predvsem upor?

Danes je moderno biti nezadovoljen in moderno se je upirati, prav v notranjosti, prav v svojem bistvu. Zato se ne znamo voljno prepustiti, ko smo nagovorjeni, ne znamo slediti bistvu življenja. Če z umom ne razumem, volji ne dopustim, pravijo nekateri. Mnogih stvari v življenju ne razumemo in mnogim stvarim se upiramo. Ne znamo se prepustiti dogajanju, katerim bi se bilo dobro prepustiti, ne znamo sproščeno in umirjeno zreti v prihodnost. Človeku je lastno, da zmore bivati le iz zornega kota neke prihodnosti. A odsotnost jasne profiliranosti jutrišnjega dne dela človeka nemočnega in zbezanega (to velja zlasti še za mladino). Zato pravijo: »Gorje tistim, ki nimajo več nobenega življenjskega cilja pred seboj, ki nimajo več nobene življenjske vsebine.

Včasih se nam zgodi, kot da bi se (nam) človeku zakrknilo srce in um. Človek ne zna več slediti, ne vidi smeri, ne vidi znamenj, a z vso zakrknjenostjo srca in uma se upira. Le čemu? Ponavadi pravega bistva upora ne ve. Uporno kliče: »Ne bom!« in naduto krene na pot samopotrjevanja in samoodrešitve. Gre za precejevanje človeka in podcenjevanje Božjega, presežnega, to je Boga. Če notranje oko ne vzplamti, vse zunanje poučevanje nič ne pomaga, pravi Karl Rahner. Da notranje oko vzplamti je potrebno »zrenje«, je potrebno, da naša duhovna pripravljenost postane »zamaknjena« pozornost (odpornost), privolitev. Potrebna je polna osredotočenost na doživljanje trenutka. Danes pa vsi tekamo, tekamo za nečim boljšim, v nenehnem nezadovoljstvu nekaj iščemo in za »zrenje«, za pasivno pozornost, nimamo časa. Tako se lahko sprašujemo, ali ne gre morda za dezintegracijo življenja, za prazen tek?

Praznino, ki se ob tem odpira, zapolnjujejo nekateri z omamnimi sredstvi, ali pa z novoveško vero v znanost in napredek, kot vsemogočna ali vseobsegajoča.

Primer z uporom v alkoholu in drogah

Kdo bi zameril človeku, ki se v notranji in zunanji stiski hoče omamiti? (Vendar v omami ni nikoli rešitve.) Podatki iz zdravstvenega varstva (Univerzitetni zavod za

zdravstveno in socialno varstvo, Ljubljana, december 1991) govorijo o »nadomestkih« in o omamljanju naslednje: Mladina iz reprezentativnega vzorca (644 fantov in 657 deklet) odgovarja, da enkrat mesečno pijejo alkoholne pijače v 20,4%, enkrat tedensko 15,3%, več kot enkrat tedensko pije alkohol 6,4%, vsak dan pa 2,3%.

Enkrat mesečno je pijan 9,2%, enkrat tedensko 3,7%, več kot enkrat tedensko 1,1%, vsak dan pa 0,3%.

Tudi ko mladi govorijo o prijateljih pravijo, da je nekaj njihovih prijateljev pogosto pijanih (približno 5% anketirancev). Med razlogi za pitje navajajo:

- ker se tako zabavamo s prijatelji (24,7%)
- da postanemo bolj živahni, zgovorni (18,2%)
- da smo manj napeti (11,8%)
- da pozabimo na vsakdanje tegobe in postane prihodnost lepša (9,0%).

Da otrok pije alkoholne pijače ne ve 12,3% očetov in 10,8% mater. Težave zaradi pitja alkoholnih pijač (predvsem doma in v šoli) je imelo 16,6% anketiranih.

Približno 16% anketiranih je izjavilo, da njihov oče (svojci) pije ali je pil veliko alkoholnih pijač.

Zanimive so tudi primerjave 1. in 3. letnika srednje šole, kjer podatki kažejo na izrazit razvoj pivskih navad.

Tudi podatki o omamljanju z drogo so značilni. Nedovoljene droge se širijo v vse mlajše starostne skupine. 15% osmošolcev je že poskusilo, ali občasno poseglo po »travi«. Narašča tudi število uživalcev »mehkih« drog in »trdih« drog med ljubljanskimi srednješolci (v začetku leta 1991 že okrog 20% celotne srednješolske populacije).

Kriminalisti so v letu 1990 zaznali znatno povečanje neupravičene proizvodnje in prometa z drogami (40% več kot leto prej).

Teh nekaj podatkov, če jih gledamo v kumulativni vlogi, nas opozarjajo na šibkost naše vzgoje, opozarjajo na nujnost iskanja vzročno – posledičnih zvez, opozarjajo na nujnost reševanja vsakega »izgubljenega«.

Eden od glavnih vzrokov poseganja po omamnih sredstvih je prav gotovo v svetovnonazorski praznini.

Zato menim, da bi se morali pri vzgoji bolj zavzemati za vzgojo svetovnega nazora.

Angelca Žerovnik

NOVA DOBA IN NOVA DUHOVNA GIBANJA

V zadnjih desetletjih se je zahodni človek zavedel, da je že nekaj časa zaslepljeno verjel, da um zmore vse. Nova religija znanosti in napredka, ki časti novo sveto trojico (neomejeno proizvodnjo, neomejeno svobodo in neomejen užitek) ga je razočarala. Zmeraj več je ljudi, ki zavračajo brezdušni in zmaterializirani svet poindustrijske družbe in niso, predvsem mladi, pripravljeni živeti skrčeni na proizvajalce in potrošnike, na zgolj predmete najrazličnejših projektov, na brezimne člene, izgubljene v množici, ampak se obračajo na področja duha in težijo po odkrivanju nove duhovnosti. Zavest, da po starem ni več mogoče naprej, se zmeraj bolj širi; in z njo silovita želja po novem, neposrednem, živem izkustvu Boga, sveta, soljudi, samega sebe.

»V ospredje stopa vse, kar je neposredno: srce, čustvo, doživetje, izkustvo, intuicija (neposredni vpogled v bistvo). Vse nerazumljivo, dvo-umno, ne-umno ali proti-umno je postalo neznansko zanimivo in privlačno, še toliko bolj, če gre za pojave, ki prese-gajo običajno izkustvo, za izredne moči, za močne, nenavadne osebnosti. Ljudje vneto prebirajo horoskope, tekajo k jasnovidcem, merijo skrivnostne energetske tokove vseh vrst, obožujejo modrost Daljnega vzhoda, se ukvarjajo s čarovništvom, obnavljajo stare kulte in obrede, vstopajo v skrivne sekte in bratovščine, se podijo za raznimi preroki in voditelji (guruji).

Pojavlja se potreba po ponovnem »začaranju« svetla, po novi mitologiji, ki naj bi svetu vrnila lepoto, celovitost in smisel.

In medtem ko eni obupujejo v občutkih nemoči in brezizhodnosti, so drugi polni najbolj gorečega optimizma, saj verjamejo, da smo tik pred Velikim obratom v povsem novo prihodnost: v svet miru, solidarnosti, sodelovanja, razumevanja, ljubezni. Kriza, ki jo tako boleče doživljamo na vseh ravneh, je zanje nujna, je neke vrste preizkušnja, ki nas bo naučila, kako naj spremenimo sebe, da se bomo skladno ujeli s celoto sveta. Na pohodu je New Age – Nova Doba.« (A. Goljevšček)

Nova doba (New Age) – Nova duhovnost

Ni še dolgo, ko se je samo govorilo o nemem novem svetovnem gibanju. Nečlani niso vedeli, kaj pravzaprav to je. Šele ko so

pripadniki tega gibanja na Silvestrovo 1986, točno opoldne, organizirali svojo meditacijo na več krajih sveta, se je zadeva razjasnila.

Korenine nove dobe nekateri vidijo že v letu 1875, ko je Rusinja Helena Petrovna Blavatsky (1831-1891) v New Yorku ustanovila moderno Teozofsko družbo, ki si je zadala nalogo, da širi luč prave resnice.

Teozofija (gr. theos = Bog, sophia = modrost, spoznanje Boga, božja modrost) je vrsta religiozne »mistike«, utemeljena na praznovernih predstavah o spoznanju Boga in o možnostih, da je mogoče vstopiti v neposredno zvezo z onstranstvom. To naj bi se posrečilo samo izbrancem, ki bi se stopili z Bogom in sami postali Bog. Takih je bilo precej, od Pitagore in Platona ter njihovih učencev prek gnoze iz prvih krščanskih stoletij pa raznih krivoverskih gibanj (»elitistični« gnosticizem), ki so se navezovala nanjo (kataren, albigenci, bogomili...) do cele vrste skrivnih redov in združb, kakršne so npr. Rožni križarji, Družčina sv. Grala, protozidarji itn.

Petrovna Blavatsky je tudi ustanovila šolo Adyar pri Madrasu v Indiji, ki sta jo po njeni smrti vodila Annie Besant in Charles Leadbeater. Postopno se je indijska miselnost pomešala s krščanstvom in s skorajšnjim pričakovanjem Kristusovega prihoda (milinarizem). Za nas je zanimivo, da je najpomembnejši med odpadniki Teozofske družbe Nemec Rudolf Steiner (1861-1925) ustanovitelj Antropozofske družbe in tim. »waldorfske« pedagogike, ki se uveljavlja po vseh razvitih deželah, v zadnjem času tudi pri nas.

Za pravo utemeljiteljico Nove dobe pa imajo Angležinjo (priseljenko v ZDA) Alice Bailey (1880-1949), ki je bila tudi prva duhovnica gibanja. Razodetje naj bi prejela od tim. učitelja Djawala Khula, Tibetanca. Od nje prihaja načrt Nove dobe, ki je moral ostati do 1975 prikrit. To je bil čas priprave.

Načrt priprave Nove dobe zelo upošteva nagnjenja današnjega človeka po novotarijah, po okultnem (lat. occultus = skrit), ezoteričnem (gr. esoterikón = notranji), hipnozi, jogi, meditacijah, videnjih... Voditelji so navzoči tudi med organizatorji ekološkega in mirovniškega gibanja, med feministkami in bioenergetiki, med zagovorniki alternativne medicine in parapsihologi, med ustanovitelji dobrodelnih združenj in gibanj za zaščito živali, med vegetarijanci. Mladim se približujejo s stripi, videofilmi, igračami

in romani. Vse to nosi znamenje fantastičnosti: pogovarjali naj bi se z duhovi, z umrlimi, čarovnice naj bi spet oživele. Mladi navdušenci nosijo čudežne opasake, meče in različne talismane. Ponekod jim omogočajo posebna »mistična« doživetja s pomočjo glasbe in mamil. Tako Nova doba postaja moda in tudi ustvarja modo.

Voditelji s pomočjo svojih metod postopno pridobivajo številne privrženke v svetovnih organizacijah, kot so ZN, Unesco, Rimski klub, prostozidarji, Rockefellerjeve in Fordove dobrodelne ustanove itd.

Filozofija Nove dobe

Voditeljem Nove dobe je bilo že od vsega začetka jasno, da bo za uresničitev njihovega cilja potrebno spremeniti mišljenje in vedenje današnjega človeka. Zato so spetno širili sintetični način mišljenja: stvarnost je treba sprejeti intuitivno, brez razumskega sklepanja. Neposrednost doživljanja postavljajo zoper hladnost in posrednost misli. Osrečujočega stajanja s Celoto ni mogoče misliti, mogoče ga je samo doživeti. »Zato se v Novi duhovnosti veliko govori o tem, da je treba „misliti s trebuhom“ (pojem je vzet iz zen-budizma), razviti nove čute, recimo „tretje uho“ in „tretje oko“, misliti „holistično“ (=celovito)... Svet je izkustvo sveta, Bog je izkustvo Boga – o tvojem izkustvu pa ne more soditi nihče drug razen tebe.« (A. Goljevšček)

Osnovni cilj osebnega življenja je doseganje osebne sreče. Naporu se je treba izogniti, kakor tudi vsemu tistemu, kar moti osebni mir in zadovoljstvo. Strah pred prihodnostjo ali celo pred apokaliptičnim koncem sveta je treba zamenjati z zavestnim prehodom v utopično družbo brez napetosti.

Ta prehod v novo družbo se dogaja s spremembo zavesti. Osebna zavest mora postati del kozmične zavesti, ki prežema vse vesolje. To je pravzaprav tista energija, ki jo ljudje imenujejo bog. Z vstopom v to vesoljno zavest človek tudi sam postane del Boga, postane Bog. Na ta način se ustvarja blažena harmonija, končni cilj vsega.

Da bi se ustvarila ta blažena harmonija, da bi nastal novi, veliki, duhovni »sinergijski organizem« (sinergija = sodelovanje) je potrebno žrtvovanje individualnosti, žrtvovanje svojega »jaza«. To se dogaja postopno, evolutivno. Zato smrti ni. Smrt je tisti končni prehod v nov način bivanja. S spremembo zavesti postanemo del Boga.

Kaj je predvsem vplivalo na današnji razvoj gibanja Nove dobe

Značilno za gibanje Nove dobe je, da v svojih idejnih počelih izhaja iz verskih resnic krščanstva in vzhodnih verstev, da bi jih po svoje razložilo za doseg svojih ciljev. Na razvoj današnjega gibanja Nove dobe so predvsem vplivala štiri velika gibanja: spiritizem, kakršen je bil najprej v ameriškem, pozneje pa tudi v evropskem prostoru, nato ezoterika, vzhodne religije in študentsko gibanje leta 1968. Vpliv vzhodnih verstev je dosegel vrh v šestdesetih letih, ko so številni mladi ljudje, v času mrzličnega potovanja v Indijo, verske resnice budizma in hinduizma prilagajali svojim zahodnim občutkom in načinu življenja. To izhaja iz tega, ker Nova doba na novo razlaga pojem reinkarnacije, ki se v vzhodnih verstvih pojmuje kot bolečina in kazen, v gibanju Nove dobe pa pomeni večkratno možnost samouresničitve.

Za razumevanje Nove dobe je tudi zelo pomembno študentsko gibanje leta 1968. Številni sodelavci tega gibanja so morali na koncu spoznati, da s svojimi dejanji niso dosegli ciljev, ki so jih pričakovali in upali, da jih bodo dosegli. Zdaj se prav ta generacija angažira v gibanju Nove dobe, da bi po poti od akcije k notranjosti, dosegla spremembo zavesti, ker naj bi šele ta sprememba omogočila tudi spreminjanje zunanje danosti. Pričakujejo osvobodjenje in Novo dobo.

Nova doba – religija

Ker ima Nova doba (New Age) vse značilnosti religije, je to gibanje današnjemu človeku skrivnostno in privlačno.

Privlačno je iz številnih razlogov. Najprej zavrača dogme, verske resnice, ki so sestavni del klasičnih religij. Ni strogo določeno, kaj je treba verovati. Ni slabih dejanj in zato ni potreben moralni napor. Vsak človek lahko pride do osebne sreče in to brez posebnih težav. Dovolj je razširiti zavest, kar se dogaja z vtapljanjem v vesoljno zavest, ki je Bog. S smrtjo postanemo del Boga.

Bog torej biva, čeprav neoseben, toda resničen in vseobsegajoč. Razodeval naj bi se tudi po demonih. To razodevanje naj bi opisovale njihove svete knjige. Obstajajo tudi sveti simboli. Skupnosti, ki se redno zbirajo in meditirajo, iščejo stik z duhovi. Kvazireligiozna doživetja izzivajo s pomočjo glasbe in mamil. Imajo duhovnike (posvečene), guruje, mojstre raznih religioznih in duhovnih tradicij; k njim nekateri prištevajo

Ivan Vavpotič: Ilustracija

tudi posamezne parapsihologe, terapevte, ozdravitelje in razne ezoterike. Vsi ti se ukvarjajo s spreminjanjem človekove zavesti, da bi tako pospešili prihod novega človeštva in novega sveta.

Lahko je opaziti, da to novo gibanje prevzema iz drugih verstev in gibanj (šamanizma, gnoze, krščanske mistike, islamskega sufizma, taoizma, hinduizma, magije itd.) vse tisto, kar ustreza njihovi ideologiji, kar je vseč današnjemu človeku, kar dejansko pomaga do njegovih ciljev. Zato tudi nastajajo nove verske sekte z različnimi odtenki hinduističnih, muslimanskih, krščanskih in drugih prvin (Hare Krišna, Sufi-gibanje, Neo-annyas gibanje, Univerzalno življenje, ...). Nekatere uporabljajo zelišča, bogata z drogami, in pod njihovim vplivom razpolagajo s sposobnostmi, ki jih znanost ne zna razložiti; drugi, četudi strogi vegetarijanci (Hare Krišna) prakticirajo ples in enolično hipnotično petje, ki trajajo cele ure, dokler udeleženci ne padejo v trans.

Novo gibanje sprejema v svojo službo tudi znanost, predvsem psihologijo (globinsko, behavioristično, humanistično in transpersonalno tj. čezosebnostno), ki je podporni steber nove duhovnosti. Tako naj bi npr. transpersonalna psihologija pomagala, da bi človeka pripeljali iz njegove individualnosti v kozmično zavest. To se dogaja v tim,

znanstvenih inštitutih, raznih šolah, duhovnih univerzah, ki pa niso pogosto nič drugega kot centri nove duhovnosti, kjer se šolajo razširjevalci Nove dobe.

Posebno znamenje novega gibanja je njegovo oddaljevanje od klasičnih verstev (posebno judovstva in krščanstva, pa tudi od klasičnega islama, hinduizma in taoizma) in njihovih ustanov, čeprav uporabljajo pogosto njihovo klasično literaturo prilagojeno svojemu gledanju, kar je za nekatere pre malo kritične ljudi zapeljivo. Ponekod je vmes tudi sovraštvo, kar pa ni nujno.

Dodajmo še, da je posebnost Nove dobe tudi astrologija (prerokovanje človeške usode po zvezdah). Po tem prepričanju bi bila usoda sveta odvisna od položaja zvezd. Vsaka doba (s trajanjem 2000 let) je pod svojim horoskopskim znamenjem. Dosedanja (zadnjih 2000 let) je bila pod znamenjem Ribe. Nova doba (New Age) pod znamenjem Vodnarja (Aquarius). Vodnarjeva doba bi naj nastopila v trenutku tiste silvestrske meditacije 31. 12. 1986 med člani gibanja po vsem svetu. S tem naj bi bilo obenem označeno počasno umiranje krščanstva, ker se je njegova doba, ki je bila pod znamenjem Ribe, simbolom krščanstva, končala. Zato gibanje organizira in izbira svoje pripadnike v številnih delavnicah Vodnarjeve dobe.

Glasba Nove dobe za kristjana resno vprašljiva

Vse močnejše širjenje in vse večja popularnost glasbe Nove dobe je znamenje primanjkljaja na področju cerkveno-glasbene prakse, misli evangeličanski teolog Peter Bubmann. Veliko tega, kar sestavlja jedro glasbe Nove dobe, se komaj razlikuje od tistega, kar lahko doživi človek v krščanski meditaciji s pomočjo glasbe. V glasbi Nove dobe so navzoče številne prvine liturgične glasbe, npr. preprostost, pogostna enoglasnost in številna ponavljanja: toda te prvine so vkomponirane spretno in na sodoben način. Bubmann sicer misli, da bi se glasba Nove dobe lahko uporabljala pri krščanskih srečanjih, seveda v primerih, ko ni povezave z nekrščanskimi besedili in ko njena glasbena struktura ni tako sestavljena, da bi brisala individualno zavest in svobodo. Sicer pa ima glasba Nove dobe kot »doživetje razodetja« tudi svojo krščansko paralelo v vse večji popularnosti taizejskih napevov (kanonov) in ponovnem prebujanju zanimanja, predvsem pri mladini, za latinski gregorijanski koral. Seveda pa je Bubmann zelo kritičen

do tistih glasbenikov Nove dobe, ki svojo glasbo predstavljajo kot »vseobsegajoči model za razlago stvarnosti življenja in pot za rešitev v boljšo prihodnost«. V večini pojmovanj Nove dobe se namreč posameznik izgubi v veliki reki kozmičnega zvoka, nasprotno pa v krščanstvu šele v srečanju z osebnim Bogom, Jezusovim Očetom, dobi polno človeško dostojanstvo.

Cilji in načrti Nove dobe

»Razodetje«, ki naj bi ga bila deležna Alice Bailey, vsebuje načrt prihoda Nove dobe. Le-ta vključuje vzpostavitev skupnega splošno človeškega reda, isto skupno vlado in isto skupno religijo. Glavni cilj je vladati svetu iz enega središča, zato tudi morajo narodne države propasti, in to v interesu miru in ohranitve človeštva. Ta red naj bi se uresničil z uvedbo skupnega kreditnega sistema, plačevanja davkov in skupne vojske. Na čelu bi bil svetovni direktorij, sestavljen iz voditeljev Nove dobe. Seveda, je to ponostavljen načrt Nove dobe.

Kristjani in Nova doba

Kristjani naj bi na Novo dobo in na druga sodobna gibanja gledali kot na izziv, tako, da bi ponovno razmislili in premislili oblike oznanjevanja in posredovanja Kristu-sovega veselega oznanila.

Friderika Valentin se sprašuje: »Ali nismo mi kristjani evangelij, veselo oznanilo o milosti in odrešenju, preveč razširjali s pomočjo zapovedi in prepovedi? Ali nismo mi vsega tistega, kar naj bi pomenilo krščansko upanje, prepogosto povezovali z grožnjami in strahom? Prepričana sem, da Nova doba in druga gibanja glede tega na prvem mestu poudarjajo zelo pomembne probleme, ki bi nas pravzaprav morali spodbuditi, da se ponovno vprašamo o bistvenem v krščanstvu.« Valentinova je obenem izrekla ostro kritiko gibanju Nove dobe in njegovemu »edinstvenemu svetovnemu nazoru«, ki prihaja iz ZDA in je zajelo Evropo. Da bi se dejavno uprla valu Nove dobe, se mora Cerkev spopasti s pojavom, pojasniti mora njegove korenine in se še bolj zavarovati pred zlorabo svojih vrednot v tem gibanju. Saj svetovni nazor, ki je usmerjen samo na lastno uresničitev posameznika, v katerem, kakor se zdi, sploh nima prostora neki drugi »ti«, in prav to je značilno za Novo dobo, nasprotuje osrednjemu pojmu naše vere; namreč ljubezni do bližnjega, ki je usmerjena na uresničitev drugega, bližnjega. Pri branju števil-

nih časopisov gibanja Nove dobe (pri nas Vodnarjev list, Aura...) srečujemo popolnoma nekrščansko uporabo pojmov odrešenje in zveličanje. Govori o božjem srečanju, ki se uresničuje v meditaciji, o samoodrešenju, kar pa je nezdržljivo s krščanskim pojmovanjem odrešenja in zveličanja kot milosti. Zato nekateri teologi govorijo o novem gnosticizmu, ki ni sicer kot stari gnosticizem »elitističen«, temveč hoče zajeti množice; drugi pa razmišljajo o »novopelagianizmu«.

Odločilni nasprotniki Nove dobe poudarjajo, da se je ob tem gibanju dobro spomniti novozavezne prerokbe: »Duh razločno pravi, da bodo v kasnejših časih odpadli od vere, da se bodo vdajali varljivim duhovom in demonskim naukom takih, ki so hinavski in lažejo« (1 Tim 4, 1-2).

Drugi pa spet trdijo s Pavlom: »Duha ne ugašajte... Vse preizkušajte in, kar je dobro, obdržite« (1 Tes 5, 19-21). Tako naj bi se kristjani pogumno soočali z vsem novim, tudi s ponudbo gibanja Nove dobe, ki naj postane izziv za našo zavestnejšo pripadnost Kristusu, edinemu prinašalcu pravih in celostnih odgovorov glede naše prihodnosti in sreče. Danes je bolj kot včasih potreben dar razločevanja duhov.

Sklep

Danes je med ljudmi velika žeja po duhovnem, ponudba Nove dobe je zelo privlačna, ker vsaj navidezno sodobnemu brezdomcu ponuja varstvo in teši njegova hrepenjenja.

»Ambicije okultizma, naj bo teoretičen, praktičen ali oboje, res niso majhne. Sam sebe ceni takó visoko, da se ima za novo planetarno religijo, ob kateri so vse obstoječe religije pravi 'otroški vrtec': zastarele, omejene in presežene. In mnogi mu verjamejo. Kot vse kaže, je okultizem danes najhitrejši in najpriročnejši sredstvo, s katerim moderni človek napolnjuje praznino smisla, tolaži svojo 'metafizično lakoto', se bori proti strahu pred prihodnostjo, zoper potrnost, občutek nemoči.

To duhovno pomanjkanje najtežje občutijo sloji, skupine in posamezniki, ki imajo biološke, socialne, psihološke ali kakšne druge vzroke za neprilagojenost utečenim normam: mladi, umetniško nastrojeni, izobraženi, intelektualci. Raziskave po svetu kažejo, da so prav ti najbolj pogosto nagnjeni k fascinaciji z okultnim. Se posebej velja to za intelektualce – stavili so na um in

doživljajo odčaranje tega razsvetljenjskega božanstva še bolj boleče kot drugi. Vsemo-
gočnost duha, ki ga ponuja okultizem, je
zanje privlačna možnost, da ohranijo svoj
prestiz kot avantgarda nove elitne zavesti.
Pod skrajno zaostreno kritiko 'stare para-
dигme' se pri njih pogosto skriva želja, da bi
stara elito zamenjala nova, tj. oni sami.

Tudi iz tega razloga je okultizem dosti-
krat do neznosnosti patetičen in nadut. Lah-
ko je porojen iz pristnega hrepenenja po
absolutnem, iz iskrenega iskanja, iz najbolj-
ših namenov, z velikim naporom – a ker je
pot že v začetku napačno zastavljena, ne
more pripeljati drugam kot v narcizem in
v samovelikanje, če na njej vztrajamo» (A.
Goljevšek).

Gibanje Nova doba je vsekakor izziv za
krščanske Cerkve in vsa klasična verstva.
Vzeti moramo svoje cerkveno in versko
izročilo zares in ga živeti v ekumenski in
dialoški razsežnosti. Brez ekumenizma med
krščanskimi Cerkvami in spoštovanja vseh
klasičnih verstev in poznavanja njihovih kla-
sičnih literatur, bi tudi nam katoličanom
nekaj pomembnega manjkalo. Molitev
predstavnikov vseh velikih verstev sveta
pred par leti v Assisiju je bila močna simbo-
lična gesta na tej poti. Okultizem, ezoterika,
magija in astrologija pa človeškega srca ne
bodo mogle zadovoljiti. Podcenjevanje razu-
ma, človeške individualnosti in človeka kot
bitja za drugega, je za človeka ob koncu 20.
stoletja zelo pogubno.

Vinko Škafar

Ivan Vavpotič: Začetnica

KAKO DOSEČI ZDRAVO SOŽITJE MED GOJENO RASTLINO IN OSTALIMI ŽIVIMI BITJI V OKOLJU?

Gojene rastline so tiste, ki jim človek
daje prednost pred drugimi zaradi svojih
potreb preživetja. To so rastline, ki jih je
človek v dolgih letih ukvarjanja s poljedel-
stvom odbiral, razvijal njihove pozitivne
lastnosti, jih negoval in zato upravičeno pri-
čakuje, da bodo imele v okolju prednostno
vlogo – saj mu služijo kot vir prehrane, vir
energije ali za kake druge namene. Človek
take rastline tudi varuje pred škodljivimi
vplivi okolja, ki izhajajo predvsem iz konku-
rence med živimi organizmi. V te namene je
razvijal znanost na področju obdelave zem-
lje, preučeval zahteve posameznih rastlin po
toplotti, vlagi, preučeval rastline v teku nji-
hovega razvoja glede na odpornost proti
škodljivim organizmom, preučeval njihovo
prilagodljivost različnim klimatskim pogo-
jem itd.

Človek pa je razvijal za obrambo teh
rastlin tudi kemična sredstva – pesticide ali
fitofarmacevtske pripravke oziroma kemi-
čna sredstva za varstvo rastlin. Za njihovo
boljšo in bolj usklajeno rast je razvijal tudi
rastne regulatorje in nekatere druge pri-
pravke.

Prvi kemični pripravki za varstvo rastlin
so se pojavili v prejšnjem stoletju, v osemde-
setih letih. Kasnejši razvoj je bil sprva obo-
tavljiv, šele po drugi svetovni vojni je prišlo
do izredno hitrega razvoja na področju agro-
kemije in s tem do neverjetno hitrega naraš-
čanja števila fitofarmacevtskih pripravkov.

Kemični pripravki naj bi v prvi vrsti slu-
žili za povečanje pridelave hrane.

V tistem času, ko so se ljudje še dobro
spominjali trpljenja zaradi pomajkanja hra-
ne, se nihče ni vprašal po morebitni strupe-
nosti hrane, pridelane s pomočjo uporabe
kemičnih sredstev za varstvo rastlin ali fito-
farmacevtskih pripravkov.

Presežki hrane v razvitem delu sveta in
težave, ki so povezane z izvozom tržnih
viškov, skladiščenjem presežnega živeža, so
med prebivalstvom začele postavljati tudi
vprašanje upravičenosti rabe kemičnih sred-
stev za varstvo rastlin. Istočasno z industrijs-
kim razvojem teh družb je rastla ekološka
zavest. Ljudje so se začeli spraševati, kam

vodi tak razvoj, ali smo zlorabili odgovorno nalogo, ki jo je Adamu in Evi naložil Bog s tem, ko je rekel: Podvrzita si zemljo, gošpodujta ribam morja in pticam neba...

V razvitem delu sveta se pojavljajo organizacije pristašev naravnega pridelovanja hrane – bio kmetovanja – pri čemer ne bi uporabljali nič kemičnih sredstev za varstvo rastlin. Zametki takih organizacij so tudi pri nas. Običajno je opredelitev za tak način pridelovanja hrane, pri čemer se želijo izogniti uporabi katerih koli kemičnih sredstev za varstvo rastlin, povezana tudi z določeno življenjsko filozofijo in posebnim načinom življenja. Za tak naravi bližji način se ogrevajo tako mladi kot starejši. Podatki kažejo, da je v najbolj razvitem delu sveta na tak način pridelane hrane le za 0.5 – 3.0 % od skupne količine.

Delež je relativno majhen. Po pričakovanju večine strokovnjakov tudi ne bo bistveno večji, saj je tak način pridelovanja preveč rizičen, da bi se vanj spuščali večji pridelovalci.

Načinu razmišljanja pristašev bio kmetovanja pa se moramo v veliki meri zahvaliti, da se je začela prebujati ekološka zavest.

Po drugi strani pa so tudi intenzivni pridelovalci pod vplivom vse višjih cen kemičnih sredstev za varstvo rastlin in padanja svetovnih cen pridelkov, ki se je pojavilo ob presežkih hrane, začeli vse bolj razmišljati o smiselnosti brezkompromisne kemizacije, ali pa vsaj o možnosti racionalizacije uporabe kemičnih sredstev za varstvo rastlin.

Slovenski kmetje, zahvaljujoč se svoji drobnoposestni strukturi in – tudi zaradi tega – manjši intenzivnosti pridelave, še niso uporabljali pretiranih količin kemičnih sredstev za varstvo rastlin. To dokazujejo tudi analize Biotehniške fakultete in Kmetijskega inštituta Slovenije, ki jih redno objavljajo v Sodobnem kmetijstvu. Pri tem preučujejo onesnaženost hrane z ostanki kemičnih sredstev za varstvo rastlin. Rezultati so ugodni, saj preučevani vzorci razen redkih izjem ne presegajo dovoljene količine določenega kemičnega sredstva – tolerance.

Ne glede na to pa ugotavljamo, da se med herbicidi in insekticidi uporablja preveč takšnih, ki bi jih bilo potrebno zamenjati z okolju bolj primernimi. Po analizi Kmetijskega zavoda Ljubljana v letu 1991 je med uporabljanimi herbicidi skoraj 40% takšnih, med insekticidi pa kar 47%.

Med herbicidi kmetje najpogosteje posegajo po pripravkih iz skupine triazinov. Prve pomanjkljivosti uporabe teh herbicidov so opazili tisti, ki so pri odmerku pretiravali. Ostanki v tleh so onemogočali setev katere koli druge kulture razen koruze.

Dolgoletna uporaba teh sicer izjemno uspešnih herbicidov – širok spekter delovanja, mala strupenost, izredna tolerantnost gojene rastline (koruze) – je pokazala svoje pomanjkljivosti tudi, ko so se pojavili in prerazmnožili prvi odporni pleveli.

Osveščenost uporabnikov je eden izmed najpomembnejših dejavnikov pri zamenjavi takih herbicidov z novejšimi, ki so po dosežanih znanjih okolju bolj primerni kot omenjeni triazini. Zelo pomemben dejavnik, ki bo uporabnike prisilil, da bodo iskali zamenjavo, pa je tudi vse večja odpornost nekaterih plevelov na triazine (ščir, bela metlika, loboda, dresni in še drugi). **Veliko napako delajo tisti, ki želijo s povečanimi odmerki triazinov – za katere velja, da jih gojena rastlina koruza prenese tudi v povečanem odmerku – doseči učinek proti odpornim plevelom.** Količina herbicida, ki prodre v zemljo v takem primeru, je mnogo prevelika, da bi jo izravnalni sistem zemlje v celoti odstranil.

Bojazen, ki se veča z dolgoletno uporabo teh herbicidov pa je v njihovi dolgi življenjski dobi. Kopicenje ostankov v spodnjih slojih zemlje, pod ornico, kjer ni več živih organizmov, ki bi te herbicide razkrojili, niti ni več vezavnih mest, na katera bi se herbicidi vezali, in ne bi bili podvrženi izpiranju. Zaskrbljuje vse, ki razmišljamo o okolju. Podtalnica je na ta način ogrožena in izpostavljena prodiranju teh nerazkrojenih ostankov herbicidov.

Pri razkroju herbicida v okolju sodelujejo dejavniki okolja kot so sončna energija, žive rastline, mikro in makroorganizmi v tleh, kemični procesi, ki potekajo v tleh, delno pa se herbicidi vežejo na vezavna mesta na talnih koloidih, od koder se kasneje sproščajo in so podvrženi razkroju po ostalih poteh.

Triazine bomo verjetno še uporabljali, vendar je njihova dovoljena količina omejena. Največja dovoljena količina na težkih tleh je 1.5 kg aktivne snovi/ha, na lažjih tleh pa 1.0 kg čiste aktivne snovi/ha, kar pomeni npr. 3 kg oz. 2 kg gotovega pripravka, ki vsebuje 50% aktivne snovi atrazin.

Pri moderni pridelavi govorimo o t.i. integriranem varstvu rastlin, nekateri govorijo tudi o integrirani pridelavi.

Integrirano varstvo – lahko bi mu rekli tudi povezovalno varstvo, vključuje vsa znanja na področju odnosov v agroekosistemi, znanja s področja biotehnologije, agrotehnike, spoznanja s področja kolobarjenja, obdelave tal, zahtev posameznih rastlin po toploti, vlagi, gnojenju, preventivne ukrepe, ukrepe usmerjenega kemičnega in biotičnega varstva itd.

S pomočjo uporabe takih metod preprečujemo, da bi se neki škodljivi organizem nakopičil v tleh, da bi se razvila odpornost posameznih vrst ali da bi se nekega škodljivca vnašalo v okolje s semenom oz. sadilnim materialom.

Bistvo takega delovanja je, da vzdržujemo škodljivi organizem čim dlje pod **pragom škodljivosti** in uporabimo kemična sredstva le, če je prag škodljivosti presežen.

Prag škodljivosti je tista populacija nekega škodljivega organizma, katere zatiranje bi zahtevalo enaka vlaganja kot pa bi bil izpad pridelka, če škodljivega organizma ne bi zatirali.

To pomeni, da bi bili stroški zatiranja enaki kot pa bi bila vrednost povečanega pridelka, če bi škodljivi organizem zatrli s kemičnim ukrepom.

Izračun praga škodljivosti je izredno zahtevna naloga in ga je potrebno določiti za vsak škodljivi organizem posebej, glede na trenutno tržno ceno pridelka.

V integrirano varstvo štejemo tudi poznavanje odnosov v agroekosistemi. K temu prištevamo predvsem poznavanje, kako se posamezne rastline prenašajo med seboj. Na podlagi tega spoznanja oblikujemo ustrezen kolobar.

Sem sodijo tudi odnosi med posameznimi organizmi v agroekosistemu, pri čemer je pomembno poznavanje naravnih sovražnikov škodljivcev, ki lahko opravijo zelo pomembno nalogo.

V sadovnjakih npr. lahko z izbiro ustreznih kemičnih pripravkov za zatiranje škodljivcev (zavijačev, uši), ki dopuščajo preživetje roparskih pršic, dosežemo, da se rdeča sadna pršica ne prerazmnoži do take mere, da bi bilo potrebno kemično posegati.

Prav tako lahko dosežemo bistveno zmanjšanje populacije uši, če dopuščamo preživetje polonic, ki se hranijo z ušmi.

Upoštevanje pestrosti kolobarja lahko prepreči pojav številnih bolezni. Nožne bolezni žit so posledica preozkega kolobarja. Z leti se v tleh na žetvenih ostankih prezmnožijo parazitske glivice, ki lahko povzročajo bolezní poganja žitnih bilk.

Z enostranskim kolobarjem, vzporedno z njim pa tudi z enostransko uporabo kemičnih sredstev za zatiranje plevelov, v nekaterih primerih tudi v povečanih odmerkih, se z leti pojavijo in prerazmnožijo le pleveli, ki jih uporabljeni herbicidi ne zatirajo. Večina teh plevelov se ne bi razmnožila v taki meri, če bi kolobarili; torej bi upoštevali priporočljivo vrstenje poljščin.

Uravnoteženo gnojenje je zelo pomemben sestavni del ukrepov za zdravje rastlin. Do največ napak pride pri neustreznih odmerkih dušika. Spoznanje, ki se pri nas in v svetu vse bolj uveljavlja je, **gnojenje po potrebi** in ne na zalogo, posebej, kadar gre za dušik. Uporaba dušika ob setvi za celo vegetacijsko dobo je manj racionalna iz več vzrokov:

- rastlina ponujenega gnojila ne more izkoristiti v celoti, ker še nima razvitega koreninskega sistema;

- ponudba dušika je prevelika, s tem je brez potrebe povečan – v mejah možnosti rastline – tudi odvzem v prvih fazah razvoja rastline;

- izguba dušika je zaradi njegove nezmožnosti vezave na talne koloide večja, posledica je na eni strani pomanjkanje dušika v poznejših fazah razvoja, na drugi pa izpiranje dušika v podzemne sloje zemlje – tudi v podtalnico.

Pretirano gnojenje z dušikom naredi rastlino tudi manj odporno, bolj ranljivo, skozi rane pa lahko prodirajo številne bolezni.

Večkratno gnojenje po potrebi v kritičnih razvojnih fazah je bolj racionalno!

Upoštevatí moramo zahteve gojene rastline po toploti tal v času setve, potrebe po hranilih, primerni strukturi in teksturi tal itd.

Setev v hladno zemljo ovira rastlino pri kalitvi in vzniku, seme je izpostavljeno talnim parazitom ter makroorganizmom v tleh. Na vitalnost rastline in s tem njeno odpornost proti bolezni pa odločilno vpliva njen mladostni razvoj.

Dobra priprava zemlje za setev omogoča rastlini prednost pred pleveli. Hiter mla-

dostni razvoj omogoči večjo konkurenčno sposobnost. Slabo pripravljeno setvišče ima za posledico, da pleveli, ki so po naravi bolj konkurenčni kot gojena rastlina, pridobijo še dodatno prednost pred gojeno rastlino in se pojavijo prej kot gojena rastlina.

Uporaba zrelega hlevskega gnoja je koristna iz več razlogov:

- nerazkrojeni organski ostanki hlevskega gnoja pospešujejo razvoj nekaterih patogenih organizmov v tleh (npr. patogenov, ki povzročajo navadno krastavost krompirja *Actinomyces scabies*, pa tudi tistih, ki povzročajo prašno krastavost krompirja *Spongospora subterranea*);

- v nezrelem hlevskem gnoju je veliko plevelnih semen, ki jih prenašamo na polje;
- nezreli hlevski gnoj bo potreboval določen čas, da se bo

organska snov preko procesa preperavanja humificirala in mineralizirala, torej, da bodo njegove sestavine resnično koristne za tla in rastlino.

Že leta 1952 so ugotovili, da je v procesu pravičnega skladiščenja hlevskega gnoja že po enem mesecu uničena kaljivost okoli 90% plevelnih semen. Po štirih mesecih pa v hlevskem gnoju ni več najti plevelnih semen. Pravilno skladiščenje pomeni deponiranje hlevskega gnoja kot je bilo v navadi v preteklosti. Oblikuje se deponija, se pretlači in obdela v simetrično obliko. Pri takem skladiščenju nastajajo visoke temperature, ki zmanjšujejo kaljivost semena. Pospeši se tudi preperavanje.

Za zmanjšanje zapleveljenosti so znani še številni drugi preventivni ukrepi:

- uporaba ustrezne mehanizacije na zapleveljenih njivah – na zemlji, zapleveljeni s koreninskimi pleveli ne uporabljamo strojev, ki sekajo in razmnožujejo korenine;

- čiščenje strojev po žetvi na zapleveljenih njivi, da ne prenašamo plevelnega semena ali druge površine;

- setev čistega semena;

- pravočasna košnja, s čimer preprečimo semenitev plevelov, ali odstranjevanje cvetnih nastavkov odpornih plevelov.

Pri zatiranju plevelov bo potrebno vse bolj upoštevati tudi dejstvo, da je po zaslugi najmodernejših dognanj mogoče večino plevelov uspešno zatirati tudi po vzniku gojene rastline. Vse več je na razpolago ustreznih pripravkov. Strah pred tem, da bomo nekaj

zamudili, pa je mogoče odpraviti, če verjamemo znanstvenikom po vsem svetu, tudi našim, da pleveli npr. v koruzi ne povzročijo gojeni rastlini nobene škode vse do 6. lista gojene rastline. Zatiranje plevelov po vzniku je racionalno iz več razlogov:

- tretiramo usmerjeno, na podlagi pročitve plevelne flore;

- poraba herbicida po vzniku je manjša, saj je njegovo delovanje neposredno preko lista, pri odmerku ne računamo na vezavo na talne koloide, kot je to potrebno pri talnih herbicidih;

- večinoma gre za herbicide, ki se v okolju hitreje razkrajajo, nevarnost ostankov je manjša;

- gojeni rastlini konkurenca plevelov v tem času ne naredi škode, ki bi se odražala v zmanjšanem pridelku, pleveli pa so skupaj z gojeno rastlino izpostavljeni raznim polifagnim škodljivcem kot so npr. strune. V primeru, da ni plevelov, je tem škodljivcem izpostavljena samo gojena rastlina, zaradi česar eventualni napad povzroči večjo škodo.

Slaba stran takega zatiranja pa je po mnenju vseh, ki bi želeli imeti polje čisto do spravila pridelka predvsem v kratkotrajnem delovanju večine herbicidov, ki jih uporabljamo po vzniku. Te težave ne poznamo v gostih kulturah kot so žita, ker je gojena rastlina sejana tako gosto, da ni prostora za naknadni vznik plevelov. Bolj izrazit je ta problem pri širokovrstnih kulturah kot je npr. koruza. V številnih študijah so dokazali, da je zatiranje plevelov v času od 2. – 6. lista optimalno in zadošča za celo vegetacijsko sezono. Z ustreznim gnojenjem, ko dognojemo le gojeno rastline in ne medvrstni prostor potem ko smo koruzo razplevelili, lahko dosežemo dovolj veliko prednost gojene rastline pred plevelom. Strah, da bodo pleveli, ki bodo kasneje še vzniknili, vplivali na pridelke, je odveč. Prav tako naj poljedelcu ne bi bilo nerodno pred sosedi, če bo njegova koruza ob spravilu nekoliko zelena. To je dokaz, da je ravnal pravilno, v skladu z okoljem, v skladu s spoznanji današnjega časa.

Sprememba miselnosti in povečana ekološka zavest, ki bo vodila k uravnoteženemu sodelovanju med ekonomiko in okoljem bo premagala tudi te zavore.

Zelo pomembno vlogo bo imela pri nekemičnih ukrepih varstva rastlin tudi selekcija rastlin na odpornost proti boleznim in škodljivcem.

V zadnjih letih se uveljavlja tudi uporaba biotičnih metod zatiranja škodljivcev. Pri tem se za omejevanje škodljivih organizmov uporabljajo živi organizmi. Vzgoja takih organizmov poteka v laboratorijih in jih ob ustreznem času prenesejo na lokacijo, kjer naj bi zatirali parazita.

V Evropi z uspehom uporabljajo jajčnega parazita *Trichogramma evenescens*, ki parazitira na jajčecih koruzne vešče (*Ostrinia nubilalis*).

Pripravki, izdelani po posebnih postopkih iz bakterij *Bacillus thuringiensis*, se uspešno uporabljajo proti raznim gosenicam. Uspešna je njihova uporaba proti gosenicam kapusovega belina, ličinkam grozdnih sukačev in ličinkam koloradskega hrošča. Bakterija preide z uživanjem listja, na katerega naneseemo sredstvo, v organizem grizočega insekta v prebavni trakt, kjer povzroči razpad prebavnega sistema. Taki pripravki se pojavljajo tudi pri nas pod imenu novodor FC, biobit WP, baturad WP, bactospeine WP, nubilacid G in še nekateri.

Kemično varstvo pa naj bi uporabljali le v primeru, ko škodljivega organizma ni mogoče drugače zatreti, potem ko smo prej uporabili že vse ostale znane nekemične ukrepe.

Po predvidevanjih vodilnega zagrebškega fitopatologa dr. Milana Maceljskega bo šel razvoj varstva rastlin v to smer in sicer:

V letu 1989 je bilo za varstvo rastlin uporabljenih 60% kemičnih ukrepov v primerjavi s 40% nekemičnih, to razmerje naj bi se do leta 2000 obrnilo na glavo in bi uporabljali kemične ukrepe le v 40%, nekemične pa v 60%.

Temelj vseh prizadevanj na področju usmerjenega ali integriranega varstva rastlin pa je dobro organizirana napovedovalna služba.

V Sloveniji v zadnjih letih ta služba dokaj dobro poteka. Pri svojem delu porabljamo najmodernejšo tehnične pripomočke, vendar pa je uspeh dela močno odvisen od strokovnosti napovedovalca – prognostika. Delo v napovedovalni službi zahteva vrhunsko doslednost pri delu in nenehno spremljanje dosežkov na področju, ki ga le ta pokriva.

Hkrati z delom strokovnjakov pa veliko pričakujemo tudi od samih pridelovalcev, ki naj bi glede na pridelovalno usmeritev težili

za povečanjem svojega znanja in bi nam bili pri delu napovedovalne službe v veliko pomoč.

Napovedovalna služba poteka za naslednje kulture: sadjarstvo, vinogradništvo, krompir, pšenico, kumare in sladkorno peso.

V zvezi s prizadevanji za integrirano varstvo rastlin in uspehi, ki jih pri tem beležimo, lahko trdimo, da smo blizu evropskega nivoja, na nekaterih področjih pa ga celo presegamo.

Za učinek nekega fitofarmacevtskega sredstva je izredno pomemben temeljit nanos škropiva na ciljno površino. Temeljit nanos je mogoče doseči le ob temeljitem znanju in s pomočjo brezhibne škropilnice. Tudi na tem področju bo treba še veliko narediti, čeprav ne smemo zapostavljati dosežkov zadnjih let, ko sistematično poteka testiranje škropilnih agregatov po vsej Sloveniji, pri katerem smo zajeli približno petino vseh agregatov. Glede na evropske razvite države je to zelo velik uspeh.

Nazadnje se vprašajmo, kje smo. Glede na to, da še nismo dosegli nivoja porabe kemičnih sredstev na obdelovalno površino, kot jo imajo razvite države, lahko ugotovimo, da imamo v tem pogledu veliko pomanjkljivost. Zbujanje ekološke zavesti ob hkratnem izobraževanju in upoštevanju napovedi Slovenske napovedovalne službe ter priporočil strokovnjakov s tega področja, ki so v celoti v skladu z najmodernejšimi spoznanji razvitih držav, lahko omogoči dolgoročno ekološko čisto pridelavo kmetijskih pridelkov v slovenskem prostoru.

Osnova vsemu obnašanju na področju uporabe kemičnih sredstev za varstvo rastlin pa je etika posameznika, ki mu bo narekovala ravnanje v skladu z modernimi smernicami ali iskanje pomoči pri ustreznih strokovnjakih v primeru kakršnih koli nejasnosti. Ta etika je neposredno povezana za odnosom posameznika do kasnejših rodov.

mag. Marta Ciraj

CIVILNI IN ŠIROK ČLOVEŠKI PRISTOP K REŠEVANJU OMAM IN ZASVOJENOSTI

Dovolj je, da si priključimo v spomin dve znani podobi, in že bomo sredi hude človeške tegobe - omamljanja in zasvojenosti. Prva je podoba **heroinskega narkomana**, druga **zapitega človeka**. Prva velja za najizrazitejšo skrajnost omamljenega in zasvojenega človeka - zadnje čase tudi pri nas čedalje pogostejšo, druga za najbolj razširjeno in množično obliko. Seveda govorimo le o omamljanju in zasvojenosti s kemičnimi sredstvi, človek pa lahko omamlja svojega duha tudi na nešteto drugih načinov: pijanost ideološkega fanatizma, ki je v tem stoletju spravila ob življenje že toliko deset milijonov ljudi, gotovo ni nedolžnejša od alkoholne ali heroinske.

Kaj je pravzaprav omamljanje in kaj zasvojenost?

Primerjajmo človekovanje enega življenjskega veka z avtomobilom. Od česa sta odvisni kakovost in varnost vožnje z njim ter njegova vzdržljivost? Osnova vsega tega je konstrukcija voza: koles, podvozja in karoserije, še pomembnejše je delovanje pogonskega, zavornega, krmilnega in signalizacijskega sistema, odločilen pa je voznik, ki z vsem tem upravlja. Človekova karoserija in podvozje je njegovo materialno - biofizično življenje, ki ga deli z vsemi živimi bitji in vsem stvarstvom. Njegov pogonski, zavorni, krmilni in signalizacijski sistem so duševne zmožnosti, ki delujejo na biološki osnovi živčevja - v osnovi skupne z višje razvitimi živalmi - konkretno pa sodijo sem poleg neposrednih duševnih odzivov tudi navade in razvade, ki jih je pridobil s ponavljanjem ter dva »instant paketa« kolektivne pameti: biološki nagoni (instinkti) in kulturno izročilo (tradicija). Voznik vsega tega čudovitega vozila pa je človekova osebna zavest: dojemanje različnih možnosti, razločevanje med dobrimi in slabimi, svoboda odločanja, zmožnost osebnega napa za udejanjenje odločitve, kljubovanje človekovega duha težkim razmeram. Psiholog Frankl, ki se tu nanj opiramo, poimenuje to človekova duhovna razsežnost; ta pa je vedno povezana s svobodo dojemanja življenjskih nalog ali zapiranja pred njimi, s svobodo odločanja za smiselno ali za nesmiselno

početje, s svobodo osrečujočega napa za nekoga in za nekaj ali pa za varljiv privid trenutnega užitka, malodušja, obupa.

Pri vozu je vse pomembno, odločilen pa je voznik. Dober voznik tudi s slabim avtomobilom pride do daljnjega osrečujočega cilja, najboljši avtomobil brez voznika pa nesmiselno rjavi in propada, čeprav se njegov lastnik in mimoidoči še tako slepijo, kako velika vrednost je.

Pri omamljanju s kemičnimi sredstvi, denimo z etilnim alkoholom ali heroinom, se spremeni delovanje živčnega sistema, da človek manj in spremenjeno dojama okolje in svoje notranje stanje. Pri blažji omamljenosti so refleksi počasnejši, človek pozabi na to, kaj je primerno, kaj se ne spodobi... Pri hujši omamljenosti obleži v globokem umetnem snu, kakršen se uporablja za operacijske posege: napol mrtev ne dojema ničesar o okolju in ničesar o sebi. Omamljanje je torej izklapljanje bioloških in duševnih sistemov: človekove karoserije in podvozja, pogonskega, zavornega, krmilnega in signalizacijskega sistema.

Kako pa je pri tem z voznikom - s človekovim duhom? Ta ostane tak, kakor je bil, toda ukleščen in zasut pod razvalino telesne in duševne blokade. Šele ko bosta telo in duševnost normalno zadihala, bo mogel nadaljevati delo tudi človekov duh: oglasila se bo vest, pokazala smiselna orientacija za naprej, najbolj nujna naloga v tem trenutku...

Če pa se človek vztrajno omamlja, kar naprej in naprej, je njegov duh nenehno zasut. Toda usodno ni to, saj duh ni materialne narave, da bi se lahko pohabil ali zadušil. Usodno je, da se postopoma pohabijo človekove biološke in duševne zmožnosti, tako da ne morejo več normalno delovati, čeprav človek preneha z uživanjem omamnega sredstva. Zapit človek in narokoman postaneta prava telesna in duševna bolnika. Če pa motor, zavore, volan ali luči odpovedo, ostane šofer nemočen; človekov duh lahko deluje samo po telesnih in duševnih zmožnostih.

In še druga stvar se dogodi pri vsakem vztrajnem omamljanju: prehaja čedalje bolj v razvado - navada pa je železna srajca! - čedalje bolj v pravo biološko potrebo. Seveda umetno, po naravi nepotrebno, škodljivo, smrtno nevarno potrebo. To je zasvojenost.

Človek se zgublja v najrazličnejše oblike omamljanja skozi vso zgodovino, prav tako

se vseskozi trudi reševati iz te hude nadloge, ki si jo sam skuha, celi sistemi industrije in ustanov na vrhu družbene moči in ugleda pa nenehno proizvajajo gradivo zanj. Seveda tudi tu ne mislim le na sodobno alkoholno proizvodnjo ali na proizvodnjo mamil, ampak prav tako na ideološko politične kovačnice, ki ljudi premamijo, da govorijo o sovražnikih, postanejo ubijalci soljudi in rušitelji domov. In nenazadnje na reklamo in javno mnenje, ki omamljata množice ljudi v porabniško dirko in bivanjsko praznino življenja.

Ena od oblik spoprijema z družbeno nesprejemljivimi posledicami omamljanja in zasvojenosti je, že od nekdaj, **represija**. Telesna, ko so pijance zapirali, izganjali, pretepali, jim odrezali uho, v nekdanjem turškem cesarstvu celo zalili usta z razbeljenim svinčcem. Zlasti pa duševna, ko zasvojenega človeka prosijo, rotijo, prepričujejo, mu grozijo, govorijo o hudih posledicah . . . , samo da bi nehal piti, jemati mamila. On pa ne more, v sebi je že preveč zasvojen in načet, da bi še imel toliko moči. To, kar pa drugi počno, je – kljub dobri veri v hudi osebni stiski, nesmiselni način »pomoči« – je šolski primer moraliziranja.

Zle posledice omamljanja in zasvojenosti je od nekdaj blažila človeška **dobrodelnost**. Propadlemu pijančku dajo dobri ljudje ali pa dobrodelna organizacija kos stare obleke, krožnik jedi, streho nad glavo . . . , pomagajo v stiskah in težavah njegovim otrokom . . .

Zdravstvo, socialno delo, psihologija in druge stroke za pomoč ljudem v težavah in stiskah so v zadnjih desetletjih pogumno stopile na to neizmerno polje človeškega gorja. Do danes so dosegle številna in dragocena spoznanja. Tudi metodično se trudijo najti učinkovite načine za zdravljenje in urejanje posledic, toda tu so uspehi morda še bolj pičli in začetniški, kakor pri raku, če ne celo kakor pri aidsu. Tudi načini za preprečevanje pri ogroženih skupinah ljudi se šele rojevajo, medtem ko je primarno preprečevanje množičnega alkoholizma ali narkomanij tako in tako stvar politike, gospodarstva, vzgoje in izboraževanja . . . , prej navedene stroke pa so le servis za nekatera znanja pri izdelavi preventivnega nacionalnega spoprijema z alkoholizmom ali narkomanijo.

Zadnjega pol stoletja se je zelo razmahnila **samopomoč** ljudi, ki jih prizadeva gorje omam in zasvojenosti. Leto 1935 je začetek programa dvanajstih korakov anonimnih al-

koholikov (AA). Danes je to skoraj po vsem svetu raširjen laični sistem urejanja alkoholikov in njihovih svojcev (Al-anon, Al-ateen, ADULT); Svetovna zdravstvena organizacija ga izrecno priporoča. Od 15. novembra 1989 delujejo tudi v Sloveniji skupine AA za alkoholike in Al-anon za njihove družinske člane. Mednarodno so povezani v svetovno družino, njihovo dosedanje delo pa kaže, da se lepo ukoreninijo in širijo tudi pri nas. Če bo šlo tako kakor v drugih deželah, bodo v nekaj letih med tistimi, kamor se je najbolj perspektivno zateči v težavah in stiskah, ki jih prinaša pitje alkoholnih pijač.

Pravkar pa se zdi, da prihaja do kakovostnega skoka pri reševanju tegob omamljanja in zasvojenosti: do integracije vseh dosedanjih dobrih izkušenj v novih civilnih gibanjih, kjer ima odločilno mesto samopomoč prizadetih, z njo pa je neločljivo povezana dobrodelnost prostovoljnih sodelavcev in strokovna profesionalnost vseh potrebnih smeri; pomalem se vsemu temu približuje tudi minimalna državna podpora v denarju ali v smiselni zakonski regulativi prostovoljga, oziroma ljubiteljskega socialnega dela.

Zdi se, da velja tale **zakonitost**. Človek rešuje svoje stiske in zagate sam s svojimi najbližjimi, če to le more. Kjer se konča ta naravna imunska obramba socialnega zdravlja, nudijo v pomoč svoje znanje in metode razne stroke. Kjer pa se konča domet njihove pomoči, se pojavlja eruptivnost karizmatične dobrote, človekoljubja in druge duhovne ustvarjalnosti, ki znova obudi zamrli socialno imunski vzgib samopomoči in oplaja strokovni napredek. Vse to skupaj sestavlja celosten človeški krog pomoči v stiskah. Ta krog, ali bolje dvigajoča se spirala, je očitno domena civilne družbe, država pa mora prišpevati javno podporo in smiselni okvir za delovanje.

Zgled takih civilnih gibanj so terapevtske skupnosti za urejanje dolgoletnih heronjskih in drugih težkih zasvojenecv z mamili. Njihovo presenetljivo uspešno delovanje, pa tudi množičnost – saj gre število urejenih na leto samo v sosednji Italiji v tisoče! – je najbolj znano v romanskih državah Evrope in v Ameriki.

Tudi Slovenci gredo v to smer.

Od 22. do 25. maja 1991 je šla petnajstERICA z aktivom ljubljanskih socialnih delavcev, ki so terapevti v klubih zdravljenih alkoholikov, na ekskurzijo v **Centro Italiano di solidarietà (CEIS)** v Rimu, ki je ena od

svetovno najbolj znanih in strokovno dodelanih tovrstnih civilnih pobud; njen karizmatični ustanovitelj in duša je don Mario Picchi. Doživeli smo presenetljivo lepo pripravljeno predstavitev in ogled terapevtskih skupnosti za narkomane v Rimu in Castel Gandolfu ter spoznali njihov izobraževalni center »Sončna hiša«.

10. decembra pa so že oni v Ljubljani imeli enodnevni seminar »Prostovoljno socialno delo in pomoč zasvojenim«, ki je navdušil nekaj sto strokovnjakov in sodelavcev s podočja sociale, zdravstva, pastorage, dobrodelnosti in sorodnih.

Na tem seminarju smo tudi formalno ustanovili **Socialni forum za zasvojenosti in omame** kot civilno združenje strokovnjakov in prostovoljnih sodelavcev socialne sfere na področju zasvojenosti in omam. Eden od njegovih poglavitnih ciljev je uvajanje svetovnih informacij in znanja o dobrih izkušnjah spoprijema z omami in zasvojenostmi, zlasti alkoholno in narkomansko.

Od 16. do 18. marca 1992 je bil spet velik dogodek: v Sloveniji je bil na obisku **Don Pierino Gelmini, svetovno znani ustanovitelj in voditelj skupnosti »Comunita IN-CONTRO«, to je, »Skupnosti SREČANJE«**, ki je največja italijanska terapevtska skupnost za zdravljenje in človeško urejanje težkih narkomanov. V Italiji se v njihovih sto štiridesetih terapevtskih skupnostih ureja okrog 4.000 zasvojenec, njihovo delovanje pa se širi v mnoge dežele po vseh celinah. Skrivnost njihovega izjemnega uspeha pri spreminjanju življenja težko zasvojenih in do temeljev propadlih narkomanov, je karizmatičnost dobrote, svobode in duhovnosti, ki prežarja način življenja v skupnostih.

Ko je imel 17. marca don Pierino celodnevni seminar »Pomoč narkomanom in prizadetim ob njih« v Ljubljani, z vsem žarom svoje karizmatičnosti, je več kakor šest sto slovenskih strokovnjakov – med njimi tudi šolniki – dobilo informacije o smiselnem civilnem in celostnem človeškem reševanju problema narkomanske zasvojenosti.

Stike z don Pierinom je bil navezal portoroški župnik Franc Prelc, ki ga je zadnja leta presunilo bridko zlo narkomanije na slovenski Obali. V Ljubljani pa dela v isti smeri »franciškanska skupina« z Mihom Kramlijem. Po zaslugi enih in drugih je zadnje leto odšlo nekaj nad deset naših narkomanov v skupnosti Srečanje v Italijo. Doma pa bo prišel čas, ko bo don Pierino blagoslo-

vil hiše za prve skupnosti pri nas; uršulinke pri Svetem Duhu pri Škofji Loki so dale gostoljubje za dekleta, slovenska Karitas ima za to namenjeno kmetijo v Planini, ko bo dozorel čas, pa upajmo, bo postal starodavni razrušeni benediktinski samostan Krog pri Porotorožu duhovno središče za usposabljanje in poglabljanje ljudi, ki bodo prinašali upanje v dolino gorja omam in zasvojenosti.

Dr. Jože Ramovš

Prihod sv. Marka v Oglej – Slonokoščena plošča, del takoimenovanega Mohorjevega prestola, prinaša najstarejšo upodobitev, ki temelji na oglejski legendi. (Egiptovsko delo s konca 6. ali začetka 7. stoletja, danes v Castello Sforzesco v Milanu).

Glej članek na str. 43

DVAKRAT PO DESET NAPAK

Pred nekaj leti umrli esejist Bojan Štih je v Prešernovem koledarju za leto 1979 zapisal, da »slovenščini že bije smrtna ura« in da bo »ob koncu drugega in v začetku tretjega tisočletja izginila iz družbe evropskih jezikov«. Res Štih te napovedi ni mislil čisto zares; ampak kdor bolje pozna življenje in stanje današnje slovenščine, bi lahko izrekel kako podobno črnogledo prerokbo. In če bo slovenščina izginila, vsaj kot samosvoj jezik, potem se to ne bo zgodilo zaradi kakih tujih vplivov in pritiskov, temveč zaradi malomarnosti Slovencev samih.

V zadnjih dveh letih smo dobili svojo državo, najvišji izraz narodne suverenosti in samobitnosti. O tej pa vemo, da sta njena moč in bogastvo podana predvsem v jeziku. Pričakovali bi zato, da bo v novi svobodi skrb za jezik ena naših pglavitnih skrbi, res pa je prav nasprotno: v javnosti je zavladata nekakšna jezikovna mlačnost in ravnodušnost. Tudi če pride do kake jezikovne manifestacije, kakršna je bila okrogla miza o slovenščini v šoli in v javni rabi (sredi sušča 1992 v Cankarjevem domu v Ljubljani), se iz tega prav nič ne rodi: jezikovne slabosti, proti katerim je protestiralo to zborovanje, ostajajo nespremenjene.

Pred leti smo imeli Jezikovno razsodišče, ki je vsak teden opozarjalo na napačno jezikovno rabo. Zdi se mi značilno, da je ta ustanova ob nastopu nove oblasti zaradi zunanjih razlogov zamrla. A tudi ko bi še delovala, se bojim, da v današnjem ozračju v javnosti ne bi imela dosti učinka. Ljudje imajo sto in sto drugih skrbi, na jezik so kar pozabili. Jezik pa je zelo raznovrstna, zapletena in pretanjena tvorba, ki jo je treba neprenehoma vzdrževati in obnavljati, sicer se začne kvariti in izgublja moč, naj bo to v glavi posamičnega uporabnika ali v narodni celoti. In kar v jeziku nastaja novega, ni vedno dobro, marsikaj nastane le iz površnosti in brez pravega premisleka. Takšne ponesrečene oblike so nekoč dosegale le manjši krog uporabnikov in kmalu odmirale. Danes pa je drugače, ko imamo toliko medijev, ki širijo besede, dobre in slabe. Pred leti sem bral v nekem nemškem glasilu, da se novi izrazi uveljavljajo že v nekaj dneh! In kar se je razneslo med ljudi, je težko pregnati, naj bo še tako slabo. Povprečen uporabnik jezika o besedah ne premi-

šlja, tisto, kar mu je prišlo v uho, bo uporabljal, še tega ne bo vedel, od kod se je vzelo.

Naj navedem še eno slabost: jezikovna kultura je med Slovenci na precej nizki stopnji. Zavest, da se je treba tudi svojega lastnega jezika učiti, in sicer vse življenje, je med nami zelo šibka, temu primerno pa je tudi splošno jezikovno znanje. Naša jezikovna znanost je sicer veliko raziskala in ugotovila, a kaj pomaga, ko njena dognanja v veliki meri ostajajo v knjigah in ne sežejo v življenje. Nemci, če jih vzamem za primerjavo, imajo veliko več besed kakor mi, tudi pravopis imajo neprimerno težji, vendar so njihovi izobraženci temu kos in le redkokdaj zagrešijo kako napako. Kaj pa naši? Skorajda ne boste našli pisanja brez napak. To velja tudi za pisatelje, ki bi morali biti drugim zgled, pa je njihovo pisanje nemalokdaj celo pod povprečjem – in bi bilo še slabše, ko ga ne bi popravljali lektorji.

Naprošen, naj napišem nekaj o desetih najhujših napakah v današnji slovenščini, sem v zadregi, ker ne vem, po kakšnem merilu naj bi to presojal. Ali najhujše zato, ker so najgrše, ali zato, ker so najbolj razširjene? Poskusil bom upoštevati oboje, število pa bom podvojil, ker bom vzel dvakrat po deset napak: deset slovničnih oblik in deset posamičnih neustreznih izrazov, ki posebej štrlijo iz množice drugih.

1. *Nikahni rodilnik* je posebnost slovenščine, ki ji mnogi Slovenci niso kos in ob njej nastaja najbrž največ napak. Pa njegovo temeljno pravilo sploh ni težavno: v nikalnih stavkih mora biti predmet v rodilniku, torej drugem sklonu: »Učenec nima knjige.« Napake nastajajo največkrat ob prevajanju iz drugih jezikov, ki takega pravila nimajo. Tako potem beremo: »Scenarij za film niso videli. Grmenje plazov ne bo ustavil nihče. Pravijo, da odpiranje džamije ne bodo dovolili.« Ker so ti stavki izšli v Dnevniku, bi jih bil moral popraviti že urednik: grmenja plazov, scenarija za film, odpiranja džamije. Še posebno bodejo v listih v oči napačno rabljeni osebni zaimki: »To je postalo resnica, ki jo ni treba dokazovati. Pijačo bi prinesli s seboj, če bi jo zmanjkalo.« Prava oblika je seveda obakrat je.

Druga posebnost našega zanikovanja je, da zajema vse prizadete stavčne člene, lahko bi se reklo, da gre do kraja. Zato pravimo: »Nikoli še ni videl ničesar takega. Nobeden ni maral vzeti denarja.« Če pri zanikanju namesto zanikovalnega uporabimo poziti-ven stavčni člen (recimo *vsak*, *vs*) namesto

nobeden), postane zanikanje samo *delno*. Npr.: »Vse njegove trditve niso bile resnične« pomeni, da niso bile resnične vse, temveč le nekatere. Kdor hoče povedati, da ni bila resnična nobena, mora uporabiti zaimek *nobena*. Naši časnikarji na to velikokrat ne pazijo, pa zato trdijo razne neresnice.

Imamo pa tu tudi izjemo: predmet ni v roditelju, če je zanikanje izraženo *brezosebno* z ustreznimi frazami *ni (mi) mogoče*, *ni (mi) dovoljeno*, *ni primerno* ipd. Tedaj je pravilna uporaba tožilnika: »Ni mi dovoljeno jemati denar. Ni bilo lahko odnesti vse knjige.«

2. Množinski tožilnik za 3. osebo osebne- ga zaimka *oni*, *one*, *ona* ima dve obliki, nepoudarjeno *jih* in poudarjeno *njé*: »Videl sem jih. Njé sem mislil, ne tebe.« Z enozložnimi predlogi se (nepoudarjeni) nje veže v eno besedo: zanje, prednje, nadnje itn. Očitno pod vplivom srbsčine ali hrvaščine so današnji Slovenci vse to pozabili. Čisto izjemoma boste še koga slišali, da bo rekel: »Njé bi rad videl«, velika večina bo rekla »Njih bi rad videl.« A če bi človek to še nekako razumel, je pa nedoumljivo, da prav tako velika večina ne pozna več spojenih oblik in namesto *zanje* pravi »za njih«, namesto *nanje* »na njih« itn. Zavrgli so krajšo, priročnejšo obliko in uporabljajo daljšo, okornejšo in tujo! In takó športni poročevalci zapisujejo: »To je za njih najbolj neugoden nasprotnik«, neka doktorica pa pravi, da je »za njih napisala priročnik«. Lepe, praktične oblike *zanje* ne uporabita, kakor nikomur ne pride na misel, da bi o kršiteljih napisal, da se je »*zoper njé* začel postopek« in da naj bi tudi *njé* vprašali za mnenje. Pri nas kraljuje »njih« v vseh položajih.

3. Vezniško rabljena prislovna zveza *pač pa* ima čisto poseben pomen: z njo začnemo (novo) trditve, ki sledi s pridržkom zanikani trditvi v prejšnjem stavku. To se morda sliši zapleteno, zgled pa stvar takoj pojasni: »Knjige ti (sicer) ne posodim, *pač pa* jo lahko pregledaš pri meni. Ni bil (sicer) lep, *pač pa* zelo močan.«

Zaradi vsesplošne površnosti se je pravilna raba močno pozabila. Večina današnjih piscev in govorcev uporablja »*pač pa*« namesto prislovov *temveč*, *marveč*, *ampak*. Pišejo potem takole: »Čeprav ni prebral cele knjige, *pač pa* le nekaj strani. To ni bilo pismo, *pač pa* iztrgan list. To ni državljansko gibanje, *pač pa* izraz politične kulture.« Povsod

bi bilo treba »*pač pa*« nadomestiti s *temveč*, *marveč*, *ampak*.

Kdor zna nemško, bo lahko primerjal: za »*temveč*« ipd. se reče *sondern*, za »*pač pa*« *wohl aber*.

4. *Pasiv ali trpnik* je Slovencem že od nekdaj delal težave. Veliko so se prepirali zaradi njega, nekateri so tudi trdili, da za slovenščino ni primeren, ipd. A nekoč so ga povečini vsaj znali uporabljati, danes komaj še kdo. Pogrešati ga gotovo ne moremo, morali bi se torej naučiti pravilne rabe. Ker ima različne oblike, bi bila ta točka za naše namene preobširna, zato jo lahko orišem le v glavnih potezah.

Pri dovršnih glagolih delamo trpnik iz deležnika na -n ali -t (tepen, razbit), ki mu dodamo kako obliko glagola *biti* – »Fant je bil tepen. Vrč je bil razbit«. Če vsebuje stavek še kak količinski prislov, dobivamo stavke kakor: »Veliko je bilo že zamujeno. O tem je bilo malo povedano. Kaj vse je bilo že storjeno!«

Kdo ve zakaj pa se je v današnjo rabo razširila drugačna, napačna oblika: »Veliko je bilo storjenega, malo je bilo povedanega« ipd. Ta napačna oblika se je ljudem tako usedla v možgane, da prave kar ne znajo več uporabiti, še tedaj ne, ko se ponuja. Tako potem beremo: »Roman nam pripoveduje, da pesniku ni bilo nič prihranjenega.« In vendar bi (vsaj nekoč) vsakdo rekel: »Nič mu ni bilo prihranjeno!« Celó takole pišejo: »Čeprav je marsikaj ostalo nedorečenega.« Tu je napaka dvojna, ker »marsikaj« še količinski prislov ni, temveč je zaimek. Še celo v pogovoru med dvema kulturnikoma smo lahko slišali: »Z nobeno antologijo ni nobenemu pesniku nič odvetega ali dodanega«. Ubogi trpnik, njemu je v takih zvezah nekaj dodano, a je odveč.

5. Še eno obliko *trpnika* poznamo, namreč pri nedovršnih glagolih, kjer moramo dodajati povratni osebni zaimek *se*. Beseda, ki bi bila v tvorniku predmet, postane v takem trpniku *osebek*: »Knjigo že tiskajo« postane »Knjiga se že tiska«. Človek bi mislil, da se tu ni mogoče zmotiti – ampak ne, Slovenci se znajo: *osebek*, ki bi moral biti v imenovalniku, postavljajo v tožilnik ali roditeljik in pravijo: »Naj se da besedo prizadetim!« (prav: *beseda*); »Tega klobčiča se ne da razmotati« (prav: ta *klobčič*). Odličen literarni kritik bo zapisal takole: »... je bila v tem, da se njihove modernosti ni dalo izvesti...«, pravi trpnik pa terja obliko »njihova modernost«.

Kakor da tega še ni dovolj, pačijo mnogi Slovenci trpnik še tako, da vrivajo v stavke odvečen osebni zaimek: »Nekaj črnega piva, ki se ga pije pozimi« – prav: *se pije*. »Sklenili so, da se jo odstrani iz hiše« – prav: *da se odstrani*.

6. Predlog *med* uporabljamo tudi za ločevanje ali povezavo dvoje ali več reči: »Med menoj in teboj. Med danes in jutri.« To je preprosto, imamo pa dolga podredja, kjer se zveza nekoliko izgublja: »Moraš se odločiti med službo, ki je zanesljiva, in svobodnim poklicem, ki je tvegan.« Že pred daljšim časom so nekateri dobili zmoten občutek, da bi bilo treba predlog »med« ponoviti, čeprav prvi povsem zadostuje. Zlasti v 60. letih se je to napačno ponavljanje tako razširilo, da so ga bile nekatere knjige polne. In tudi pozneje je bilo še brati v romanu: »nekaj vmes med preverjanjem znanja iz katekizma in med kemično reakcijo...« A kakor ne pravimo »med menoj in med teboj«, je tudi v prejšnjem stavku drugi »med« odveč. Saj bi sicer ne mogli ločevati med resnično različnima zvezama »med delavci in kmeti« pa »med delavci in med kmeti«.

7. Glagol *soočiti se*, *soočati se* (z izpeljankama soočenje, soočanje) v pravem pomenu daje misliti na srečanje dveh pogledov, kakor se to dogaja na sodiščih. V prenesenem pomenu lahko nekaj neživega poosebimo in se potem reče, da se je kdo soočil s smrtjo ipd. V svoji modni rabi pa so se ti izrazi čez vsako mero razmahili in ponekod spodrinili prave izraze. Tako lahko beremo: »Tedaj se soočimo s celotnim besedilom« – ga *vidimo*. »Ljudje bodo vedno soočeni s težavami« – bodo *zadevali* na težave. – »Soočamo se z resnimi nevarnostmi« – *pretijo* nam nevarnosti. – »Ti teksti Župančiča soočajo s svetovno poezijo« – vzporejajo ga. Koliko različnih pomenov, in še bi se našli. Tako vidimo, kako modne besede siromašijo jezik.

8. Pridevniki imajo *nedoločno* in *določno* obliko. Glede tega vlada v današnji slovenščini nepopisna zmeda, skoraj nihče ne ve več, kako je prav. Res je nekaj dvomljivih mejnih primerov, v splošnem pa so stvari jasne, če človek pozna pravila. Tu lahko opozorim le na najbolj grobe kršitve.

Določna oblika namesto nedoločne: »Neznani atentator je konzula hudo ranil. Neznani ropar je včeraj stopil v zlatarno. Maleski je ugledni makedonski pisatelj. Njen mož je bil znani mariborski arhitekt.« Vse te osebe so tu *prvič* imenovane, torej

neznane in terjajo nedoločno obliko. Šele v nadaljnjem pripovedovanju bi lahko dobile določno.

Nedoločna oblika namesto določne (danes pogostnejša napaka): »Zmagal je mlad Kanadčan Brooker. V kinu Sloga je komaj mogoče dobiti karto za star Hladnikov film Maškarada. Klopčičev obsežen in pomemben prevajalski opus. Mlad in zelo plodovit hrvaški prozaist Tribuson.« Brž ko je nekaj določeno z osebnim imenom, mora pridevnik imeti določno obliko. Enako je tudi za kazalnimi in svojilnimi zaimki ter za zaimkom *ves*. Zato je narobe: »Naš ugleden režiser D. Jovanović pripravlja...« (kar dva razloga za določno obliko); »Ali lahko ta nagel preobrat po volitvah pripelje...« (*nagli*).

Vse take zveze so, tako se mi vsaj zdi, v današnjem tisku zapisane vsaj tolikokrat narobe kakor prav.

9. *Prisoten*, *prisotnost* – bolj domače navzoč(nost), pričujoč(nost). Z vsemi temi izrazi govorimo o *osebah*, ki so tukaj, »na očeh«, zraven koga ali česa.

Odkar so nekateri (potem pa vedno številnejši) začeli te izraze uporabljati tudi za predmete in za abstraktne pojme, je dobilo potuho površno, enolično, nenazorno izražanje, kjer si je naposled vse podobno, jezik pa s tem postaja siromašen in bled. Poglejmo: »Različna gledanja na vlogo kristjanov so bila vedno navzoča. Spiritistične težnje so bile v zgodovini krščanstva vedno prisotne. Ta ofenziva je očitno prisotna.« Takšno vsebino je treba izražati s čisto drugačnimi stavki: »Na vlogo kristjanov so vedno gledali različno. V zgodovini krščanstva je bilo vedno nekaj spiritističnih teženj. Ta ofenziva se je očitno že začela.« Zglede bi lahko nadaljevali v neskončnost, toliko je v našem današnjem tisku (in na rtv) lažne navzočnosti ali prisotnosti. Očiten zgled, kako je mogoče z eno narobe rabljeno besedo kvariti jezik.

10. *Zadolžen* in *zadolžitev* – napačno rabljena delata prav takšno škodo kakor prisoten in prisotnost. Iz hrvaškega ali srbskega jezika smo dobili pomen, ki je tam pravilen, pri nas pa napačen. Tam sta izraza povezana z *dolžnostmi*, pri nas po pravem le z *dolgovi* in *zadolževanjem*, ker imamo za dolžnosti druge izraze: da je kdo za kaj *pristojen*, da ima kaj *na skrbi*, da mu je nekaj *naloženo*. Nekaj časa je tuja raba že upadala, zdaj, ko imamo s srbsčino ali hrvaščino manj opraviti, spet narašča in so ljudje kar naprej za kaj zadolženi.

In zdaj še deset posamičnih izrazov, škodljivih kakor plevel in enako trdoživih.

1. Najhujši med njimi se mi zdi »zamik« – nesrečna beseda, ki si jo je nekdo izmislil v nesrečnem trenutku. Z glagolom »zamakniti se« nima nobene pomenske zveze, saj njeni uporabniki z njo ne mislijo izražati »zamikanja«, temveč kvečjemu *od-mikanje*, *odlog*, včasih tudi *zamudo*. V takih pomenih jo, ne da bi le trenutek pomislili, uporabljajo vseprek tudi visoko šolani ljudje tja do primerjavcev: »vendar ne brez značilnih zamikov, pomislekov in ponovnih branj« (mišljene so očitno *zamude*). Podobno tudi minister: »V interesu države je, da taka informacija pride v javnost z zamikom« – seveda z *zamudo* ali z *odlogom*. In zakaj potem ne bi uporabljali pravih besed?

2. Nekaj podobnega je fraza »dve leti nazaj« (in podobne). Upravičena je samo v zvezi »če sežemo dve leti nazaj«, sicer pa ni nobenega razloga, da bi spodrivala pravo zvezo: *pred dvema letoma*.

3. Od Nemcev smo dobili frazo, da »je temu tako«; zadnje čase jo lahko berete vsepovsod, in vendar je povsem odveč, saj slovensko pravimo, da *je to tako*.

4. *Skupna imena* imajo pri nas edninsko obliko (množinsko le izjemoma in poredko): znanje, orodje, orožje, ravnanje, početje, gradivo. Tisti, ki berejo preveč v tujih jezikih – sumim, da še zlasti pedagogi – so to pozabili in brez potrebe pišejo o »znanjih«, »ravnanjih«, »orožjih« itn.

5. Če rečemo, da ima nekdo nekaj *v zakup*, to pomeni, da si do tega lasti (izključno) pravico: »Misli, da je vzel vso pamet v zakup«. Napačna pa je raba »to moraš vzeti v zakup« (in podobno), če naj bi to pomenilo: to moraš *sprejeti* = temu se ne moreš ogniti.

6. Počitnikovati – grozna beseda, od katere človeka z jezikovnim posluhom zabolijo ušesa. Še skovana je narobe, saj od izraza »počitnice« ne more priti glagol, ki vsebuje glas k. Povrhu je predolga in spominja na skovanke kakor »razgledališčiti« in podobne. Komur ne zadostuje glagol *letovati*, naj ustrezne vsebine izraža s stavki: iti na počitnice, biti na počitnicah ipd.

7. *Upokoji* se tisti, ki je bil razgiban in se umiri. Kdor pa je bil v službi, ga upokojijo drugi, sam se ne more upokojiti, vendar lahko gre v pokoj, zaprosi za pokoj itn. Žal tudi uradniki, ki imajo opraviti s tem, ne spoštujejo pravilne rabe in pravijo, da »se je kdo upokojil«.

8. Popolna zmešnjava je nastala pri rabi prislova *pravkar*, ki pomeni *maloprej*, *prejle*. Premnogi ga uporabljajo v pomenu *prav zdaj*, *zdajle*, *ta trenutek*, *ta čas* – čeprav so jim na voljo vsi ti izrazi.

9. *Slej ko prej* (pisan tudi slejkoprej in celó prejkoslej) je zveza časovnih prislovov, ki pomeni *še zmeraj*, *še vedno*, tako, kakor je bilo. Pomena pa mnogi ne poznajo in zvezo uporabljajo, ko mislijo reči *prej ali slej*. »To se bo slejkoprej zgodilo« piše nekdo, misli pa: to se bo prej ali slej zgodilo.

10. *Sovpadati* in *pokazatelj* sta ruska izraza, ki ju slovenščina ne potrebuje, saj ima svoje izraze, zlasti *ujemati se* in *kazalnik*, pa še združiti se, kazalec in še kaj.

Eno ali drugo, kar sem še imel v mislih, je sicer ostalo neomenjeno, ampak tudi števil se je treba držati.

Janez Gradišnik

ŽIVAHNA HOJA V NARAVI POŽIVLJA TUDI MOŽGANE

Redna, vendar ne preveč zahtevna športna vadba je velikega pomena za zdrav način življenja. Gibanje vsak dan, zdaj v obliki dela, zdaj v obliki sprehoda ali denimo, odbojke, učinkuje na človeški organizem kot blagodejna telovadba. Ko se med hojo nadihate svežega zraka in nasitite vse celice s kisikom (tudi možganske!), postanete dobre volje in se tudi telesno bolje počutite.

Kdor se že v mladosti ukvarja s športom in se sistematično pripravlja na tekmovanja v tekanju ali smučanju, začne po malem opuščati vse, kar je zdravju škodljivo. Športni pedagogi povedo že otrokom vso resnico

o škodljivosti kajenja in pitja alkoholnih pijač, poučijo jih tudi, da morajo biti zmerni v uživanju hrane. Kot zanimivost naj omenim, da v restavracijah za olimpijske tekmovalce že dolgo ni pepelnikov in tudi ne alkoholnih pijač.

Z redno športno vadbo ohranja športnik normalno telesno težo in vitko postavo. Tako se bolje počuti in lažje dela. Izboljša si fizično kondicijo in ima več užitka pri prostočasnih aktivnostih, kakršne so izleti v gore, pozimi smučanje, poleti plavanje. V poklicni zaposlitvi ima manj bolniških izostankov, saj je kot človek, ki se je zavestno odločil za zdrav način življenja, bolj odporen proti boleznim. To mu pomaga tudi pri obvladovanju stresnih situacij.

Razburjen človek se med hojo po poteh brez hrupnega prometa umiri: »Jeza gre skozi glavo notri, skozi noge ven«. Kdor se ravna po moralnem načelu, da se je človek dolžan potruditi za svoje zdravje in delovno sposobnost, postaja samozavesten, obogaten s spoštovanjem samega sebe, pokončen – pravo nasprotje usmiljenja vrednemu pijancu! Tak je tudi v starosti in zadnjih letih življenja optimist – upravičeno namreč pričakuje, da bo lahko živel in delal brez tuje pomoči do konca. Vse to podarja človeška narava tistemu, ki se odloči opuščati vse, kar je zdravju škodljivo (predvsem kajenje!), in delati vse, kar ga ohranja pri močeh. Potemtakem: ne le obilna hrana, brezdelje in posedanje, temveč vsak dan delo (umsko in telesno), pa tudi kaj živahne hoje ali športa.

Kardiolog o športni hoji

Hoja je gibalna dejavnost, ki učinkuje na ves organizem, zlasti na srce, ožilje, dihalo, mišice in sklepe. Seveda ni mišljena kakršnakoli hoja, temveč tista, ko se človek vsaj malo potruži in za nekaj minut pospeši utripanje srca. Besedo »potruditi se« moramo razumeti individualno. Človeku v najboljših letih bomo priznali, da se je potrudil, če je prehodil v pol ure dobre 3 km; osemdesetletniku pa bomo to priznali, če je prehodil dobra 2 km.

Ameriški kardiolog dr. P. D. White piše: »Za večino ljudi je hoja najbolj preprosta gimnastika. Nobenih pripomočkov ne potrebujete, samo par dobrih čevljev. Hodite lahko povsod, tako rekoč v vsakem vremenu, v vseh letnih časih in v vseh obdobjih življenja, tudi v visoki starosti. Športni pohod na 10 km bolj pomaga človeku, ki se ne počuti

najbolje, je pa sicer zdrav, kot vsa medicina in psihologija.«

Živahna hoja pospešuje krvni obtok in velja v medicini za naravni vsakodnevni izenačevalni šport, ki zmanjša posledice nezdravega načina življenja sedé. Med hojo s polnim korakom delujejo mišice kot dodatne črpalke, ki pospešujejo dotok venozne krvi proti srcu. Ker so mišice nog največje in najbolj krepke, je njihova dejavnost posebno pomembna. Morajo pa delovati dovolj intenzivno, ker samo v tem primeru izdatno pospešujejo krvni obtok.

Mreža kapilar v mišicah postane gostejša

Športna hoja na večje razdalje (aerobna vadba) učinkuje tudi na odpiranje novih najtanjših krvnih lasnic (kapilar). V človeškem telesu je zelo razvejana mreža kapilar, ki omogoča oskrbovanje vseh celic s kisikom in hranilnimi snovmi. Če mišica ne deluje (npr. ko sedimo), je odprtih le malo kapilar, če pa se mišico aktivira (če se krči ali kontrahira), se jih odpre in napaja s krvjo do petdesetkrat več.

Za športne zvrsti, ki pospešujejo vzdržljivost (živahna hoja na večje razdalje, kolesarjenje, plavanje, hoja in tek na smučeh), je znano, da pospešujejo odpiranje »spečih« kapilar, kar omogoča boljšo oskrbo mišic s »kurivom«.

Hoja prezrači tudi možgane

Živahna hoja osvežuje duha in izboljša razpoloženje. Že stari Grki so učili, da hoja prezrači možgane in tako pomaga misliti bolj jasno in ustvarjalno. »Ni dvoma, da človek misli bolj bistro, če z dlje trajajočim gibanjem glavo bolje oskrbuje s krvjo in če je v krvi več kisika« (dr. White). Zato je posebej priporočljiva hoja v naravi, po poljskih in gozdnih poteh. Taka hoja omogoča mestnemu človeku čudovito doživljanje vsega, kar raste in se z letnimi časi spreminja (brstenje, cvetenje, zorenje, odmiranje).

Naj dodam opozorilo: v vsakem kraju bi morali misliti na to, da bi uredili za krajane privlačne sprehajalne, športno-hodilne in tekaške poti v ekološko neoporečnem okolju.

Hoja v svetu tišine je med drugim tudi učinkovito pomirjevalno sredstvo. Jezen človek se že po enourni hoji v naravi bolj ali manj ohladi. Večerni sprehod bolj zaleže za dobro spanje kot zdravila, alkohol ali gledanje televizijskih oddaj. Če hodite vsak dan, med tednom približno po pol ure, včasih več včasih manj, ob konec tedna pa morda ure

in ure (nedeljski izlet), si že po prvih mesecih take redne vadbe znatno izboljšate psihofizično kondicijo.

Prednost hoje za zdravje in dobro počutje je tudi v tem, da lahko trenirate večkrat na dan: ko greste na delo, v trgovino, na pošto ali po drugih opravkih in ne samo v času, ki ste ga odmerili za športno hojo ali jogging. Če se zgodi, da greste duševno utrujeni na hrib ali hribček, se boste na razgledni točki že bolje počutili, tako neka kot umetnik, ki je povedal, da se mu zdi svet po poldrugi uri tenisa veliko lepši. Če se boste vsak dan malo potrudili, boste dobili občutek, da kopičite rezerve vsega tistega, kar imenujejo osveščeni športniki »fitness«, to je dobro zdravje, dobra volja in veselje do dela.

Drago Ulaga

VEGETARIJANCI SO BOLJ ZDRAVI

Vegitarijanci niso le nadpovprečno zdravi, temveč imajo tudi daljše življenjsko pričakovanje. S tem, da se odrekujejo mesu, se varujejo pred boleznimi srca in ožilja, ki so v večini gospodarsko razvitih držav, npr. v ZR Nemčiji, vzrok za vsako drugo smrt. To izhaja iz študije Nemškega središča za raziskave raka v Heidelbergu, kjer so enajst let raziskovali zdravstveno počutje 1904 vegetarijancev.

Pretežna večina teh vegetarijancev, 58 odstotkov, je s svojega jedilnika črtala meso, klobase in ribe, vendar pa ne drugih živil živalskega izvora, kot so mlečni izdelki in jajca. Nadaljnjih 39 odstotkov si je ob priložnosti dovolilo tudi izjemo od tega pravila. Le preostali trije odstotki preučevancev so bili takorekoč »pravi« vegetarci kot se imenujejo tisti vegetarijanci, ki se hranijo izključno z rastlinskimi živili.

Pri vseh preučevancih v okviru te študije se je ta način prehrane zdravstveno obnesel. V enajstih letih, ko je trajala raziskava, je od 1904 preučevancev umrlo 235, kar v statistični primerjavi ustreza približno polovici smrtnih primerov, ki bi jo mogli pričakovati v primerjalni skupini »normalnih jedcev«, ki bi proučevani ustrezala po velikosti in razdelitvi po starosti. Pri vegetarijancih se je zmanjšalo predvsem število smrtnih primerov zaradi bolezni srca in ožilja, npr. zaradi

srčnega infarkta ali kapi, bilo je za približno 50 odstotkov nižje kot v statističnem povprečju za vse prebivalstvo. Za podoben velikostni red nižji je bil pri moških vegetarijancih pojav zločestih tumorjev. Tudi pri vegetarijancih so bila taka rakasta obolenja redkejša za 25 odstotkov. Na sploh obolevajo vegetarijanci redkeje zaradi kronično napredujočih bolezni kot so angina pectoris, visok krvni tlak ali težave zaradi prekrvavitve.

S temi rezultati heidelberške raziskave potrjujejo dognanja študije berlinskega Zveznega zdravstvenega zavoda iz leta 1989. V njej je bilo dokazano, da vegetarijanci nikakor ne trpijo pomanjkanja raznih snovi, kot pogosto trdijo. Nasprotno, zaradi svojega načina prehrane so zelo zdravi. Ker pa je berlinska študija zajela mnogo krajši čas iz nje ni bilo mogoče dobiti nobenih dognanj o srednjem življenjskem pričakovanju vegetarijancev.

Vendar pa nikakor ni tako, da bi smeli vse pozitivne razlike pripisati izključno prehranskemu načinu. Kajti praviloma vegetarijanci tudi sicer živijo zdravstveno bolj ozaščeno. Med njimi so namreč zelo redki kadilci, kar je možna razlaga, da je med njimi značilno malo tumorjev dihal, kot je npr. pljučni rak. Poleg tega se vegetarijanci pogosteje ukvarjajo s športom, kar lahko uspešno preprečuje bolezni srca in ožilja. To morda prispeva k temu, da med njimi skoraj nihče ne presega normalne telesne teže. Nadaljnje zanimivo opazovanje je, da so ljudje, ki se odrekujejo uživanju mesa, pogosto posebno dobro izobraženi, da delajo v zahtevnih akademskih, tehniških ali socialnih poklicih. Tudi to je s statističnega stališča – dobro izhodišče za daljše življenje.

Razveseljiva posledica uživanja predvsem rastlinske hrane z malo maščobe in veliko vlaknin ni samo znižani krvni tlak in normalna ravnina holesterola, temveč tudi boljše delovanje ledvic. Nevarnost, da bi zboleli za protinom, je tudi manjša. Nasprotno pa obilno uživanje mesa najbrž povečuje nevarnost raka. Kajti zaradi mesa se mora v črevesje izločati več žolčne kisline, kar pa lahko pospešuje nastanek raka. Kajti pri ljudeh, ki so se hranili z veliko maščobe so odkrili raka na črevesju več kot za polovico pogosteje kot pri drugih. Tudi vitamini, ki jih vegetarijanci posebno pogosto dobijo vase s sadjem in zelenjavo, morebiti varujejo pred več vrstami raka. Vitamin C npr. preprečuje oziroma ovira nastanek rakotvornih nitrozaminov v želodcu.

Da pa pretiravanje ni dobro, se vidi tudi na tem področju. Če se ob priložnosti poje kakšen zrezek, to najbrž več koristi kot škodi. Kajti strogi vegetarijanci imajo manjše srednje življenjsko pričakovanje kot zmerni, ker njihov enostranski jedilnik lahko povzroči obolenja zaradi pomanjkanja raznih snovi. Zato si je treba prizadevati za prehtano in izravnano prehrano. Ta je pomembnejša kot samo odrekanje.

J. M.

BOLJE S FRANCOSKO POMOČJO

Slovenski karitativni delavci na mednarodnem seminarju Secours Catholique

Francoska Karitas – imenujejo jo Secours Catholique – je v sodelovanju s Slovensko Karitas sredi marca 1992 v svojem središču Cité Saint-Pierre nad Lurdom ter po francoskih škofijah (delegacijah) priredila mednarodni seminar za ukrajinske, slovaške in slovenske karitativne delavce. Iz naše države se ga je udeležilo 22 oseb, 21 pripravnic in pripravnikov Slovenske Karitas in Škofijske Karitas Ljubljana ter članice in članov župnijskih Karitas ljubljanske nadškofije in ena članica iz koprške škofije. Slovenski udeleženci smo odšli na pot v Francijo 10. marca, vrnili pa smo se zelo zadovoljni in obogateni z mnogimi novimi spoznanji in zapazanji 30. marca.

Seminar se je začel in končal v Lurdu, kjer smo zlasti spoznavali teoretično stran delovanja francoske Karitas, praktično delo pa po škofijah osrednjega in zahodnega dela Francije. Prislunili smo predavanjem o zgodovini Secours Catholique (ustanovil jo

Pri skupinskem delu

je msgr. Jean Rodhain, ena od karizmatičnih osebnosti na področju francoske dobrodelnosti, 8. septembra 1946), njenih pedagoških metod in organiziranosti, izdelavi določenega načrta pomoči, delu z begunci, delovanju Secours Catholique, prihodnosti Evrope kot krščanske celine ter še o marsičem drugem zanimivem.

Secours Catholique je v letih po drugi svetovni vojni razvila zelo dobro organizirane in učinkovite obenem pa prožne oblike pomoči ljudem v stiski doma in po svetu. Je tesno povezana s Cerkvijo, njeno središče pa je v francoskem glavnem mestu. Vse svoje akcije pomoči skrbno in dolgo načrtuje, preden začne kaj novega. V njej deluje kar 66.000 prostovoljcev, samo 800 pa je uslužbencev. V ospredju njihove pozornosti je človek v stiski, ki mu je treba pomagati. To delajo po načelu »pomoč za samopomoč« ali po geslu: Vstani in hodi! Človeka v stiski vključujejo v svoje delo, saj tudi on lahko prida svoj delež pri lajšanju stisk in tegob drugih. Veliko jim je do tega, da ohranijo oziroma mu spet vrnejo njegovo dostojanstvo.

Praktično delo Secours Catholique pa tudi zavzetost, gostoljubnost in širino francoskih karitativnih delavcev smo predvsem spoznavali po škofijah. Nad marsičem smo bili presenečeni in navdušeni, upoštevati pa je treba, da je Secours Catholique dobro utečena in razvejana cerkvena dobrodelna organizacija. Slovenska Karitas pa je šele v tretjem letu svojega delovanja in na vsakem področju pravzaprav orje ledino.

Vse, kar smo videli, slišali, spoznali, doživeli, nam bo prišlo zelo prav pri naših dobrodelnih dejavnostih v Sloveniji in zunaj nje, kajti s Slovensko Karitas, ta pa s Secours Catholique, smo podpisali pogodbo o enoletnem sodelovanju. Že pred odhodom v Francijo smo napisali, čemu potujemo na seminar in kdo nas pošilja, pred vrnitvijo iz Lurda pa smo naredili načrt, kako bomo doma lajšali stiske in težave ljudi. Francozi nam bodo tudi v prihodnosti pri našem delu stali z nasveti ob strani, v letu 1993 pa načrtujejo obisk pri nas, da bodo videli, kaj od načrtovanega smo uresničili.

Gostitelji so nam naročali, naj pri našem delu začnemo z majhnimi dejanji pomoči bližnjemu v težavah in ne z obsežnimi akcijami. Francoskih izkušenj ne smemo presajati na naša tla, ampak poiskati lastne ustrezne rešitve. Zelo važno je, da znamo pri ljudeh prebuditi zavest odgovornosti do

bližnjega v stiski, da bomo potem skupaj kaj naredili zanj. Treba je odkriti uboge med nami, jim priti naproti, razčleniti vzroke raznih oblik uboštva pri nas, narediti primeren načrt pomoči, sproti preverjati pravilnost našega dobrodelnega delovanja, vplivati na javno mnenje, biti tesno povezan s Cerkvijo, skrbeti za lastno duhovno oblikovanje, ne presegati svojih moči in sposobnosti ter ob vsem tem ne zanemarjati naših najbližjih, da ne bodo ti trpeli duhovne in gmotne škode.

V Franciji smo se slovenski udeleženci seminarja tudi bolje spoznali med seboj in navezali prijateljske stike. Prisluhnili smo ukrajinskim in slovaškemu udeležencu seminarja, ki so nam pripovedovali o izkušnjah in težavah pri organiziranju pomoči ljudem stisk te del tamkajšnji Karita i Cerkva Z duhovno poglobite i liturgični občestven srečanj j skrbe deka prof Adol Mežan župni Nove mestu—Šmihelu Š posebe sm bil veseli d sm bil tak bliz svetišč luršk Gosp i votline kje sm velikokra prosil z blagoslo i pomo pr naše del te izrekal š drug prošnj i molili O votlin sm imel tud nedeljsk mašo Luršk Marij sm zel hvaležni d na j varoval n dolg poti k na b vse ostal lepe i trajne spominu.

To je le skromen delček od vsega, kar smo odnesli iz Francije, poglobitna bodo naša dobra dela. Upajmo, da jih bo čim več! Karitas — krščanska ljubezen in dobrodelnost — mora prežeti naše življenje, mišljenje in delovanje.

Jože Pavlič

Bogoslužje združuje

SLOVENSKA LUČ NA SEVERU

S poti po Švedski

Švedska je dvajsetkrat večja kot Slovenija, ima pa samo nekaj več kot štirikrat toliko prebivalcev kot je Slovencev. Pomeni, da je zelo redko naseljena. Zdi se nam tudi močno oddaljena, saj je do prvih južnih švedskih krajev skoraj dva tisoč kilometrov, do Stockholma dvatisoč dvesto, do še bolj severnih krajev pa seveda še precej več, pa vendar potovanje v ta predel Skandinavije ni nič posebnega, saj so speljane po Avstriji in Nemčiji odlične ceste, po Švedskem pa ni pretiranega prometa, tako da tudi nekateri naši ljudje kar naprej potujejo gor in dol, pa čeprav jih vsaka vožnja stane osemsto nemških mark. Treba se je dvakrat peljati tudi s trajektom: prvič eno uro na Dansko, potem pa še petnajst minut v Danske na Švedsko, vse to seveda tudi nekaj stane. Na Švedskem je trenutno okoli pet do šest tisoč Slovencev, predvsem ekonomskih amigrantov, ki se žal vse bolj stapljajo v Švedsko državo ali pa — v najboljšem primeru — čakajo na Švedskem, da bodo dosegli pokojnino, potem pa se bodo vrnil v svojo domovino. Za to, da je duhovno življenje naših ljudi tam gori na Severu kolikor toliko urejeno, skrbi stalni slovenski duhovnik, ki mašuje enkrat v enem kraju, drugič v drugem, od maše do druge maše pa je večkrat tudi po petsto kilometrov.

Najprej nekaj o stereotipih, ki smo si jih ustvarili o Švedski in so kar preveč enostranski. Res je, da je Švedska ena najbolj razvitih severnih držav, hkrati pa je treba tudi takoj povedati, da ne dajo veliko na zunanjo podobo svoje okolice. Kaže, da jih je tega naučila narava, ki stiska velik del Švedske dolgo časa pod snegom in ledom, zato pa so tudi ljudje primerno skromni. Hiše na Švedskem so imajhne in lične, skoraj vse pobarvane z rdečo zemeljsko barvo, z majhnimi vrtovi naokrog, prav tako pa so Švedi prenetljivo skromno napravljeni in tudi avtomobilov nimajo pretirano bahaških. Rečeno še drugače: nikjer na Švedskem nisem videl takšnih razkošnih vil in jeklenih konjičkov, kot jih imamo pri nas. Skromnost in varčnost imajo že v sebi, to pa jim daje veliko prednosti. Na Švedskem zelo težko srečaš debelega človeka. Vsi se nekako po tradiciji ukvarjajo s športom, če pa že ne z njim, se veliko gibljejo v naravi, ob svojih tisočeri

jezerih, na čolnarjenju v neštetih fjordih, veliko tečejo s smučmi in poleti veliko kole-sarijo, nasploh dosti dajo na gibanje, na stik z naravo, na zunanjo prostost. Nekako v slogu: največji standard človeka je ta, če si lahko privoščiti prosti čas za osebno rekreacijo in tudi duhovno življenje. Tistega, kar je nekdanj prihajalo s Severa kot pogrošna literatura, tudi ni nikjer več videti, celo nasprotno: Švedi se vse bolj poglobljajo vase, veliko pa v zadnjih letih tudi potujejo in raje odkrivajo druge dežele, kot pa bi kazali navzven svojo temno plat. Ena od stvari, ki Slovence na Švedskem kot popotnika od daleč zmoti, je tudi ta, da je demokracija že na taki ravni, da meji na pretiravanje. Tako lahko na primer v Stockholmu pred kraljevo palačo postavite na zelenici za eno noč šotor in v njem prenočite – to obiskovalci tudi na veliko delajo in sicer v parku prav pred palačo – po drugi strani pa plačate sedemsto švedskih kron kazni, če prestopite začrtano mejo pet centimetrov vstran. Ali še en skrajni primer: da bi se izognili gneči v mestih, so prebivalci prisiljeni potovati z mestnimi prometnimi sredstvi. Vsak lastnik stanovanja ima pred stolpnico tudi svoj parkirni prostor, za obiskovalce pa je namenjen poseben parkirni prostor, na katerem lahko pustiš avto deset minut, po tem času pa se spet plača visoka kazen v vrednosti nekaj sto kron, oziroma, ker so nam marke bližje, nekaj sto nemških mark. Tako prihaja do prav komičnih situacij, ko kdo z avtom obišče svoje prijatelje in znance v najvišjem nadstropju. Skoči iz avtomobila, steče v najvišje nadstropje, se hitro zmeni, kar se mora zmeniti, potem pa spet hitro po avto, kajti medtem ves čas kroži policijski avtomobil po naselju in komaj čaka, da ujame takšnega obiskovalca. Pa tudi vse stolpnice so opremljene pri vstopu s šiframi, tako da tujci po deveti večerni uri ne morejo priti v notranjost, večkrat pa se je zapletlo tudi že kakš-nemu domačemu stanovalcu, ki je prišel domov preveč majavih nog, šifro pozabil, in tako meni nič tebi nič ostal zunaj. Treba je namreč vedeti, da švedski gospodarski čudež v marsičem sloni na delu tujcev. Bila so leta, ko so bila vrata na Švedsko tako na široko odprta, da so nekritično sprejemali vse, od južnih Evropejcev do Azijcev, in tako je zdaj švedsko ljudstvo med seboj zelo pomešano, že na prvi pogled pa med tujci na veliko prevladujejo Arabci. Švedska je namreč na zunaj tudi močno socialna dežela, tako socialna, da je dovolj, če si tam pridol-

biš kakršen koli status, recimo študenta, tujca, pribežnika, pa že dobivaš državno podporo, ki znaša tisoč nemških mark, to pa je kljub druginji že dovolj za primerno preživljanje. Davkoplačevalci se razburjajo, da je država veliko preveč socialna, vendar je hkrati tudi res, da ni nikjer čutiti napetosti do tujcev. Slovence pa imajo Švedi v resnici za svoje, ker smo po njihovem mnenju zelo delovni, čisti in snažni, pa tudi športno in duhovno življenje nam veliko pomenita, zato smo v nekem smislu že kar severnjaki.

Največ Slovencev je prišlo na Švedsko v letih 1955 – 1965, šlo pa je seveda za ekonomske emigrante. Na začetku so se največ zaposlovali na žagah, v tovarnah, v hotelih pri najbolj preprostih delih. Večina Slovencev pa je hitro napredovala do boljših poklicev, nekateri so se tudi osamosvojili kot obrtniki. Seveda je v ozadju dvojno delo, veliko odrekovanja, velikanski trud. Kakor je rekel eden od naših: Če bi toliko delali doma, bi tudi v Sloveniji uspeli, posebno zdaj, ko so na široko odprta vrata vsem podjetnim ljudem. Na Švedskem imajo tudi nekaj slovenskih klubov, z osrednjem v Stockholmu, vendar pa v zadnjih letih nekako izgubljajo svoj pomen. Vse več Slovencev se asimilira ali pa se po upokojitvi vrača. Večina jih ima stalne stike z domovino, tako da posebna srečanja niti niso toliko potrebna. Več je osebnih stikov med družinami, pa čeprav hodijo na kavo eden k drugemu tudi po sto kilometrov daleč. Da Slovenijo vendarle poznajo tudi Švedi, priča dejstvo, da so že večkrat priredili – še pred osamosvojitvijo – v Stockholmu in drugod slov večere. Na enega od teh sem bil kot pisatelj povabljen tudi sam, vodila pa ga je asimilirana Švedinja – Romunka. Na literarnem večeru v Södertälju je pel slovenski pevski zbor, v katerem pojeta tudi Šveda, ne da bi natanko vedela, kaj pojeta, a so jima zelo blizu naše pesmi. Nasploh je spoštovanje ljudi med seboj na visoki ravni.

Med našimi ljudmi na Švedskem so zelo različni profili. Jože Stražar je delal nekaj časa v tovarni, zdaj pa je samostojni umetnik – kipar. Ker je član združenja švedskih umetnikov, ima dokaj široko možnost ustvarjanja in razstavljanja. Ko se človek na Švedskem izkaže kot dober ustvarjalec, mu tudi država stoji močno ob strani. Njegov brat Janez Stražar je ena tistih slovenskih lastovk, ki je večno razpeta med Švedsko in Slovenijo. Doslej je priletel domov že več kot stokrat. Pravi, da se mu pot vleče samo

do Munchna, potem pa je že kot doma. Ema in Ludvik Popek sta veliko delovala v slovenskem klubu, se že enkrat preselila nazaj v domovino, potem pa se zopet vrnila v švedski mir in spokojnost. Če na Švedskem pridno delaš, karkoli pač, potem tudi zagotovo prideš do cilja. Kristijan Mlakar je eden tistih, ki je uspel na Švedskem kot obrtnik. Močno je zakopal na svoje in zdaj je že med večjimi obrtniki. Njegovi otroci pa so že napol Švedi in se verjetno ne bodo vrnili v Slovenijo. Alja Ofors je bila poročena s Švedom, ki ji je umrl, je urednica glasila Slovencev na Švedskem Naš glas, odlično obvlada oba jezika, je nekakšen most med obema državama, žal pa bo verjetno ostala na švedski strani. Najbogatejši Slovenec na Švedskem pa je Ivo Švegl, ki ima restavracijo v bogatem predelu severnih Benetk, tam sta bila tudi že kralj in kraljica, pa tudi vsi drugi pomembni politični in kulturni Švedi. Povabil me je celo na križarjenje po stockholmskih zalivih, pri tem pa je pripovedoval, da je razlika med Slovenijo in Švedsko samo v tem, da je bilo na Severu možno začeti na svoje, pri nas pa so nekaj zakoni omejevali vsakega sposobnega. Tudi Ivo Švegl je na Švedsko prišel samo z oguljenim kovčkom v roki, danes pa ima dve restavraciji, vilo, jahto...

Pa vendar bi bilo življenje Slovencev na Švedskem zelo revno, če ne bi imeli ob sebi stalnega slovenskega duhovnika – Jožeta Drolca, kaplana, ki jih povezuje s toplo človeško besedo, z globokim razumevanjem, s tistimi lepimi običaji, ki pokažejo vero tudi na zunaj. Brez posebnega poudarjanja lahko rečem, da je večina Slovencev na Švedskem globoko vernih, glavno zbiranje Slovencev pa se odvija na binkoštni praznik v Vadsteni. Tu je pokopana sv. Brigita, katoliška svetnica, ki jo občudujejo tudi protestanti. Švedom je namreč prinesla veliko luč spoznanja – prvo švedsko knjigo.

Binkoštno romanje v Vadsteni bo prihodnje leto že dvajseto. Na njem se zbere po več sto Slovencev iz vse Švedske. Gre za največji shod. Nekateri prevozijo do Vadstene celo po šeststo kilometrov. Duhovnik Jože Drolc je z velikim zadovoljstvom podajal svojim rojakom – ki jim mašuje po vsej Švedski, vsako nedeljo daleč narazen – roko in jih z zadovoljstvom pozdravljal, da so se spet zbirali. Že pred procesijo so Slovenci spontano zapeli, potem pa se je odvila veličastna binkoštna procesija, kateri je sledila maša v slovenščini, somaševal pa je stock-

Avtor Sivec med »Švedi«

holmski škof, po rodu – za naše razmere nekoliko nenavadno – Indijec. Po lavretanskih litanijah se je odvijalo prijetno srečanje slovenskih društev v dvorani. Tudi to je vodil kar duhovnik Drolc sam. Vmes je komajda utegnil, da sva se na kratko pogovorila.

Jože Drolc je edini stalni slovenski duhovnik na Švedskem. Letos je tam gori že petnajsto leto. Doma je v Tuhinju, v župniji Šmartno, iz ljubljanske škofije. Pravi, da imajo Slovenci na Švedskem radi predvsem neposreden stik. Zato skrbi, da je čimveč med njimi. Stalno, če se sploh lahko tako reče, živi v Göteborgu, prvo nedeljo v mesecu ima mašo v Jönköpingu, drugo in tretjo v Halmstadu in Helsinborgu, naslednjo nedeljo v Malmöju in Landskroni, spotoma pa se ustavi še v Nyköpingu in Orebru, seveda pa tudi v Stockholmu. Duhovnik Jože Drolc opravlja tudi vse drugo: od porok do pogrebov, velikokrat pa ga kličejo tudi tedaj, ko je treba razrešiti kakšen na videz nerazrešljiv vozel. Na Švedskem živi kar 72 različnih narodnosti, zato je tudi navzven ambasador slovenskega dela Cerkve.

O sv. Brigiti pa pove, da je umrla v Rimu, v Vadsteni pa je bil po njenih zamislih postavljen samostan, ki ga je zgradila njena hčerka – tudi svetnica – sv. Katarina. Ostanke in relikvije sv. Brigite so šele v prejšnjem stoletju prenesli na Švedsko, v času, ko se je začela verska toleranca protestantov, in od tedaj naprej je v Vadsteni vedno veliko romarjev. Slovenci so si postavili za praznik prav binkoštno nedeljo. K vrnitvi katolicizma na Švedsko so veliko prispevali drugi evropski priseljenci, po papeževih besedah, tudi sam je obiskal Vadsteno, veliko prav Slovenci. Duhovnik Jože Drolc ima – tako kot večina Slovencev, ki se še mislijo vrniti v svoj rodni kraj – precejšnje domotožje,

a pravi, da bo morda kakšno leto še potrpel. Švedske kot države se je moč privaditi...

To tudi drži. Predvsem zaradi njene zunanje lepote in skromnosti, zaradi številnih brezovih in borovih gozdičev, čudovitih jezerc in malih vasi, zaradi zunanje urejenosti in zmrznosti, zaradi medsebojnega spoštovanja in strpnosti do vseh ljudi, zaradi posebnega duhovnega življenja, ki je nad vsem materialnim blagostanjem. Morda so prevelike besede, pa vendarle: Švedska je nenavadno podobna Sloveniji, le da je Švedska že taka, kot bi Slovenija nekoč lahko vendarle bila.

Ivan Sivec

PRI AKADEMSKI KIPARKI LIZI HRIBARJEVI

»V vedi in umetnosti ne gre za velikost ljudstva, ampak le za kakovost posameznikov in v tem oziru ni nobenega vzroka, da bi zaostajali za drugimi evropskimi narodi.« Tako je zapisal Rihard Jakopič leta 1910. Za potrditev tega pisanja, se ustavimo v Ljubljani pri Lizi Hribarjevi, ki v Prečni ulici s svojim kiparskim mojstrstvom dopolnjuje lepo število življenskih križev.

V njenem ateljeju je imela tudi glina svoj vonj, ne sicer izrazit, ampak poseben, z nikomer primerljiv. Ves prostor je dišal, kot, da bi bil napolnjen s to sivo zemljo. Na

delovni mizici so se majhni ilovnati zgnetki spreminjali v faze začetnega oblikovanja, kiparkina duhovna moč se je z ustvarjalnostjo pretakala skozi roke v glino. Nastajali so liki s svojo razpoznavnostjo; eni so dobili mladost, nekateri so morali biti starčevsko utrjeni, z bradami. Oblačila so se v gubah krotovičila okrog njihovih teles; ilovnate postave so se predstavile s svojimi značaji.

Nadpovprečno nagnjenje do umetniškega izražanja je marsikdaj najti tudi v družinski dediščini, seveda z dopolnilom študija in pridnega dela. To naj bi bilo iz prvih listov skicirke Lize Hribarjeve. Takrat, ko je bila Lizina pomlad, so se vse njene mladostne želje usmerile k umetnosti oblikovanja. Po obveznem šolanju je morala še »pospraviti« s trgovskim tečajem, saj ji je stara mama, v skrbi za primerno prihodnost, venomer dopovedovala, da od »tega pacanja« res ne bo mogla živeti. Stvari so se uredile in tako obrnile, da je začela s študijem kiparstva in slikarstva pri prof. Šantlu, potem pa še pri Šubicu in Severju v Ljubljani. V letih 1931–1936 je s študijem nadaljevala na dunajski akademiji pri prof. H. Zitiju in F. Kitu. Opravila je še specialko za obdelavo in oblikovanje v bronu. Za mlado umetnico je bil tisti čas neustavljiv, hitela je k znanju. Dolgo časa se je izpopolnjevala tudi drugod v Evropi. Odšla je v Nemčijo, Italijo in Francijo. Uspešno se je lotila rezbarskega pouka in praktičnega dela pri mojstru Resmanu v Radovljici.

Zatem so sledila dolga leta ustvarjanja v glini, bronu in v lesu. V tem velikem delovnem opusu so nastali portreti, praktični predmeti kot so razne svetilke, rojstna znamenja. Prevladujejo pa religiozni motivi, to so razpela s Kristusom, jaslice, upodobitve Marije in nekaterih svetnikov, razni simboli. Veliko teh kiparskih del je postavljeno po cerkvah na slovenskih tleh in v tujini.

Prav tako se je tudi Lizina mati uspešno predstavljala v umetniškem izražanju, predvsem v miniaturnem portretiranju v slonovini. Naredila je prave zlahtne mojstrovine, ki jih je imela priliko občudovati tudi pesnica Lili Novy, ki je v tistem času, kot dobrodošla gostja, veliko prijateljela z družino.

Povojne razmere Lizi Hribarjevi niso bile naklonjene; z družinskimi obveznostmi in skrbmi je svoje delo nadaljevala z velikimi napori in prilagodljivostjo. Leta 1947 je postala članica Društva oblikovalcev Slovenije, nekaj časa je bila tudi med člani Društva likovnih umetnikov in med prvimi pobudni-

ki ustanovitve posebne trgovine Dom, za prodajo izdelkov domače obrti. – Pred leti je prišla kar cela deputacija iz Kroke z željo, da jim bi kiparka naredila kašne posebne in velike jaslice, k knjim pa bi še postavili kolednike. To bi naj bila kroparska posebnost. V božičnem času se naj bi tako spominjali časov na koledovanje, ko so Kroparji hodili po okoliških vaseh prosit pomoči in majhnih darov. Od teh »kroparskih« jaslic naprej se je Liza Hribarjeva usmerila v oblikovanje jaslic različnih oblik in razsežnosti. Značilne so njene hišne jaslice, oblikovane v enem kosu. Na ta način izdelane, so primerne za majhen prostor. Za jaslice, ki imajo ločene, posamične figure, je potreben večji prostor in tudi cena je težje dosegljiva.

Izdelek, oblikovan v glini, se mora, ko se dovolj osuši, odtisniti v kalup. To je model, v katerega se kasneje, po skrbni obdelavi in korekturi odlije odlitek, to je kopija originala. Odlitki se morajo žgati v posebni peči, pri določeni temperaturi. V kiparstvu je ilovica osnovni material; z njeno kvaliteto se pohvalijo v okolici Kamnika in Komende, od koder jo dobiva tudi kiparka Hribarjeva.

Skoraj vsak dan je prekratek zaradi prenapolnjenega delovnega urnika. »... ko so otroci zlezli iz plenice, sem se v to svoje delo še bolj poglobila. To ustvarjanje mi je nekako moje drugo bitje. Seveda, dopoldne sem gospodinja, mati, perica in še vse znosim skupaj, popoldne se pa preoblečem in se podam v svoj brlog, v atelje. Vidim, da lahko samo s takim načinom ureditve dela naredim vsaj nekaj od tistega, kar bi sicer zmogla. Tako se ukvarjam s to umetnostjo, poznam pa sošolke in prijateljice, ki nimajo nobenega posebnega razvedrilnega dela, vendar imajo zelo kvalitetne vrline in s svojo prijaznostjo in ljubeznivostjo pomagajo onemoglim in betežnim v domovih za ostarele. Zdi se mi, da je to zelo lepo, da, če že nimam kakšnega posebnega talenta, kakorkoli pomagaa drugim«.

Nekaj del akademske kiparke Lize Hribarjeve, več jih je v privatni lasti, je bilo predstavljenih na razstavi, ki je bila odprta na predvečer Svetovnega slovenskega kongresa v Ljubljani. Razstava je bila na njenem domu in je resnično izžarevala domačo, slovensko in popolno umetniško raven.

Pri stari, pognjeni, z ilovico obloženi mizici je s svojimi ljudmi iz gline. Vsak dan je tam, do večera; to je samo njen svet. Ne trkajte!

Ančka Tomšič

»LEDENIŠKI MOŽ« JE BIL PASTIR

Septembra leta 1991 so v Otztalskih Alpah, na višini nekaj več kot 3000 m, prav na meji med Tirolsko (Avstrijo) in Italijo, ob robu ledenika našli povsem ohranjeno truplo moškega iz pozne mlajše kamene dobe (pred približno 5000 leti). To je znanstveno izredno zanimiva najdba. Dozdaj so sicer odkrili nekaj ohranjenih trupel »močvirskih ljudi«, predvsem v Severni Evropi, kjer je veliko močvirij. To so bili ljudje, ki so po nesreči zašli v močvirje, se utopili in zaradi pomanjkanja zraka v vodi niso strohnili. Po naključju so jih po dolgi stoletjih odkrili. Take najdbe so zelo pomembne, saj omogočajo, da po raziskavah spoznamo kake rasti so bili ti ljudje v svojem času, s čim so se hranili, kako so se oblačili, kakšne bolezni so imeli in podobno.

Do danes pa še nikoli niso odkrili človeka, ki bi ga smrt doletela v visokih gorah in bi se njegovo truplo nepoškodovano ohranilo v »večnem« ledu do naših dni. Kako je umrl tirolski »Otzi«, kot ga po kraju najdbe ljubkovalno imenujejo, se za zdaj, ko raziskave še trajajo, ne ve. Domnevajo, da ga je v pozni jeseni presenetila nenadna nevihta. Na ta letni čas sklepajo zato, ker so pri njem našli presen plod črnega trna. Varstvo je iskal v večji skalni razpoki na travi, nato pa je popolnoma izčrpan omedlel in umrl. Če je zmrznil, se bo dalo najbrž ugotoviti, ko bodo pozneje raziskovali njegove dobro ohranjene notranje organe. Domnevajo, da so po neurju nekaj tednov pihali za tiste kraje značilni topli alpski vetrovi (fen), ki so truplo izsušili (mumificirali), nanj je nato padel sneg, ki se je spremenil v trdni led in je truplo varoval več kot 5000 let. Čezenj so brez škode potovale ledeniške plasti. Da se je truplo ohranilo, je rezultat prav nenavadnih okoliščin.

Takoj po najdbi so domnevali, da je bil Otzi lovec ali pa iskalec dragocenih rud (rudosledec). Vendar pa vse, kar je imel ob smrti pri sebi, bolj kaže, da je bil pastir ovc in koz na visokih planinah. Tako pa se bistveno spremeni dosedanje mnenje, da so pred 5000 leti bile sicer že poseljene doline, ne pa še višje ležeči hribi. Po tej najdbi kaže, da je bila poselitev precej višja, kar je bilo doslej povsem neznano.

Otzi je bil ob smrti star okoli 35 let, kar je za mlajšo kameno dobo sorazmerno viso-

ka starost. Bil je vitek in je imel okoli 9 cm dolge lase. Oblečen je bil v kožuh in je imel tesno zavezane čevlje, v njih pa debelo plast sena. Tako je bil dobro zavarovan proti mrazu. Za presojo njegovega dela, ali je bil pastir, lovec ali rudosledec v planinah, so najpomembnejši predmeti, ki jih je nosil s seboj in kažejo, da je nameraval dlje bivati v visokogorskem svetu. Okoli njega so bili ostanki lesenega nahrbtnega nosila, visoka valjasta doza iz brezove skorje (najbrž predvidena za zaloge živeža). Za delo je imel kamnit nož z lesenim ročajem, usnjeni tul je vseboval 14 pušic in nekaj kremenjakovih osti. Presenetljivo pa je, da sta bili dokončno pripravljeni le dve puščici, tako da so jima bila na zadnjem koncu spiralasto priplepljena ptičja peresa. Tudi lok iz tisovega lesa še ni bil dodelan.

Za določitev starosti je najpomembnejša posebna sekira iz čistega bakra, kar pomeni, da izvira iz bakrene dobe, ko še niso znali izdelovati bolj trdega bronu. Ročaj je bil seveda lesen, dobro izdelan, sekira je bila vanj vstavljena s kitom in prevezana z usnjenimi trakovi. Imel je nekaj lepila v stisnjeni vrečici za popravilo sekire. Seveda je imel dve kresilni gobi in kamen za drgnjenje – pridobivanje isker oziroma ognja. Med temi praktičnimi predmeti je bil na videz povsem brez koristi čop iz zviti usnjenih vezalk na kamnitem biseru, ki nakazuje neznan predstavi svet. Je bil le igračka, da je človeku hitreje mineval čas ali pa varovalni amulet? Na to mistično področje kaže tudi tetoviranje na telesu. Na kolenu je imel križ, na hrbtu pa so bile črte v skupinah po tri ali štiri. Te mu je moral vtetovirati nekdo drug. Če imajo ta znamenja religiozno ozadje ali so le znak pripadnosti neki skupini, doslej niso mogli ugotoviti. Obleka je bila izdelana kar »strokovno«, sam pa je reztrganino grobo potegnil skupaj z nitjo, izdelano iz zviti sladkih trav, ki še zdaj rastejo v hribih.

Ker je bila Otzijska lovska oprema sorazmerno skromna in nedodelana, imel pa je precej drugih predmetov, domnevajo raziskovalci, da je bil pastir. S tem pa se gospodarska izraba visokogorskega sveta s pašo premakne v daljnjo preteklost.

J. M.

KRONIKA

SLOVENIJA SE JE PRIDRUŽILA DRUŽINI NARODOV

Dne 22. maja 1992 je predsednik generalne skupščine OZN Samir Šihabi razglasil Republiko Slovenijo za 176. polnopravno članico te svetovne organizacije. Za Slovenijo je bil to zgodovinski dan, o katerem bi mogli komaj sanjati. Pred stoletdesetimi leti v pomladi narodov se je s političnim programom Zedinjene Slovenije začela ta dolga pot, se nadaljevala z delovanjem političnih strank, s tabori, z majsko deklaracijo, kasneje z združitvijo in avtonomističnim programom SLS v stari Jugoslaviji. Revolucija in njej sledeča »diktatura proletariata« je zatlra vsako demokratično gibanje in o kakšni slovenski samostojnosti v času partijske oblasti ni bilo niti mogoče misliti. Šele popoln polom komunistične oblasti, ki je zajel vso Vzhodno Evropo, je sprožil pobude za neodvisnost. Sledili so pomembni dogodki: večstrankarske volitve pred dobrima dvema letoma, nato do plebiscita o neodvisnosti, pred dobrim letom do napada JLA, po odhodu jugoslovanske vojske iz Slovenije do prvih mednarodnih priznanj in naposled do vstopa Slovenije v družino narodov; tako smo v dveh letih prehodili skoraj celo stoletje.

Članstvo v OZN pomeni za Slovenijo zares veliko; šele sedaj se bo mogla včlanjevati v mednarodne ustanove, posebno v denarne, predvsem v Mednarodni denarni sklad in Svetovno banko, kar ji bo odločilno pomagalo zdraviti bolno gospodarstvo in skrbeti za socialno blaginjo. Seveda bo morala tudi prispevati k skupni družini z denarjem, demokratičnim vedenjem in dejavnim sodelovanjem.

SLOMSKU V ČAST

Konec septembra 1991 je bila v Mariboru »Slomškova nedelja«. Ob odkritju Slomškovega spomenika v parku pred stolnico se je zbral vrh slovenskega političnega in cerkvenega življenja. Odkritje spomenika Antonu Martinu Slomšku na trgu, ki je že doslej imel njegovo ime in simbolično povezuje stolnico, Slovensko narodno gledališče in univerzitetno knjižnico, so vsi govorniki označevali kot simbolično poplačilo dolga vseh Slovencev do moza, ki je na Štajerskem ubranil in ohranil slovenstvo. V duhu Slomškovega svarila: »Kdor svoj materin slovenski jezik pozabi, malopridno svoj talent zapoklje.« so vsi govorniki pred začetkom slovenske maše na prostem opozarjali na pomen škofa, ki je z odločitvijo izpred 131 let, da sedež lavantinske škofije prenese iz Svetega Andraža v Maribor, zakoličil slovensko severno nacionalno mejo, utemeljil slovensko šolstvo v tem mestu in 30 tisoč Slovencev, ki jim je pretila germanizacija, pokazal, kje so doma.

Po pozdravnem nagovoru mariborske županje Magde Tovornik je v imenu slovenske vlade o Slomškovem pomenu govoril minister Peter Vencelj, ki je izrazil priznanje slovenski cerkvi, da je v svojih katakombah ohranjala spomin in dela Slomška. »Upam in želim, da so za nami časi, ko ni bilo natisov Slomškovih knjižnih del in so bili Slomškovi spisi izloženi iz ljudskih knjižnic. V istem času pa smo tiskali na metre drugačnih knjig in se oprijemali idej, ki so nas odtrgale od zdravih korenin naših prednikov in ki so globoko prizadeli naš moralni in narodni čut.«

Spomenik je odkril predsednik Republike Slovenije Milan Kučan. Ob spomeniku je poudaril, da so se v našem duhovnem življenju morale zgoditi spremembe, enake tevtonskim spremembam v naravi, da smo lahko v interesu zgodovinske resnice in skupne odgo-

vornosti za našo prihonost popravili krivico temu velikemu Slovincu. Pripisal mu je zasluge za zakoličenje severne slovenske meje, ki jo je pet desetletij po njem obranil general Rudolf Maister s slovensko vojsko. Zaradi Slomškovega duha v Mariboru je Hitler zaman vpil: »Napravite mi to deželo zopet nemško!« »Naroda, v katerem je prisoten Slomškov duh in Maistrov pogum ni mogoče pokoriti...« je dejal Milan Kučan. Spomenik je blagoslovil šesti Slomškov naslednik na škofijškem sedežu v Mariboru škof Franc Kramberger, ki je v svojem nagovoru dejal: »Živimo v času, ko nekateri veliki in mali narodi podirajo spomenike preteklosti. Sramujejo se jih, ker so bili spomeniki ideologij ali postavljeni nečloveškemu totalitarizmu. Rušijo jih, ker jih je postavila laž, ukaz in kult osebnosti. Tu smo postavili spomenik škofu Antonu Martinu Slomšku, ne da bi uganjali kult osebnosti, saj bi se pregrešili zoper njega samega. Tega spomenika ni postavila laž, tudi ne ukaz, marveč 130-letna hvaležnost slovenskega ljudstva ga je postavila, in priznanje resnice, o kateri se ni smelo govoriti 50 let, ga danes odkriva.

Naslednje dni so se vrstile še druge prireditve, s katerimi je Maribor počastil svojega prvega škofa. V Univerzitetni knjižnici so predstavili knjigo Kulturni pomen Slomškovega dela, ki jo je napisal profesor dr. Jože Pogačnik, zatem je bila v mariborski stolnici Slomškova tridnevna, v Kazinski dvorani Slovenskega narodnega gledališča je bila slavnostna akademija, s katero se je mesto Maribor poklonilo svojemu prvemu škofu, dr. Bruno Hartman je v slavnostnem govoru poudaril, kaj vse dolguje Maribor škofu Slomšku. S pridobitvijo škofijskega sedeža je mesto dobilo življenjskih moči, da je postalo narodno, upravno in politično središče štajerskih Slovencev. Z ustanovitvijo popolnega bogoslovja so bili položeni temelji Univerzi; Slomšek je ustanavljal knjižnice, čitalnice, društva, bratovščine, itd. Slomšku v čast.

Razstava Slomšek 1992 – odprli so jo 29. maja 1992 – je pomenila osrednji slovenski kulturni dogodek leta. »Nacionalna razstava o A. M. Slomšku« je bila odprta v pokrajinskem muzeju. Razstava, ki so se je udeležili pomembni domači in tuji predstavniki, je želela ustvariti podobo o Slomškovem življenjskem cilju, času, o njegovih stiskah in dragocenostih. Ob otvoritvi je rekla županja Tovornikova: »Maribor in vsi Slovenci s to razstavo zaključujemo svoj stoletni molk, ko nismo govorili o delu in času Antona Martina Slomška.« Slomšek je bil človek, ki je bil globoko prepričan, da božja ljubezen ljudi zbližuje in jih v svobodi združuje. Spoznal je nujnost svobode duha z izobraževanjem, spoznal je tudi pomen kulture kot temelja družbene prenove, s tem je eden od duhovnih očetov sedanje države Slovenije. Razstava je bila sklep jubilejnih prireditev velikemu in zaslužnemu škofu Slomšku, visokemu cerkvenemu dostojanstveniku, prvemu mariborskemu škofu, narodnemu buditelju, pesniku in pisatelju, vzgojitelju in pedagogu, ki se je neizbrisno zapisal v zgodovino slovenskega naroda. Bogato razstavljeno gradivo bo pobuda za nadaljnje raziskovanje Slomškovega dela in življenja. Na razstavi so bili dokumenti, razne listine, knjige, Slomškovi portreti, štajerska in v precejšnji meri Slovenija v preteklem stoletju. Razstava je odkrila življenje in delo velikega Slovenca, ki je bil neposredna preteklost za pol stoletja porinila v molk kot klerikalca, kot konservativca in celo narodu neljubo, lahko bi rekli, celo sovražno osebnost. Razstava je odkrila resnico, resnico o slovenski verski, kulturni izobrazbi, narodnosti in državnosti, oglasila se je slovenska identiteta. Slomšek je bil glasnik vsega tega. Ob tej razstavi je mariborski škof povabil zlasti mladino, naj na široko odpre oči, da bo videla in razumela, kje so korenine

naše kulture, omike, narodnosti, iz katere morejo pogrnati vezi za evropsko in svetovno skupnost narodov in držav.

ODMEVI NA STOLETNICO SMRTI VELIKEGA JEZIKOSLOVCA FRANA MIKLOŠIČA

Čprav smo o stoletnici smrti našega največjega jezikoslovca Franca Miklošiča že pisali v Koledarju za leto 1991, so spominu velikega slavista in enega največjih znanstvenikov dunajske univerze po mnogih svetovnih univerzah posvetili posebne programe, predavanja, simpozije in razprave o problematiki najzanimivejših znanstvenih področij Miklošičevih del.

Marca lani (1991) se je najprej Avstrijska akademija znanosti in umetnosti na Dunaju na dan stoletnice njegove smrti poklonila spominu Franza Ritterja von Miklosicha, svojega rednega člana, profesorja, dekana filozofske fakultete in rektorja Univerze na Dunaju. Obe slovenski univerzi in Slovenska akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani so junija 1991, v dneh razglasitve državnosti slovenskega naroda, z mednarodnim simpozijem proslavile jubilej Franca Miklošiča v Ljubljani: ob koncu leta pa je – v okviru konvencije »Ameriškega združenja učiteljev slovanskih in vzhodnoevropskih jezikov« – zasedala v San Franciscu ameriška družba za slovenske študije in posvetila spominu velikega Slovenca poseben program o njegovem zgodovinskem prispevku k razvoju svetovne slavistike. Na programu so bila predavanja o življenju in delu Franca Miklošiča, pogled na sintakso slovanskih jezikov v Miklošičevi Primerjalni slovanski slovnici in Miklošičev prispevek k slovanskemu besedotvorju. Vsa predavanja so spremljale živahne razprave o problematiki najzanimivejših znanstvenih področij Miklošičevega jezikovnega in slovničnega dela.

ZAVOD SV. STANISLAVA S KLASIČNO GIMNAZIJO V ŠENTVIDU BODO OBNOVILI

Ob napadu na Jugoslavijo 6. aprila 1941 so bile v zavodu počitnice. Kmalu po vrnitvi dijakov s počitnic so del zavoda zasedli italijanski vojaki. Dne 28. aprila, po četrti popoldanski uri sta prišla v zavod dva oficirja gestapa in sporočila vodstvu, da se mora v eni uri, dijaki pa v dveh urah umakniti iz zavoda. Vsakdo je smel odnesti le nekaj osebne lastnine. Tako je vse zavodsko imetje prešlo v nemške roke. Večina je bila za vedno izgubljena; v zavodu so med drugim ostale dijaške in profesorska knjižnica, zemljepisna in zgodovinska zbirka, naravoslovna zbirka, moderno urejena tolovadnica, bogata zbirka glasbenih instrumentov itd.

Jeseni 1941 so se dijaki preselili v nedograjeno Baragovo semenišče, gimnazija pa v prostore uršulinske gimnazije. Z dopisom Narodne vlade 4. junija 1945 je bilo prekinjeno delo vseh privatnih šol in tako tudi škofijske klasične gimnazije, ki je v času svojega delovanja dala Slovincem štiri šofe, več kot 20 univerzitetnih profesorjev, čez 300 duhovnikov, celo vrsto strokovnjakov raznih poklicev, umetnike, pesnike, pisatelje, slikarje, skladatelje, arhitekte itd. V zavodu so poučevali profesorji, ki so imeli po dve fakulteti. Po odhodu nemškega okupatorja je bilo prve povojne mesece tukaj taborišče za vrnjene domobrance in begunce. Od tod so jih vodili k breznom v Kočevski rog in v okolico. Ob koncu vojne se je v zavodu naselila vojska, ki je težila za tem, da zavod spremeni v eno največjih vojašnic na Slovenskem. Po osamosvojitvi so se razmere temeljito spremenile in zaradi izjemnega pomena, ki ga je imel

zavod s prvo popolno slovensko gimnazijo, kot je dejal nadškof Šuštar ob obisku, bo treba s pieteto premisliti o njeni nadaljnji usodi. Na temelju sklepa izvršnega sveta Slovenije z dne 28. decembra 1991 sta ljubljanski nadškof dr. Alojzij Šuštar in slovenski minister za obrambo Janez Janša podpisala dogovor, s katerim je Zavod sv. Stanislava v Šentvidu in del pripadajočega zemljišča po 51 letih spet v rokah ljubljanske nadškofije. Dogovor je bil podpisan dne 3. aprila 1992.

Že naslednji mesec je bil ustanovljen odbor, ki naj bi skrbel za priprave na obnovo te pomembne vzgojne in izobraževalne ustanove. Če se bodo uresničili načrti, bo škofijska klasična gimnazija začela delovati prihodnjega jesen. Kratkoročni cilj odbora je štiriletna gimnazija odprtega tipa s klasičnim programom izobrazbe. Sestavljen bo tako, da bo dijakom omogočil nadaljevanje študija na katerikoli fakulteti. Dolgoročno pa si je odbor zastavil ustanovitve osemletne gimnazije. Vanjo bi učenci prišli po končanem četrtem letu osnovne šole.

Pri vsem tem se seveda odpira vprašanje obnove, saj bo stavbo treba obnavljati postopoma. Že tako opustošeno stavbo je Jugoslovanska ljudska armada pred odhodom še temeljito razdejala. Ker finančnih sredstev za popolno obnovo šentvidske klasične gimnazije ljubljanska škofija ne bo zmogla, bo stavbo treba obnavljati postopoma. Najnujnejša sredstva bo skušala dobiti iz premoženja, ki ji bo vrnjeno in prek Jegličevega sklada, ki naj bi povezal Slovence doma in po svetu v dobrotelnosti za novo gimnazijo. Po današnjih ocenah bi za obnovo vse stavbe potrebovali najmanj 21 milijonov mark.

Nova gimnazija naj bi prihodnje leto odprla dva ali tri oddelke. Vpisali se bodo lahko fantje in dekleta. Gimnazija ne bo »elitni zavod« bogatih, saj je tudi nekdanja omogočala predvsem študij revnih.

HERDERJEVA NAGRADA ZMAGI KUMER

Na dunajski univerzi so 5. maja letos v navzočnosti avstrijskega državnega predsednika dr. Waldheima slovesno podelili letošnje Herderjeve nagrade zaslužnim znanstvenikom in umetnikom iz vzhodne in jugovzhodne Evrope. Ob raziskovalki slovenske ljudske pesmi in narodne dediščine je pred leti dobil to nagrado tudi dr. Niko Kuret. Herderjeva nagrada je pomembno mednarodno priznanje, ki ga ustanovitelji podeljujejo za pospeševanje kulturnih zvez z vzhodno in jugovzhodno Evropo osebno, ki so vidno udeležene pri ohranjanju in krepitevi evropske kulturne dediščine v duhu mirnega sporazumevanja med narodi. Sredstva za nagrado prispevata Goethejeva ustanova v Baslu in hamburška ustanova F. V. S. Nagrada znaša 30.000 nemških mark, hkrati pa na predlog nagrajencev prejme štipendije v višini 15.000 nemških mark tudi sedem nadarjenih mladih znanstvenikov ali umetnikov. Med temi je letos tudi Robert Verčon iz Ljubljane.

V pozdravnem govoru je rektor dunajske univerze dr. Alfred Ebenbauer poudaril, da so Herderjeve nagrade tudi po zlomu totalitarizma v vzhodni in jugovzhodni Evropi še vedno potrebne. Meje med ideologijami so sicer padle, toda miru, zlasti v tem delu Evrope, ni. V nekem pogledu so meje med narodi in državami danes še večje, Evropa je zato na prelomnici. Ali bo postala mešanica reakcionarnih sil, ki se bijejo med seboj ali pa bo za našega stoletja kolektivnih zločinov in neodgovornosti znala zrasti v humanistično solidarnost 21. stoletja.

V imenu vseh nagrajencev se je za podeljena odličja v izvrstni nemščini zahvalila slovanska nagrajenka dr.

Zmaga Kumer. Poudarila je, da je Herderjeva ideja povezovanja med narodi danes aktualnejša kot kdaj prej. Pri tem je opozorila na zgodovinsko pomembno pobudo evropske solidarnosti, kot jo je med drugim zbirko Glasovi narodov v pesmih leta 1807 sprožil Johan Gottfried Herder, ki je s svojimi spodbudami vplival tudi na razvoj slovenske duhovnosti. Na pragu 21. stoletja stojimo na usodni orelomnici, ko se moramo odločiti bodisi za življenje ali smrt. Samo če bodo povezovalno zazvevale v velikem zboru narodov pesmi velikih in malih, lahko že upamo v mirno prihodnost in v humane cilje nove Evrope duha.

POSVETITEV SLOVENSKEGA NARODA MARIJI

Slovenski škofje so na svoji seji v Ljubljani 21. januarja 1992 sklenili, da po mednarodnem priznanju Slovenije posvetijo slovenski narod Mariji. Posvetitev je bila na praznik Marijinega vnebovzeta 15. avgusta 1992. Priprava na posvetitev je bila v maju, predvsem pa med binkoštno devetdnevno. V posebnem priročniku so izšla navodila v pomoč na to pripravo. Posvetitev je bila v naših treh največjih Marijinih svetiščih: Brezje ter Ptujška gora in Sveta gora. Kateri pa ne bodo mogli romati v te božjepotne cerkve, naj se posvetijo isti dan v župnijskih cerkvah. Bolniki in starejši, ki ne bi mogli v župnijsko cerkev, naj bi se posvetili doma, je zapisano v navodilih. Posvetitve naj bi se udeležili tudi naši rojaki v zamejstvu in zdomstvu. Tako naj bi se slovenski kristjani hkrati izročili Marijinemu materinskemu varstvu in po njej obnovili svojo zvestobo Jezusu Kristusu, njenemu Sinu in našemu Odrešeniku.

VIŠARSKO SREČANJE TREH SLOVENIJ

Kljub vojni, ki je mnoge udeležence odvrnila od višarskega srečanja treh Slovenij, je do tega srečanja prišlo 4. avgusta 1992. Med udeleženci je prednjačila Slovenija. Poseben dogodek prve avgustovske nedelje na Višarjih je bilo srečanje treh Slovenij: zdomske, zamejske in matične. To srečanje, ki je bilo že tretje po vrsti, je spet pripravil Svet slovenskih krščanskih izseljencev. Imelo je dva dela: študijski in bogoslužni. Mali slovenski dom, ki stoji v zavetju višarske cerkve in so ga nedavno kupili naši rojaki iz zahodne Evrope, da bi tako utrdili slovensko prisotnost tod, ki stoji v zavetju višarske cerkve in so ga nedavno kupili naši rojaki iz zahodne Evrope, da bi tako utrdili slovensko prisotnost tod, je bil za predavanja veliko premajhen. Predavanjem in zanimivemu pogovoru je sledilo bogoslužje pred Marijinim milostnim kipom. Ob somaševanju desetih duhovnikov je bogoslužje vodil ljubljanski nadškof dr. Alojzij Šuštar v polni cerkvi.

VELIKI ROMAR

Že ob vsakem novem letu ležijo na papeževi delovni mizi številni načrti pastoralnih obiskov, romanj, srečanj in pogovorov, novih okrožnic in raznih dokumentov, ki jih pripravlja sam in pri katerih sodelujejo tudi njegovi najbližji sodelavci. Papež Janez Pavel II. je postal državljani sveta, svetovni popotnik, vnet misijonar, neutrujen oznanjevalec, da bi čim več ljudi spoznalo Kristusa in sprejelo njegovo odrešujoče oznanilo. Že 54-krat se je odpravil po svetu, zraven pa je treba prišteti še 102 obiska po Italiji. Na vseh teh popotovanjih, romanjih in srečanjih se je papež pogovarjal o mnogih preceh vprašanjih znotraj in zunaj Cerkve, ki zahtevajo tehten premislek, predvsem pa navdih Duha.

Na nekaterih področjih ostaja neomajen branik: (ko je treba braniti dostojanstvo človekovega življenja in ga zavarovati pred nenaravnim poseganjem, skrbeti za varnost in toplino družine, zagotoviti mir na ogroženih področjih, pomagati najrevnejšim. Za marsikoga je včasih trda in boleča njegova beseda, vendar jasna in odresilna.

V Afriki je bil papež letos dvakrat: prvič je bil tam od 19. do 26. februarja, ko se je ustavil v Gambiji, Gvineji in Senegal. Povsod je nastopal kot glasnik evangelija pravičnosti, miru in svobode, povsod so ga škofje in verniki prosili, naj pomaga pri reševanju afriške splošne krize. »Povejte afriškim vladam, da so reforme, ustvarjene s krvjo, nesmiselne.« S temi besedami je gvinejski škof Robert Sara pri maši na stadionu v glavnem mestu gvineje Konakri prosil papeža Janeza Pavla II., naj pomaga pri reševanju afriške splošne krize. Afriški voditelji naj končno prenehajo z bratomornimi vojnami in zgradijo resnično demokracijo. V Gvineji je doslej pribežalo okoli pol milijona beguncev iz sosednje Liberije in Sierra Leoneje, državljanska vojna pa divja tudi v Somaliji in Sudanu. Papež je to bič francoske kolonije, ki se še ni opomogla od dvajsetletne diktature Ahmeda Seku Turcya, spodbujal pri njenih političnih in gospodarskih reformah. Dogodek papeževga potovanja po tem delu Črne celine je bil postanek na otočku Gorée v zalivu pred Dakarjem, glavnim mestom Senegala. Nizozemsko ime otoka pomeni »dober pristan«: z njega so v te dele Afrike prišli prvi oznanjevalci evangelija. Domačine pa ta otoček spominja na žalostne čase suženjstva; semkaj so namreč evropski krščanski kolonialisti (portugalski, nizozemski, angleški in francoski) vodili uklenjene tisoče Afričanov, jih tu vkrcali na ladje, in jih kot sužnje prepeljali v Ameriko. Na otoku še vedno stoji nekdanja Hiša sužnjev, ki jo je obiskal papež in se je na njenem pragu molče in zazrt v daljavo ustavil polnih sedem minut. »Gorée, simbol evangelija,« je dejal nato v krajšem nagovoru, »je na žalost tudi simbol strahotne zablode tistih, ki so brate in sestre, katerim je bil namenjen evangelij svobode, napravili za sužnje.« Nadaljeval je: »Iz tega afriškega svetišča črne žalosti kličemo odpustanje neba,« potem pa je vse spodbudi, da se odločno uprejo »novim oblikam suženjstva, kot organizirane prostitucije, ki nesramno izkorišča revščino tretjega sveta«. Afriškim škofom pa je na tem romanju večkrat dejal: »Črna Afrika vstopa v novo obdobje evangelizacije v okviru neodvisnosti vaših domovin.« Število pripadnikov katoliške vere v Afriki je od leta 1980, ko je Janez Pavel II. prvič obiskal to celino, zelo naraslo; zdaj jih je 89 milijonov, kar je petindvajset milijonov več kot pred desetimi leti. Zaradi naglega naraščanja pripadnikov katoliške vere namerava papež naslednje leto sklicati posebno sinodo afriških cerkva, katere se bo udeležilo več kot 500 afriških škofov.

Pastoralni obisk papeža Janeza Pavla II. v Braziliji je trajal od 12. do 25. oktobra 1991. Čudovita dežela z mnogovrstnim prebivalstvom, naravnim bogastvom in izjemno ugodnim podnebjem, bi bila lahko blagoslov za njenih 140 milijonov prebivalcev, dejansko pa jo tareta revščina in številne družbene težave. Več kot polovica delavcev prejema zelo nizke plače in številni Brazilci po izjavi njihovih škofov živijo na robu življenjskega minimuma. Samo 20 odstotkov Brazilcev razpolaga z 80 odstotki narodnega dohodka. Že tolikokrat napovedano zemljiško reformo vedno znova zaustavljajo pokvarjeni politiki, ki so povezani z bogatini. Revščina ljudi je povezana z vedno večjim številom nasilnih dejanj. Milijoni obubožanih malih kmetov se je iz notranjosti dežele zateklo v mesta, kjer se le še bolj množi proletarijat.

Prava vojska brezdomnih otrok, ki jo policija preganja in zatira, živi na ulicah vlemest od beračenja, tatvin, prodaje mamil in prostitucije. Študija »Akcije bratstva« je ugotovila, da v Braziliji vsakih pet minut umre deset otrok – od lakote.

V Braziliji je kar 90 odstotkov prebivalstva katoličanov. Katoliška cerkev je »Cerkev revežev«. Tako jo imenujejo zaradi njene skrbi zanje. V tej cerkvi je na poseben odmev naletela teologija osvoboditve, ki na vseh latinskoameriških tleh skuša s teološko mislijo odgovoriti na velike socialne izzive in nakazati pot iz njih. Zato brazilski škofje v svojih dokumentih in izjavah ob razčlenjevanju socialnega položaja prebivalstva zahtevajo od vlade temeljite družbene reforme in politične spremembe. V deželi primanjkuje duhovnikov in misijonarjev, to stisko rešujejo s tem, da zavzeti laiki pomagajo pri njihovem pastoralnem delu.

Višek papeževih pastoralnih obiskov je predstavljala udeležba na cerkvenih slovesnostih od 500. obletnici odkritja Amerike. V Santo Domingu se je srečal s člani latinskoameriškega škofovskega sveta CELAM-a, ki je sredi oktobra zasedal v tem mestu – o tem bomo poročali v prihodnjem koledarju – Pri pripravi na to zasedanje je še prišlo do različnega gledanja med apostolskim sedežem in delom latinskoameriških škofov. Papežovo potovanje v Brazilijo je odkrilo celo vrsto latinskoameriških težav, povezanih z revščino, lakoto in nerazvitostjo.

V Čenstohovi, znanem poljskem romarskem središču pod Jasno goro, je bil od 7. do 9. avgusta 1991 3. Mednarodni mladinski forum, na katerem se je zbralo okrog 300 predstavnikov približno osemdesetih narodov z vseh celin. Tri dni so ob predavanjih, delu po skupinah in molitvi odkrivali, kaj ljudem v različnih deželah pomeni pojem svobode, kaj je resnična svoboda, kako nas Kristus dejansko osvobaja današnjega svobodnjastva, ki je v bistvu oblika suženjstva, kot so na primer liberalizem, porabništvo, materializem. Pri tem so udeleženci lahko spoznali, kako mnogo je različnih poti, ki pa vse vodijo k enemu in istemu Bogu. Dne 15. avgusta pa je bil prav tako v Čenstohovi svetovni dan mladih. Zbralo se je okrog milijon in pol mladih ljudi z vsega sveta, največ iz Poljske, veliko pa tudi iz drugih vzhodnoevropskih držav, več deset tisoč ljudi iz Sovjetske zveze. Med to milijonsko množico je bilo tudi nekaj sto Slovencev.

Svetovnega dneva mladih se je udeležil tudi papež Janez Pavel II., ki je dva dni prej priromal v svojo domovino. Pred praznikom Marijinega vnebovzvetja je papeža ob prihodu iz njegovega rojstnega kraja Wadowic pričakalo okoli milijon tristo tisoč mladih. Govoril jim je o pomenu svetovnega dneva mladih in jih priporočil Mariji, da bi jim izprosila goreče sree, s katerim bodo prinašali vero rodovom, ki stopajo v tretje tisočletje. Ob koncu je mlade pozdravil v osemnajstih jezikih, tudi v slovenskem. Mladim slovenskim romarjem je dejal: »Mladim iz Slovenije kličem: Dobrodošli tu pri jasnogorski božji Materi. Naj vas ona vedno spremlja po poteh svobode, pravičnosti, solidarnosti in svetosti.« Na praznik Marijinega vnebovzvetja dopoldne je za vso množico papež daroval mašo. Mlade je povabil, naj postanejo graditelji novega sveta, utemeljenega na resnici, pravičnosti, solidarnosti in ljubezni. Na koncu maše je vse mlade izročil materi Mariji. Zbrane je nagovoril v 23 jezikih, tudi tokrat v slovenskem: »Dragi mladi! Naj se v vaša srca neizbrisno vtisne izkustvo vere, ki ste ga doživeli ob jasnogorski božji Materi. Naj vas spremlja presveta Marija.«

PAPEŽEV OBISK CERKVAM V DEŽELI FURLANJI-JULJSKI KRAJINI

Dne 30. aprila je prišel na obisk v deželo Furlanji-juljsko krajino poglavar rimsko-katoliške Cerkve papež Janez Pavel II. Namen obiska je bil predvsem pastoralen, vendar je zaradi zemljepisnega prostora, v katerem je potekal, dobil tudi širše razsežnosti. Mogočna starodavna bazilika v Ogleju je bila prva postaja papeževskega obiska, ki je trajal od četrtega, 30. aprila, do nedelje, 3. maja. Po prihodu z letališča Ronchi je odšel na oder ob baziliki, kjer so ga pozdravili predstavniki krajevnih oblasti. Sledil je prvi papežev govor: zbrane je povabil, naj kot potomci starodavne in slavne oglejske Cerkve postanejo apostoli nove evangelizacije. K somaševanju s papežem v oglejski baziliki so bili poleg škofov iz dežele Furlanji-juljske krajine povabljeni tudi škofje iz drugih škofij v sosednjih državah, ki so bile nekdanj povezane z Oglejem. Slovenskih škofov je bilo pet, vseh pa več kot 30. Somaševalo je tudi več kot 200 duhovnikov, med njimi tudi precej slovenskih s tostran meje.

Da tod živijo tudi Slovenci je bilo poudarjeno s slovenskim berilom in eno prošnjo za vse potrebe. Združeni pevski zbori iz Goriške so zapeli tudi dve slovenski pesmi. O Ogleju kot duhovni prestolnici Treh Benečij, Furlanije, Slovenije, Koroške, Istre in Hrvaške je v uvodu na začetku maše govoril tudi goriški nadškof Bommarco. V mašnem nagovoru pa je papež dejal, naj bo Cerkev v Ogleju tudi ob koncu 2. tisočletja kraj srečanja in sodelovanja med evropskim Vzhodom in Zahodom. Spodbuja naj k spoštljivemu odnosu do samostojnih posameznih narodnih skupnosti, njihovi odprtosti in solidarnosti. Da bo Evropa zopet našla svojo identiteto in enotnost, je nujno potreben prispevek vernikov, ki so zakoreninjeni v živi veri v Jezusa Kristusa. Naloga Cerkve je tudi danes, kot je bila v zgodovini, da življenjsko usodo ljudi postavi na temelje Kristusovega odrešenja. »To nalogo zaupam vam,« se je na zbrane vernike, duhovnike in škofo obrnil papež. V svojem govoru je dvakrat omenil Slovenijo, v govoru civilnim oblastem pa enkrat.

Po maši je papež s helikopterjem odletel v 70 km oddaljeni Pordenone, kjer se je začela druga postaja njegovega pastoralnega obiska. Drugi dan svojega bivanja na Furlanskem se je srečal z otroki, njihovimi vzgojitelji in starši. Dopoldne je na trgu ob razstavišču vodil somaševanje in med mašo nagovoril 30.000-glavo množico. V tovarni Zanussi se je popoldne srečal z delavci in predstavniki podjetnikov.

Govoril jim je o velikem pomenu dela, pravičnosti, solidarnosti, ki mora vladati na gospodarskem področju. Zvečer je s helikopterjem odletel proti Trstu, se nato napolnil na Vejno z znanim svetiščem Marije, pomolil pred Najsvetejšim in blagoslovil zbrane vernike. Z Vejne je pohitel v Trst, kjer se je na trgu pred stolnico sv. Justa srečal z mestnimi oblastmi, nato pa v stolnici s škofijskimi duhovniki, redovniki in redovnicami. Tržaški del obiska je bil neprijeten zaradi znanih napadov italijanskih skrajnežev, ki so že pred meseci grozili, da bodo papeža izžvižgali, če bo v Trstu spregovoril po slovensko. Pokazalo pa se je, da je bil papež dobro seznanjen z razmerami in s krivičnimi obtožbami, zato so vsi dobronamisleči ljudje z olajšanjem in odobravanjem sprejeli njegove pozive k sožitju različnih narodov, jezikov in kultur. O medsebojnem spoštovanju je govoril tudi pri maši v soboto na Velikem trgu ob morju, kjer se je zbralo tudi veliko Slovencev. Slovenska pesem je zadonela mogočno, prav tako pa tudi drugi deli bogoslužja, prebrani v slovenščini, zlasti še tedaj, ko je spregovoril papež sam in Slovence nagovoril s beseda-

mi: »Dragi slovensko govoreči bratje in sestre! Iskreno pozdravljam vas, ki imate tu svoje stalno prebivališče in ste skupaj z italijansko govorečimi verniki ena sama cerkvena skupnost, ene vere v Jezusa Kristusa. Zakaj on je naš mir, on, ki je iz obeh napravil en sam narod (Ef 2,14). Iskreno pozdravljam tudi vas iz bližnje Republike Slovenije, ki ste se tu zbrali, da bi se udeležili evharistične daritve, ki jo obhaja rimski škof, Petrov naslednik. Naj vas vse spremlja božji blagoslov in varstvo deviške Matere Marije.«

Kakor pri bogoslužju v Ogleju in v Rstu je bila navzoča slovenska pesem in govorjena beseda v Gorici, kjer je papeža na Travniku pred cerkvijo sv. Ignacija spet pričakala množica vernikov, med katerimi je bilo zelo veliko Slovencev; mnogi so prišli tudi iz Slovenije. Papež je v Gorici govoril predvsem o pomenu družine, ni pa pozabil omeniti tudi drugih težav, s katerimi se srečujejo v nadškofiji. Del govora je tudi tu prebral v slovenščini. V tem slovenskem pozdravu je dejal: »Iskreno pozdravljam slovensko govoreče vernike tukajšnje cerkvene skupnosti in vse, ki ste se tu zbrali ob tej posebni priložnosti. Vse vas, dragi bratje in sestre, spodbujam: zvesto ohranite verske vrednote in nenehno črpajte iz evangelija navdih za solidarno sodelovanje, ki ga vsi želijo in ki si ga prizadevate skupno uresničiti. Iskren pozdrav vam in vašim družinam!«

Zvečer tega dne je papež v goriški stolnici pred svetogorsko Marijo, ki so jo v ta namen prinesli s Svete gore, zmolil rožni venec. Zadnji dan svojega obiska – bila je nedelja – je papež obiskal še videmsko nadškofijo. V Vidmu se je srečal s 25.000 mladimi iz vseh štirih škofij. Po srečanju z mladimi je papež odšel v videmsko stolnico, kjer je prišlo tudi do edinega srečanja s predstavniki Slovencev. Skupina slovenskih beneških duhovnikov in laikov je po slovensko pozdravila Janeza Pavla II. in mu v dar izročila knjigo poljskega avtorja o beneškem narečju. Na papežovo vprašanje kdo so in odkod so, so mu s ponosom povedali, da že 1300 let živijo v teh krajih in da so ohranili vero in slovenski materni jezik.

PRAZNIK SLOVENSKE BESEDE

Tako bi lahko imenovali izid zadnje, pete knjige Slovarja slovenskega knjižnega jezika sredi novembra leta 1991. Izid tega dela dejansko krepi slovensko samozavest in SAZU (Slovenska akademija znanosti in umetnosti) slovenski državi ne bi mogla dati lepšega darila v letu njene osamosvojitve. Slovar je izreden znanstveni in založniški prispevek; skupaj s pripravami so ga kar tri desetletja ustvarjali sodelavci Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša. Znanstveno-raziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti in drugi ugledni jezikoslovci, izdala pa ga je Državna založba Slovenije. – Z zadnjo knjigo Slovarja slovenskega knjižnega jezika, ki zajema gesla od T do Ž – smo dobili celoten prvi večji enojezični razlagalni slovar sodobne knjižne slovenščine. Vse knjige, ki so od leta 1970 izhajale približno vsakih pet let (1975, 1979, 1985, 1991) prinašajo obdelanih nekaj nad 107.000 gesel in podgesel na dobrih 5000 straneh.

SPOMINSKE SLOVESNOSTI V ČAST JANEZU SVETOKRIŠKEMU

Kapucinski samostan v Vipavskem Križu in Pilo-ova galerija v Ajdovščini sta v začetku decembra 1991 pripravila slovesnost ob 300. obletnici izida prve knjige Svetega priročnika duhovitega pripovednika in bleščečega pridigarja Janeza Svetokriškega, Tobija Lionella. V samostanski jedilnici v Križu je bil pogovor šestih znanstvenikov, med njimi sta bila tudi dva njegova

redovna sobrata, v katerem so skušali osvetliti delo in življenjete pomembnega redovnika in ga postaviti v kulturni prostor tedanje Goriške in sosednjih dežel. V Pilonovi galeriji v Ajdovščini pa so odprli razstavo, ki je pomenila zanimivo dopolnitev pogovora. Med udeleženci pogovora je bilo sproženo vprašanje: ali naj v središču pozornosti postavljamo evangelijsko pridigo ali naj ga uvrščamo bolj med pripovednike, torej med začetnike slovenske proze.

ŠE O GALLUSOVEM LETU

Že v Koledarju za leto 1991 smo brali, da bo v tem letu brez dvoma središnji kulturni dogodek na Slovenskem praznovanje 400. letnice smrti največjega umetnika ali vsaj glasbenika, ki jih je dala naša zemlja. Kakor so na srečo ohranjeni skoraj vsa njegova dela, so nam pa toliko manj ohranjeni podatki o njegovem življenju.

Med pomembne dogodke v Gallusovem letu je vsekakor treba uvrstiti mednarodni simpozij o tem velikem umetniku, o katerem bi lahko rekli, da je bil doslej premalo cenjen in spoštovan v svetu, premalo znan tudi v slovenskih glasbenih krogih, kaj šele, da bi bil vsidran v najširšo kulturno zavest slovenskega človeka. V tem pogledu naj bi bilo leto 1991 prelomno leto, ki ga je tudi slovensko ministrstvo za kulturo razglasilo za Gallusovo leto. V tem letu smo z različnimi prireditvami, s predvajanjem njegovih glasbenih del, z znanstvenimi raziskavami in predvsem z mednarodnim simpozijem, želeli povedati in pokazati vsem Gallusovim sonarodnjakom, Evropi in svetu, a »želimo tudi z glasbo zbuditi in ljudeh čustva, ki so kulturnim bitjem bližja od grmenja topov in žvižganja raket«, kot je bilo zapisano v programu slovenskih prireditev, ki so se začele 19. oktobra z enodnevnim izletom po »Gallusovi spominski poti« (od ljubljanskega Gallusovega nabrežja, prek stiškega samostana, Ribnice, Idrije, Sentivške gore do Goriških Brd, pa do vrhunca teh prireditev v dneh od 21. oktobra do 24. oktobra, ko je v Cankarjevem domu v Ljubljani potekal mednarodni simpozij pod naslovom Gallus Carniolus in Evropska renesansa. Na simpoziju so sodelovali mnogi mednarodno uveljavljeni strokovnjaki, specialisti za glasbeno renesanso (prišli so iz Zürich, iz Heidelberg, iz Piacenze, iz Rima, Perugia, Prage, iz Zagreba in seveda iz Ljubljane. Ugledni glasbeni teoretiki so odprli vse več neznanih listov iz skladateljevega dela in življenja.

SPOMIN PESNIKA FRANCETU BALANTIČU

Slovesnosti, ki so jih v Kamniku pripravili ob 70. letnici rojstva Franceta Balantiča, so se končale z odkritjem spomenika v Novem trgu. Ves zadnji teden v novembru 1991 so se vrstile razne prireditve v spomin na najpomembnejšega pesnika v vrsti po vojni uradno nezaželenih ustvarjalcev. Največ zaslug za predstavitev Balantiča in njegovega pesniškega dela je imel njegov rojak profesor Pibernik, ki je posebej poudaril nekatere motive njegove poezije, zlasti pesnikovo zgodnjo slutnjo smrti. France Balantič je pred dobri petdesetimi leti – konec aprila 1941 – odšel iz Kamnika neznan in se šele zdaj, vsaj simbolno vrnil vanj. Spominsko mašo v kamniški cerkvi je daroval ljubljanski metropolit dr. Alojzij Šuštar: po maši se je pot spominskih slovesnosti nadaljevala v Srednji šoli Rudolfa Maistra s slavnostno akademijo, ki jo je pripravila občina Kamnik ob navzočnosti visokih predstavnikov slovenskega kulturnega, političnega in cerkvenega življenja. Slavnostna akademija se je začela z Zdravljico, sklenili pa so jo z Ipavčevno Slovensko serenado. Boris Kralj je umetniško interpretiral Balantičeve pesmi. V večernem mraku pa so

v Novem trgu ob siju bakel in bližnjega kresa odkrili spomenik Francetu Balantiču, ki ga je zasnoval in izdelal akademski kipar Drago Tršar. Spomenik je odkril minister za kulturo dr. Andrej Capuder, ki je poudaril, da bi morali Balantiču postaviti spomenik že danes. Mohorjeva družba je počastila spomun na Balantiča knjigo Tihi glas pisčali Franceta Balantiča.

SPOMINJAMO SE

Leto za letom se v Koledarju spominjamo predvsem vseh tistih, ki so bili z Mohorjevo posebno povezani kot njeni sodelavci, dalje vseh za narod na ta ali oni način zaslužnih mož in vseh, ki so vredni našega posebnega spomina. Med temi bi najprej omenil pokojnega profesorja **Viktoria Smoleja**. Njega smo se že s posebnim člankom spomnili v Koledarju za leto 1991 ob njegovi osemdesetletnici. Bil je izjemno delaven, garaški, temu primerno tudi razgledan ne le kot slovstveni zgodovinar in jezikoslovec, kot urednik raznih publikacij, prevajalec, slovarnik in odbornik uglednih ustanov, kot so Mohorjeva družba, Slovenska Matica, Slavistično društvo itd. Za njim ostaja bogata dediščina, ki bo v veliko pomoč tistim delovnim področjem, ki so pokojnega še posebno pritegovala in ga spodbujala h kritičnemu zbiranju gradiva. Kdorkoli bo kdaj hotel predstaviti Ksaverja Meška v njegovem zbranem leposlovnem delu, mu bo Smolejeva zapuščina skoraj edini kažipot. V tkanini slovenskega duhovnega življenja je vgrajena veliko Smolejevega dela, ki nas navdaja s spoštovanjem, zato ga homo ohranili v lepem hvaležnem spomenu.

Viktorijan Demšar, upokojeni komendski dekan, razgledan raziskovalec slovenske zgodovine in odlični poznavalec dediščine Petra Pavla Glavarja. Rodil se je 12. marca 1904, umrl pa je na prvi dan novega leta 1992. Po novi maši, ki jo je zapel 8. julija 1928 v Žireh, je kot duhovni pastir najprej služboval v Ljubljanski garniziji, zatem pa na Javorniku – Koroški Beli, v Srednji vasi v Bohinju, v Škofji Loki, v Ribnici, od leta 1946 pa je deloval kot župnik in pozneje dekan v Komendi. Med vojno je bil dalj časa zaprt, kot župnik pa je moral prestatati mnogo ponižanj s strani tedanje komenske in kamniške oblasti. V slovensko zgodovino se je zapisal kot raziskovalec komenske fare, z veliko prizadevanostjo je osvetlil življenje in delo Petra Pavla Glavarja; o tem je napisal več člankov v Glasniku slovenskega duhovniškega društva, v Kroniki, Družini, v Mohorjevem koledarju, Novi poti, Slovenskem čebelarju in še kje. Za Mohorjevo družbo je pripravil knjigo Slovenske pridige Petra Pavla Glavarja. Ivan Sivec je dekanu Demšarju posvetil roman In večno bodo cvetele lipe, iz hvaležnosti pri veliki pomoči pri pisanju romana; v knjigi mu je pisatelj v spomin zapisal: »Ko se vaša zvezda utrne, naj vam Bog povrne.« Bil je tudi Častni vitez malteškega reda za zasluge, ki si jih je pridobil pri odkrivanju zgodovine, povezane z malteškimi vitezi v Komendi. Na praznik vseh vernih rajnih 2. novembra 1991 so v kartuziji Pleterje pokopali p. Janeza Drolca, nekdanjega priorja pleterskega samostana. Pogrebne slovesnosti je ob navzočnosti sedanjega priorja Janeza Hollensteina, drugih menihov, sorodnikov, številnih škofijskih duhovnikov ter ob udeležbi vernikov vodil ljubljanski nadškof dr. Alojzij Šuštar.

V šestinosemdeset letu starosti je 24. oktobra 1991 umrl v Kamniku znani slovenski skladatelj, muzikolog, glasbeni zgodovinar in publicist ter operni direktor in akademski profesor **Vilko Ukmar**. Bil je eden tistih predstavnikov slovenskega skladateljskega rodu, ki je začel svojo pot pred drugo svetovno vojno in s svojimi ustvarjalnimi in organizacijskimi prizadevanji težil za preobrazbi slovenske glasbe in njeni višji ravni.

Vilko Ukmar se je rodil 10. februarja leta 1905 v Postojni. Prvo organizirano glasbeno vzgojo je dobil v škofjski klasični gimnaziji v Šentvidu nad Ljubljano. Poleg pevskega zbora, ki je štel preko 120 pevcev, so dijaki sestavljali orkester, razne komorne ansamble, omogočen jim je bil pouk različnih instrumentov. Študij glasbe je Ukmar nadaljeval tudi po maturi, ko se je sicer vpisal na pravno fakulteto, obenem pa tudi na ljubljanski Konservatorij. Po končanem pravu pa se je popolnoma posvetil glasbi in je študij nadaljeval na Dunaju ter v Zagrebu. Med letoma 1934 in 1939 je predaval glasbeno vzgojo na ljubljanskem Konservatoriju, nato na glasbeni Akademiji in zatem razen s predleskom, ko je bil od 1939 do 1945 direktor ljubljanske Opere, spet na Akademiji za glasbo (1946–1974) in na oddelku za muzikologijo Filozofske fakultete v Ljubljani (od 1962). Tako je številnim generacijam slovenskih glasbenikov posredoval svoja spoznanja o glasbi, o umetnosti, o lepoti in resnici. Svoja najpomembnejša dela je napisal šele po vojni: to so Prva simfonija (1957), Druga simfonija (1962) in Tretja simfonija (1969), dalje baleta Lepa Vida (1955) in Godec (1963). Koncert za violončelo in orkester, Concertino za simfonični orkester... Vilko Ukmar je zelo znan in priljubljen kot zborovski skladatelj (na primer zbori na poezijo Srečka Kosovelca in Otona Župančiča), skladatelj samospelov (na poezijo Edvarda Kocbeka), številnih del komorne glasbe itd. Kot dolgoletni profesor na Akademiji za glasbo je Vilko Ukmar napisal več tehničnih del s področja glasbene zgodovine, kot so Zgodovina glasbe (s soavtorji), Glasba v preteklih dobach, Razvoj glasbe in Po lepoti k resnici. Zanimala so ga predvsem splošna zgodovinska vprašanja in glasbena estetika. Njegova dela s tega področja so vse prej kot suhoparna navajanja podatkov in letnic, so bolj filozofska, estetsko pa tudi človeško prizadeto iskanje smisla umetnosti in glasbe.

V sredo, 29. januarja 1992 so na pokopališču v Rodiku pokopali starostno slovenskih skladateljev prof. **Ubalda Vrabca**, ki je dva dni prej umrl v bolnišnici v Izoli. Z njim je odšla ena zadnjih prič glasbenega življenja med vojna na Tržaškem. Rodil se je 11. decembra 1905 v Trstu, med obema vojnoma pa se je moral izseliti najprej v Argentino, nato pa v Maribor. Z glasbo se je srečal že pri desetem letu, ustvarjal pa je do smrti. Z dvanajstim leti se je vpisal na Glasbeno Maticeo, kjer se je učil violino, klavir in harmonijo. Študij kompozicije je začel na Tržaškem, končal pa na bolonjskem konservatoriju, kjer je leta 1929 diplomiral. Po dveh letih bivanja v Argentini se je leta 1931 naselil v Mariboru, kjer je vodil razne zборе in poučeval na tamkajšnji Glasbeni Matici. Ko so leta 1941 nacisti zasedli Maribor, se je prek Ljubljane umaknil v Rst, kjer je do upokojitve 1961 poučeval violino na tržaški Glasbeni Matici. Vodil je tržaški komorni zbor, pozneje preimenovan v zbor Jacobus Gallus. Napisal je več zborovskih pesmi, devet simfoničnih del, opero Tolminski punt, ki je bila pred leti izvedena v koncertni obliki, štiri komorna dela, tri kantate, več zborovskih skladb. Njegovo cerkveno glasbeno ustvarjanje obsega izključno vokalne skladbe. Po bogoslužni prenovi drugega vatikanskega koncila je napisal tri maše na bogoslužno besedilo, četrto pa na prosto besedilo Zore Saksida. Z njo je želel, da bi cerkveno glasbeni zaklad dobil nov besedni in glasbeni izraz v skladu z zahtevami današnjega človeka in slovenskega glasbenega izročila.

V noči od 11. do 12. aprila 1992 je umrl v Ljubljani akademik, prevajalec, kritik, publicist in politik **Josip Vidmar**. V 97 letih se je uveljavil kot vodilni slovenski kritik, čeprav so ga pri tem vodili tudi nekateri predsodki, recimo o črnem in belem kruhu, o Preglju, o svo-

bodnosti katoliških umetnikov in vrednosti njihovega dela. Sporen je bil tudi v nekaterih moralnih sodbah, na primer proti narodni spravi. Bil je velik prevajalec in že pred vojno dosleden zagovornik dostojanstva slovenskega jezika. Bil je med ustanovitelji Osvobodilne fronte in po vojni opravljal visoke politične službe. Dolgo je bil predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Znani so tudi njegovi eseji in spominsko oblikovane biografije sodobnikov Obrazi. Za Mohorjevo družbo je leta 1926 prevedel Dickensovo Božično pesem v prozi, ki je izšla kot 14. zvezek Mohorjeve knjižnice. Velik odmev je zbujała njegova negativna kritika novel Strah in pogum Edvarda Kocbeka, v kateri se je postavil na ideološko stran Kocbekovih političnih nasprotnikov.

Dr. Rudolf Trofenik je bil rojen v Studencih pri Mariboru 15. aprila 1911. Ko so mu prijatelji za jubilejni zbornik ob osemdesetletnici pripravljali spominsko gradivo, jih je presenetila iz Münchena, kjer je živel že od leta 1956 novica, da je umrl 11. decembra 1991. V njegovi osmrtnici smo brali, da je bil zunanji dopisnik član Slovenske akademije znanosti in umetnosti in mnogih mednarodnih znanstvenih ustanov, avtor in ugleden založnik na področju evropske slavistike in zavedni sin slovenskega naroda. – Ko je na ljubljanski univerzi dosegel doktorat prava, je dodatno vpisal še študij filozofije in klasične filologije ter napravil znanstveni doktorat iz filozofije. Podprt s takim znanjem je postal leta 1942 privatni docent za kazensko pravo. Po vojni je bil od leta 1947 do 1956, celih devet let, zaprt na Igu. Po vrnitvi na prostost je odšel legalno v Nemčijo, kjer je povsem zapustil poklic prava in filozofije in se odločil, da ustanovi založbo znanstvene literature. Že leta 1960 so začele izhajati prve publikacije njegove založbe, ki je od leta 1966 delovala kot specializirana založba za kulturo in zgodovino Vzhodne Evrope in Bližnjega vzhoda. Pri tem poudarjamo tisto stran, ki zadeva Slovence, torej tiste tri zbirke, ki obravnavajo izključno slovensko tematiko. Tu je najprej temeljna in po izdanih knjigah najobsežnejša zbirka: Zgodovina, Kultura in duhovni svet Slovencev. V tej zbirki je izšlo več kot dvajset nacionalno pomembnih publikacij, vezanih predvsem na starejša obdobja naše zgodovine, na Brižinske spomenike, reformacijo, razsvetljenstvo in romantiko. Druga zbirka *Letterae Slovenicae* prinaša krajše razprave s področja literarne preteklosti, kulturologije, zgodovine in tudi tukaj je težišče na starejših obdobjih nacionalnega razvoja. Tretja zbirka *Literatura Slovenica* je namenjena prevodom naših poglavitnih literarnih del in zbirka v nemščino. V zbirkah ali zunaj njih so izšle monografije ključnih-osebnosti naše zgodovine – Trubar, Gallus, Kopitar, Slovenistika pa je le ena stroka v Trofenikovem znanstveno-založniškem načrtu: tu so še albanologija, orientalistika in hungaristika. Kdo bo po Trofenikovi smrti nadaljeval s tem obsežnim znanstvenim načrtom, je težko reči. S svojim delom se je Trofenik za zmerom zapisal v slovensko zgodovino.

V Spodnji Poljskavi pri Pragerskem so 14. marca 1992 pokopali slovenskega pripovednika in dramatika, akademika **Antona Ingoliča**, pisca poglobljenih realističnih studij iz življenja preprostih delovnih in kmečkih ljudi. Bil je priznan tudi kot priljubljen pisatelj za mladino. Rodil se je 5. januarja 1970, po gimnaziji v Mariboru ga je profesorska pot pripeljala v Celje in nato v Ljubljano. Zanj bi lahko rekli, da je bil najplodovitejši pisatelj po drugi vojni, saj je samo pri Mladinski knjigi izšlo nad trideset njegovih del. Tematiko je črpal iz pred in povojnega življenja Štajercev (romana Na splavih in Lutarji) napisal je trilogijo o slovenskih izseljencih in raziskoval zgodovino (Pradedje, Gorele

so grmade). Številna njegova leposlovna dela so po svoje tudi avtobiografska. Slovenski literaturi je zapustil prek petdeset del.

SLOVENIJA JE KATOLIŠKA DEŽELA

Zavod za statistiko Republike Slovenije je 11. februarja 1992 objavil prve podatke lanskega popisa prebivalstva. Iz tega popisa so zelo zanimivi podatki o veroizpovedi. Pri popisu je eno vprašanje zadevalo tudi vero. Pri prejšnjih popisih v nekdanji jugoslovanski državi tega vprašanja ni bilo, razen pri prvem popisu leta 1953. Pri tem popisu so bili podatki prav pri veroizpovedi pomanjkljivi, saj veliko prebivalcev ni želelo javno izraziti svoje verske pripadnosti. Po lanskem popisu prebivalstva pa je od občanov, ki živijo v Sloveniji, katoličanov 71,77 %. Številka je nepričakovano visoka in je zlasti pri nasprotnikih zbudila pomisleke. Visok odstotek je dokaz, da je v slovenskem prostoru uradni ateizem dokončno pokopan in da bo počasi treba tudi javno priznati versko življenje tega številčno visokega odstotka vernih občanov in da imajo slovenski katoličani po vsem tem pravico do znatno večjega priznanja in prostora v sredstvih javnega obveščanja. Pri teh številkah se je treba zamisliti tudi v naloge, ki verne katoličane v Cerkvi čakajo. Na odločitev, da se je vprašanje o veroizpovedi spet postavilo v lanski popis, je vplivalo dejstvo, da vera »predstavlja eno od družbenih kategorij, katere vpliv je velik, saj večina prebivalstva pripada eni ali drugi veroizpovedi.« Verjetno je ta ugotovitev vplivala tudi na odločitev, da v popisih leta 1961, 1971 in 1981 tega vprašanja ni bilo. Tedanji komunistični oblastniki niso hoteli ali upali pogledati resnici v oči. Kljub vsemu, kar smo morali verni prestopiti v zadnjih 40 letih, je danes več kot tri četrtine ljudi vernih in številke lanskega popisa potrjujejo, da je Slovenija katoliška dežela.

Jože Dolenc

VESELE VEČERNICE

Prva nedelja v februarju. Ponoči je nastala rahla odjuga in Srakova dva, Jožek in Janez, opoldne komaj čakata, da odložijo žlice, saj nameravata narediti tako velikega sneženega moža, kakor ga svet ni videl. In res sta kmalu ves sneg, kar ga je bilo na dvorišču in v okolici, zmetala na ogromen steptani kup, ki sta ga toliko časa obdelovala, da je iz njega res nastala nekakšna podobna, pa naj je bila bolj medvedu kot človeku podobna. Da bo temu stvoru ali nestvoru Stalin ime, sta se že davno sporazumela.

»Vzemimo mamino predivo in mu naredi dolge brke,« poveljuje Janez, čeprav je mlajši in bi on moral ubogati starejšega.

»Ti pa mu vstavi oči. Na podstrešju sem videl debeli divji kostanj. Pojdi ponj!«

»Mislíš, da ne vem, kje je?« Kakor podlasica se je vzpel po lestvi in se tudi že vrnil.

»Pokaži, kam naj zadenem.«

Jožek je pokazal mesto, kjer naj bi bilo kravje oko Velikega Stalina. Komaj je umaknil roko, že je kostanj pristal v Stalinovi glavi nekje sredi čela.

»Kam boš pa zdaj dal drugo oko? Nad ali pod tega, ki si ga tako srečno namestil?«

»Naj bo Enooki! Drugi kostanj sem izgubil.« Zdaj bi se gotovo vnel preprij, toda iz kuhinje je prišla mama:

»To so vajine večernice? Župniku pa sta obljubila, da gotovo prideta ministrirat.«

»Koliko pa je ura?«

»Kmalu bo pol dveh. Sta že zamudila. Lepa ministranta. Ponosna sem na vaju. To pa zares.«

»Pozabila sva,« sta priznala in sklonila glavi.

»Vem za rešitev,« je zarjovel Janez. »To je naš Murči!«

»Se ti je zmešalo? Namesto tebe lahko gre Murči ministrirat, namesto mene pa že ne.«

»Ti nikoli ničesar ne razumeš! Murči naju bo potegnil v Beltince s pasjo hitrostjo. Ti pripravi sanke, jaz bom opremil Murčija.«

V nekaj sekundah je bilo vse nared. Murči je bevskal in mahal z repom. Bil je dobro rejen dolgodlaki bernardinec, pomešan z bogve koliko pasmami, na bolj kratkih, toda zelo močnih nogah. Janez mu je nadel opremo za vleko sani, da je bil ves oмотan z nekakšnimi pisanimi povoji, ki sta si jih tudi sama izmislila.

Do konca vasi sta Jožek in Janez tekla ob saneh, da se ne bi kdo zgražal nad muče-

njem živali, ko pa so pustili za seboj zadnjo hišo, sta se oba spravila na sani, pogrnala Murčija v dir, sama pa mu krepko pomagala s palicama, s katerima sta kakor z vesli poganjala sanke naprej. Težava je nastopila na veliki cesti, ob kateri je bilo polno količev, ki so v debelem snegu ločili cesto od grabe, Murči pa je imel za svojo veliko dolžnost, da vsakega nekoliko zalije ali ga vsaj pomoči. Menda je mislil, da brez potrebne vlage ne bodo pogrnali.

»Ne pusti psa k vsakemu batu!« se je drl Janez. »Do Beltinec jih je na stotine in zamudili bomo. In tu so še telefonski drogov!«

Jožek je potegnil »veslo« k sebi in zgrabil za vajeti. Zdaj sta pa vlekla: Murči z vso silo k rdeče-rumeni pobarvanemu kolu, Jožek pa proč od njega. Nekajkrat so se zavrteli v krogu, nato so pa vsi trije gledali nazaj proti Melincem.

»Ne gre! Če ne znaš z Murčijem prav ravnati, pa naj kar dalje zaliva količke.«

»Zato ga bom pa od količka do količka gnal, da bo žvižgal. Priti moramo pravočasno.«

Ko so se bližali cerkvi, je udaril zvon.

»Vrnimo se,« je žalostno dejal Jožek.

»Si nor! Zdaj, ko smo tukaj? Skoči k naši botri, saj je to čisto blizu in zapri Murčija v njihov prazen hlev. Snemi mu opremo, da se ne bi v svoji pasji neumnosti obesil. Jaz skočim v zakristijo in bom gospoda malo zamotil, ti pa takoj pridi.«

»Najprej si ministrantsko obleko narobe obleci, potem se pa počasi preoblači, da ne bom zamudil.«

»Sam vem, kako je treba. Ne boš zamudil.«

Vse je šlo, kakor je treba in že so vsi trije, župnik Janko z dvema zadihanima in prepotenima ministrantoma, stopili k oltarju. Župnik je izpostavil Najsvetejše in začel prepevati litanije Srca Jezusovega, precej polna cerkev pa mu je slovesno odpevala.

Sredi litanij pa je Janez med seboj in župnikom opazil Murčija, kako je s prednjima tacama stal na srednji stopnici, skrit župnikovim očem pod širokim večerničnim plaščem. Janez je postal trd od groze, kaj se bo zgodilo, če gospod Janko psa opazi. Toda Murči je bil discipliniran, omikan pes in je vedel, kako se je treba v cerkvi obnašati. Legel je na stopnico in nekaj časa miroval. Ko pa mu je postalo toplo, je začel s svojim pasjim sopenjem, da se je župnik jezno ozrl na Janeza:

»Kaj se pa hehečeš, somar somareči!«

Tega somára – osla bi Janez ob drugi priložnosti zelo zameril, že navadnega, kaj šele tega potisočerjenega, »somarečega«, zdaj pa je žaljivko požrl. Navsezadnje je veljala Murčiju in ne njemu, to je vedel samo on. Dotipal se je do Murčijevega gobčka in ga rahlo stisnil, da bi ga utišal. Murči se je vdal in samo žalostno pogledoval Janeza, ki še tega ne ve, da je treba odvečno toploto odvajati z iztegnjenim jezikom.

Ko pa je župnik Janko prepeval: »...sveti tempelj božji«, je bilo Murčiju dolgočasja dovolj. Osvobodil se je Janezove roke in začel župniku pripevati s tako milim zavijanjem, da je bilo njuno dvoglasje popolno.

Janko je malo prenehal, saj ni takoj vedel, kdo nenadoma v petju tekmuje z njim, začel je gledati okrog sebe, kateri ga oponaša, Janez ali Jožek? Janez je ob splošni tišini v cerkvi samo z očmi pokazal na slavnega pevca in župnik je odskočil, kakor da ga je pes že ugriznil:

»Kako je prišel ta pes sem? Spravi mi mrcino iz cerkve. Takoj!«

Janez je prijel psa za dolgo dlako na vratu in ga vlekel proč od oltarja.

»Spusti ga,« so polglasno govorili najbližji verniki Janezu, »ugriznil te bo. Kaj pa če je hesen – stekel?« Opozorila pa so bila odveč, kajti Murči se je Janezu strgal iz rok in se zagnal med klopi, med pobožne vernike. Ženske so iz klečečega položaja planile kvišku in kmalu je vsa množica stala na sedežih, Murči se je pa mirno sprehajal med njimi, včasih malo zalajal, kakor da hoče pokazati, da zna še kaj drugega, ne samo peti, zanimali so ga vsi koti v cerkvi, ki jih je nekoliko ovohal, šel ob križevem potu in si ogledal slike ter malo zmajal z glavo, oblajal je nekaj svetnikov na stenah, potem pa se je dal mirno ujeti Janezovim rokam in se odvesti iz svetega kraja. Ljudje so se oddahnili, kakor da so srečno preživeli nekaj strašnega in hudo nevarnega, zlezli so s klopi in pokleknili, ko so se drug drugemu nekako sramežljivo in dobrohotno nasmehnili:

»Zaradi enega psa! Ministrant ga je pa prijel za vrat in mu ni bilo nič.«

»Seveda, seveda, toda človek nikoli ne ve...«

Murči se ni dal zapreti v tuji hlev, čeprav je bil botrin. Pred hlevskimi vrati je tako razgrajal, da ga je moral Janez spustiti. Murči je veselo pobrisal domov in na domačem pragu svobodno sopihal in zavijal po mili

volji, še preden je župnik Janko blagoslovil vernike.

Ministranta pa je trla velika skrb, kako po blagoslovu smukniti iz zakristije, preden bi ju gospod Janko mogel poiskati s svojimi očmi. Že med potjo od oltarja sta odvezovala vse trakove, odpenjala sponke in gumb na ministrantski obleki in preden se je v zakristiji župnik vzravnal iz globokega priklo na pred križem, sta že brisala skozi vrata.

Sanke s pasjo opremo so bile pred botri-nimi hlevskimi vrati in Janez je moral priznati svoj poraz:

»Pes mi je ušel. Zdaj boš ti vlekel sanke.«

»Ne bom. Dogovorjen sem s Tjašekom iz našega razreda, da mu bom pomagal pri nalogi. Murči je tebi ušel, zato vleci sanke ti namesto njega.« In je kar šel.

Janez je pasjo opremo zložil na sanke in poklapan vlekel sani mimo hiš, v katerih, o tem je bil prepričan, pri vsakem oknu stojijo otroci in se mu škodoželjno režijo. Zunaj vasi pa se je naveličal kar naprej popravljati opremo, ki je lezla zdaj na levo zdaj na desno, raje si je nadel opremo sam in kot kakšen cirkuški kuža na dveh nogah vlekel sani do doma.

Naslednjega dne pa se je sosedov Stanko norčeval iz Janeza, ko je otrokom zatrjeval, da je včeraj Srakov pes po dveh nogah vlekel sanke za seboj. Tega dne sta Janez in Jožek govorila med seboj samo pred drugimi, dokler se naslednjega dne Jožek ni naveličal bratskega molka in mimogrede rekel Janezu:

»Vsega je kriv Enooki.«

»Jaz sem za to, da ga uničiva.«

Spravila sta se nad enookkega Stalina in kmalu je bil namesto njega samo še velik kup snega, da se je mama spotikala nad tem in rekla:

»Čudim se vama, ki sta tako iznajdljiva, da nista deda postavila kje v predsobi. Drugi bodo imeli na dvorišču že visoko travo, mi pa bomo še vedno hodili okoli tega kupa snega, ki se bo kmalu spremenil v led. Da jutri zvečer ne najdem niti sledu vajinega nastopaštva! Sta razumela?«

»Sva,« sta vlekla glavo med ramena in se nasmehnili drug drugemu, češ, zdaj sva pocieni prišla skozi, kaj pa bo, ko bo mama zvedela za Murčijevo prepevanje litanij? – Kar bo, bo. Mogoče sploh ne bo.

SLOVO

Torej: vsega skupaj pet novih grobov in nobenega rojstva zadnja dva meseca.

Robičeva Neža bi jih imela sedemindesetdeset, če bi živela še tri mesece. Nihče pravzaprav ni vedel, kaj ji je bilo, ali je bila bolezen ali samo starost. Ne verjamem, da bi dočakala sto let, je menila lansko poletje, notri v trebuhu me večkrat boli. Nobene rože več ne pomagajo. Za smrt ni rože v vrtu. Vidim pa še dobro, oja, brez očal seveda, vpeljem šivanko in preberem tudi še kaj. Tele prtičke sem sama nakvačkala, pa tele čipke na posteljnini, oja! Nikjer se nisem učila. Poskusila sem, pa razdrla, pa spet poskusila in je vse mogoče ratalo, tako je to, ob nedeljah popoldne, ko sem imela čas, sem se ukvarjala s takimi rečmi. Veselilo me je. Šivati nam mati niso pustili ob nedeljah. Če boste ob nedeljah šivale, boste vedno raztrgane hodile, so nas opozarjali. Ob nedeljah se ne dela. Potem ni žegna pri hiši. Tamle v bregeh, se spomnim, ko je še rajnki Gorenc kosil travnik – saj zdaj je že vse preraslo grmovje – ampak tudi ko je bil še travnik, niso nikoli imeli koristi od njega. Gledali smo tja prek, kadar so sušili seno. Tudi ob nedeljah so grabili, menili so, da ne gre drugače, ker jim je nagajal dež, ampak ravno zaradi nedeljskega dela se jim je menda potem maščevalo. Zmeraj je deževalo, kadar so se oni spravili kositi tisti travnik. Včasih, kadar je bila suša, smo se tolažili: Saj bo takrat namočilo, ko bo Gorenc spet kosil. In je res. Menda je potem že obupal, mislili smo, da ne bo več kosil, ker je vsako leto po kakšnem tednu sušenja odpeljal domov ničvredno suho slamo ali pa napol gnoj. Povsod so že pospravili seno, dnevi so bili vroči in brez slehernega oblaka na nebu, pa se je navsezadnje spravil kositi še on. Pa smo imeli spet dež.

Vezat bi šla v vinograd, če boste lahko malo sami, je dejala snaha Robičeva Neži. Andrejčevi so me prosili. Potem bo pa prišel zorat za krompir.

Le pojdi za kakšno uro, je odgovorila Neža nekam zamišljeno. Ko bo odzvonilo poldne, se pa lahko vrneš. Danes bom umrla.

Oh, mati, mati! je zmajala z glavo snaha Ančka, že priletna in vdova, ki je zdaj sama skrbela za dom. Mati je zajemala iz svojega lončka kavo in kruh. Sedela je na klopi pri lončeni peči, s pručko pod nogami, in gledala nekam v pelargonije na oknu. Za nizko

slamnato streho praznega hleva je vstajalo sonce. Obetal se je lep dan.

Piki je lačen.

Mu bom že dala jesti. Kar pojdi.

Po razdelih med vinogradi so se skrivale vijolice, trobentice so silile k soncu in obrezane trte so ponekod jokale. Ančka je hitele. Dobro ji je šlo od rok. S svojo vrsto je bila vedno nekoliko naprej, da je pomagala še v sosednji. Potem je pri Svetem Primožu zazvonilo poldne.

Andrejčeva gospodinja se je pokrižala in molila naprej in potem so sedle v krogu okoli košare in malicale, v peči pečen kruh in suhe klobase in vino ni bila kakšna kislica – in Ančka je v resnici pozabila na tisto, kar so ji mati zjutraj naročili. Neža pa je doma še vse popravila. Pomila je po zajtrku svoj lonček in žlico in oboje spravila v kredenco. Potem je počasi odšla po pasjo skledico, nadrobila vanjo kruha, ga polila z mlekom in odnesla pred pasjo uto. Vrnila se je v hišo. Poravnala je rjuho na svoji postelji, zrahljala pernice in s posebno skrbjo pogrnila povrh težko svilen pregrinjalo. Potem si je morala malo odpočiti. Sedla je pri peči na klop, oprta na palico, in se spet zagledala skozi pelargonije na oknu. Neznanska samota ji je stisnila srce.

Šla bo pred hišo. Po cesti zmeraj kdo pride. Dvignila se je in se napotila v vežo. Na pragu se je obrnila, da bi še enkrat videla, ali je dobro: Lepo pogrnjena postelja, poročna slika v starinskem okvirju in miza v kotu, lesena klop, zelenkasta krušna peč z vdelanimi monštrancami, ki so na vse strani pošiljale žarke. Okenca, zastrta z rožami in ob straneh bele čipkaste zavese in predalnik, pokrit s prav takim prtičem. Kakor za praznike. Saj tudi je praznik. Vendar je v veži vseeno poiskala majhno sekirjo. Na kladi pred hišo bo nacepila trske in morda kakšno poleno, da bo Ančka potem lahko zakurila.

Robičeva Neža je sedla na tnal, sekirico je spustila na tla in sklenila roke v naročju. Odzvonilo je poldne pri Svetem Primožu, zamajal se je veliki zvon v farni cerkvi in posamič so se oglašali še zvonovi oddaljenih podružnic. Ančka jih je morala slišati. Toda potem so zvonovi utihnili in ves svet je zamrl.

Nikogar ni bilo na cesti. Na sosedovem dvorišču se ni zganilo nobeno živo bitje, nobena veja se ni premaknila v vetru. Samota je zajela ves svet.

Sedaj je Neža vedela, da je tudi Ančka

prikovana tam, kjer je, in se ne bo mogla vrniti. Napenjala je oči in opazovala njive, sadovnjak, vinograde in gozdič ob cesti, sosedovo hišo in zidanice in vse je mirovalo kakor zakleto. Vsi so morali mirovati in ostati tam, kjer so bili.

Potem se je na cesti nekaj premaknilo. Resnikov Boris je prihajal sem od svoje bajte, režeč se kakor po navadi, z redkimi kocinami po obrazu in z rokami v žepih. Ko ves svet miruje, se on takole sprehaja po cesti. Vedno je delal vse drugače kot drugi. Saj ga nihče ne jemlje resno. Ampak vendar. Zdajle ji samo on lahko pomaga.

Ustavi se pred Nežo, z rokami v žepih, in se reži.

Kam si pa namenjen?

K Andrejčkovim grem, tamle v zidanico.

Nadeja se, da bo dobil kruh in klobaso pa kozarec vina.

Ančka je tudi tam. Vežejo. Daj, stopi k njej v vinograd in ji naroči, naj pride domov.

Zdajle, takoj? Sredi dneva?

Takoj.

Zakaj?

Umrla bom.

Eh, mati, se še bolj veselo zasmeji Boris, dokler takole sedite in govorite, že ne boste umrli.

Resnikov Boris se je obrnil in odšel naprej po cesti in Robičeva Neža je spet ostala sama, sama za zmeraj. Z nikomer več ni spregovorila, nikogar več ni videla. Ančka jo je zvečer našla mrtvo na tnalu pred hišo.

Marta Kmet

DAR LJUBEZNI

Ko bi govoril človeške in angelske jezike, ljubezni pa ne bi imel, sem brneč bron ali zveneče cimbele. In ko bi imel dar prerošva in ko bi poznal vse skrivnosti in imel vso vednost in ko bi imel vso vero, da bi gore predstavljaj, ljubezni pa ne bi imel, nisem nič. In ko bi razdal vse svoje imetje in ko bi žrtvoval svoje telo, da bi zgorel, pa ne bi imel ljubezni, mi nič ne koristi (1 Kor 13,1-3).

Sedela sem v majhni cerkvi. Nekje v sredini je sedela starejša gospa. Želela sem si, da bi bila cerkev prazna. Da bi bila lahko sama. Skoraj nezavedno je moj pogled obstal na stari gospé. Ne, nisem ji nevoščljiva, da si tudi ona lasti del prostora, ki pripada

vsem. Njeni roki so trdno objemali rožni venec. Slišati je bilo tiho molitev. Vedela sem, da se je tudi ona prišla zahvaliti Njemu. Iz obraza ji je izžarevala čista lepota, nedotaknjena ljubezen do življenja, do trpljenja. Ničesar nisem vedela o ženi, ki je sedela nasproti meni. A kljub mojemu nepoznavanju naju je družil skupni prostor, vera v upanje in ljubezen do Njega. Mogoče je moj rožni venec drugačen od njenega. A ta različnost je nebitvena. Bistvena je bila najina navzočnost. Skupna navzočnost pred Njim. Skupna ljubezen.

V trenutku - in ta trenutek me je presenetil - sem začutila ljubezen do nepoznanega človeka. Tisti trenutek sem bila pripravljena sprejeti človeka, ki ga prvič vidim. Ničesar na njej me ni motilo. Ni me motila njena starost, ni me motil njen zguban obraz...

Globlje sem se zamislila. Ali me je res *ta trenutek* tako presenetil? Ali nisem ravno zaradi vseh teh trenutkov presenetljive ljubezni prišla danes v cerkev zato, da se zahvalim Njemu, za dar ljubezni, ki mi ga je dal, zato, da sem prišla do spoznanja, da si sama ne morem usmerjati tok ljubezni, temveč bo ljubezen sama, če se ji le zdim vredna, usmerjala moja pota (prim. K. Gibran, Prerok).

Zahvaliti sem se hotela za vsak nov dan ljubezni. Zahvaliti za to, da sem živa stvar, da imam lahko nekoga rada. Da sem sposobna tudi dajati, ne samo sprejemati. Da nisem samo piščal, ki daje le zvoneče glasove. Moji glasovi morajo biti drugačni. In ta dar sem dobila od Tebe. Dal si mi dar ljubezni. Nežive stvari ne morejo čutiti, ne morejo trpeti. Moje življenje pa je polno teh čustev. Želim si, da bi bil moj glas, glas poln ljubezni. Pripravljena sem sprejeti klic ljubezni, pa čeprav bo ta klic težak, mogoče včasih nerazumljiv. Vedno znova sem pripravljena sprejemati dar. Naj ne bo moja ljubezen brez darov do drugih. Naj ne postane nevoščljiva, brezobzirna, naj ne misli hudega.

Stare gospé ni bilo več. Niti nisem opazila njenega odhoda. Cerkev je bila sedaj resnično prazna. Pa je bila ta praznina dejansko navzoča? Ne, nobene praznine ni bilo občutiti. Prostor je bil poln ljubezni.

Toda če v svojem strahu iščete zgolj miru in užitka v ljubezni, je bolje za vas, da si zakrijete svojo goloto in odidete z mlatišča ljubezni v svet brez letnih časov, kjer se boste smejali, a ne iz srca, in jokali, a ne iz jokali vseh solz.

Ljubezen daje samo sebe in jemlje samo sebe. Ljubezen ne jemlje v posest in noče postati posest.

Zakaj ljubezen zadostuje ljubezni. (K. Gibran, Prerok)

Alenka Veber

TRENUTEK USODNE LOČITVE

»Lepo brado imaš, Vinko,« ga je nežno pobožala z drhtečo roko.

»Hermina, ne moti med vožnjo voznika« je skušal biti oster. Igrivo se je nasmehnila in mu izpulila sivo kocino. Jezno jo je pogledal in ji divje segel pod kratko krilo. Zardela je ter se umirila. Zagledala se je v rahlo valovito pokrajino: v zrele, žitne polje tik pred žetvijo, v njive z bujno koruzo in v temno zelene gozdove. Na holmu se je svetlikala v soncu bela cerkev z značilnim, čebuljastim zvonikom.

Zaplavala je v že zdavnaj minula otroška leta in mu pričela pripovedovati o slutnji prve ljubezni:

»S Slavčijem sva se vračala iz šole. Držala sva se za roke kot zmeraj. Sanjala sva o neskončno lepem. Tako čisto je bilo med nama kakor biserni tolmun gorskega izvira. Toda Slavči je čez čas zbolel in umrl. Seveda v svojem nedolžnem, otroškem razumevanju vsega sploh nisem dojela. S Slavčijem je umrl del mene, del tiste neskajljene, rane mladosti.«

»Zakaj mi to pripoveduješ?« se je naveličal.

»Nekaj ti moram povedati,« je bila odkrita.

»Rajši opazuj pokrajino,« se je na tihem raznežil sam v sebi. Molčala sta v togem ravnovesju. Skrita za svojimi okopi sta pričakovala razpoložljivi trenutek, kdo bo drugega bolj strupeno oplazil.

Ustavila sta se pred osamelim gostiščem. Usedla sta se na vrtu, s pogledom na ravnico in romarsko cerkev v ozadju. Z narejenim nasmeškom jima je postregla mlada točajka. Slastno se je osvežil z grenko pijačo. Opazoval jo je natančneje. V ozki, oprijeti obleki so še bolj zablesteli njeni čari. Tako naivna je bila kot gimnazijka pred zaključnim izpitom.

»Se boš vrnila v domovino?« je preklal gluho tišino.

»Seveda, kaj pa naj počnem v tem tujem nerazumevanju. Službe nimam več in tudi najstarejši otrok bo začel kmalu hoditi v šolo.«

Ošinil jo je z rahlim pogledom:

»Zakaj se vznemirjaš?«

»Tebi je lahko. Nimaš nobenih podobnih dolžnosti, ampak le svoje znanstveno raziskovanje.«

Skril se je v lastno samoto. Njena razdvojenost je odmevala v njegovi nezavednosti. Vendar je prepad med njima rasel tako očitno, kot da se nista nikoli srečala. V sebi je zajokala in se pogreznila v ljubeznivo temo brez izhoda.

Vinko je plačal brhki točajki in ji še dodal nekaj drobiža. Kar naveličal se je Hermine in njene svinčene zazrtosti. Skoraj kakor igračo jo je odvrnil daleč v prvo sumljivo srečanje. Pričaral ji je svet površne znanosti in jo navezal na čudne želje.

Otresla se je zapostavljene vsiljivosti. Tudi njegovega otipavanja se je hotela znebiti, saj jo je njegov teman izbruh preveč prikoval na bakreno ograjo. Ločevala sta se z globokim nerazumevanjem, kakor da med njima ni vzbrstel noben topli, skriti nasmeh.

»Rad te imam!« je izdaval s krvoločno narejenostjo.

Občutila je njegovo lahkomiselnost kot v temelju rušilno moč in ga resno posvarila.

Na obrobju mesta je izstopila. Z lahкими visokopetniki je odtavala v predmestje. Črn lesk čevljev jo je omamljal. Skrila se je v lastno umirjenost pred nenadno nevihtno. Vzpela se je v drugo nadstropje sredi iskajočega zanosa.

Na vrhu stopnišča pred stanovanjem jo je čakal mož, trdno odločen v svoji nameri. Dovolj mu je bilo njenih izkrivljanj, laži, vlačjenja in tavanja po kalnem. Zaznal je njeno ceneno nadišavljenost. Bila je pred njim: vitka, ponosna in izzivalna v osvajanju.

Ni se obotavljal. Odločno je segel po mesarskem nožu v notranji žep suknjiča. Hladno jo je zabodel v hrbet in v lastni nasilnosti zgorel v pozabljeno strast. Nato se je odšel prijaviti.

Dvoje sinjih, modrih oči pa je čez stopnice pozvanjalo v zatohlo zagrenjenost. Kakor, da je vsa krvava preteklost izžarela v omahljive korake izgubljene prihodnosti.

VERBINEC OLGA

Beličeva ploščad 3

Naslov v telefonskem imeniku je lep, neomadeževan, kakor na primer Žerdina Leopold, dipl. ing. itd. in vsi drugi naslovi častitih prebivalcev visokih stolpnih, ki segajo do samih nebes in se v njih oknih in kovinskih okvirih sonce potisočeri in vse mogoče je videti po balkonih, od vrvi za perilo, na katerih se zmeraj nekaj suši, do stisnjenih cvetličnih lončkov in zaboječkov s pelargonijami ali nizkih smrečic, brinovih grmov in drugega grmičastega igličevja, takega nizkega, ki je moralo zakrneti v rasti, če je hotelo priti na tisti balkon, tako davno že, da je moralo že pozabiti, kdaj je svobodno raslo po gozdovih in se stegovalo v višine. Verbiniec Olga ni imela najbrž na svojem balkonu niti takega cvetja ali grmičja ali kake druge žive stvari, sodeč po tistem, kar sem mimogrede zajela s pogledom v njeno stanovanje, preden mi je pred nosom zaloputnila vrata. Kako je to zmogla, še sama ne vem, saj ni bila sposobna stati na nogah. Zvita je bila v en sam kup nesreče na tleh, na tapisonu okoli nje so bile smeti in umazane lise in v dosegu njene roke je stala ob odprtih vratih v majhni kopalnici pobruhana straniščna školjka. Tudi vrata v kuhinjo so bila ob najinem prihodu odprta, da sem videla mizo, kjer so stale druga ob drugi umazane prazne steklenice.

Našla sem jo klečati na tleh v blatu.

Slišala sem že o pijanah, ki jih najdejo v jarku, pa si nisem predstavljala, kako je pravzaprav to. Nikoli jih še nisem videla in nikoli nisem razmišljala o tem, kakšna podobnost je to, ko se pojavijo doma blatni in nerazsodni kakor žival, ko so vendar morali biti nekoč ljudje.

Olga Verbiniec se je še zavedala svoje bede. »Sladkorno imam.« je izdabila iz sebe z jezikom, ki se je tuje valjal po izsušenih ustih. »Pri neki ženski sem bila na obisku in sva popili malo vina.« Spet je klecnila na kolena. Nisem je mogla obdržati pokonci, čeprav sem jo podpirala, in zdaj je nisem mogla ponovno dvigniti, ker sama očitno ni imela nobene moči več, da bi sodelovala. »Pomagajte mi.« sem naprosila neznanca, ki je šel mimo. »Morda bi bilo potrebno poklicati rešilca, kaj vem. Pravi, da ima sladkorno.« Ženska na tleh je nenadoma oživila: »Ne rešilca, ne! Nočem v bolnišnico. Vi mi pomagajte domov.« se je obrnila k meni.

»Kje stanujete?«

Ni hotela povedati. S težavo sva jo vso blatno in mlahavo zvlekla v avto. Ves čas je molčala. Ni hotela, da kdo vidi. Sedla sem poleg nje. Izgubljala se je v nič. »Povejte zdaj naslov. Kako se pišete?«

S težavo sem izvlekla iz nje.

»Sama bom«, pravi. Obstoji pri dvigalu. Pritisne na gumb. Poiščem stikalo. Medtem se vznak prevrne na beton. Z neznanim moškim jo zvlečeva v dvigalo. Povzpne se, da bi dosegla številko, pa se spet sesede. »Bom jaz. Kam?« »Četrto nadstropje.« pravi. Ustavimo se v četrtem. »Poznate to žensko?« vprašam človeka, ki je prihajal po hodniku. »Ta je iz prvega,« pravi. Gremo nazaj. V prvega.

»Poznate to žensko?« spet vprašam neznanega moškega, ki se pojavi pred dvigalom. »Da, tukajle stanuje.« Pomaga mi jo zvleči do vrat. Ženska poišče ključ. »Sama bom,« pravi. Ne posreči se ji. Prvi ključ ni pravi. Pripravlja drugega. Pa se sesede na tla. Moški ji vzame ključ iz rok, poizkuša ključ in slednjič odpre vrata in vmes sprašujem žensko: »Imate telefon?« Pokima, še preden me zapre ven, poklicala vas bom, pravim. »Najedla se bom tablet, da bom umrla,« zamomlja.

»Živi sama?« vprašam soseda. Sama. Maček umazano bele barve presunljivo mi-javka. Ves čas ga je bilo slišati nekje na stopnicah, ko smo se onegavili okrog dvigala, prišel je po stopnicah v pritličje, brž ko se je ženska pojavila na vhodnih vratih in klicala ga je po imenu in se obračala za njim. Zdaj je smuknil mimo ženske na tleh in mimo pobruhana školjke nekam v kuhinjo in ženina edina, a močna skrb je bila, preden je zaprla: je maček notri? Kajti sama ni mogla biti. Ali imate koga doma, sem jo spraševala že prej, nikogar nimam, je odgovorila, umazano belega mačka je zamolčala. Je pa vendar ne moremo pustiti kar tukaj na tleh, nekam na kakšen kavč ali na kakršnokoli ležišče bi jo morali spraviti, zaklenila se bo s tem cvilečim mačkom v svoj kup smeti in nihče ne bo mogel do nje, da bi ji pomagal. Boste stopili čez čas pogledat k njej, sprašujem soseda, ki je še zmeraj stal na hodniku. To je tako, pravi, v teh naših blokih – ali stanujete v bloku? Ne. Potem ne morete vedeti. Na videz nas je veliko skupaj, a vsak je popolnoma sam. Saj ne moremo do nje, ko se bo zaklenila. Pa tudi: kaj naj napravim? Ima katerega od svojih? Morda bi poklicala katerega od sorodnikov, da bi se zavzel zanjo. Ne poznam njenih sorodni-

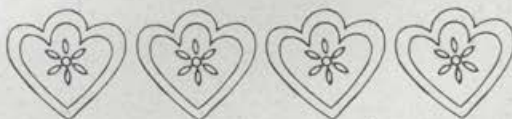
kov, ne vem, ali jih ima. Pa tudi, veste, zgoraj nad nami je stanovala neka gospa, sama je bila, ampak je bila urejena ženska, stanovanje je imela čisto in vse omare in obleke pospravljene, pa kaj ji je pomagalo, nobenega sorodnika ni nikoli bilo k njej, sama je živela in sama je umrla in potem so prišli, po dediščino, vzeli so prihranke; njene lepo spravljene obleke in perilo in nakit in papirje in sploh osebne stvari pa so zmetali v smetnjak, ničesar osebnega niso hoteli od nje, kakor da bi bila kužna.

Telefonirala bom.

Vso pot ponavljam ime, priimek in naslov, da jo bom našla v imeniku in zdaj je res tu natiskan njen brezmadežni naslov in še veliko je takih. Še veliko je takih po blokih, je rekel človek na hodniku in govoril je, kakor da je svet zaklet in ni ničesar mogoče spremeniti. Telefon je zvonil in zvonil in razmišljala sem, ali je še vedno zvita v pred-sobi na tleh ali kaj za božjo voljo počne, da ne more dvigniti slušalke ali je pa noče, ker tudi ona ve, da je vse zakleto, da ji nihče več ne more pomagati, četudi bi ji hotel, pa je zdaj tako in tako vseeno, važno je samo, da je zaklenjena, da drugi ne gledajo te svinjarije. Toliko pa še vem, da tole ni za nikamor, ne hodite mi torej blizu, naj bo zaklenjeno! Ključ, je zavpila možakarju, ki ji je odklenil, kje so ključ? Razmišljal je za trenutek, ali ji jih naj da v roke, ko je ležala na tleh, ali v vrata, ali kam, in vrgel jih je na omarico v predsobi, da je kovinsko zažvenketalo. Se je dvignila do njih? Se je sploh zaklenila? Morda še zdaj ne. Zato so sosedje morebiti le stopili k njej. Odrinili so vrata in njeno težko telo na tleh in so jo preoblekli in spravili kam v posteljo.

Odložila sem slušalko. Na steni je, na križ razpet, sklanjal glavo križani. Pokleknila sem na tla in tudi jaz globoko sklonila glavo.

Marta Kmet

NOVOSTI V KOLEDARJU

V koledarjih za leto 1992 je bilo težko z rdečo barvo označiti državne praznike in dela proste dneve, ker ustrezni zakon tako dolgo ni bil sprejet. Šele 21. novembra 1991 je Skupščina Republike Slovenije sprejela tak zakon, ki je bil istega dne razglašen in objavljen v Uradnem listu RS št. 26, veljati pa je začel naslednji dan po objavi. V tem času je bilo največ koledarjev za leto 1992 že natisnjenih, tudi Mohorjev koledar in Družinska pratika, zato ta zakon še ni mogel biti upoštevan. V Mohorjevem koledarju smo vsaj z rdečo barvo označili take dneve po osnutku zakona, ki je bil predložen Skupščini RS. Da ne bo več dvomov, kakor so bili v letu 1992, navajamo tukaj vse novosti, ki se tičejo državnih praznikov in dela prostih dni. Obenem pa tudi opozorimo na novosti, ki so prav v zadnjem času nastale glede nekaterih cerkvenih praznovanj.

A. Državne praznike, ki so obenem tudi dela prosti dnevi, našteva omenjeni zakon te-le:

1. **Novo leto**, 1. in 2. januarja. Že dosedaj smo se navadili na to dvodnevno praznovanje, čeprav se mi dozdeva, da so morda dvodnevno praznovanje treh poprejšnjih državnih praznikov uvedli kot tolažbo za odpravo nekdanjih dvodnevnihi božičnih, velikonočnih in binkoštnih praznikov.

2. **Prešernov dan**, slovenski kulturni praznik, 8. februarja. Ta dan smo doslej praznovali kot kulturni praznik, odslej pa bo tudi državni praznik.

3. **Dan upora proti okupatorju**, 27. aprila. Ta praznik je bil v veljavi že poprej, četudi je imel drugačen naziv. Vendar je historiat tega praznovanja prav zanimiv. Praznovali smo ga do leta 1951, ko so uvedli 22. julija Dan vstaje. Govorilo se je tedaj, da Srbom, ki so tak dan praznovali 7. julija, ni šlo v račun, da bi Slovenci imeli nekaj podobnega že 27. aprila. Zato je moral 27. april odpasti, ti dnevi so se začeli 7. julija s srbskim in 13. julija s črnogorskim Dnevom vstaje, 22. julija je smel biti šele tak slovenski dan, potem pa 27. julija tak dan za Hrvaško ter Bosno in Hercegovino. Makedonija je pa tak dan praznovala 11. oktobra. Seveda je bil ta datum za Slovenijo za lase privlečen in nič kaj posrečeno izbran. Saj

vemo, da so prve sabotažne akcije proti Nemcem bile že aprila 1941, prva oborožena borba z Italijani pa je bila 13. maja 1941 na Mali gori pri Ribnici. Vendar so bili v tej borbi udeleženi trije pripadniki ilegalne primorske organizacije TIGR (Trst, Istra, Gorica, Reka) in tega ni vodila Komunistična partija, zato o tem spopadu niso veliko pisali, kaj šele, da bi to praznovali. 27. april smo ponovno začeli praznovati leta 1969, kljub temu pa je 22. julij še naprej ostal praznik. Sedaj je ta »nadomestni praznik« v juliju odpadel in je ostal samo 27. april.

4. **Praznik dela**, 1. in 2. maj. To smo tudi že doslej praznovali kot dvodnevni praznik in ga kot delavski praznik (četudi ne dvodnevni) praznujejo v mnogih državah. Lahko pripomnim, da je to praznovanje na neki način privzela tudi Cerkev, ko je leta 1956 na ta datum uvedla praznovanje sv. Jožefa Delavca.

5. **Dan državnosti**, 25. junij. Obletnica proglasitve neodvisnosti v letu 1991 nas bo odslej spominjala na dan, ko je Skupščina RS v letu 1991 sprejela Temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije (gl. Mohorjev koledar 1992, str. 34–35).

6. **Dan spomina na mrtve**, 1. november. V prejšnjem režimu so temu rekli Dan mrtvih in je bil to edini cerkveni praznik, ki je imel tudi vseskozi značaj državnega praznika (bilo je to samo v Sloveniji in so se prenapeteži iz drugih jugoslovanskih republik od časa do časa zaganjali ob to praznovanje). Res je praznik Vseh svetnikov kot predvečer spomina vernih rajnih dobil že čisto nagrobni značaj, vendar bomo v Mohorjevem koledarju ostali pri tej cerkveni označbi, ne glede na način državnega praznika.

7. **Dan samostojnosti**, 26. december. Obletnica plebiscita za slovensko osamosvojitve v letu 1990 oziroma sklepov, ki so temu sledili. Plebiscit o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije je bil 23. decembra 1990. 26. decembra 1990 pa je republiška volilna komisija v svojem poročilu ugotovila, da je bila na plebiscitu sprejeta odločitev, da Republika Slovenija postane samostojna in neodvisna država, ker se je zanjo izrekla večina vseh glasovalnih upravičencev (Ur. list RS št. 2/91) in Skupščina RS je to

slovesno razglasila. Z dnem te razglasitve je začel teči rok, ki je bil določen v zakonu o plebiscitu o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije (Ur. list RS št. 44/90) in končni rezultat tega je proglasitev neodvisnosti, ki jo praznujemo 25. junija.

B. Za dela proste dneve v Republiki Sloveniji določa omenjeni zakon naslednje verske praznike:

1. **Velikonočno nedeljo in ponedeljek.** Tukaj naj omenim terminološko zmedo, ki vlada pri laičnih sestavljalcih koledarjev, ki velikonočni ponedeljek nepravilno imenujejo veliki ponedeljek (tudi na radiu in televiziji smo tako slišali). Pri cerkvenem poimenovanju ni nobenega dvoma: veliki ponedeljek je ponedeljek v velikem tednu (torej ponedeljek po cvetni nedelji), ker imajo vsi dnevi v velikem tednu vzdevek veliki, velikonočni ponedeljek pa je ponedeljek po veliki noči. Tisti laiki, ki do sedaj niso bili vajeni izraza veliki teden, pa sedaj opletajo s temi izrazi in ne vedo, kako bi jih prav uporabili.

2. **Binkoštno nedeljo.** Na prvi pogled pravzaprav čudno izgleda, zakaj zakon sploh našteva kot dela prosta dneva velikonočno in binkoštno nedeljo, ko je nedelja že tako ali tako dela prost dan. V obrazložitvi k temu zakonu je bilo v sredstvih javnega obveščanja slišati, da sta kljub nedelji dobila ta dva dneva poseben poudarek, da to nista navadni nedelji, temveč nekaj več. Kar spomnimo se časov, ko radijski in televizijski napovedovalci, pa tudi časnikarji, niso smeli niti za naše zdomce reči in zapisati, da prihajajo domov za božične in velikonočne praznike.

3. **Marijino vnebovzetje,** 15. avgust. Pri nas zapovedan praznik.

4. **Dan reformacije,** 31. oktober. Evangeliki kristjani augsburške veroizpovedi, katerih je v Sloveniji okrog 18.000 in žive strnjeno v Prekmurju, praznujejo ta dan spomin na tisti dogodek, ko je avstrijski menih dr. Martin Luter 31. oktobra 1517 obesil na vrata grajske cerkve v Wittenbergu svojih 95 točk, v katerih je grajal razvade v tedanji cerkveni organizaciji. Evangelikani praznujejo ta dan kot začetek tiste reformacije, iz katere je izšla njihova Cerkev. Nekaterim katoliškim vernikom se bo morda čudno zdelo, da bo odslej vsa naša država praznovala ta spomin kot dela prost dan. Opozori-

riti moram, da danes tudi katoliška Cerkev drugače gleda na Lutro kakor v času reformacije. Spomnim naj samo na skupno izjavo rimsko katoliške in evangeličanske luteranske komisije od 6. maja 1983 ob 500-letnici Lutrovega rojstva, ki ugotavlja, da se na obeh straneh spreminja predstava o Lutru, ki smo jo podedovali. (V Mohorjevem koledarju 1984 smo objavili izvlečke te izjave na str. 108).

5. **Božič,** 25. december. O praznovanju božiča v Sloveniji bi lahko napisal celo razpravo. Tukaj naj samo omenim, da je bila Slovenija edina republika v nekdanji Jugoslaviji, ki je do vključno leta 1952 praznovala božič kot dela prost dan, prav tako pa je bila prva republika, ki ga je že pod komunističnim režimom (1989) ponovno praznovala. Seveda je bilo zaradi tega v drugih republikah dosti odobravanja, pa tudi zgražanja (posebno v Srbiji so se nad tem pohujševali in bi bili najraje celo preprečili tako ponovno praznovanje, četudi je bila to republiška pristojnost).

Omenjeni zakon posebej poudarja, da se noben praznik Republike Slovenije ali dela prost dan v Republiki Sloveniji, ki pride na nedeljo, ne prenaša na naslednji delovni dan, kakor je bilo po prejšnjem zveznem zakonu urejeno za tiste praznike, ki so se praznovali dva dni.

C. Glede cerkvenih praznovanj moram omeniti, da že od leta 1972 obstaja posebni slovenski pokrajinski koledar, ki je v uporabi pri maši in molitvenem bogoslužju (brevirju). V tem pokrajinskem koledarju so takšni svetniki, ki jih ni v splošnem koledarju, so pa za Slovenijo pomembni. Ob sprejetju tega pokrajinskega koledarja leta 1972 je bila udeležena tudi Mohorjeva družba, ki je poslala svoje predloge. Ker sem tiste predloge v imenu Mohorjeve sestavljal podpisani, se na to dobro spominjam. 25. junija 1991 je papeška kongregacija za bogoslužje in zakramente potrdila nov slovenski pokrajinski koledar, v katerem je sprejetih še nekaj več svetnikov (kot neobvezni godovi). To so svetniki, ki imajo v naših krajih svoje cerkve in so pri nas krajevna imena po njihovih imenih:

Tako npr. sv. Jošt (17. maja), sv. Kancij, Kancijan in Kancijanila (30. maja, krajevno ime Skocjan), sv. Primož in Felicijan (9. junija), sv. Urh (4. julija), sv. Krištof (24.

julija), sv. Egidij (Tilen, 1. septembra, krajevno ime Šentilj), sv. Rupert (24. septembra), sv. Lenart (6. novembra) in sv. Virgil, apostol Karantanije (27. novembra).

Rad bi opozoril na nekatere spremembe datumov, ki so nastale s tem novim pokrajinskim koledarjem. Tako smo sv. Kancija, in tov. praznovali brez spomina v bogoslužju 31. maja, odslej pa dan poprej, ker je 31. maja v bogoslužju že praznik Marijinega obiskovanja. Sv. Krištofa smo doslej praznovali skupaj s sv. Jakobom 25. julija, iz istega razloga pa sedaj dan poprej. Glede sv. Ruperta pa naj povem, da je to tisti svetnik, ki je umrl 27. marca 720 in smo ga doslej brez spomina v bogoslužju praznovali ta dan. Odslej ga bomo praznovali 24. septembra, ker so na ta dan leta 774 njegove kosti prenesli v novo salzburško stolnico. V Salzburgu slavijo ta dan kot »jesensko Ruperto« (Herbst-Ruperti), ker pa pade njegov smrti dan v postni čas, ga slavita tudi krško-celovška ter sekavsko-graška škofija v septembru in tako bo odslej tudi pri nas (župnija Sv. Rupert nad Laškim je že doslej slavila »lepo nedeljo« na kvatarno nedeljo v septembru). Največja novost novega pokrajinskega koledarja pa je gotovo ta, da je sv. Matija prišel spet na svoj stari datum, namreč na 24. februar. Doslej je bil namreč od uvedbe novega splošnega koledarja leta 1973 na 14. maja. Zaradi tega majskega Matija je bilo dosti negotovanja pri ljudeh. Mohorjeva družba je že pred 20 leti predlagala, da bi sv. Matija ostal na starem mestu februarja, kakor so takrat že dosegli nemški škofje, toda okrnjeni Medškofijski liturgični svet tega tedaj ni hotel sprejeti.

Mohorjeva družba je tedaj pred 20 leti predlagala, da bi na starem datumu 12. marca ostal tudi sv. papež Gregor Veliki, ki je v splošnem koledarju sedaj zlezal na 3. septembra. Ne samo, da je v ljudskem izročilu ta svetnik vsidran na svojem marčnem datumu, tudi ljudski običaji so vezani na ta datum in je neprimerno, da je bogoslužno praznovanje sedaj ločeno od tega. Navodilo za sestavljanje krajevnih koledarjev (Instructio de Calendariis particularibus recognoscendis) z dne 24. junija 1970, ki ga je izdala omenjena papeška kongregacija, posebej določa o točki 21, da smejo svetniki v takih krajevnih koledarjih ostati na starih datumih, če škofovske konference za to zaprosijo in če kongregacija to odobri. Kot vzrok za takšno izjemo našteva omenjeno navodilo tudi ljudska izročila (traditiones

populares) in civilne običaje (consuetudines civiles). Vse to pa je v primeru sv. Gregorja vsekakor podano. Spodobilo bi se bilo, da bi ob pripravi tega novega slovenskega pokrajinskega koledarja, ki je bil odobren leta 1991, Medškofijski liturgični svet poklical tudi Mohorjevo družbo, ki je pred 20 leti že pravila takšen predlog, da bi sedaj opozorila na sv. Gregorja.

V našem Mohorjevem koledarju bodo bralci te in še nekatere druge spremembe (pri nekaterih godovih se je stopnja povišala iz neobveznega v obvezni god) opazili. Pika (•) loči pri vsakem datumu liturgično praznovanje od neliturgičnega: kar je na levi od pike, ima spomin tudi v bogoslužju, na desni strani pa so navadna godovanja, katerih se redno v bogoslužju ne spominjamo. Kadar je pika že na začetku dneva, tedaj je tisti dan bogoslužen delavnik, ki nima posebnega svetniškega spomina (čeprav je tudi na tak dan dovoljeno v bogoslužju maševati v čast svetniku, ki tisti dan goduje). Stopnja praznika je pri tem označena s številko v oklepaju in pomeni (1) slovesni praznik, (2) praznik, (3) obvezni god in (4) neobvezni god. Vrsta praznovanja in godovi so vnešeni tako, kakor veljajo za celotno slovensko cerkveno pokrajino in posebna škofijska praznovanja niso upoštevana.

Miloš Rybář

Ivan Vavpotič: Začetnica

SEZNAM NAROČNIKOV MOHORJEVE REDNE ZBIRKE PO ŠKOFIJAH, ARHIDIAKONATIH, NADDEKANATIH IN DEKANIJAH ZA LETO 1992

R SLOVENIJA

LJUBLJANSKA NAŠKOFIJA

I. ARHIDIAKONAT

1. Dekanija Ljubljana- Center – 7 župnij

1. Ljubljana – Bežigrad	62
2. Ljubljana – Marijino oznanjenje	120
3. Ljubljana – Sv. Jakob	14
4. Ljubljana – Sv. Nikolaj	65
5. Ljubljana – Sv. Peter	41
6. Ljubljana – Sv. Trojica	43
7. Ljubljana – Trnovo	33
8. Knjižnica Teol. fakult.	191
Valant Milan	1
Skupaj	570

2. Dekanija Ljubljana – Moste – 15 župnij

1. Dol pri Ljubljani	30
2. Javor	9
3. Ljubljana – Črnuče	50
4. Ljubljana – Fužine	37
5. Ljubljana – Kašelj/Zalog	27
6. Ljubljana – Kodeljevo	39
7. Ljubljana – Moste	50
8. Ljubljana – Polje	67
9. Ljubljana – Sv. Križu	61
10. Ljubljana – Šmartno ob Sav.	10
11. Ljubljana – Štepanja vas	30
12. Ljubljana – Zadobrova	32
13. Sostro	45
14. Sv. Helena – Dolsko	22
15. Sv. Jakob ob Savi	50
Skupaj	509

3. Dekanija Ljubljana Šentvid – 12 župnij

1. Ljubljana – Dravlje	95
2. Ljubljana Ježica	71
3. Ljubljana Koseze	55
4. Ljubljana – Stožice	41
5. Ljubljana – Šentvid	142
6. Ljubljana – Šiška	33
7. Pirniče	43

8. Preska	86
9. Sora	70
10. Sv. Katarina – Topol	11
11. Šmartno pod Šmarno goro	84
12. Vodice	123
Skupaj	854
4. Dekanija Ljubljana – Vič/Rakovnik 13 župnij	
1. Brezovica	50
2. Črni vrh nad Polhovim Gradcem	17
3. Dobrova	40
4. Golo	–
5. Ig	22
6. Ljubljana – Barje	8
7. Ljubljana – Rakovnik	45
8. Ljubljana – Rudnik	10
9. Ljubljana – Vič	111
10. Notranje Gorice	16
11. Polhov Gradec	28
12. Tomišelj	10
13. Želimlje	12
Skupaj	369

II. ARHIDIAKONAT

5. Dekanija Radovljica – 25 župnij

1. Begunje na Gorenjskem	45
2. Bled	63
3. Bohinjska Bela	24
4. Bohinjska Bistrica	66
5. Breznica	71
6. Dobrava	15
7. Dovje	28
8. Gorje	49
9. Jesenice	55
10. Jesenice – Koroška Bela	33
11. Kamna Gorica	19
12. Koprivnik v Bohinju	12
13. Kranjska Gora	–
14. Kropa	14
15. Lesce	50
16. Leše	7
17. Ljubno	20
18. Mošnje	32
19. Ovišje	11
20. Radovljica	72
21. Rateče – Planica	25
22. Ribno	11
23. Srednja vas v Bohinju	34
24. Sv. Križ nad Jesenicami	–
25. Zasip	22

– Frančiškanski samostan Brezje	52
Skupaj	830

6. Dekanija Kranj – 11 župnij

1. Besnica	93
2. Kokrica	35
3. Kranj	70
4. Kranj – Drulovka/Breg	67
5. Kranj – Primskovo	70
6. Kranj – Šmartin	103
7. Kranj – Zlato Polje	32
8. Mavčiče	41
9. Naklo	16
10. Podbrezje	23
11. Predoslje	50
12. Kranj – Kodrič F.	–
Skupaj	660

7. Dekanija Šenčur – 10 župnij

1. Cerklje	88
2. Jezersko	30
3. Kokra	16
4. Preddvor	76
5. Smlednik	43
– Voglje	31
6. Šenčur	82
7. Šenturška Gora	3
8. Trboje	30
9. Velesovo	36
10. Zapoge	10
– Hrastje	19
– Olševček	33
Skupaj	497

8. Dekanija Trzin – 8 župnij

1. Duplje	24
2. Gorice	33
3. Kovor	40
4. Križe	60
5. Lom	11
6. Trstenik	14
7. Trzin	40
8. Trzin – Bistrica	20
Skupaj	242

9. Dekanija Škofja Loka – 22 župnij

1. Bukovšica	23
2. Davča	4
3. Dražgoše	32
4. Javorje nad Škofjo Loko	37
5. Leskovica	16
6. Lucine	21
7. Nova Oselica	27
8. Poljane nad Škofjo Loko	30
9. Reteče	57

10. Selca	104
11. Sorica	11
12. Stara Loka	53
13. Stara Oselica	15
14. Sv. Duh pri Škofji Loki	19
15. Sv. Lenart	20
16. Škofja Loka	115
17. Škofja Loka – Suha	12
18. Trata – Gorenja vas	45
19. Zali Log	17
20. Žabnica	35
21. Železniki	39
22. Žiri	62
23. Kapucinski samost. š. L.	8

III. ARHIDIAKONAT

10. Dekanija Kamnik – 15 župnij

1. Gozd	8
2. Homec	42
3. Kamnik	60
4. Komenda	170
5. Mekinje	28
6. Motnik	32
7. Nevle	23
8. Sela pri Kamniku	37
9. Stranje	30
10. Šmaka – Duplica	16
11. Šmartno v Tuhinju	22
12. Špitalič	15
13. Tunjice	21
14. Vranja Peč	16
15. Zgornji Tuhinj	31
16. Stahovica – Žagar A.	–
17. Kamnik – Franč. samost.	10

Skupaj 570

11. Dekanija Domžale – 16 župnij

1. Blagovica	7
2. Brdo	50
3. Česnjice	5
4. Dob	97
5. Domžale	83
6. Ihan	60
7. Jarše	21
8. Krašnja	25
9. Mengeš	81
10. Moravče	68
11. Peče	5
12. Radomlje	23
13. Rova	10
14. Šentožbolt	5
15. Trzin	30
16. Zlato Polje	8
17. Vrhpolje	14
Skupaj	592

12. Dekanija Litija – 14 župnij	10. Sv. Vid – Žilce 23	20. Dekanija Trebnje – 12 župnij	2. Črnomelj 59
1. Dole pri Litiji 10	11. Unec 20	1. Boštjan 11	3. Dragatuš 11
2. Hotič 12	Skupaj 252	2. Čatež – Zaplaz 12	4. Metlika 20
3. Janče –	16. Dekanija Ribnica – 14 župnij	3. Mirna 7	5. Podzemelj –
4. Javorje pri Litiji 5	1. Dobrepolje – Videm 60	4. Mokronog 15	6. Preloka –
5. Kresnice –	2. Dolenja vas 10	5. Sv. Križ – Gabrovka 15	7. Radovica –
6. Litija 33	3. Draga –	6. Šentjanž 26	8. Semič 37
7. Polšnik 13	4. Gora pri Sodražici –	7. Šentlojrenc 10	9. Sinji Vrh –
– Polšnik – Kotam M. 8	5. Loški Potok 24	8. Šentrupert 26	10. Stari trg ob Kolpi 10
8. Prežganje 10	6. Ribnica 88	9. Trebelno –	11. Suhor –
9. Primskovo na Dolenjskem –	7. Rob 11	10. Trebnje 33	12. Vinica 40
10. Sava 7	8. Sodražica 15	11. Tržišče 7	Skupaj 192
11. Sveta Gora –	– Nova Štifta 17	12. Veliki Gaber 10	
12. Šmartno pri Litiji 45	9. Struge 8	Skupaj 172	
13. Štanga 20	10. Sv. Gregor – Ortnek 20	VI. ARHIDIKONAT	
14. Vače 21	11. Škocjan pri Turjaku 13	21. Dekanija Leskovec – 13 župnij	
Skupaj 176	12. Turjak –	1. Bučka 10	
13. Dekanija Zagorje – 12 župnij	13. Velike Lašče 30	2. Cerklje ob Krki 20	
1. Čemšenik 38	14. Velike Poljane 9	3. Čatež ob Savi 12	
2. Dobovec 4	Skupaj 305	4. Kostanjevica na Krki 13	
3. Izlake 26	17. Dekanija Kočevje – 9 župnij	5. Krško 15	
4. Kisovec 10	1. Banja Loka –	6. Leskovec pri Krškem 35	
5. Kolovrat 12	2. Fara pri Kočevju 10	7. Raka 30	
6. Radeče 10	3. Hinje 2	8. Studenec 10	
7. Sv. Planina –	4. Kočevje 30	9. Sv. Duh – Veliki Trn 15	
8. Svibno 15	5. Kočevska Reka –	10. Sv. Križ – Podbočje 17	
9. Šentgotard 17	6. Mozelj –	11. Šentjernej 50	
10. Šentjurij – Podkum 13	7. Osilnica 3	12. Škocjan pri Novem mestu 25	
11. Šentlambert –	8. Spodnji Log/ Nemška Loka –	13. Velika Dolina 21	
12. Zagorje ob Savi 60	9. Stara Cerkev 17	14. Kartuzija Pleterje –	
Skupaj 205	Skupaj 62	Skupaj 273	
IV. ARHIDIKONAT	V. ARHIDIKONAT	22. Dekanija Novo mesto – 17 župnij	
14. Dekanija Vrhnika – 13 župnij	18. Dekanija Grosuplje – 12 župnij	1. Bela Cerkev 2	
– Bevke 11	1. Grosuplje 30	2. Brusnice 8	
1. Borovnica 60	2. Ivančna Gorica 20	3. Črmošnjice –	
2. Dolnji Logatec 45	3. Kopanjski 26	4. Mirna peč 39	
3. Gornji Logatec 30	4. Lipoglav –	5. Novo mesto – Kapitelj 115	
4. Horjul 35	5. Polica 14	6. Novo mesto – Sv. Janez 17	
5. Hotedršica 7	6. Stična 55	7. Novo mesto – Sv. Lenart 65	
6. Podlipa 12	7. Šentjurij – Podtabor 16	8. Novo mesto – Šmihel 44	
7. Preserje 23	8. Šentvid pri Stični 63	9. Podgrad 5	
8. Rakitna 8	9. Škofljica 30	10. Poljane – Dolenjske Toplice –	
9. Rovte 32	10. Šmarje – Sap 30	11. Prečna 6	
10. Šentjošt nad Horjulom 23	11. Višnja Gora –	12. Soteska 11	
11. Vrh – Sv. Trije kralji 12	12. Žalna 21	13. Stopiče 17	
12. Vrhnika 100	Skupaj 305	14. Št. Peter – Otočec 20	
13. Zaplana 15	19. Dekanija Žužemberk – 8 župnij	15. Šmarjeta –	
Skupaj 413	1. Ajdovec 15	16. Toplice –	
15. Dekanija Cerknica – 11 župnij	2. Ambrus 10	17. Vavta vas 126	
1. Babno Polje –	3. Dobrnič 20	Skupaj 475	
2. Begunje pri Cerknici 14	4. Krka 18	23. Dekanija Črnomelj – 12 župnij	
3. Bloke 40	5. Sela pri Šumберку –	1. Adlešiči 15	
4. Cerknica 30	6. Šmihel pri Žužemberku –		
5. Grahovo 21	7. Zagradec 15		
6. Planina pri Rakeku 26	8. Žužemberk 20		
7. Rakek 11	Skupaj 98		
8. Stari trg pri Ložu 67			
9. Sv. Trojica – Šivče –			

Ljubljanska škofija vsega 9.423

MARIBORSKA ŠKOFIJA

I. NADDEKANAT

1. Dekanija Dravograd

1. Črneče 30	4. Ojstrica –
2. Dravograd 26	Skupaj 56

2. Dekanija Dravsko polje

1. Cirkovce 45	5. Rače 27
2. Fram 11	6. Slivnica pri Mariboru 100
3. Hoče 75	7. Sv. Miklavž ob Dravi 15
4. Ptujška Gora 30	8. Sv. Lovrenc na Dravskem polju 21
5. Rače 27	9. Št. Janž na Dravskem polju 20
Skupaj 344	

3. Dekanija Jarenina

1. Gornja Sv. Kungota 15	8. Sv. Marjeta ob Pesnici 15
2. Jarenina 13	9. Št. Ilj v Slov. goricah –
3. Pesnica –	Skupaj 128

4. Dekanija Maribor

1. Kamnica 28	4. Maribor – Brezje 10
2. Limbuš 10	5. Maribor – Pobrežje 38
3. Lovrenc na Pohorju 15	

6. Maribor – Radvanje	18	8. Dekanija Stari trg		5. Dokležovje	5	5. Središče ob Dravi	14
7. Maribor – Sv. Janez krstnik	48	1. Dolič	13	6. Hotiza	10	6. Sv. Tomaž pri Ormožu	24
8. Maribor Sv. Jožef	18	2. Pameče	28	7. Kobilje	3	7. Svetinje	–
9. Maribor – Sv. Križ	20	3. Podgorje pri Slov. Gradcu	15	8. Lendava	25	8. Velika Nedelja	15
10. Maribor – Sv. Janez Bosko	–	4. Razbor pri Slovenj Gradcu	17	9. Odranci	44	Skupaj	133
11. Maribor – Sv. Magdalena	40	5. Sele	5	10. Turnišče	50	7. Dekanija Zavrč	
12. Maribor – Sv. Marija	73	6. Slovenj Gradec	36	11. Velika Polana	22	1. Cirkulane	15
13. Maribor – Sv. Rešnje telo	22	7. Stari trg pri Slov. Gradcu	12	Skupaj	371	2. Sv. Trojica – Podlehnik	20
14. Maribor – Tezno	20	8. Sv. Peter na Kronske gori	–	3. Dekanija Ljutomer		3. Sv. Vid pri Ptuj	28
15. Ruše	20	9. Sv. Vid nad Valdekom	2	1. Apače	20	4. Zavrč	15
16. Selnica ob Dravi	55	10. Šmartno pri Slovenj Gradcu	25	2. Cezanjenci	5	5. Zgornji Leskovec	–
17. Sv. Barba v Slov. goricah	5	11. Šmiklavž pri Slovenj Gradcu	–	3. Gornja Radgona	66	Skupaj	78
18. Sv. Duh na Ostrem Vrh	–	12. Št. Ilj pod Turjakom	55	4. Kapela pri Radencih	16	III. NADDEKANAT	
19. Sv. Križ nad Mariborom	6	13. Št. Janž pri Dravogradu	21	5. Križevci pri Ljutomeru	40	1. Dekanija Braslovče	
20. Sv. Marija v Puščavi	53	Skupaj	229	6. Ljutomer	65	1. Braslovče	45
21. Sv. Martin pri Vurberku	13	9. Dekanija Vuzenica		7. Mala Nedelja	25	2. Gomilsko	40
22. Sv. Peter pri Mariboru	12	1. Ribnica na Pohorju	36	8. Radenci	18	3. Marija Reka	–
Skupaj	514	2. Sv. Anton na Pohorju	8	9. Sv. Jurij ob Ščavnici	55	4. Prebold	–
5. Dekanija Mežiška dolina		3. Sv. Primož na Pohorju	–	10. Veržej	21	5. Sv. Andraž nad Polzelo	15
1. Črna	50	4. Trbonje	1	Skupaj	356	6. Sv. Jurij ob Taboru	20
2. Javorje	–	5. Vuhred	30	4. Dekanija Murska Sobota		7. Šmartno ob Paki	97
3. Koprivna	–	6. Vuzenica	20	– Bakovci	11	8. Vransko	76
4. Kotlje	–	Skupaj	95	1. Cankova	25	Skupaj	293
5. Mežica	65	II. NADDEKANAT		2. Dolenci	–	2. Dekanija Celje	
6. Prevalje	62	1. Dekanija Lenart v Slovenskih goricah		3. Gornji Petrovci	20	1. Celje – Sv. Cecilija	20
7. Ravne na Koroškem	22	1. Marija Snežna	55	4. Grad	15	2. Celje – Sv. Danijel	40
8. Strojna	–	2. Lenart v Slov. goricah	75	5. Kančevci	–	3. Celje – Sv. Duh	10
9. Sv. Danijel nad Prevaljami	42	3. Negova	15	6. Kuzma	–	4. Celje – Sv. Jožef	10
Skupaj	241	4. Sv. Ana v Slov. goricah	29	7. Markovci	–	5. Svetina (eksp)	–
6. Dekanija Radlje		5. Sv. Anton v Slov. goricah	15	8. Martjanci	20	6. Teharje	30
1. Brezno ob Dravi	–	6. Sv. Benedikt v Slov. goricah	20	9. Murska Sobota	10	– Uprava MD Celje	1124
2. Jernej nad Muto	–	7. Sv. Bolfenk v Slov. goricah	10	10. Pečarovci	10	Skupaj	1234
3. Kapla na Kozjaku	7	8. Sv. Jurij v Slov. goricah	60	11. Pertocha	10	3. Dekanija Gornji Grad	
4. Muta	10	9. Sv. Rupert v Slov. goricah	–	12. Sv. Jurij v Prekmurju	15	1. Bočna	5
5. Pernice	–	10. Sv. Trojica v Slov. goricah	28	13. Tišina	75	2. Gornji Grad	25
6. Radlje	15	Skupaj	307	Skupaj	233	3. Ljubno ob Savinji	48
7. Remšnik	18	2. Dekanija Lendava		5. Dekanija Ptuj		4. Luče ob Savinji	55
8. Sv. Ožbalt ob Dravi	8	1. Beltinci	80	1. Dornava	10	5. Mozirje	80
Skupaj	58	2. Bogojina	47	2. Hajdina	10	6. Nazarje	36
7. Dekanija Slovenska Bistrica		3. Črenšovci	–	3. Kidričevo	5	7. Nova Štifta	19
1. Črešnjevec	11	– Špiclin	8	4. Polenshak	13	8. Radmirje	32
2. Gornja Poljskava	18	– Horvat	20	5. Ptuj – Sv. Jurij	34	9. Rečica ob Savinji	60
3. Laporje	19	– Žerdin	9	6. Ptuj – Sv. Ožbalt	50	10. Solčava	–
4. Majšperk	20	– Krampač	13	7. Ptuj – Sv. Peter in Pavel	14	11. Šmartno ob Dreti	14
5. Makole	15	– Čurič	20	8. Sv. Andraž v Slov. goricah	11	12. Šmihel nad Mozirjem	20
6. Poljčane	30	4. Dobrovnik	15	9. Sv. Lovrenc – Juršinci	40	Skupaj	394
7. Slovenska Bistrica	40			10. Sv. Marjeta niže Ptuja	27	4. Dekanija Nova Cerkev	
8. Spodnja Poljskava	22			11. Sv. Marko niže Ptuja	28	1. Črešnjevice	30
9. Studenice	10			12. Sv. Urban – Destrnik	15	2. Dobrna	24
10. Sv. Martin na Pohorju	18			13. Vurberk	6	3. Frankolovo	12
11. Sv. Venčesl	8			Skupaj	263	4. Ljubecna	16
12. Tinje	9			6. Dekanija Velika Nedelja		5. Nova Cerkev	35
Skupaj	220			1. Kog	8	6. Sv. Jošt na Kozjaku	7
				2. Miklavž pri Ormožu	12	7. Šmartno v Rožni dolini	22
				3. Ormož	50	8. Vitanje	25
				4. Podgorci	10	9. Vojnik	24
						Skupaj	195

5. Dekanija Slovenske Konjice

1. Čadram – Oplotnica	–
2. Kebelj	31
3. Loče pri Poljčanah	40
4. Prihova	10
5. Skomarje	–
6. Slovenske Konjice	131
7. Stranice	7
8. Sv. Jernej pri Ločah	8
9. Sv. Kunigunda na Pohorju	20
10. Špitalič	–
11. Zreče	11
12. Žiče	14
Skupaj	272

6. Dekanija Šaleška dolina

1. Bele vode	5
2. Gornja Ponikva	5
3. Velenje – Sv. Marija	33
4. Velenje – Sv. Martin	45
5. Šentjanž na Vinski Gori	20
6. Šoštanj	140
7. Št. Ilj pri Velenju	10
8. Zavodnje	5
Skupaj	263

7. Dekanija Žalec

1. Galicija	15
2. Gotovlje	20
3. Griže pri Celju	12
4. Petrovče	29
5. Polzela	45
6. Šempeter v Savinjski dolini	24
7. Žalec	17
Skupaj	162

IV. NADDEKANAT

1. Dekanija Kozje

1. Buče	–
2. Dobje pri Planini	15
3. Kozje	30
4. Olimje	12
5. Pilštajn	13
6. Planina pri Sevnici	–
7. Podčetrtek	15
8. Podsreda	3
9. Polje ob Sotli	5
10. Prevorje	5
11. Sv. Peter pod Svetimi gorami	26
12. Sv. Vid na Planini	41
13. Zagorje	10
Skupaj	175

2. Dekanija Laško

1. Dol pri Hrastniku	14
2. Hrastnik	6
3. Jurkloster	–
4. Laško	60
5. Loka pri Zidanem mostu	18
6. Marija Širje	6
7. Sv. Jodrt nad Laškim	15

8. Sv. Lenart nad Laškim	–
9. Sv. Marjeta v Rimskih toplicah	20
10. Sv. Miklavž nad Laškim	8
11. Sv. Rupert nad Laškim	11
12. Trbovlje	71
Skupaj	229

3. Dekanija Rogatec

1. Kostrivnica	15
2. Rogaska Slatina	11
3. Rogatec	30
4. Stoperice	14
5. Sv. Ema	11
6. Sv. Florijan ob Boču	–
7. Sv. Peter na Kristan Vrhu	–
8. Sv. Rok ob Sotli	–
9. Žetale	10
Skupaj	91

4. Dekanija Šmarje pri Jelšah

1. Dramlje	36
2. Kalobje	7
3. Ponikva	38
4. Sladka Gora	11
5. Slivnica pri Celju	12
6. Sv. Štefan pri Žusmu	8
7. Šentjur pri Celju	95
8. Šentvid pri Grobelnem	10
9. Šmarje pri Jelšah	32
10. Zibika	6
11. Žusem	–
Skupaj	255

5. Dekanija Videm ob Savi

1. Artiče	40
2. Bizeljsko	67
3. Brestanica	36
4. Brežice	35
5. Dobova	16
6. Kapele pri Brežicah	7
7. Koprivnica	21
8. Pišece	13
9. Razbor nad Loko	22
10. Senovo	10
11. Sevnica	40
12. Sromlje	15
13. Videm – Krško	25
14. Zabukovje	10
15. Zdole	12
Skupaj	369

Mariborska škofija vsega 7558

KOPER

1. Dekanija Biljana – 12 župnij, 1 vikariat	
1. Biljana	25

2. Cerovo	–
3. Fojana (v)	–
4. Gradno	12
5. Kojsko	–
6. Kozana	–
7. Kožbana	7
8. Medana	16
9. Podsobotin	–
10. Šlovrenc	8
11. Šmartno	14
12. Vedrijan	–
13. Vipolže	–
Skupaj	82

2. Dekanija Črniče – 11 župnij

1. Ajdovščina	40
2. Batuje	22
3. Črniče	13
4. Kamnje	8
5. Lokavec	16
6. Osek	16
7. Otlica	11
8. Šempas	42
9. Stomaž	12
10. Velike Žabljice	8
11. Vipavski Križ	47
Skupaj	235

3. Dekanija Dekani – 13 župnij, 2 vikariata, 1 kaplanija

1. Ankaran	20
2. Dekani	19
3. Draga	–
4. Gradin (v)	–
5. Klanec	–
6. Kubeč	–
7. Movraž	10
8. Osp	–
9. Podgorje	–
10. Predloka	–
11. Pregara (v)	1
12. Pridvor – Sv. Anton	–
13. Sočerga	–
14. Škofije	15
15. Tinjan	–
16. Tpolovec (kpl)	–
Skupaj	65

4. Dekanija Dornberk 7 župnij, 2 vikariata

1. Branik	40
2. Brje	–
3. Dornberk	80
4. Gradišče (v)	–
5. Prvačina	13
6. Renče	35
7. Šmarje na Vipavskem	9
8. Vogrsko	12
9. Zalošče (v)	–
Skupaj	189

5. Dekanija Idrija – Cerkno – 15 župnij, 1 vikariat

1. Bukovo	20
2. Cerkno	52
3. Črni Vrh	35

4. Godovič	12
5. Gore	20
6. Idrija	32
7. Jagršče	8
8. Ledine	17
9. Novaki	14
10. Orehek pri Cerknem (v)	–
11. Otalež	10
12. Ravne	–
13. Spodnja Idrija	19
14. Šebrelje	12
15. Vojsko	9
16. Zavratac	25
Skupaj	285

6. Dekanija Ilirska Bistrica – 11 župnij, 1 vikariat

1. Brezovica	–
2. Golac	–
3. Harije (v)	–
4. Hrušica	10
5. Ilirska Bistrica	24
6. Jelšane	5
7. Knežak	11
8. Podgrad	5
9. Podgraje	10
10. Pregarje	6
11. Prem	20
12. Slivje	–
Skupaj	91

7. Dekanija Kanal – 8 župnij, 1 vikariat

1. Avče	10
2. Deskle	25
3. Gorenje Polje	27
4. Kal nad Kanalom	8
5. Kanal	36
6. Levpa	10
7. Lig – Marijino Celje	9
8. Plave (v)	11
9. Ročinj	25
Skupaj	161

8. Dekanija Kobariid – 12 župnij, 1 vikariat

1. Borjana	–
2. Bovec	26
3. Breginj	30
4. Drežnica	30
5. Kobariid	30
6. Kred	11
7. Libušnje	18
8. Livek	11
9. Log pod Mangartom	–
10. Sedlo	–
11. Soča	–
12. Srpencia	9
13. Trnovo ob Soči (v)	–
Skupaj	165

9. Dekanija Komen – 11 župnij, 2 vikariata, 1 kuracija

1. Branica	–
2. Brestovica pri Komnu	–

3. Gabrje (k)	1	11. Nova Gorica	
4. Gabrovica (v)	—	— Kapela	46
5. Gorjansko	—	12. Nova Gorica	
6. Kobjeglava	18	— Kristus Odrašenik	28
7. Komen	0	13. Opatje selo	5
8. Kostanjevica na Krasu	—	14. Ravnica (v)	—
9. Pliskovica	—	15. Solkan	22
10. Škrbina	—	16. Šempeter pri Gorici	52
11. Štanjel	—	17. Trnovo pri Gorici	9
12. Temnica	—	18. Vrtojba	40
13. Veliki Dol	—	Skupaj	384
14. Vojsčica	24		
Skupaj	43		

10. Dekanija Koper – 15 župnij	
1. Bertoki	18
2. Izola	12
3. Koper	35
4. Korte	10
5. Koštabona	—
6. Krkavče	20
7. Lucija	—
8. Marežice	—
9. Piran	—
10. Pomjan	—
11. Portorož	—
12. Sečovlje	36
13. Strunjan	3
14. Šmarje pri Kopru	6
15. Truške	—
Skupaj	140

11. Dekanija Nova Gorica – 17 župnij, 1 vikariat	
1. Banjšice	8
2. Bate	6
3. Bilje	10
4. Bukovica	8
5. Čepovan	10
6. Grgar	26
7. Kromberk	26
8. Lokovec	—
9. Lokve	—
10. Miren – Pregelj	84
C. sam. Lazarist	4

11. Nova Gorica	
— Kapela	46
12. Nova Gorica	
— Kristus Odrašenik	28
13. Opatje selo	5
14. Ravnica (v)	—
15. Solkan	22
16. Šempeter pri Gorici	52
17. Trnovo pri Gorici	9
18. Vrtojba	40
Skupaj	384

12. Dekanija Postojna – 13 župnij	
1. Hrenovce	14
2. Košana	12
3. Matenja vas	15
4. Orehek pri Postojni	—
5. Pivka – Št. Peter na Krasu	17
6. Postojna	34
7. Slavina	30
8. Studeno	12
9. Suhorje	8
10. Šmihel	4
11. Trnje	14
12. Ubeljsko	—
13. Zagorje	35
Skupaj	195

13. Dekanija Sežana (Tomaj) – 16 župnij	
1. Avber	—
2. Divača	—
3. Dutovlje	37
4. Hrpelje – Kozina	20
5. Kopriva	—
6. Lokev	9
7. Povir	22
8. Rodik	—
9. Senožec	35
10. Sežana	22
11. Skopo	—
12. Štjak	10
13. Tomaj	25

14. Vatovlje	—
15. Vrabče	—
16. Vreme	31
Skupaj	211
14. Dekanija Tolmin – 16 župnij, 2 vikariata	
1. Dolenja Trebuša	19
2. Gorenja Trebuša	—
3. Grahovo	21
4. Idrja pri Bači	6
5. Kamno	4
6. Lom	—
7. Most na Soči	30
8. Obloke (v)	—
9. Pečine	—
10. Podbrdo	18
11. Podmelec	7
12. Ponikve	—
13. Roče	—
14. Rut	—
15. Stržišče (v)	—
16. Šentviška Gora	24
17. Tolmin	82
18. Volče	26
Skupaj	237

15. Dekanija Vipava – 13 župnij	
1. Budanje	26
2. Col	12
3. Goče	36
4. Loznica	—
5. Planina	—
6. Podkraj	11
7. Podnanos	36
8. Podraga	25
9. Slap	36
10. Šturje	50
11. Ustje	8
12. Vipava	70
13. Vrhpolje	18
Skupaj	328

KOPRSKA ŠKOFIJA	
vsega	2811

ZAGREBSKA NADŠKOFIJA

Ž. U. RAZKRIŽJE

Žabot Ivan 105

Skupaj REPUBLIKA SLOVENIJA 19.897

RAZNA DRUGA POVERJENIŠTVA

Župnijski urad Sv. Cirila in Metoda, Beograd	2
Katoliška crkva Bitola – Makedonija	—
Ana Pilz, Karlovac	—
Ribnikar Štefka, Reka	3
Sestre usmil. Beograd	—
Ž. U. Roč – Istra	1
Štimar B. Oriovac	—
ŽU MUŽJA	—
Skupaj	6

INOZEMSTVO

Argentina	7
Avstrija	2
Avstralija	17
Belgija	4
Finska	1
Francija	12
Italija	1
Kanada	32
Nemčija	13
Švedska	3
USA	5
Skupaj	97

Skupaj vseh naročnikov (broš. in vezano) v letu 1992 20.000

Celje, 17. 7. 1992

ZBIRKA CELJSKE MOHORJEVE DRUŽBE 1993

KOLEDAR 1994

Barvna oprema Koledarja bo posvečena obletnici obstoja Planinskega društva, ki jo praznujemo 1993, pa jo je v KMD izrinila slovesnejša, kapiteljska v Novem mestu. Poslikali bomo najvišje ležeče cerkve in kapelice. Tudi vsebina bo pestra in mohorsko uglašena.

UMRJEŠ, DA ŽIVIŠ (Anton Trstenjak)

Redne zbirke MD so objavile cel niz poljudno psiholoških knjig Antona Trstenjaka. Mednarodno že davno priznani psiholog in filozof je vsem razumljivo obravnaval človeka v družbi, človeka pred samim seboj, človekov odnos do Boga in njegovo samospoznavanje skozi zgodovino rodu. Osebna smrt, ki ni smrt za večno, temveč je le prehod, je snov zadnje njegove tovrstne knjige in že odpira poglede naprej. Vsi ves čas svojega življenja stopamo po ostrini britve, po ločnici med tu in onstran, med življenjem in smrtjo. Priključimo si to resnico v spomin! Ne za strah! Za pogum in v zaupanje, da bomo znali vsestransko pravilno vrednotiti trenutke, ki jih živimo.

ALJAŽEV ZBORNİK (S. Klinar, T. Strojín, F. Urbanija, E. Škulj)

Štirje priznani avtorji, vsak na svojem področju, nam osvetlijo osebo triglavskega župnika Aljaža, dovškega dušnega pastirja, zaljubljenega v duhovito besedo, ljudsko pesem in kulturo, pa v hribe, ki obroblija njegovo faro in segajo najvišje pod nebo v tem delčku sveta. Iz nemških rok nam je, Slovencem, odkupil vrh Triglava. Bogato dokumentarno in lirično ilustriran zbornik v spomin in v slavo Aljažu, pa Planinskemu društvu, poleg Mohorjeve najbolj slovenskemu izmed vseh slovenskih društev.

PESEM O PIKI (Joža Lovrenčič)

Najmlajšim se v tej knjižici predstavi neugnana in pretkana sraka Pika. Njena gospodovalnost v hiši je popolna, niti pes Koder ji ni kos. Kljub svoji tatinski naravi se je zalezla v srce cele družine. Norčave dogodivščine bodo otrokom tako všeč, da bodo kar skakali, ko bodo brali ta sračji ep. Avtor, eden iz vrste načrtno odrinjenih in pozabljenih slovenskih krščanskih izobražencev, Joža Lovrenčič (1890-1952), se je izkazal predvsem kot pesnik, pisal je tudi prozo in drame, pa otroške pravljice in zgodbe.

ŽUPNIK SVETA (Wilhelm Hünermann) Večernice 143

Avtor romaniziranega življenjepisa Janeza XXIII. šteje med najuspešnejše in po vsem svetu najbolj brane opisovalce življenj svetniških oseb iz zgodovine Cerkve. Odlikujeta ga lahkoten slog in privlačno pripovedovanje. Njegove knjige vabijo k upanju in življenjskemu optimizmu. Slovenci ga že poznamo (od romana Oče Damijan, ki govori o apostolu gobavcev na otoku Molokaj in je izšel že med obema vojnama, pa do vrste pripovedi v Žepni knjižnici Ognjišča o Klemenu Dvoržaku, Vincenciju Pavelskem, Piju X. in drugih).

Mohorjeva kot bralno knjigo z veseljem uvršča v svojo redno zbirko obsežno pripoved o vsestransko bogatem, razgibanem, napetem in za cerkveno skupnost tako pomembnem življenju Angela Giuseppa Roncallija, 261. v vrsti Kristusovih naslednikov (papeževal je od leta 1958 do 1963). Z napovedjo 2. vatikanskega koncila in njegovim vodenjem je od gredlja do vrha jambora pretresel Petrovo barko, jo približal najmanjšim tega sveta, velikane tedanjih svetovnih oblasti in blokovske hladne vojne pa pridobil za mir in razorožil s svojo neposredno prisrčnostjo, kljub izročilom in ornatu. Prav poslušal za človečnost, ki se tke v najmanjših in najbežnejših stikih med ljudmi, mu je prinesel vzdevek »Dobri«. V njem živi za vse čase.

NOVO PRI CELJSKI MOHORJEVI

Alojz Rebula
PASTIR PRIHODNOSTI
trda vezava, 287 str., ilustr.

Priznani slovenski pisatelj v svojem pogledu na življenje svetniškega škofa Slomška opisuje in razbira Slomškov narodni čut, njegovo kulturno prebujenost in razgledanost, pa tudi svetost, ki neizprosno sledi glasu vesti. Kot narodnjak je Slomšek odprt v svet, ko je kulturnik, je predvsem učitelj, ki daje iz globine svojega zaklada, končno je svet človek, ki mu ni tuja razpeditost med grehom in brezmadežnostjo.

France Pibernik
JUTRO POZABLJENIH
šivano broš., 318 str., ilustr.

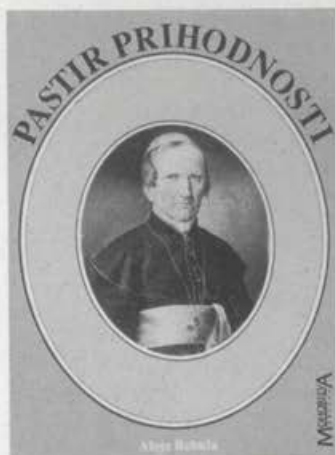
Izhodišče za zbornik besedil slovenskih književnikov, ki so padli ali bili ubiti med drugo svetovno vojno in po njej, je jasno. Zbornik naj opozori na veliko izgubo v novem slovenskem slovstvu. Življenjske usode mladih, iz krščanske korenine zajemajočih piscev, so podoba polstoletnega slovenskega kulturnega enoumja. Mnoge modrosti, zorele so skozi stoletja pred »revolucijo«, si morajo šele utreti pot v narodov leposlovni zaklad, čeprav so že v mladostnih delih prezgodaj obrani pesnikov in prozaistov.

Z. Tavčar, H. Glušič, M. Jevnikar
POD JUŽNIM KRIŽEM
šivano broš., 414 str., ilustr.

Antologija slovenskih politično emigrantskih prozaistov prinaša 40 odlomkov napetega in razgibanega branja. Izbrala jih je ga. Tavčar, literarno označila ga. Glušič, M. Jevnikar pa je prispeval kratke življenjepisne in bibliografske objavljenih piscev. Prvič lahko v eni knjigi preberete in sodoživite stiske, veselja in upanja Slovencev, ki jih je ločitev duhov raznesla po vsem svetu. Knjiga sodi na police vseh, ki nam je zares do spoznanja in sprave.

Ivan Dolenc
MOJA RAST
šivano broš., 244 str., ilustr.

Nenačrtovan lasten življenjepis gimnazijskega profesorja in ravnatelja, političnega pregnanca stare Jugoslavije in političnega zapornika med drugo svetovno vojno ter po njej. Ob njem spoznavamo del slovenske zgodovine, ki jo je Dolenc sodoživljal, pa razlagal sebi in tistim, ki so mu zaupali. Teh je bilo mnogo! Iz njegovih spominov vejata iskrena dobrota in poštenost, tudi do nasprotnikov. To pa je že drža, ki bi nam tudi dandanašnji prav prišla.

Lilijana Žnidaršič
THOMAS MORE,
KRŠČANSKI HUMANIST
šivano broš., 263 str., ilustr.

Prevodi angleških spisov »človeka za vse čase« so ob mnogih opombah, pestrih ilustracijah in temeljitem prikazu njegovega življenja in dela vsekakor privlačno branje in knjiga za vse, ki jim je količikaj pri srcu pogled v zgodovino človeškega duha. Najbrž ni malo Slovencev, ki bodo knjigo za lep čas postavili na najbolj živ, priročen del svoje knjižne police.

Georges Bernanos
IZBRANCI
broš., 121 str., ilustr.

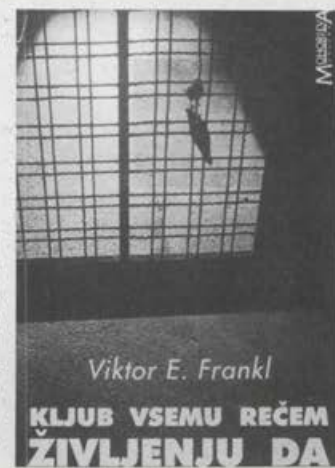
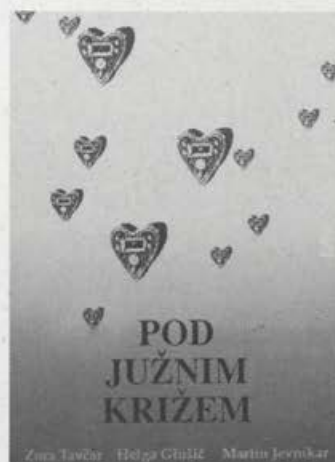
Kritik meščanske politike, duhovni realist, piše o Ivani Orleanski, o svetem Dominiku in o Martinu Lutru. Vprašanje svetništva je vprašanje ljubezni in človeške svobode. Gre za polnokrvno življenje iz mesa in krvi, za zavestno usmeritev od sebe k sočloveku, čeprav proti »zdravemu egoizmu«, o katerem mislimo, da je nujen za preživetje, pa ostaja za njim v duši le pogorišče razvalin.

Viktor E. Frankl
KLJUB VSEMU
REČEM ŽIVLJENJU DA
šivano broš., 107 str.

Psihiater, ki je preživel internacijo v nacističnem taborišču, ostal ves čas pri zavesti in kasneje postavil svoje življenje na trden temelj spoznanj, ki so mu bila dana. Logoterapija se imenuje njegov prispevek v zakladnico psihoanalitičnih in terapevtskih izročil. Človek želi, hoče in zmore najti smisel svojemu bivanju tudi sredi nesmisla. Knjiga za vse čase in za vse rodove, ki vedno znova pozabljajo, pa se morajo zato tudi ponovno spominjati.

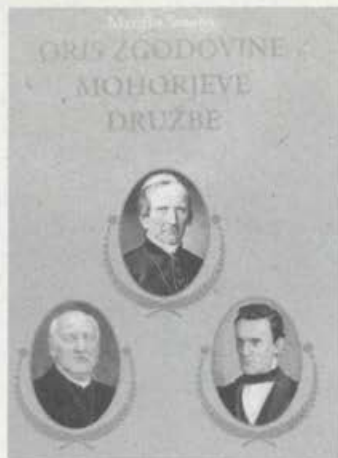
Marijan Smolik
ORIS ZGODOVINE
MOHORJEVE DRUŽBE
broš., 48 str., ilustr.

Dolgoletni tajnik celjske MD nam kratko oriše drevo zgodovine celovške, od 1919 prevajalske in od 1927 celjske Mohorjeve, ki je v Gorici pognala vejo proti fašizmu leta 1924. Šele 1947 so v Celovcu obnovili delovanje. Od tedaj imamo tri sestre, ki skrbijo vsaka za svoje Slovence. Ob koncu je pregled naslovov dosedanjih celovških in celjskih izdaj, razporejen po letih izida. Osnovna informacija o življenju najstarejše slovenske knjižne ustanove.

THOMAS MORE

KRŠČANSKI HUMANIST

IZIDE V KRATKEM

Narte Velikonja VIŠARSKA POLENA

Narte Velikonja je primorski pisatelj, ki ga je vihra druge svetovne vojne in slovenskega ideološkega medsebojnega obračunavanja skušala izbrisati iz spomina. Mlajši rodovi ga ne poznamo. Starejši so z užitkom prebirali njegove povesti, med njimi tudi Višarska polena, ki jo kritiki označujejo kot »romantično kriminalko« iz podeželskega sveta. Zavzeto, napeto in prijetno branje želimo ob knjigi iz nove zbirke »S starih knjižnih polic«.

Jan Plestenjak MLINAR BOGATAJ

Jan Plestenjak je bil doma iz škofjeloških hribov. Študiral je slavistiko, kasneje pa služboval kot uradnik. Med 2. svetovno vojno je bil interniran. Pisal je ljudske povesti, novele in črtice iz kmečkega življenja. Pripoved o mlinarju Bogataju, vaškem mogotcu, ki skuša z goljufijo in oderuškim posojanjem kupiti človeka...

Norman Vincent Peale MOČ POZITIVNEGA MIŠLJENJA

Miroljubno mišljenje rodi notranjo trdnost. Molitev vztrajno učinkuje. Za lastno srečo se moramo prizadevati, šele potem jo lahko tudi delimo drugim. Ogibajmo se razburjanju in sitnarjenju. Pričakujmo dobro, ne verjemimo »porazom«. Preprih novih misli nas obnavlja in poživlja. Bolečine srca zdravimo z neomajnim zaupanjem v bližino »moči od zgoraj«.

dr. Josip Gruden ZGODOVINA SLOVENSKEGA NARODA

Grudnova Zgodovina slovenskega naroda je poleg Malove edina starejša »povestnica«, ki je pisana strokovno zanesljivo pa vendar tako, da jo z veseljem in užitkom vzame v roke in prebira tudi laični bralec, še posebej zato, ker je v njej ohranjeno marsikaj, kar je iz povojnih, ideološko osiromašenih zgodovin izpadlo. Historia, ki bo, upamo v založbi, več v rokah kot na polici.

B. de las Casas UNIČENJE INDIJANCEV IN EVANGELIZACIJA

Leto spomina na Kolumbovo odkritje Amerike je kontroveržno. Za Evropo je bil to korak v novo in neznano, za domorodce pa srečanje s civilizacijo, ki je predvsem nebrzdano naklonjena sebi in svojim interesom. Beli človek je sicer prinašal evangelij z besedo, njegova dejanja pa so bila pogoltna, pohlepna in smrtonosna. Ob pustolovcih in iskalcih bogastva so nam izpred 500 let ohranjena tudi pričevanja ljudi, ki so trezno gledali in obsojali uničevanje domačinov.

Moč
pozitivnega mišljenja

MARIJINA

NARAVNO IN ZANESLJIVO
skupina avtorjev

Preprečevanje nezaželjene nosečnosti in uresničevanje željene. V obeh primerih mora človek upoštevati naravne in etične zakonitosti, ki si jih ne more brez škode zase in za ljubljene krojiti po lastni volji. Priročnik, ki oboje upošteva, je sestavila skupina nemških katoliških strokovnjakov in je na evropski ravni sprejet kot vodilna knjiga te vrste. Želimo si bolj človeške medsebojne odnose, več dobrohotnega razumevanja in prijaznejši svet.

Paul Claudel
MARIJINO OZNANJENJE;
V PRELOMU POLDNEVA

Dvoje dramskih besedil enega največjih zahodnih besednih genijev, ki je iz korenin, zasidranih v katoliški veri, pognal v drevo, kljubujoče vsem viharjem; zaveda se lastne grešnosti, spoznava, da samo Bog človeka lahko odreši sebičnosti. Claudelova beseda je živa in sodobna, se stalno obnavlja in nenehno vre, je večno mlada. A če mu želiš prisluhniti, moraš nositi v sebi čut za nadnaravno in za moralne vrednote.

ROŽICE Z VRTOV
SV. FRANČIŠKA

Neugnani mladenič iz sončnega Assisija, mesteca ob vznožju gore, od koder je prekrasen razgled, že 700 let vznemirja duha vseh, ki slutimo, da »sonce mora biti«. Legendarni spisi o Frančiška in njegovih bratov popotovanju skozi svet niso gola zgodovina. Beremo jih in ni nam dolgočasno, saj skozi naivne besede sije bogoljubno, človekoljubno in naravoljubno izročilo: »Hvaljen bodi, Gospod...!«

VZEMI
IN
BERI!

Odlikovanje Mohorjeve družbe v Celju z odličjem sv. Cirila in Metoda	33
Ob petsto letnici kolegiatnega kapitlja v Novem mestu	34
Novomeški kolegiatni kapitelj (France M. Dolinar)	35
Vrsta novomeških proštov	38
Tintoretov sv. Miklavž v Novem mestu (Jože Gregorič)	39
Oglejska svetnika Mohor in Fortunat (Rajko Bratož)	43
Utrditev Mohorjeve družbe skozi njenih 140 let (Stane Kovač)	47
Tri Mohorjeve, eno poslanstvo	51
O pomenu Siska in bitke pri njem pred štiristo leti (Vasko Simoniti)	58
Tristoletnica prve znanstvene akademije v Ljubljani (Primož Simoniti)	60
Stopetdeset let Bleiweisovih novic (Vasilij Melik)	64
Angelik Hribar (Edo Škulj)	67
O Jožefu Stefanu (Sandi Sitar)	67
Ob stoletnici smrti Josipa Marna (Andrijan Lah)	69
Janko Glazer (Bruno Hartman)	71
Pesnik Igo Gruden (Andrijah Lah)	73
Prežihov Voranc (Jože Šifrer)	74
Prva izkušnja samostojne slovenske državnosti (Jurij Perovšek)	76
Odpustiti, pozabiti ne (Valentin Inzko)	81
Rihard Jakopič (Milček Komelj)	82
Ivan Vavpotič (Milček Komelj)	84
Fran Ferjančič (Edo Škulj)	86
Petdesetletnica smrti Leopolda Mandiča (Vinko Škafar)	87
Nikola Tesla, človek prihodnosti (Sandi Sitar)	87
50 let od dolomitske izjave (Stane Kovač)	89
Kako je posredovanje iz Vatikana rešilo smrti pleterskega priorja Leopolda (Miloš Rybář)	95
Nagovor med pogrebom p. priorja Simona Ašiča (p. Anton Nadrah)	98
O življenju p. Simona Ašiča	99
Dr. Rado Bordon (France Lipičnik)	102

Kartuzijanskemu patru Janezu Drolcu v slovo (Miloš Rybář)	103
Profesor Angelo Vivian (Janez Kranjc)	105
Alojz Kocjančič (France Lipičnik)	107
Ob odhodu Pavleta Zidarja (Alojz Rebula)	108
Dragotin Butkovič (Kajetan Gantar)	109
Slovenski mučenec Lojze Grozde	110
Ivan Hribovšek	111
Jože Dolenc (Matija Remše)	112
Vekoslav Grmič (H. Žveglič)	113
Pogled iz zgodovino Ljubnega (France Cvenkel)	114
Valentin Vodnik in njegov Bohinj (Joža Mahnič)	120
Po sili vojak – bil sem na ruski fronti! (pogovor – Jože Pavlič)	124
Trojci iz ponedeljkarske družine v spomin (Stane Gabrovce)	134
Vzhodne katoliške Cerkve (Stanko Janežič)	138
Ločitev Cerkve in države (Stanko Ojnik)	139
Pozabljena odgovornost (Vekoslav Grmič)	141
Svetovni nazor in svetovnonazorska praznina (Angelca Žerovnik)	143
Nova doba in nova duhovna gibanja (Vinko Škafar)	146
Kako doseči zdravo sožitje med gojeno rastlino in ostalimi živimi bitji v okolju? (Marta Ciraj)	150
Civilni in širok človeški pristop k reševanju omam in zasvojenosti (Jože Ramovš)	155
Dvakrat po deset napak (Janez Gradišnik)	158
Živahna hoja v naravi oživlja tudi možgane (Drago Uлага)	161
Vegetarijanci so bolj zdravi (J. M.)	163
Bolje s francosko pomočjo (Jože Pavlič)	164
Slovenska luč na severu (Ivan Sivec)	165
Pri akademski slikarki Lizi Hribarjevi (Ančka Tomšič)	168
»Ledeniški mož« je bil pastir (J. M.)	169
Kronika (Jože Dolenc)	170
Vesele večernice (Lojze Kozar)	177
Slovo (Marta Kmet)	179
Dar ljubezni (Alenka Veber)	180
Trenutek usodne ločitve (Stanislav Koštric)	181
Verbinec Olga (Marta Kmet)	182
Novosti v koledarju (Miloš Rybář)	184
Seznam naročnikov	

Mohorjev koledar 1993 – Izdala in založila Mohorjeva družba v Celju v redni knjižni zbirki za leto 1992 – Z uredniškim odborom zbral in uredil **Matija Remše** – Opremil **Marjan Paternoster** – Barvne fotografije **Zvone Pelko** – Črno bele fotografije iz različnih virov – Za založbo **p. Hieronim Žveglič** – 25 000 izvodov – Tiskali v Delo – Tiskarna – Ljubljana